

ZBORNIK RADOVA 13

Univerzitet u Sarajevu - Fakultet islamskih nauka u Sarajevu

ZBORNİK RADOVA
Izlazi jednom godišnje

Izdavač:
Fakultet islamskih nauka u Sarajevu

Za izdavača:
Prof. dr. Ismet Bušatlić

Priprema:
Fakultet islamskih nauka u Sarajevu

Lektor:
Dr. Džemaludin Latić

Prijevod na arapski:
Mr. Amrudin Hajrić

Prijevod na engleski:
Dr. Murat Dizdarević

Tehnički urednik:
Nihad Lušija

Naslovna strana:
Velid Beširević

Tiraž: 300

Štampa:
Štamparija Nedib

Na osnovu mišljenja Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta broj 03-413-680/98 od 11. 2. 1998. ova knjiga je kao proizvod iz člana 19. tačka 12. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga oslobođena plaćanja poreza na promet proizvoda i usluga

UNIVERZITET U SARAJEVU - FAKULTET ISLAMSKIH
NAUKA U SARAJEVU

ZBORNİK RADOVA
FAKULTETA ISLAMSKIH NAUKA
U SARAJEVU

13/2009.

Redakcija:

Prof. dr. Adnan Silajdžić (predsjednik),
dr. Samir Beglerović (sekretar)

Glavni urednik:

Prof dr. Ismet Bušatlić

Adresa redakcije:

Fakultet islamskih nauka u Sarajevu
Ćemerlina 24
71000 Sarajevo

Sarajevo, 2009.

UNIVERSITY OF SARAJEVO - THE FACULTY OF ISLAMIC
STUDIES IN SARAJEVO

A COLLECTION OF PAPERS
THE FACULTY OF ISLAMIC STUDIES
IN SARAJEVO
BOSNIA-HERZEGOVINA

13/2009.

Editorial Board:

Prof. Dr. Adnan Silajdžić (preident), Dr. Samir Beglerović
(secretary),

Editor-in-Chief:

Prof. Dr. Ismet Bušatlić

Editorial Office adress:

THE FACULTY OF ISLAMIC STUDIES
Ćemerlina 24
71000 Sarajevo

Sarajevo, 2009.

جامعة سراييفو - كلية الدراسات الإسلامية في سراييفو

مجموعة بحوث و دراسات
كلية الدراسات الإسلامية في سراييفو
البوسنة و الهرسك

13/2009.

أسرة التحرير:
د. عدنان سيليجيتش، د. سامر بغلروفيتش

رئيس التحرير:
عميد الكلية الدكتور عصمت بوشاتليتش

العنوان:
كلية الدراسات الإسلامية

Fakultet islamskih nauka u Sarajevu,
Ćemerlina 24
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

سراييفو ، 2009

Povodom dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.), jednog od najistaknutijih mislilaca i djelatnika Islamske zajednice u drugoj polovini prošloga stoljeća, Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu u suradnji sa Rijasetom Islamske zajednice u BiH organizirao je 23. 12. 2008. godine jednodnevni skup na kome su svoja izlaganja podnijeli njegovi bliski prijatelji, suradnici, studenti, istaknuti domaći intelektualci različitih pogleda i znanstvenih usmjerenja.

Izlaganja podnesena na tome skupu objavljujemo u trinaestom broju *Zbornika radova* koga u cijelosti posvećujemo profesoru Smajloviću u znak našeg dubokog poštovanja i iskrene zahvalnosti za njegov nemjerljiv doprinos u osnivanju i razvoju Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu.

Ovdje objavljujemo ukupno trideset izlaganja. Najprije donosimo ona izlaganja koja tretiraju Smajlovićev život i njegovu ličnost, slijede potom izlaganja koja problematiziraju i unekoliko vrednuju različite aspekte njegova mišljenja i intelektualnoga rada, a Zbornik završavamo izlaganjima koja obuhvataju njegovu veoma razuđenu djelatnost te svestrani angažman u organima i institucijama Islamske zajednice i međunarodnim islamskim tijelima.

Prof. dr. Adnan Silajdžić

UVODNA RIJEČ U POVODU DVADESETE GODIŠNJICE SMRTI DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA

Više je razloga koji opravdavaju ovaj današnji skup. Na početku, želim jednostavno reći ono osnovno i bitno: ličnost i djelo dr. Ahmeda Smajlovića, nakon teških kleveta, bezobzirnih objeda, svakojakih kompromitacija i denuncijacija izrečenih od strane najodgovornijih ljudi Islamske zajednice (1985.) i njegove posthumne rehabilitacije (1990.), ponovno ulaze u vidokrug naših zanimanja te odgovornog i kritičkog sagledavanja veoma složenog povijesnog trenutka u kojem se zatekla Islamska zajednica u drugoj fazi sistematski planirane disolucije bivše jugoslavenske države. Razumije se, to je tema koja zaslužuje posebnu kritičku obradu.

Danas govorimo o dr. Ahmedu Smajloviću i zbog paradigmatičnosti, životnosti i poticajnosti njegova djela; riječ je o **uzornom djelu** u onom smislu u kojem je rahmetli Smajlović postao sinonim i uzor za oživotvorenje moralnog zahtjeva u vlastitoj misli i praksi, sinonim za sintezu moralne dosljednosti i kreativnoga čina, dostojanstva lične egzistencije i javnog poziva imama i islamskoga mislioca; **poticajnom** ponajprije u smislu njegova pregnuća u vjersko-kulturnom i vjersko-obrazovnom institucionaliziranju

muslimana, te poziva na preuzimanje intelektualne i moralne odgovornosti islamskog poslanja i djelovanja u svijetu i vremenu u kojem živimo.

Tu značajnu i u najboljem smislu te riječi tešku i islamski obavezujuću zadaću, da se u mišljenju i praksi odgovorno suočavamo sa dilemama i izazovima vremena i društva u kojem živimo, na najbolji mogući način svjedoči njegovo druženje sa običnim ljudima i imamima, iskustvo vaiza u najudaljenijim seoskim džematima, predavača ramazanske škole u Begovoj džamiji, iskustvo šefa kabineta reisu-l-uleme, utemeljitelja i profesora Islamskog teološkog fakulteta (Fakulteta islamskih nauka), predsjednika Mešihata Islamske zajednice za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju, člana mnogobrojnih međunarodnih institucija u arapsko-islamskom svijetu i u Evropi (*Rabita, Evropsko vijeće za džamije* itd.), urednika naših najznačajnijih listova i časopisa, itd.

Zbog toga će ostati upamćen kao istaknuti islamski radnik ili poklonik autentične islamske društvene i socijalne filozofije koja podrazumijeva «red» i «rad» kao «prirodni odnosno islamski etički prostor» mišljenja i djelovanja, posebno ih akcentirajući na opreznom moderniziranju Islamske zajednice, njenom povezivanju sa islamskim svijetom i uključivanju u najvažnije svjetske tokove. U tom duhu treba promatrati i njegovu inicijativu za organiziranje velikog broja simpozijuma kod nas na kojima je razmatran veoma širok dijapazon tema povijesne, kulturološke i doktrinarne naravi o potrebi i mogućnosti sveobuhvatnije i dinamičnije recepcije islama u našoj suvremenosti.

To što je bilo «kvalitativno novo» u Smajlovićevoj projekciji razvoja islamskih institucija jeste svojevrsna sinteza teorijskog i moralnog uvida i konkretnog, ako tako mogu reći, angažiranog i odgovornog djelovanja, ali svakako ne na način solipsistički mišljene egzistencije pojedinca (što je karakteristika mnogih današnjih rukovodilaca) nego iz «egzistencije čovjeka u Zajednici». Stoga je bio najviše uvažavan kao osoba koja je dala nemjerljiv doprinos razvoju i afirmaciji "Zajednice vjernika" (*džemata*), kao čuvarice i svjedokinje

univerzalnih islamskih vrijednosti, ali i afirmiranju čovjekova humaniteta, gdje već po načinu ljudskog postojanja djeluje ona iskonska zakonitost dijalektike slobode u kojoj *biti uvažavan*-od drugoga neizbježno zahtijeva *uvažavati-drugoga*. Tu kur'ansku ideju slobode i pluraliteta dr. Smajlović je tumačio na brojnim međunarodnim interreligijskim forumima od Tunisa, Pariza i Rima, preko Kaira i Ženeve, do Strazbura, Vatikana i Arandelovca.

U širokom spektru Smajlovićevih pregnuća, prema mome mišljenju, jedno od najznačajnijih svakako predstavlja pojava (projekt) «Islamske misli», časopisa za islamske znanosti i praksu, čiji je on bio pokretač, te veoma razvijena i razuđena izdavačka djelatnost (*El-Kalem*). Ističem "Islamsku misao" prosto zato što je njen sadržaj problematizirao najvažnija pitanja suvremenog religijskog, filozofijskog i socijalno-političkog mišljanja: od krize duha kao uzroka krize svjetskog poretka, preko problema potrošačkog društva i njegova izazova za religiju i religijsku praksu, do tema ljudske odgovornosti i njezina Božanskog porijekla, suočavajući nas osamdesetih godina prošloga stoljeća sa nužnošću obuhvatnijeg i dinamičnijeg artikuliranja islama u modernom svijetu.

Dotičem tek ilustrativno i izdavačku djelatnost, jer su mnogobrojne objavljene knjige poput «*Vjerovanje u svjetlu filozofije nauke i Kur'ana*» Nedima el-Džisra (Nadīm al-Jisr), zatim «*Biblija, Kur'an i nauka*» Morisa Bikaja (Maurice Bucaille), *Islam i socijalizam* Rožea Garodija (Roger Garodi), dale velikoga zamaha za teološko-povijesno istraživanje ishodišta u to vrijeme veoma popularne znanstvene interpretacije religije (prirodne teologije) te drugih filozofskih i ideoloških sistema mišljenja poput *pozitivizma*, *socijalizma* itd. Na tim idejama izrast će generacija njegovih studenata, sada ključnih ljudi na Fakultetu, koji će u svojim djelima znati kritički razmišljati o teološkim perspektivama u drugoj polovini prošlog stoljeća, i donekle njegovati kontinuitet u kritičkom opserviranju uloge religije u modernim građanskim društvima.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Kao profesor Akaida (dogmatike) i Islamske filozofije dao je ogroman doprinos ponovnom oživljavanju islamske klasike, njenih temeljnih disciplina *kelama*, *islamske filozofije*, *teorijskog sufizma* i metodološki posve specifičnom znanstvenom istraživanju njihova nastanka i povijesnog razvoja, o čemu će kolege detaljnije govoriti. Tu će se profilirati kao mislilac srednjeg puta. Dobro se sjećam da je na svojim predavanjima, npr., suprotno od Nerkeza Smailagića koji je prenaglašavao vanjske faktore, odnosno Pruščaka i Handžića koji su uglavnom ostajali kod unutrašnjih faktora koji su uvjetovali i potakli razvoj klasičnog islamskog mišljenja, Smajlović poentirao važnost i jednih i drugih, što je bilo najbliže logici historijskog razvoja, da se islamsko mišljenje u spomenutim rukavcima razvija snagom unutrašnje logike vlastitoga učenja (fundamentalni izvori) i snagom vanjske logike povijesnoga razvoja (proces međukulturne razmjene).

I ne samo to! U domaće islamske studije on uvodi veliki broj najpoznatijih i najutjecajnijih zapadnoevropskih orijentalista i islamologa kao što su Ernest Renan, G. Anawati, Louis Gardet, R. Garodi, Spencer, Goldziher, Nicholson itd., dajući zamaha kritičkim studijama u području orijentalistike i islamologije čija recepcija je bila utemeljena na matrici ideološkog tumačenja islamske kulture, podržavajući na taj način Nerkeзовu grandioznu kulturnu tematizaciju islama načinjenu sedamdesetih godina prošlog stoljeća.

Nažalost, o Smajlovićevom ukupnom pregnuću do sada nije napisano ništa ozbiljno i značajno, izuzimajući rijetke autore koji su ga u svojim studijama ili knjigama kontekstualno spominjali (Jusuf Ramić, Muhamed Filipović i Šaćir Filandra), nije održan ni jedan okrugli stol, niti su na bilo koji način obilježeni važniji datumi iz njegova života.

U želji da iskažu svoje duboko poštovanje prema ličnosti i djelu dr. Ahmeda Smajlovića, da barem donekle popune tu prazninu te da potaknu njihovo ozbiljnije proučavanje i predstavljanje bosanskohercegovačkoj kulturnoj javnosti, Fakultet islamskih

nauka u Sarajevu i Rijaset islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, priredili su ovaj omaž na kojem će uzeti učešća njegovi bliski prijatelji, suradnici, studenti, istaknuti domaći intelektualci različitih idejnih usmjerenja i znanstvenih profila. Ovo je izvanredna prilika da se iz različitih aspekata ukaže na njegovu ulogu u veoma značajnim povijesnim, socijalnim i društvenim promjenama kroz koje je prolazila Islamska zajednica u drugoj polovini prošlog stoljeća, da se iznesu neke nove činjenice, artikuliraju novi pristupi i da se iznova vrednuje ono što je o njemu dojako napisano.

Na kraju, u ime Organizacionog odbora sve vas, sudionike skupa i drage goste, srdačno pozdravljam sa željom da se ugodno osjećate u našoj sredini.

ZAVRŠNA RIJEČ REISU-L-ULEME DR.
MUSTAFE CERIĆA POVODOM 20.
GODIŠNJICE SMRTI DR. AHMEDA
SMAJLOVIĆA (1938.-1988.)

Rahmetli dr. Ahmed Smajlović bio je poseban ne po ekskluzivnosti, već po inkluzivnosti njegova karaktera. On je u svom karakteru imao gotovo sve što je trebalo našoj Zajednici - stas i glas, pamet i obraz, ugled i čast, položaj i mjesto u društvu.

Ali, iznad svega, dr. Ahmed Smajlović imao je vjeru i spoznaju da ljudska duša ako se ne odgaja, neizbježno zapada u grijeh. Njegovo iskustvo više od jedne decenije u Egiptu, gdje se vodila žestoka borba oko statusa Al-Azhara - njegove autonomije i autentične misli - naučilo ga je da vlast i moć nema obzira ni prema kome, ni prema čemu što stoji na putu njezine slave. No, to je samo osnažilo njegovo uvjerenje, kojem ga je islam naučio, da nema spasa od tog zla osim vjere u Boga, odnosno, kao što je dr. Ahmed govorio: „Spas čovječanstva je u odgajanju kur'anskog čovjeka.“

I, doista, dr. Ahmed Smajlović se suočavao sa svim nedosljednostima ljudi i društva kao čovjek i alim koji je bez sumnje bio uvjeren u istinu. A ta Istina je Bog, koji se otkriva u slovu i duhu Kur'ana, u ljepoti vjere islama i u radosti muslimanskog bratstva. On je vjerovao da je islam, u svojoj autentičnosti, osnov istinskog

ljudskog života, ali mora biti oslobođen od svega što mu je čovjek dodao, a što mu ne pripada; od svega čime ga je čovjek opteretio, a što ga zaustavlja da se razvija; islam mora biti oslobođen od svih modifikacija od kojih se ne vidi njegov autentični sjaj.

Iako je svoju ljubav poklonio arapskoj literaturi i bio zaljubljen u arapsku poeziju, dr. Ahmed Smajlović nije nikad zaboravio prioritetnu važnost fikha (šerijatskog prava) za islamsku misao. On je vjerovao da su argumenti šerijatskog prava jaka osnova u koju se čovjek može pouzdati i uzeti ih kao dobar štit od prijevare i podvale.

No, ono što ipak ostaje ekskluzivna vrlina dr. Ahmeda Smajlovića, o kojoj ovdje želim osobno svjedočiti, jeste njegov osjećaj prijateljstva. Dakle, unatoč, a možda i zbog razočarenja koja je doživio od nekih ljudi, dr. Ahmed Smajlović je vjerovao u prijateljstvo i dao mu značajno mjesto u idealnom konceptu ljudskih odnosa. On je smatrao da je istinsko prijateljstvo izvor istine, iskrenosti, međusobnog razumijevanja i poštenja. To je bio dr. Ahmed Smajlović kojeg sam upoznao u Kairu 1974. godine i kojem se ne mogu odužiti za bratsku brigu i prijateljsku toplinu koju mi je pružio dok sam studirao na Al-Azharu. Na krovu višespratnice, u samom centru Kaira, u ulici Abdulhalik Servet, stanovao je dr. Ahmed Smajlović u stanu jedne starice, porijeklom iz Crne Gore, pravoslavne vjere. Naslijedio ga je njegov sestrčić, rahmetli Mesud Hafizović, a njega sam u tom stanu potom ja naslijedio. Rahmetli dr. Ahmed imao je običaj reći da smo nas trojica po tome braća, na što sam bio ponosan.

Moj dug prema dr. Ahmedu ima još jednu dimenziju: zahvaljujući njemu ja sam dobio priliku da odem u Ameriku i da tamo upoznam jedan poseban svijet našeg naroda, te da na Čikaškom univerzitetu proširim svoje vidike i izoštrim svoje intelektualne potencijale uz mentorstvo velikog muslimanskog mislioca dvadesetog stoljeća Fazlur Rahmana, čija je 20. godišnjica smrti također ove godine.

Eto zašto sam zahvalan Fakultetu islamskih nauka, posebno dekanu prof. dr. Ismetu Bušatliću, što je organizirano ovo sjećanje

na dr. Ahmeda Smajlovića – da se nakon 20 godina od njegove smrti pogledamo licem u lice i da priznamo da nam je Islamska zajednica još uvijek u stanju traganja za vlastitim identitetom, gdje se prelamaju naša visoka očekivanja i naša niska razočarenja, naše velike ambicije i naše male mogućnosti, naše velike riječi i naša mala djela, naši duboki uzdasi za propuštenim prilikama u prošlosti i naši kratki koraci za ponuđenim mogućnostima za budućnost. Odjedanput smo se našli u stanju u kojem smo na neki način razočarani jedni u druge zato što smo svi, na neki način, imali neka očekivanja jedni od drugih koja niko od nas nije ispunio onako kako smo to očekivali.

Od dr. Ahmeda Smajlovića očekivalo se da uvijek bude svjež i zanimljiv u svojim predavanjima; od njega se očekivalo da mijenja IZ-u iznutra od vrha do dna; od njega se očekivalo da proširi prisustvo IZ-e u javnom životu; od njega se očekivalo da se drži čvrsto i usprvano pred komunističkim vlastima; od njega se očekivalo da u svijetu širi istinu o položaju muslimana u SFR Jugoslaviji; od njega se očekivala da ispuni gotovo svaku neostvorenu želju muslimana zato što je on, Doktor, svojom pojavom i svojom umnošću i hrabrošću bio drugačiji od svih u tadašnjoj Islamskoj zajednici.

Naravno, niko ne može ni uvećati ni umanjiti vrijednosti dr. Ahmeda Smajlovića više nego što ona, ustvari, jeste, niti iko može poreći njegov veliki doprinos u razvoju Islamske zajednice, ali svi možemo na primjeru dr. Ahmeda Smajlovića naučiti da svako pretjerivanje u pozitivnom ili negativnom smislu u našim međudnosi-ma, kako ljudskim, tako i profesionalnim, uzrokuje veliku štetu našoj Zajednici i nanosi nam individualni i kolektivni duševni bol i moralnu sramotu.

Nema pitanja unutar Islamske zajednice o kojem se ne može razgovarati na ljudski i tolerantan način, i to bi trebala biti naša obaveza kao i naše pravo da o bitnim pitanjima razgovaramo otvoreno, iskreno i slobodno prije nego što o našim unutrašnjim pitanjima progovorimo javno.

Poznato je Šafijino zapažanje:

„Onaj koji kritikuje brata u četiri oka, on ga savjetuje i želi mu uljepšati izgled, a onaj koji brata kritikuje javno, on ga sramoti i želi ga prikazati ružno.“

من وعظ أخاه سرّاً فقد نصحه و زانه، و من وعظه علانيّة فقد فضحه و (شانه).

Postoji još jedna Šafijina mudrost koja nam može pomoći da u kritici i samo-kritici budemo korektni:

„Nikad nisam nekog ocijenio više nego što vrijedi, a da kod njega nisam izgubio od vlastite vrijednosti onoliko koliko sam ga precijenio.“

(ما أكرمت أحداً فوق مقداره إلا إتضع من قدره عنده بمقدار ما زدت في إكرامه).

Obrnemo li redoslijed ove Šafijine mudrosti, dobit ćemo ono što nam danas najviše treba:

„Nikad nismo nekog ocijenili manje nego što vrijedi, a da nismo izgubili od vlastite vrijednosti onoliko koliko smo ga potcjenili.“

Rahmetli dr. Ahmed Smajlović zalužuje naše duboko poštovanje i našu iskrenu dovu Allahu Uzvišenoma da mu oprosti grijehe i uvede ga u obećani Džennet! Amin!

Hadžić Mehmedalija

LIČNOST DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA (1938.- 1988.) I RAZMIŠLJANJA U POVODU NJEGOVE SUDBINE

Sjećanje na život i djelo dr. Ahmeda Smajlovića u organizaciji Fakulteta islamskih nauka i Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini upriličeno je kako bi se, po zamisli organizatora, bacilo više svjetla na ličnost i djelo ovog našeg značajnog alima i visokog funkcionera koji je u Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini obnašao i najvažniju funkciju u jednom bremenitom vremenu i jednom od najsloženijih i najznačajnijih perioda u njezinom razvoju. Zato je poziv za učešće u ovom omažu upućen vrlo širokom krugu naših intelektualaca i duhovne i svjetovne provenijencije. Pripala mi je čast da i ja budem jedan od tih pozvanih. Nažalost, nisam bio u amfiteatru FIN-a toga 23. decembra 2008. godine, gdje je skup održan u prisustvu velikog broja poštivalaca dr. Ahmeda Smajlovića i njegovih nekadašnjih saradnika. Budući da sam jedno vrijeme bio njegov saradnik, a i aktivan učesnik i svjedok tog vremena i događaja, ovim prilogom želim iznijeti svoje viđenje djela i ličnosti dr. Ahmeda Smajlovića, kao i neka razmišljanja u vezi s njegovom sudbinom.

1.

Dr. Ahmed Smajlović je svojim pojavljivanjem u našem vjerskom životu predstavljao začuđujuću novinu u svakom pogledu. Njegovim dolaskom na čelo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (predsjednik Starješinstva IZ-e Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije) sve se uveliko počelo mijenjati kako u organizacionom pogledu, tako i u načinu rada svih nižih institucija, ustanova i organa IZ-e, ali i pojedinaca. Ovakav novi stil rada u IZ-i proizveo je, na jednoj strani, golemo oduševljenje dok je istovremeno kod pojedinaca u samoj Zajednici a i šire izazvao neku vrstu začuđenosti, straha pa i sumnjičenja, sve do podozrenja i zavisti. Jer naš duhovni i intelektualni mentalitet kao i ukupni društveni kontekst bili su potpuno zatečeni jednom takvom iznenadnom pojavom tako da tada nije postojalo ni valjano objašnjenje niti djelotvoran odgovor na ovaj svojevrstan izazov. I, naravno, počeli su se javljati problemi koji su u početku bili u vidu manjih nesporazuma, a koji su vremenom postajali sve veći, i doveli do otvorenih neslaganja, potom suprotstavljanja i na kraju do potpunog razlaza, što je rezultiralo nasilnim zaustavljanjem započetog procesa tih sveobuhvatnih promjena kojima je čitavim svojim bićem bio predan i usmjeren dr. Ahmed Smajlović.

U početku, bio sam među onima koji su pristali uz dr. Smajlovića i emocionalno i intelektualno. U to vrijeme bio sam aktivan u nekoliko projekata koje je on pokrenuo. Budući da sam sa nekolicinom istomišljenika radio u Redakciji lista "Preporod", bili smo u mogućnosti da dr. Smajlovića pratimo i podržavamo na svim poljima njegova zaista ushićujućeg aktivizma, od objavljivanja njegovih studija i prevedenih radova, do govora u raznim prilikama, kao i na domaćim i međunarodnim naučnim skupovima. Potom nastupa period manjih nesuglasica i nesporazuma u radu, a i u odnosima u IZ-i na raznim nivoima što se, naravno, negativno odražava i na nas mlađe koji smo bili aktivni u njima. A kada su ti nesporazumi prerasli u sve češća međusobna suprotstavljanja i osporavanja među tadašnjim najvišim funkcionerima IZ-e (uglavnom se radilo o sukobu između dr. Smajlovića, s jedne strane, i drugih tadašnjih visokih

islamskih funkcionera, s druge strane), ni mi nismo mogli ostati "neutralni" i/li "postrani". Jer, prirodno, očekivalo se da se priklonimo nekoj od „sukobljenih strana“. (Jedna od posljedica toga bila je da sam bio prisiljen napustiti Redakciju, nakon što je izdavanje lista „Preporod“ uzeto od Udruženja ilmije i preneseno u nadležnost Starješinstva IZ-e, i otići raditi u privredi budući da nisam mogao dobiti posao u okviru IZ-e. I tako je bilo sve dok dr. Smajlović nije došao u službenu posjetu u Libiju, gdje smo se ponovo sastali, i nakon našeg razgovora vratio sam se u IZ-u, u Izdavačku djelatnost, i obavljao poslove programera i operatera na fotoslogu i sa arapskim fontovima, prvom te vrste u zemlji.) Na kraju je spomenuti sukob riješen tako da je dr. Ahmed Smajlović smijenjen s funkcije predsjednika Starješinstva IZ-e, čime je njegovo djelovanje ograničeno isključivo na držanje nastave na FIN-u.

I sada, kada kao bosanski muslimani i Bošnjaci možemo o sebi početi govoriti sasvim otvoreno, a to znači iskreno u duhu svjedočenja koje nosimo, bio sam, kao i nekolicina mojih prijatelja, u dubokom uvjerenju da je ovaj omaž dr. Ahmedu Smajloviću prava prilika za ozbiljan početak sviđanja „naših računa“ sa samima sobom, a u cilju zaustavljanja sličnih negativnih procesa ubuduće koji se tiču nas Bošnjaka, i kao pojedinaca i kao kolektiva. On nas, smatrali smo, može potaći snažno na razmišljanje o nužnosti promjene našeg sadašnjeg teškoga stanja koje već traje stotinama godina i kojem se, nažalost, ni danas ne nazire kraj.

2.

Nema sumnje da su život naroda i život pojedinca povezane kategorije. Nema naroda bez pojedinca, niti pojedinca bez naroda. Pojedinaac i narod mogu svoje razloge i svrhe shvaćati i tumačiti na različite načine. I kako ih god tumačili, postoje stanja i pojedinačnosti i pojedinaca i naroda koja uvijek ostaju neosviješćena. U tim neosviješćenim dubinama pojedinačnog i kolektivnog postoji

nepoznato i tajnovito, što može biti ili priznato ili zanemareno kao takvo. Nijedno nagađanje o njima ne može iscrpsti njihovu zbilju.

U tome neosviještenom stanju pojedinca i kolektiva postoje resursi za promjenu svega što se osjeća ili zna kao patnja i stradanje. Ali, kako je moguće krivu osviještenost, koju potvrđuju patnja i stradanje, preinačiti u novu osviještenost, u onu koja bi bila garancija bolje budućnosti pojedinca i naroda?

Kada pojedinac iz 2008. godine, s pamćenjem koje obuhvaća otprilike šezdeset godina, želi odrediti šta mu je u tome razdoblju ponuđeno kao znanje od drugih ljudi, kao ona kolektivna svijest koja se pokazala u moći i nemoći naspram jedne od velikih epizoda u stradanju bosanskih muslimana, šta je izronilo iz tih dubina pojedinačnog i kolektivnog koje su mu bile nepoznate, i šta su njegova iskustva koja su mu donijela nepredvidljiva zbivanja, neizbježna su sjećanja na ljude koji su bili prisutni u njegovom vidiku, od kojih je učio ili očekivao da ga poduče.

Nije moguće dosegnuti ili uobličiti kolektivnu svijest ili svijest nekog naroda bez proučavanja djela i života ljudi koji pripadaju jednom kolektivu. Takvo proučavanje omogućuje izlaženje iz zatvorenosti u jedan naraštaj i smjenjivanja jedne nesreće drugom. Historijsko trajanje muslimana u Bosni, bosanskih muslimana, Bošnjaka ili Bosanaca jeste trpljenje nesreće, a to znači stradanja i muke, u svakome naraštaju. Nije moguće naći razdoblje u historiji tog naroda u kojem oni nisu ubijani, progonjeni, pljačkani i ponižavani. To je nesreća od koje ima samo jedna još gora – ta da njihovo biće ostane obuzeto osjećanjem stradanja bez izlaza i svrhe, da njihova kolektivna svijest bude svedena na obuzetost jedino tim stradanjem.

Ako religijsko učenje ima vrijednost, a mi i mnogi ljudi u svijetu smatramo da ima, onda je ona, ta vrijednost, u pomaganju čovjeku da neprestano traga za ozbiljenjem svoja dva velika prava – prava da preživi i prava da bude sretan. U tim religijskim učenjima, ako su ona doista prava, od čovjeka je traženo da ne bude poslušan nikom do Bogu i onima koji svjedoče ta oba prava.

U slučaju nas, Bošnjaka, nemamo ni grada ni sela u kojem ne svjedočimo stradanja. A slušali smo iz naraštaja u naraštaj gotovo jednake obrasce tumačenja o svijetu, čovjeku i Bogu. I danas smo u razorenom, uznemirenom i ustrašenom narodu. Nemamo odgovora na to stanje. Svi se pojedinačno pravimo da ga imamo, ali nigdje u ovom kolektivu kojem pripadamo nemamo dokaza da je tako kako to u svojim monolozima tvrdimo. Svuda oko nas su siromaštvo i neznanje, ugroženost i nepravda, pseudomesijanstvo i varanje, izigravanje povjerenja i nevršenje javnih obaveza. Neznanje odgovora na to stanje pokazuje se kao strah pred budućnošću.

Kada se osvrnemo četrdeset godina unatrag, našu bosansku političku i društvenu dramu obilježavali su pojedinci, njih stotinjak različitih gledanja i pripadanja, od slikara, pjesnika, romanopisaca, turkologa, teoretičara književnosti, islamologa, filozofa, emigranata, književnika, političkih aktivista, historičara književnosti, historičara, itd. Njihova zajednička sudbina je da su vazda mučeni dilemama o pripadanju, bili u neprestanim pravdanjima i krivicama, dodvoravanju sebi i drugima, zapravo bili su između priznanja i osporavanja, straha i nade. Tu su i mnogi drugi koji kroz stoljeća imaju zajedničko osjećanje o pripadanju jednom narodu, ali ne i svijest o toj pripadnosti.

U to sukobljujuće osjećanje o pripadanju uključuju se gotovo svi pojedinci našeg naroda kroz stoljeća. Nema nikakvog prikaza o tome šta je to zajedničko osjećanje i kako bi ono moglo prerasti u kolektivnu svijest. A bez te kolektivne svijesti nije moguće preinačiti patnju i stradanje u realiziranje prava na preživljenje i sreću.

Ahmed Smajlović je završio Gazi Husrev-begovu medresu, kao i stotine drugih u brojnim našim naraštajima. Kao mladić otišao je iz zemlje da bi svoja znanja sticao u bitno drukčijim političkim i kulturnim uvjetima. Na taj je način odvojen od zbiljnih psiho-socijalnih, kulturno-političkih i ekonomsko-financijskih prilika svoje zemlje i svoga naroda. Njegov ponovni dolazak u Bosnu, kao prvog poslijeratnog doktora u Islamskoj zajednici, veliki broj onih prožetih viškom osjećanja i manjkom znanja dočekuju kao izuzetno važnu pojavu. Pri tome se u tim osjećanjima ne razabire ništa o

tome ko i zašto šalje bosanske mladiće da studiraju u druge zemlje, ko i zašto ih kontrolira, kome i zašto su dužni, te ko i zašto upravlja njihovim poslovima i javnim statusima.

Statusi i autoriteti pojedinaca u javnom prostoru ne mogu biti prosuđivani iz perspektive narodne mase koju uglavnom prožima osjećanje straha, a to znači neznanja o tome odakle dolazi i kuda vodi neprestano ponavljanje stradanja. Unutar organizacijskih sistema koji nisu posljedica kolektivne svijesti nisu mogući ni saglasnosti ni odgovornosti prema nekom principu. Saglasnost i princip su direktno ili indirektno nametani izvana, pa položaj pojedinaca ne ovisi o njihovom zalaganju za dobro koje potvrđuju govorenje i djelovanje. Ti se pojedinci neprestano sukobljavaju u očekivanju odluke vanjskih činitelja tog poretka. A vanjski činitelji svoje odluke provode davanjem ili oduzimanjem vlasti pojedincima i grupama koje odabiru u skladu sa svojim interesima, uza stalno suprotstavljanje jednih drugima. Ti interesi vanjskih činitelja nikada nisu bili istovjetni sa zbiljnim interesima našeg naroda. U tim, izvana zamišljenim, uspostavljenim i vođenim organizacijama niko se ni od koga ne osjeća sigurnim, jer se ne zna kada će ko biti okrenut protiv drugog.

Nije li sudbina Ahmeda Smajlovića, iza koga je odlučno stala ondašnja vlast, pa ga potom prepustila svojim drugim podanicima da ga ugrožavaju, razlog za pitanje o stanju među nama danas?! Nije li Ahmed Smajlović proveo gotovo dvadeset godina izvan svoje zemlje, da bi potom u njoj bio hvaljen kao „muslimanski intelektualac“ i promican na najviše položaje u ustrojstvu Islamske zajednice, a zatim guran u sukobe, npr. s Huseinom Đozom, i istodobno okrivljivan za saradnju s komunističkim tajnim službama? Nije li to i sadašnje stanje među Bošnjacima?! Nije li svaki od njih stalno između hvaljenja i kuđenja?! Je li danas moguće posvjedočiti da su pometnje, strahovi i unutarnji sukobi otklonjeni, te da su preživljenje i sreća bliži našem narodu?

Narod je u svojoj prožetosti osjećanjima, a ne znanjem, primio Ahmeda Smajlovića i gledao na njega s uvjerenjem da njegovo znanje o nauku, obredu i vrlini koje je Bog višnji objavio svim ljudima

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

kao način postizanja sreće preko Muhammeda, a.s., kao Svoga poslanika može mu pomoći u osiguranju preživljenja i sreće. Tako taj narod kroza stoljeća prima mnoge, ali ništa se od njegovih očekivanja ne ozbiljuje. Pometnja, strah, stradanje i patnja nastavljaju se. Niti ima kolektivne svijesti niti obećanja da će je biti.

Koliko god mi, današnji sudionici drame bošnjačkog naroda, htjeli ili ne htjeli biti bliski Ahmedu Smajloviću, njegovi život i djelo tiču se svih nas. Tiču nas se, jer niko ne može izbjeći iz svoje kolektivne pripadnosti ako u toj pripadnosti nema saglasnosti; niko ne može znati šta je budućnost ovog naroda, pa tako ni nas, ni naših potomaka. Do te saglasnosti moguće je doći jedino u neprestanom, otvorenom i poštenom razgovoru. Niko u tom razgovoru ne može ni prednjačiti ni zaostajati do na osnovi uvjerljivosti onoga što govori. Uvjerljivosti govorenja nema nigdje izvan samoga govorenja. To što je govoreno svjedoči stanje govornika, i to u onima koji ga slušaju i pred njima.

Postoje, smatram, tri presudno važna principa za taj razgovor. Prvo, svako ima, načelno govoreći, jednako pravo i odgovornost da

javno, u prisustvu drugih, govori o zajedničkim pitanjima, te da bude (sa)slušan. Drugo, niko od sudionika javnog razgovora ne može izbjeći govorenje drugih, i to na osnovi njihovog slušanja govorenja tih kojima se obraćaju. Treće, za sva javna govorenja i činjenja mora postojati odgovornost, i to u obavezi da ona podliježu ispitivanju i presuđivanju. Niko za svoja činjenja u javnome prostoru ne može biti amnestiran. Kada god neko, svejedno ko je on, koristi svoje pravo govorenja, ali ne poštuje svoj dug slušanja onih koji su slušali njega, on čini nasilje i na taj način onemogućuje gradnju kolektivne svijesti usmjerene postizanju prava ljudi na preživljenje i sreću.

I na kraju, Ahmed Smajlović je tipičan primjer religijskog obrazovanja bosanskih muslimana tokom posljednjih stoljeća. Iako žive u dramatičnoj stezi evropskih, prosvjetiteljskih, emancipatorskih, revolucionarnih i integracijskih procesa, oni su svoja znanja o sebi i rješenja svoje agonije bili prisiljeni tražiti izvan poprišta svoje egzistencijalne drame. To je uzrokovalo njihovu radikalnu razdijeljenost: na revolucionarne agitatore protiv narodnog naslijeđa i neuke branitelje tog naslijeđa prema mjerama stranih kultura. Nikada i nigdje nije izgrađen okvir predstavljanja i raspravljanja o tim različitim suprotstavljenim stavovima. Zato do danas nije riješeno niti jedno od bitnih pitanja o našoj kolektivnoj svijesti, o političkom cilju, niti o kulturnom pamćenju.

Za one koji se slažu s tim da nema poslušnosti do u dobru, valjalo bi javno dobro, a to znači realiziranje prava na život i sreću svakog pojedinca, usvojiti kao cilj kojem sve ostalo treba služiti.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Prof. Dr. Jusuf Žiga

KAKO SE, KAO ČOVJEK, „OVREMENITI“? (U povodu 20-godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića)

Poštovani skupe,

Želim se, unaprijed, ispričati za konceptualnu atipičnost ovog kratkog saopćenja.

Jednom sam, nekim sličnim povodom, napisao nešto što će možda nekome zazvučati kao stih, a glasi:

Ovremenili usnuli tragovi

U neproходу

Tek poneko sjećanje

Treperi

Životom

O Životu

Priziva

Zagubljenu sjenu

Vidiš

Ko ono kad pjesnik napisa:

„Valja nama preko rijeke...”

Valja nama preko Rijeke

Doista, ako je vrijeme prostor za ljudsko trajanja, onda smo svi, bez izuzetka, pred velikim izazovom, možda bi bilo primjerenije

kazati – pred odveć važnim pitanjem: Čime i kako se „ovremeniti“? Kako povijesno potrajati, ne skončati na margini, ili, što je još gore, kako odoljeti ovosvjetskim izazovima svakovrsnog satanizma?

Nažalost, samo rijetki, u koje, na insansku pamet, možemo uvrstiti i rahmetli dr. Ahmeda Smajlovića, radi čijeg smo se prigodnog spomena danas ovdje okupili, uspiju prepoznati i uvažiti relevantnost prednjeapostrofiranog.

Oni drugi, manje ili više, odabiru neke druge i drugačije ideje - vodilje, paradigme, vrijednosne sisteme... Ali, nije prilika da se danas ovdje time bavimo.

Budući da ne sudjelujemo na znanstvenom simpoziju gdje bi se stručno-analitički, što će reći - pretenzivnije evaluiralo djelo dr. Ahmeda Smajlovića, a itekako bi se imalo o čemu zboriti, jer, uz Husein-ef. Dozu, ne znam da se iko uvjerljivije i autoritativnije pojavio na ovdašnjoj alimskoj sceni onih osamdesetih godina minulog stoljeća, od rahmetli dr. Ahmeda, - ja ću se, s toga, zadržati samo na jednom fragmentu, „životnoj sličici“, koja mi se, za ovu priliku, čini nekako razložnom. U stvari, bio je to moj jedini izravni susret sa dr. Smajlovićem.

Da pojasnim: Negdje početka već pomenutih osamdesetih godina prošlog stoljeća, nas nekolicina, nadam se da mi nećete zamjeriti što ću dodati, tada – mladih, ambicioznih, željnih znanja, dokazivanja, bili smo primljeni u prostorijama Mešihata kod dr. Ahmeda Smajlovića, koji je, kao što znate, u tom vremenu, obnašao jednu od relevantnih rukovodnih funkcija unutar IZ-a. Željeli smo, onako iz prve ruke, barem u mome slučaju je bilo tako, čuti šta on misli o tim našim ambicijama, o dotadašnjim edukacijskim učincima, „računa“ li se, eventualno, na nas i u Islamskoj zajednici i tako dalje i tome slično. Rekoh, ja sam pogotovo želio da čujem odgovor na prednja pitanja, jer sam već imao dva gorka iskustva oko nemogućnosti nastavka daljnjeg školovanja, jedno se ticalo za mene odveć ponižavajućeg zatvaranja univerzitetskih kapija unutar vlastite mi tadašnje domovine, a drugo, ticalo se (ne)mogućeg odlaska u drugu zemlju radi školovanja. Dakako, ovom prilikom ću, i sebe i vas, ovdje prisutne, poštedjeti tih neprijatnih detalja.

Nismo dugo razgovarali. Ali, meni je to bilo dovoljno. Oko dojmova onih drugih ne bih želio kalkilirati.

Kao da ga upravo slušam kako govori, trudeći se da nam navijesti i ono što neće reći, a većini ovdje prisutnih sigurno bi bilo suvišno neko moje dodatno pojašnjenje - pojašnjenja, zbog čega to nije želio kazati:

„Trebate nam, čak i onda kad vam se čini da to nije tako, čak i onda kad vam kažu da nam ne trebate. Školujte se, ma gdje bilo, ako već niste u prilici da birate!“

Kazao je još ponešto, u sličnom stilu. Ali, da ne duljim.

Iako sam, metaforički rečeno, pročitao „koliko je sati“, meni je taj susret, ipak, orijentacijski, puno pomogao u odabiru vlastitog životnog puta, odnosno karaktera životnog poduzetništva koje, evo, i danas traje, baš kao što produženo traje i moje sjećanje na rahmetli dr. Ahmeda Smajlovića, iako je, in-vivo, naslonjeno, kako je već kazano, na samo jedan jedini jednosahatni susret.

Sudbina dr. Ahmeda Smajlovića je, na žalost, reklo bi se tipična za bošnjačke autoritete – lidere tokom minulih barem dva stoljeća, i to ne samo u domenu filozofsko-teološke misaonosti, nego i u kulturno-znanstvenom, političkom i drugim područjima ljudskog aktivizma. Ovom stavu moguće je podastrijeti odveć dugu lepezu konkretnih imena i prezimena. Gotovo da je teško pronaći ijednog a da nije bio žestoko napadan, nemilosrdno rušen, osporavan i sl., i to ne samo izvana, nego i iznutra, od strane iskompleksiranih sunarodnika, na podaničko sluganstvo uvijek spremnih „jurišnika“ da se, radi tuđeg interesa, „razračunaju sa svojim“. Po pravilu, ataci na bošnjačke autoritete-lidere bivali su nemilosrdniji, ogavniji, ukoliko su oni bili omiljeniji u širim masama. Tako se, zapravo, želio ne samo obezglaviti, nego i dodatno poniziti bošnjački narod.

Doista, u prednje naznačenom smislu, na sudbini dr. Ahmeda Smajlovića može se više nego uvjerljivo argumentirati.

Neka je rahmet njegovoj duši.

Prof. dr. Džemaludin Latić

MORALNA USPRAVNOST PROFESORA SMAJLOVIĆA

Poštovana familijo dr. Ahmeda Smajlovića,
Dame i gospodo,
Braćo i sestre,

Čini mi se, da nije došlo do održavanja ovog skupa, da bih ja nastavio da nosim jedan teret, jednu obavezu prema svome profesoru Ahmedu Smajloviću, na svojoj duši, i neka mi se ovdje dopusti da, u nizu naučnih izlaganja o njemu, iznesem jedno svoje svjedočenje. To moje svjedočenje – vidjet ćete malo kasnije – nije samo lično; ono, doslovno, ima nacionalni i općedržavni značaj, i zato sam zahvalan organizatoru ovog skupa.

Riječ je o tome da je prof. dr. Ahmed Smajlović, godine 1983., pa nadalje, sve do svoje iznenadne, naprasne smrti, ostao moralno uspravan, i blago njemu za to, i nama svima, bh. muslimanima, a svi mi ovdje znamo i osjećamo koliko je teško njegovoj porodici, posebno njegovoj supruzi, Munira-hanumi, zato što je on preselio na Ahiret relativno mlad.

Svi danas znamo da su to bile godine kada se jugoslavenska državna tvorevina, u ciljanom velikosrpskom projektu, kome će se,

u jednome momemntu, pridružiti i velikohrvatski državni projekat-počela raspadati. Godine 1983. došlo je do hapšenja nas, trinaestero bosanskomuslimanskih intelektualaca, od kojih smo nas dvojica, Hasan Čengić i ja, bili studenti profesora Smajlovića, a Mustafa Spahić je bio imam u Ugorskom pokraj Vogošće. Pod perfidno smišljenom optužbom o našem zalaganju za „islamizaciju Muslimana“, Savez komunista Bosne i Hercegovine je – posebno u javnosti, toj drugoj, paralelnoj, a, zapravo, pravoj sudnici - nas optužio za stvaranje „Islamske Republike Bosne i Hercegovine“, što je – da dalje slijedim optužnicu sada u obje sudnice – podrazumijevalo „istrjebljenje Srba i Hrvata iz Bosne i Hercegovine.“ Odmah da kažem da u sudnici Okružnog suda u Sarajevu tužilac nije uspio ničim dokazati da je neko od nas radio na tome da u Bosni i Hercegovini zasnuje i izvede navedeni društveno-politički sistem; bilo je nekih naklapanja oko formulacija u „Islamskoj deklaraciji“ koje bi se mogle dovesti u neku daleku vezu sa takvim zahtjevom, a koje je gosp. Izetbegović, autor te knjige- rahmet mu duši – ubjedljivo pobio i koje je, godinama kasnije, Savezni sud u Beogradu odbacio kao neosnovane. No, u javnosti je – sve do danas, jer mi nikada nismo ni zakonski ni politički rehabilitirani – ostala da živi navedena komunistička optužba kojom se formirala nova, nepostojeća kolektivna krivica čitavom našem narodu. Savez komunista Bosne i Hercegovine, njegovi mediji i politički nastavljači nikada se nisu javno izvinili ni nama kao žrtvama te njihove vještačke konstrukcije ni ovom narodu koji i danas podnosi teške posljedice nepostojećih kolektivnih krivica koje su mu komunisti isfabricirali u svojoj politici „simetrije“ po svaku cijenu, kojom su bili opsjednuti.

U osudi nas, osuđenih prije zvaničnog podnošenja optužnice - o čemu dokumentirano pišem u svojim memoarima koji ove godine, ako Bog da, izlaze iz štampe – natjecale su se filijale Komunističke partije, Socijalistički savez i druga socijalistička udruženja, i – nažalost – neki funkcioneri iz Islamske zajednice. Međutim, dok smo brojali dane u zatvorskim ćelijama, pitali smo se: kako to da nema osude dr. Smajlovića? Umjesto osude, jedne prilike su mi

babo i majka – rahmet im duši – prilikom posjete u zatvor, rekli da ih je posjetio dr. Smajlović. Došao je na seminar imama u Ključ i, po njegovom završetku, uputio se u džemat moga rahmetli babe, Biljane, odsjeo u njegovoj imamskoj kući, popio kahvu, malo posjedio i otišao svojim poslom – bez riječi o meni.

Kada je iznenada umro, ja sam zamolio profesora Džanovića da me povede na žalost kod njegove majke i supruge. Nije bilo prošlo ni heftu dana od njegove dženaze. U kući rahmetli Smajlovića – tuga, suze, bol... Munira-hanuma je bila sva u suzama, a njegova rahmetli majka bila je u drugoj sobi, nije ni izlazila. U jednome momentu, Munira-hanuma je upitala profesora Džanovića ko sam ja, i kad joj je on objasnio ko sam, ona se dala u još veći plač govoreći kroza suze: “E moj sinko, da ti samo znaš šta su oni radili od mog Ahmeda zbog vas! Odvedu ga pred ponoć, a vrate iza sabaha. Veli mi: Tjeraju me da osudim one naše ljude! Gdje ću ih ja, bona, osuditi, pa to su moji studenti?!“ I tako dalje, ne mogu se sjetiti svake riječi. Ja sam tada zatvorio priču: dakle, i dr. Smajlović je žrtva teške 1983. godine!

Moj zaključak je slijedeći: Da je on nas tada osudio – a ne zaboravimo da je dr. Smajlović, iako nije bio reisu'l-ulema, bio glavni autoritet Islamske zajednice u Jugoslaviji u to vrijeme– da je on nas, velim, osudio, ne samo što bi otežao naš zatvorski život, vjerovatno i produljio naše zatvorske godine, nego bi komunističko-velikosrpska optužba o tome da jedan narod ovdje, navodno formirajući Islamsku Republiku, želi da „istrijebi“ druga dva naroda, bila jako ubjedljiva, možda i nepobitna. Ko ne vjeruje u ove moje zaključke, neka prati odbranu velikosrpskih predvodnika genocida i ratnih zločinaca nad našim narodom u minuloj agresiji, gdje se njihova odbrana i danas – posebno dok je trajalo suđenje Miloševiću – poziva na postojanje islamskog fundamentalizma u Bosni i Hercegovini i navodne Alijine težnje da stvori Islamsku Republiku ovdje, od koje se bosanski Srbi navodno brane! A ima i drugih izvora kontaminiranih komunističkim fabrikacijama iz 1983., za šta sada nemamo vremena. Uglavnom, dok su „naši“ komunisti ovdje izmišljali Islamsku Republiku, u Beogradu su se u to vrijeme, dok su oni bili na vlasti, oštrili noževe i širila diplomatska mreža za stvaranje Republike Srpske – te tvorevine koja je nastala na dva, međusobno povezana, „ideološka izvora za vođenje genocida nad muslimanima Balkana“ – da se poslužim riječima prof. Mustafe Imamovića. Mislim na prvi takav ideološki izvor: „istragu poturica“ i na drugi, već spomenuti, velikosrpsko-komunistički: „stvaranje islamske republike u Bosni i Hercegovini.“ Obje te nepostojeće kolektivne krivice našeg naroda dolaze sa istočne strane rijeke Drine. Onaj treći ideološki izvor za genocid na Bošnjacima, „Hrvatska kao predziđe kršćanstva“, dolazi sa zapadne strane naše države, i hoću ovdje da naglasim da je službena Katolička crkva zvanično odbacila, čak osudila takvu predrasudu. Da ponovim, „istrage poturica“ i „stvaranja islamske republike u Bosni i Hercegovine“ nikad se nisu odrekli ni Pravoslavna crkva ni Savez komunista, odnosno njegovi politički nastavljači.

Zato je, između ostaloga, velik naš profesor, dr. Ahmed Smajlović, alim koji je, svojim životom, posvjedočio dostojanstvo *'ilma*, nauke o islamu, Allahu, dž.š., Njegovim sifatima, i poslanstvu

i vjerovjesništvu. On je , u tom smislu, nasljednik Ebu Hanife, Ibn Tejmije i drugih velikana u ukupnoj islamskoj povijesti. Ali i nasljednik naše, bošnjačke časne silsile iluma – jer ovo je prilika da to istaknemo: tako su se dostojanstveno, kao istinski alimi, ponijeli i Mehmed-ef. Handžić, koga su najvjerovatnije ubile ili ustaše ili komunisti u toku Drugog svjetskog rata (bio je protivnik i jednih i drugih!), Mustafa Busuladžić, muslimanski filozof koji je na vrijeme upozorio na opasnosti nacizma i komunizma, a strijeljan od strane komunista 1945., Kasim-ef. Dobrača, koji, istina, nije podlegao u zatvorskim mukama, ali jeste 13 godina ih podnosio, kao i one muke života u navodnom miru, u dugotrajnoj komunističkoj torturi dok je živio samo u biološkoj, ne i u duhovnoj slobodi, na ovom svijetu. Ta četiri velikana našeg islamskog umovanja – istina, i još neki, ali manje poznati - treba da nam svima služe na čast, nama i našem narodu u cjelini.

Molim dragog Allaha, dželle šanuhu, da dr. Smajlovića i za ovu njegovu trpnju i bol nagradi Svojim Džennetom, a njegovoj porodici, i svima nama koji smo nastavili da ga volimo i poštujemo, da podari sabr-i džemil.

Ishak Alešević

ČOVJEK NEKLONULOG DUHA

Danas smo pred cjelinom jednog opusa, jednoga rada, kreiranja, kretanja. Ali, pred nama je i čovjek koji je tek prije dvije decenije dijelio sudbinu nas samih u istom prostoru i vremenu. Ova zaokružena cjelina završenog života i djela, sa onim obaveznim čekanjem koje je vrijeme fermentiranja i pretakanja u nešto i novo i drugačije, daje nam šanse da slovimo i ispravnije i dublje istovremeno.

Vrijedi ponovno ući u vrijeme i strujanja iz kojih netom izro-nismo, kao što vrijedi sada nanovo sagledati Smajlovićevo djelo, iz ove udaljenosti koja će „vidjeti“ i ono što ranije nismo bili u stanju vidjeti, ali uvijek sa zadržkom i oprezom da se na osnovu pojedinih i izdvojenih čina, govora i pisanja ne načini previd pa da se izgubi cjelina u sagledavanju. Dakle, usmjeriti se ka sveukupnosti ličnosti i djela, da se ne bi desilo da se neznatnim, ili manjim procjenjuje sve i većina.

Dakle, čistim pristupom, posve nanovo, i sa radoznalošću nevinog, mladog čitača i promatrača prići i djelu i liku Ahmeda Smajlović. U ovom slučaju mi otkrivamo dvoje:

i samoga Smajlovića, koliko je on još zbilja živ i koliko njegovo djelo traje i žilavo istrajava sa onom započetom, eruptivno izbačenom snagom i energijom među nama i na našim prostorima.

Ali, mi preko odnosa spram Smajlovića i njegova djela otkrivamo i same sebe, kako sebi samima, tako i svijetu izvan nas. Zapravo, mi pokazujemo svoju kritičku svijest i ukus vremena koje upravo živimo. Pa tako radeći na ovom poslu, posve realno nameće nam se i problem našeg kritičkog samosagledavanja. Izranjaju pitanja o odnosu spram naših bivših: Čauševića, Busuladžića, Handžića, Đoze, Smajlovića,... kao i naših sadašnjih, duhovnih i intelektualnih veličina i lučonoša. I mi zapažamo kako su oni, odi-sta nepotrebno, nedovoljno čitani, afirmisani, prihvatani, slijeđeni. Preblago bi bilo konstatirati da je to samo puki previd naš. Prije bi se reklo da je po srijedi jedna i stara i nova duhovna amnezija, kao i naš sadašnji hudi usud neo-konzervatizma koji obilno potpomognut trubi na sav glas o buđenju i progresu, kako bi se njegovom bukom prikrila njegova bit dogmatičnosti i učmalosti. To je, zapravo, sasvim prirodna posljedica naše duhovne nestabilnosti na ovom stoljetnom putu, kao i olahkog držanja, nedovoljnog prihvatanja i slijeđenja naših duhovnih, znanstvenih i intelektualnih uzora. Otu-da među nama tako mnogo o Smajloviću pro et contri.

Stoga, procjena vrijednosti Smajlovićeva djela kako sada, tako i u buduće uveliko, neće ovisiti isključivo o njemu samome, nego i od onoga ko njegovom djelu pristupa, odnosno od načina na koji se utjecalo na njegovu svijest, od uslova koji su promatrača odredili, kao i od duhovnog usmjerenja, te i intelektualnih moći i sposobnosti onoga ko njegovo djelo sagledava i procjenjuje.

Zato, kada danas govorimo o Smajloviću, a i ubuduće, jedna na muslimanskom istoku tako aktuelna dihotomija „tradicionalno – moderno“ u njegovom djelu posve je ublažena i gotovo pomirena. Jer on je vrlo vješto i mudro jedne drugima približavao kroz izražen ideal progressa ideje islama, muslimana i Islamske zajednice. Inače, on nije inspirisan samo i jedino idejom islama koja je suprotstavljena elitizmu i isključivosti, nego i našom geografskom, kulturnom, i historijskom pozicijom koja uvjetuje naše stanje središnjosti i nezaoštrenih ivica. Otvoreni smo spram svijeta izvan nas samo onoliko koliko je to neophodno, da bi bili u vremenu, osjećali njegovo bilo, bili u komunikaciji, i ne više od toga, a zatvoreni smo

unutar samih sebe i ideje tek toliko da se ne izgubi ono temeljno što je naše, i što nas određuje takvim kakvi jesmo i po onome što mi jesmo. On je ovo i shvaćao i osjećao, pa na ovom planu nije bilo sukoba i trenja. On je stoga lahko osvajao i bio prihvaćen kod radnika i seljaka, domaćice, đaka, studenata, među omladinom i među starijima, kao i u uskim i probirljivim krugovima intelektualaca.

2.

Polje na kojem su njegova misao i djelo u suprotstavljenosti i u trajnom sukobu jeste područje okovane islamske misli kojoj on suprotstavlja snagu i polet stvaralačkog. Misao islama koja se našla pritiješnjena i sabijena između „trebati“ (Sollen) i „praktično u vremenu djelovati“, ili biti u onome „što jeste“ (Sein) nemoćne da išta u sebi i izvan sebe dovede u pitanje, on tu misao postupno oslobađa.

Sa njim je na sceni čitava jedna generacija mladih profesora izučениh na Istoku. Ova generacija nije bila zaboravila ljude i prostor sa kojega je otišla i kojem se potom vratila. Ova generacija iz sedamdesetih godina minulog stoljeća, čija je perjanica bio Ahmed Smajlović, čak da od sebe nije podarila ništa više nego li: Poštovanje i ispravno određenje spram forme islama i muslimanske kulture i tradicije svoga bošnjačkog naroda, vrijedna je velikog spomena. U onom Smajlovićevom „doktor“ bilo je u našem narodu mnogo više od akademskog tituliranja. Posve vidljivo i prenatraglašeno nosilo je to tituliranje u sebi snagu i naboj maga, onoga koji zacijeljuje, liječi i oslobađa, onoga koji stoji ispred i vodi.

Ne smijemo zaboraviti da Smajlović za svoj uspjeh duguje umnogome i povoljnoj klimi poznoga socijalizma u kojoj je istom oslobođena kritička svijest postala duhovnom i intelektualnom „modom“ cijeloga jugoslovenskog društva sedamdesetih.

Suprotstavljen za svagda dogmatskom koje ne ostaje samo na ravni trajnih istina vjere, nego je zauzelo i ona područja na kojima

je neophodno mijenjanje u skladu sa vremenom i prilikama, on u maniru duhovnog revolucionara poziva i budi.

U ovom smislu njegovo djelo ima veličinu i širinu trajne kritike jednogumnosti i učmalosti, i to jednako u teologiji, kao i u društveno-političkim sistemima, posebno totalitarističkim. Ovo je vidljivo naročito na socijalnoj ravni gje se islamska misao javlja i kao takmac i njihov kritičar. On pred sobom vidi ljude otuđene, neoslobođene, zastražene i nemoćne, oni su nezainteresirani za drugačije, za više i bolje, nesposobni za pokret i akciju izvan onoga kako im se daje i propisuje. Tome svemu što bi untar vjere, i izvan nje, i vjeri i nevjeri, da zauvijek propisuje i određuje, on na suprt stavlja zahtijev za oslobađanje čovjeka, za njegov slobodan pristup islamu i životu.

U ovoj tački Smajlović je za nas danas veoma živ, prisutan, potreban kao oštar i beskompromisan prema onim snagama koji sve upitno i problemsko vide kod nas jedino u „čišćenju“, „odstranjanju“, i povratku „pravom“ i „Poslanikovom“, a ne uviđaju realno socijalnu i psihološku ravan u kojoj se odigrava zbiljska drama čovjeka, kao i prema društvenom sistemu u kojem realna slika naše društvene i političke stvarnosti pokazuje sudbinu mase da služi i slijedi elitu na vlasti, a uspostavljene demokratske institucije sve manje su u funkciji odbrane političkih sloboda i prava građana.

Mr. Sead Seljubac

DOKTOR SMAJLOVIĆ KAO PROFESOR

(Odnos prema studentima)

Otvorenost i širina u komunikaciji sa drugima bila je prepoznatljiva karakteristika dr. Smajlovića u njegovom svakodnevnom radu. Kao predavač na Islamkom teološkom fakultetu pokazivao je, vrlo vješto i uspješno, sve svoje pedagoško i ljudsko umijeće. Uza jamnog razumijevanja i sporazumijevanja sa studentima, kako to metodika definiše, nikada mu nije nedostajalo. Do maksimuma je nastojao da s njima razvije autentični ljudski kontakt. Nije samo nudio znanje i smjernice kako do njega doći, nego je uvijek bio spreman saslušati studenta, ponuditi mu pomoć i izvan nastavnog procesa, ostvariti bliskost s njim, pomoći mu u rješavanju životnih problema. Nije bio opterećen kompleksom više vrijednosti, a to je studentima ulijevalo povjerenje i ohrabrivalo ih. Takvim komunikacijskim djelovanjem uspijevao je da kod studenata razvija njihove duhovne potencijale bez velikih napora. Studentu je uvijek ostavljao dovoljno prostora da iskaže svoje interesovanje, a onda mu je nudio potrebnu građu da interesovanje zadovolji. Djelovao je veoma podsticajno dajući mogućnost studentu da izrazi svoje mišljenje, pokaže rezultate svog rada. Rezultati su bili izvrsni.

Studente je vodio kroz oblast Akaida nudeći im širok izbor tema, problematike i literature. Bio je dio početnog procesa razvijanja znanstvenih istraživanja na tek otvorenom Fakultetu i jednako motivisan kao i studenti da taj početni zanos prijeđe u kvalitet. Svoje azhersko znanje nije nametao. Na podlogu koju su studenti nosili iz medresanskih klupa kalemio je nove krugove spoznaja dozvoljavajući da u tom procesu studenti sudjeluju slobodno i svjesno ulažući svu raspoloživu volju i do tada razvijene vještine.

Djelovao je snagom svoje ličnosti, a studenti su ga jako cijevali. Potreba da se identifikuju s njim je bila dovoljno motivaciona da studente podstakne na prihvatanje njegovih ideja i ponuka ih na oponašanje. A on je bio sasvim prihvatljiv model za oponašanje. Posebno u vrijeme kada je Zajednica u cijelosti imala izraženu potrebu za jakim i obrazovanim ličnostima, za autoritetima. On je to uistinu bio.

Značajne su diskusije koje je sa studentima vodio o konkretnim temama i pri tome vješto dovodio studente do potrebnih i

prihvatljivih zaključaka. Kao iskusan pedagog bio je svjestan da metodom dolaženja do pojmova, prije nego usvajanjem pojmova, ostvaruje trajniji rezultat. Njegova sposobnost uspostavljanja uspješnog kontakta bila je obogaćena autoritativnim držanjem pažnje pri diskusijama. Davao je dovoljno informacija za raspravu a izvedene zaključke je kao teze izdvajao i učvršćivao kod studenata kao proizvode njihovog vlastitog napora.

Posebna specifičnost u njegovom radu su bili projekti prevođenja literature sa arapskog na naš jezik, iz oblasti koju je predavao, što je studentima pomoglo da razviju i tu vrstu vještine, a istovremeno upoznaju terminologiju akaida. Usvajali su je iz izvornih tekstova, što je pružalo mogućnost za usporedbe i analize. One su rezultirale dodatnim obogaćenjem spoznaja.

Metodom davanja referata, po izboru teme od strane studenata, omogućavao je ne samo onima koji su referate radili i izlagali, nego i ostalim studentima da učestvuju u diskusijama o izloženim temama i svi zajednički upoznaju nove, iz horizontalne ravni otkrivene činjenice.

Njegovim načinom rada, predmet Akaid na Islamskom teološkom fakultetu je bio omiljen predmet, o čemu svjedoči veliki broj diplomskih radova odabranih iz te oblasti. Bilo je zadovoljstvo i čast imati ga za profesora.

Rahmetullahi 'alejh rahmeten vasi'a...

Prof. dr. Jusuf Ramić, prof. emeritus

SLOVO O POSTDIPLOMSKOM STUDIJU AHMEDA SMAJLOVIĆA

REZIME

Ahmed Smajlović je rođen 1938. god. Osnovnu školu je završio u rodnome mjestu, a srednju Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu. Osam godina je proveo u internatu medrese i kao odličan učenik bio je oslobođen mature. Prvu godinu prava završio je u Ljubljani, a prvi stepen Pravnog fakulteta u Beogradu. Potkraj 1962. otišao je u Kairo, gdje je 1964. upisao Fakultet arapskog jezika na Univerzitetu Al-Azhar. Nakon što je diplomirao 1968. upisao je postdiplomski studij koji je uspješno okončao odbranom magistarskog rada 1970. god. i doktorske disertacije 1974. god.

Tokom studija na Al-Azharu uvijek je potvrđivao izraziti naučno-istraživački talent i odgovornost u radu, a to će nastaviti i u radu po povratku u domovinu. Najbolje dokaze vrijednosti njegovog naučno-istraživačkog rada pruža postdiplomski studij koji je uspješno priveo kraju 1974. god.

U vremenskom periodu od dvije godine (1968.-1970.) napisao je četiri rada (*Divanu l-inšai, Fennu l-meqamati, Dirasetun havle Lamijeti l-'areb, Naqdu l-edebi l-'arebi*) iz oblasti arapskog

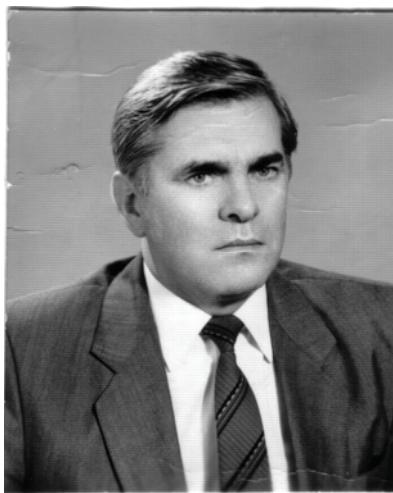
U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

jezika i književnosti. Svaki od ova četiri rada zaslužuje posebnu studiju i više prostora nego što ga imam ovom prilikom. Zato ću se zadržati samo na osnovnim karakteristikama ovih radova, a ostalo će zainteresovani, vjerujem, moći čitati kada ovi rukopisni radovi budu objavljeni u prijevodu ili originalu.

Ključne riječi: Divan, maqama, lamija, kasida, naqd, Muhammed Abduhu, filozofija, orijentalizam ...

UVOD

Ahmed Smajlović je rođen 1938. god. Osnovnu školu je završio u rodnome mjestu, a srednju, Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu. Osam godina je proveo u internatu Medrese i kao odličan učenik bio je oslobođen mature. Prvu godinu prava je završio u Ljubljani, a prvi stepen Pravnog fakulteta u Beogradu. Potkraj 1962. god. otišao je u Kairo, gdje je 1964. upisao Fakultet arapskog jezika na Univerzitetu Al-Azhar. Nakon što je diplomirao 1968., upisao je postdiplomski studij koji je uspješno okončao odbranom magistarske teze 1970. i doktorske disertacije 1974. god.

Tokom studija na Al-Azharu uvijek je potvrđivao izraziti naučno-istraživački talenat i odgovornost u radu, a to će nastaviti i u radu po povratku u domovinu. Najbolje dokaze vrijednosti njegovog naučno-istraživačkog rada pruža postdiplomski studij koji je okončao 1974. god.

Postdiplomski studij Ahmeda Smajlovića bio je iz oblasti arapskog jezika i arapske književnosti.

Svi radovi napisani su na arapskom jeziku i svi se danas nalaze u rukopisu izuzimajući doktorsku disertaciju koja je doživjela dva izdanja u Kairu, 1980. i 1997. god.

Prvi rad na postdiplomskom studiju urađen je pod naslovom *Divanu l-inšai neš'etuhu ve tetavvuruhu ve eseruhu fi l-edeb* (Državni ured za korespondenciju, njegov nastanak, razvoj i utjecaj u književnosti). Rad ima 100 stranica. Napisan je na arapskom jeziku 1968. god. Mentor rada je bio prof. dr. Muhamed Kamil al-Fiqqi.

Drugi rad nosi naslov *Fennu l-meqamati fi l-edebi l-'arebi bejne t-tab'i ve s-san'ati* (Meqame u arapskoj književnosti između prirodnog i vještačkog stila). Rad ima 180 stranica. Napisan je na arapskom jeziku 1969. god. Mentor rada je bio prof. dr. Abdulhalim Maslut.

Treći rad na postdiplomskom studiju Ahmeda Smajlovića bio je rad pod naslovom *Dirasetun havle Lamijeti l-'areb li š-Šanfara* (Studija o kasidi Arapska poema predislamskog pjesnika Šanfare). Rad ima 80 stranica. Napisan je na arapskom jeziku 1969. god. Mentor rada je bio prof. dr. Muhamed Najil, profesor na postdiplomskom studiju.

Četvrti rad je iz oblasti književne kritike, napisan pod naslovom *Naqdu l-edebi l-'arebi mine l-'asri l-džahili ila Ali b. Abdulaziz al-Đurđani* (Arapska književna kritika od predislamskog doba pa do Alija b. Abdulaziza Đurđanija). Rad je napisan na arapskome jeziku i ima 73 stranice.

Naravno, svaki od ovih radova traži poseban osvrt i više prostora nego što ga imam ovom prilikom. Zato ću se zadržati samo na osnovnim karakteristikama svakog od ovih radova, a ostalo će se, vjerujem, moći čitati kada ovi rukopisi ugledaju svjetlost dana.

DIVANU L-INŠAI (URED ZA KORESPONDENCIJU)

Sintagma *Divanu l-inšai* sastoji se iz dva dijela. Prvi dio, Divan, je, prema kazivanju, nastao kada je Husref, „perzijski vladar, pogledao na sekretare u svome Divanu kako računaju kao da govore sami sa sobom, pa je rekao: *Divaneh* (tj. luđaci)! Otuda je njihova radna kancelarija u kojoj su boravili nazvana ovim imenom, a krajnji slog *eh* je ispušten zbog lakšeg izgovora pa je ostalo samo Divan.¹

Drugo mišljenje koje autor rada navodi, prema Ibn Haldunu, jeste da je Divan ime za šejtane. Tim imenom su nazivani sekretari ureda zbog toga što su bili u prilici da spoznaju ono što je javno i ono što je zakrito od njih. Zatim se ta riječ prenijela na mjesto gdje sekretari obavljaju te poslove. Riječ *divan*, prema tome, označava sekretare za službene dopise kao i mjesto gdje oni borave na vladarskom dvoru.

Ima mišljenja koje autor ovog rada navodi, a koja tvrde da je riječ *divan* arapskog porijekla, a kao dokaz navodi izjavu Ibn Abbasa u kojoj stoji: „Ako vam nešto nije jasno u Kur'anu, potražite to u arapskoj predislamskoj poeziji. Poezija je njihov *divan*.“ (*Fe inne š-ši're divanu l-'areb*).

Što se tiče drugog dijela ove sintagme (*al-inšau*), ona se izravno spominje u Kur'anu: *Ve Huve l-lezi enše'ekum min nefsin vahidetin...* (al-An'am, 98) u značenju stvarati, proizvesti.

Ranije se Divanu l-inšai zvao *Divanu r-resaili*, koji se uglavnom bavio ulaznom i izlaznom poštom, zatim *Divanu l-mukatebat*, sve dok nije preovladalo ime Divanu l-inšai u vremenu Fatimida.

U vremenu Poslanika ovaj Divan nije postojao iako je postojala korespondencija između Poslanika i njegovih drugova, ashaba, te korespondencija između njega i tadašnjih okolnih vladara koje je Poslanik pozivao u islam. On je pisarima diktirao

¹ Ibn Haldun, *Mukaddima*, 1/403, u prijevodu T. Muftića

sadržaj poslanice, a oni su to pisali bez ikakvog dodavanja ili, pak, oduzimanja. Ličnost pisara u ovim poslanicama nije bila vidljiva. Jedini izuzetak među pisarima bio je Abdullah ibn Erqam, koji je ponekad sa dozvolom Poslanika sam pisao neke poslanice.

Sličnu situaciju imamo i u vremenu prve četvorice halifa sve do pojave Omajada i osnivanja prvog ureda za korespondenciju. Tek tada se pisari oslobađaju diktata zahvaljujući prije svega osnivaču ureda Abdulhamidu Katibu, najvećem proznom stvaraocu u to vrijeme.

Svojom poslanicom upućenom pisarima (*Risaletun ile l-kuttab*) on nije smao opisao značenja potrebna ljudima te profesije, niti je samo prikazao poželjan, jednostavan, precizan i razumljiv stil, nego je njome započeo čitav jedan književni rod – *risala* (poslanica). *Risala* je ubrzo postala omiljen prozni oblik arapskog pisca i prototip nekoliko proznih, pretežno esejističkih žanrova poznije arapske književnosti.²

U toj poslanici, koja je uticala na pojavu djela Ibn Qutejbea *Edebu l-katibi ve l-kuttab*, Abdulhamid kaže:

„Zato se, o, zajednico sekretara, natječite u raznim vrstama naobrazbe i upoznajte se s odredbama vjere! Počnite, pak, upoznavši se s Knjigom Svemogućeg i Uzvišenog Allaha, te s islamskim nasljednim pravom! Zatim se upoznajte s arapskim jezikom, jer on dotjeruje vaš govor! Potom se naučite lijepom rukopisu, jer je on ures vaših dopisa! Citirajte pjesme i upoznajte se s neobičnim riječima u njima te njihovim idejama, kao i sa zbivanjima kod Arapa i nearapa, njihovim pripovijestima i životopisima! To će vam pomoći da dođete do onoga kome streme vaše težnje...”³

Potreba za uredima u abasidskom periodu stalno je rasla, posebno nakon decentralizacije vlasti u Bagdadu. Osnivaju se nove pisarnice u mnogim decentraliziranim pokrajinama. Javlja se i nova škola u prozi na čijem čelu se nalazi učenik Abdulhamida, Per-

² M. Đukanović, „Arapska književnost“, u: *Povijest svjetske književnosti*, str. 114.

³ Ibn Haldun, *ibid.*, 1/411.

zijanac Ibn al-'Amid, koji nastavlja djelo svoga učitelja. Zanat je izučio još u mlađim godinama kod oca koji je radio u Uredu Samanida, da bi kasnije bio glavni pisar na dvoru Buvejhida i tu je ostao sve do smrti. Bio je vrlo obrazovan i upućen u sve znanosti svoga vremena. Zvali su ga *al-Re'is*, *al-Imam*, *Drugi al-Džahiz* i *Zu al-Risaletjani* – ime koje ukazuje na njegovo objedinjavanje poslanica „mača“ i „pera“. U njegovom književnom opusu najuspjelije su poslanice (*risalat*), prozni radovi koji se mogu svrstati u esejistiku. Njegovo puno ime je Ebu l-Fadl Muhamed b. al-Husein, poznat kao Ibn al-'Amid, rođen u Komu u Perziji.

Egipat je bio pozornica na kojoj se pojavila još jedna škola proze. Pročelnik te škole bio je Qadi al-Fadil. Njegovo puno ime je Abdurahim b. Ali al-Bisani al-Asqalani, a nadimak Qadi al-Fadil, po čemu je i poznat. Njegov otac je bio kadija u Asqalanu u Palestini. Školovao se u uredu za pisare (*Divanu l-mukatebat*). Kada je došao u Kairo, službovao je u Divanu az-Zahira, a poslije pada Fatimida bio je lični sekretar Saladina i njegov glavni pisar na dvoru. Umro je 695./1295. god. u Kairu, gdje je i pokopan.

Njegove poslanice pune su metafora, alegorija, metonimija, simulacija i antiteza. Pisao je u rimovanoj prozi u skladu sa ukusom vremena u kome je živio. U krasnorječivosti Qadi al-Fadil je dosega savršenstvo. Smatraju ga vrhom proznog stvaralaštva. Imao je velikog utjecaja na svoju i kasnije generacije. Njegov stil iz Egipta stigao je i na arapski istok i zapad i čak i do Andaluzije.

Dolaskom Turaka na ove prostore 1517. god., dolazi i do zastoja u razvoju umjetničke proze. To je vrijeme kada Turci pokušavaju da turciziraju *Divanu l-inšai*. Turski jezik u državnim uredima potiskuje arapski jezik. Pisari u tim uredima nisu bili u stanju da razlikuju muški od ženskog roda, nisu mogli da uoče razliku između određenih i neodređenih imena (*me'arifetun ve neki-retun*), između povratnih (*mutavi'un*) i nepovratnih (*gajru mutavi'in*) glagola, između akuzativa i nominativa, između odnosnih zamjenica za razumna i nerazumna bića itd. Autori poslanica su bili Turci koji su arabizirani (*ta'rib*) ili su bili Arapi koji su turcizirani (*tatrik*). Takvo stanje je potrajalo skoro pola stoljeća sve do pojave

Muhammeda Abduhua i renesanse koja je zahvatila ovo područje. Polije toga u novom dobu Divanu l-inšai gubi svoj značaj i nestaje sa pozornice.

U umjetničkoj prozi, dakle, dominirao je epistolarni žanr – poslanice (*risalat*) koje su pisali pisari u uredim i drugi. Odatle je proizišao i žanr meqama sa svojim najvećim predstavnicima Hamadanijem i Haririjem.

FENNU L-MEQAMAT (PRİPOVJEDAČKA PROZA)

Tako ulazimo u drugi rad Ahmeda Smajlovića na postdiplomskom studiju, a to je rad iz oblasti pripovjedačke proze: *Fennu l-meqamat fi l-edebi l-'arebi bejne t-tab'i ve s-san'ati* (Meqame u arapskoj književnosti između prirodnog i vještačkog stila).

Sama riječ *meqama* jezički označava skup ljudi, sastanak, mada nije precizirano da li ljudi stoje ili sjede na sastanku. Ovo značenje prisutno je i u arapskoj predislamskoj poeziji (Zuhejer ibn Ebi Sulma). U književnosti ovaj termin označava kratku priču (*qissa qasira*). Meqama kao kratka priča bila je u upotrebi sve dok se Arapi nisu upoznali sa kratkim pričama Čehova i Edgara Alana Poa. Tada je potisnuta iz upotrebe jer se u izvjesnim elementima razlikuje od evropskog poimanja i shvatanja kratke priče.

Glavni predstavnici meqama u klasičnom periodu arapske književnosti bili su Hamadani i Hariri, a u novijem dobu Jazidži (*Medžme'u l-bahrejni*) i Egipćanin Muhammed Muwailihi (*Hadis Isa ibn Hišam*). Prvi je u naslovu bio pod uticajem Kur'ana (*Mjesto gdje se dva mora sastaju* – al-Kahf, 60), a drugi pod utjecajem Hamadanija, koji je svoje djelo nazvao imenom pripovjedača u Hamadanijevim meqamama (*Isa ibn Hišam*).

Isa ibn Hišam je čovjek obdaren umom, hrabrošću, lukavstvom i snalažljivošću. On prati glavnog junaka Ebu l-Fetha al-Iskenderija, sklonog lutanju, koji obmanjuje, vara, glumi, prikazuje

se kao pobožan čovjek mada to u biti nije, simulira siromaha i to vješto koristi u sticanju imetka zahvaljujući sažaljenju prisutnih. Teme za svoje priče Hamadani je uzimao iz samog života. Njegove meqame slikaju život nižih slojeva, a stil i forma odražavaju književni ukus toga vremena.

Napisao je 51 meqamu. Prvo izdanje njegovih meqama bilo je 1298/1880. god. u Istanbulu, a drugo u Bejrutu 1307/1889. god. Komentar drugom izdanju napisao je čuveni reformator Muhammed Abduhu.

Talent Hamadanija, ističe Gabrieli, došao je do punog izražaja u meqami al-Mudirija, njegovom remek-djelu u kojem je uspjelim realizmom stvoren tip gnjavatora zadovoljnog samim sobom, koji je dostojan da stane uz slavne likove svjetske književnosti, Horacijevog gnjavatora i Tolstojevog Berga. Takva je i meqama al-Isfahanija u kojoj Ebu l-Feth blistavo igra ulogu fra Čipole među pobožnom gomilom u molitvi. U Iblisiji sam đavo (*Iblis*) je uveden kao zaljubljenik u poeziju i njen inspirator.⁴

Hariri je učenik Hamadanija. Međutim, učenik je u umjetničkoj prozi prevazišao učitelja. Hariri je rođen u Basri na jugu Iraka, gdje je i umro. Napisao je 50 meqama. Svaka šesta meqama je iz oblasti književnosti, a svaka jedanaesta iz oblasti misticizma, dok je svaka petnaesta humoristička meqama. Glavni junak kod Haririja je Abu Zejd iz Serrudža. On je stvarna ličnost koja je iz ovog grada, kada su ga krstaši krajem petog hidžretskog stoljeća zauzeli, protjeran zajedno sa ostalim stanovništvom, dok je ravija koji prati glavnog junaka Haris ibn Hammam.

Haririjeve meqame su prevedene na engleski, francuski, ruski, turski i druge jezike. Najvažniji komentatori ovih meqama su Andaluzijac aš-Šeriši (umro 619/1222. god.), al-Mutarriži (umro 590/1193.), al-'Ukberi (umro 610/1219.), al-Zubejdi i drugi.

Meqame su uticale i na pojavu pikareskne španjolske književnosti koja obrađuje život pustolova i ostalih sličnih tipova

⁴ Gabrieli, *Historija arapske književnosti*, str. 190.

(*picaro* na španjolskom znači varalica, pustolov i uopće čovjek bez mnogo skrupula), a takvi su bili junaci meqama Hamadanija i Haririja Ehu l-Fetha al-Iskenderi i Abu Zejd al-Serrudži.⁵

Meqame su napisane u rimovanoj prozi. Pune su alegorija, metafora, što ih čini teško razumljivim. Gabrieli je u Historiji arapske književnosti u prijevodu donio Bagdadsku meqamu za koju kaže da je u prijevodu izgubila sve svoje kićeno ruho, a naše snage nisu dovoljne da ga na vještački način ponovo stvorimo.⁶ Mehmed Handžić nije ni pokušao da prevede neku od meqama bojeći se da slaba vrijednost prijevoda ne stvori kod čitaoca i slabo mišljenje o piscu i njegovom djelu.⁷

Hariri je neke od svojih meqama posvetio religijskim problemima, neke općim društvenim, a neke književnim, jezičkim i gramatičkim raspravama: etimologija riječi i gramatička konstrukcija.

Rad Ahmeda Smajlovića sastoji se iz tri poglavlja. U prvom obrazlaže nastanak i razvoj meqame, njeno jezičko i terminološko značenje, te njen uticaj na pojavu i razvoj kratke priče u arapskoj književnosti.

U drugom poglavlju raspravlja o meqami između prirodnog (*tab'un*) i vještačkog (*san'atun*) stila. Ahmed Smajlović smatra da ove dvije riječi jedna drugu pojačavaju i da među njima nema proturječnosti jer su podudarne u značenju. On također odbija da prihvati mišljenje onih koji u riječi *san'atun* vide *tekelluf* (usiljenost). Pjesnik ili prozni stvaralac čiji je stil prirodan slabiji je bar za jedan stepen od pjesnika koji dotjeruje svoju poeziju kao što su to činili Evs ibn Hadžer, Zuhejr ibn Ebi Sulma, Hutajji'a i drugi. Zuhejr ibn Ebi Sulma poznat je kao *'abidu ši'ri*, pjesnik koji je dotjerivao svoju poeziju, odnosno pjesnik perfekcionista.

U sljedećem poglavlju Ahmed Smajlović govori o Hamadaniju, njegovim maqamama, njihovom sadržaju, stilu i nedosta-

⁵ Mekki-Qalemavi, *Uticaj Arapa u književnosti*, u: *Arapsko-islamski utjecaj na evropsku renesansu*, str. 60 i dalje, u prijevodu Ahmeda Smajlovića.

⁶ Gabrieli, *ibid.*, 181.

⁷ J. Ramić, *Obzorja arapsko-islamske književnosti*, str. 148.

cima, zatim o Haririju, jednom od najboljih predstavnika ovog žanra, te o predstavnicima meqama u novijoj arapskoj književnosti: Jazidžiju, Muwailihiju, velikom pjesniku Hafizu Ibrahimu itd. Na kraju rada data je i lista svih predstavnika ovog žanra.

LAMIJATU L-'AREB (ARAPSKA POEMA)

Treći rad Ahmeda Smajlovića na postdiplomskom studiju jeste rad o poznatoj i čuvenoj kasidi *Lamijetu l-'areb*, čiji autor je Šanfara al-Azdi.

Ova studija o kasidi Šanfara sastoji se iz tri poglavlja. U prvom poglavlju autor govori o pjesnicima prognanicima, te o osobenostima njihove poezije i glavnim predstavnicima kakvi su: 'Urve ibni l-Verd, Sabit b. Džubejr, poznat kao Te'ebete Šerren, Sulejk b. Suleka iz predislamskog doba, te Abu Hiraš al-Huzeli, Feddala b. Šerik i još neki drugi iz grupe muhadremuna, pjesnika koji su živjeli na prijelazu iz predislamskog u islamsko doba, odnosno koji su jedan dio svoga života proveli u islamu.

Neki od njih su prihvatili islam i bili uzorni muslimani, kao npr. Ebu Hiraš al-Huzeli, koji je umro u vremenu Omera, drugog halife iz grupe Hulefa-i rašidina. Njegovo puno ime je Huvejlid b. Murre al-Huzeli, a nadimak Ebu Hiraš, po čemu je i poznat. Priпадаo je plemenu Benu Huzejl koje je iz južnih dijelova Arabije naselilo njene sjeverne dijelove. Njegov jedini sin Hiraš bio je učesnik vojnog pohoda u Siriji. Saznavši to, Omer ibn al-Hattab jer naredio njegovu demobilizaciju kao hranitelja, što je i učinjeno.

U drugom poglavlju Ahmed Smajlović govori o Šanfari, pjesniku prognaniku iz plemena Benu Azd: o njegovom životu, njegovoj poeziji i, na kraju, o njegovoj pogibiji. Kada su ga prije pogubljenja upitali gdje želi da ga sahrane, rekao je:

La taqburuni inne qabri muharremun
'alejkum ve lakin abširi umme 'amirin

* * *

Ne sahranjujte me, to je zabranjeno,
nego raduj se, proždrljiva hijeno!

Kada mi ponesu glavu, a tu me je najviše,
a ostalo bace tamo, na razbojište,

idem gdje ne očekujem život radosti;
natovaren grijesima, u tami ću dugo provesti.

(Prijevod S. Grozdanića)

Treće poglavlje je rezervisano za himnu prognanom beduinu, poznatu u arapskoj književnosti kao *Lamijetu l-'areb*, koja, prema Gabrieliju, predstavlja remek-djelo arapske književnosti u kome je sasvim očuvan lirski treptaj koji se inače lahko gubi. Umjesto spoljašnje kanonske šeme kaside, ovdje imamo unutrašnje, psihološko jedinstvo, prikazivanje individualnog duševnog stanja, što se prelama u scenama iz prirode, koje nisu same sebi cilj, već su u skladu sa gorkom sudbinom pjesnika. Da li je ovaj samotni dragulj rođen u predislamskom vremenu ili je njegov autor abasidski rapsod Halefu l-Ahmar? Mi, kao i drugi, od nas učeniji, vjerujemo da je autor ove kaside Šanfara al-Azdi.⁸

Lamijetu l-'areb je nazvana ovim imenom zato što se rimuje na slovo *lam*. Međutim, u arapskoj književnosti postoji velik broj kasida koje se rimuju na ovo slovo. Kod Zuhejra ibn Ebi Sulme postoji pet takvih kasida, kod Nabige az-Zubjanija četiri, kod Tarefe tri, kod Antare dvije itd. Sam Imru'u l-Qajs je iza sebe ostavio petnaest takvih kasida među kojima je i njegova mu'allaqa od sedamdeset i šest stihova. U prvim danima islama i Ka'b ibn Zuhejr je kazao svoju Lamiju, poznatu još i kao Banet Su'adu.

⁸ Gabrieli, *ibid*, 47.

Kada je i zašto baš ova kasida nazvana *Lamijetu l-'areb* (Arapska Lamija)? Ahmed Smajlović to vidi u izjavama Božijeg Poslanika u kojima stoji: *'Allimu evladekum Lamijete l-'areb fe inneha tu'al limuhum mekarime l-ahlaqi* (Upoznajte svoju djecu sa ovom kasidom jer će ih ona učiniti plemenitijim i hrabrijim). Postoji i druga predaja ovog hadisa u kome je naglašena skromnost i odvažnost u njoj.

Kasida je, dakle, nazvana ovim imenom u vremenu Poslanika. Ona je nastala u predislamskom dobu, a ne dva stoljeća nakon pojave islama. Njen autor je Šanfara, a ne Halefu l-Ahmer. S ovim je Ahmed Smajlović riješio i pitanje njene autentičnosti, a zatim je prešao na njeno komentarisanje.

Postoji velik broj onih koji su komentarisali ovu kasidu. Da navedemo samo neke od njih: Zamahšeri (*A'adžebu l-'adžaibi fi šerhi Lamijeti l-'arebi*), Muberrred (*Šerhu Lamijeti l-'areb*), Abduselam Serhan (*Lamijetu l-'areb*), Muhamed Bedi' Šerif (*Šerhu Lamijeti l-'areb*), Fuad Efrem al-Bustani (*Lamijetu l-'areb*), J. W. Redhouse (*The L. Poem of the Arabs by Shanfara*), Georg Jacob (*Shanfaras Lamiyat al-Arab*) itd. Kasida je prevedena na francuski, engleski, njemački, poljski i druge evropske jezike.

U komentarisanju ove kaside Ahmed Smajlović je njen sadržaj podijelio na nekoliko tematskih cjelina. Nakon svake cjeline on govori o jezičkom značenju manje poznatih riječi, o varijantama njene predaje, te o općem značenju određenog odlomka.

Na kraju ovog prikaza recimo da je oda prognanom beduinu kod nas samo djelomično prevedena. Dvanaest početnih distiha nalazimo u djelu S. Grozdanića, *Stara arapska poezija*.⁹ Isto toliko distiha nalazimo u djelu *Klasična arapska poezija* koju je priredio Vojislav Simić.¹⁰ Neke podatke o ovoj odi, kasidi, i njenom autoru nalazimo i kod Gabrieli u *Historiji arapske književnosti*.¹¹

⁹ S. Grozdanić, *Stara arapska poezija*, str. 31.

¹⁰ V. Simić, *Klasična arapska poezija*, str. 23.

¹¹ Gabrieli, *ibid*, 47, 135.

NAQDU L-EDEBI (KNJIŽEVNA KRITIKA)

Četvrti rad Ahmeda Smajlovića bio je iz oblasti književne kritike: *Naqdu l-edebi' l-'arebi mine l-'asri l-džahili ilaAli b. 'Abdulaziz al-Đurđani* (Arapska književna kritika od predislamskog doba do Alija b. 'Abdulaziza al-Đurđanija). Rad je napisan na arapskom jeziku. U rukopisu ima 73 stranice. Jedan primjerak rukopisa nalazi se u biblioteci autora.

Književna kritika je književnoteoretska disciplina koja se bavi ocjenjivanjem vrijednosti i osobina književnih djela raznih vrsta, držeći se pri tome nekih - više ili manje utvrđenih - načela ili pravila.¹²

Književna kritika u povijesti arapske književnosti seže daleko u prošlost. Njeni korijeni su vidljivi u predislamskom dobu. Na 'Ukazu, sajmu poezije, kada su se pjesnici natjecali, Nabiga az-Zubjani je pod šatorom ocjenjivao njihovu poeziju. Tu su nastale i *Mu'allaqe* i mnoge druge poznate pjesme iz predislamskog vremena. Takav trend je nastavljen i u islamu na sajmištu poezije Mirbed u Iraku sve do trećeg hidžretskog stoljeća, kada na scenu stupaju "modernisti", omajadska pjesnička trojka (Džerir, al-Ferezdeq i al-Ahtal) i "neoklasici" abasidskog perioda (Abu Nuwas, al-Buhturi, Abu Tammam i al-Mutenebbi). Nakon pojave "modernista" i "neoklasika" naspram kojih su stajali tradicionalisti pjesnici iz predislamskog doba i ranog islama, književni kritičari su se podijelili. Jedni su ljepotu stiha vidjeli u riječima (al-Džahiz), a drugi u idejama (Ibn Qutejba), koji napominje da se poezija sastoji iz dva elementa: riječi i ideja. Kombinacijom ova dva elementa Ibn Qutejba je ustanovio četiri vrste poezije od kojih je najbolja ona u kojoj je zadovoljen i jedan i drugi kriterij.

Spor između "modernista" i tradicionalista nastavljen je tokom cijelog trećeg hidžretskog stoljeća, posebno u vremenu Muslima b. al-Welida i Abu Tammama, u čijoj poeziji skoro da

¹² Simon, 1/724.

nema ni jednog stiha a da se u njemu ne nalazi obilje metaforičkih izraza. Otuda mnogi tvrde da "modernisti" nisu bili samo na razini tradicionalista nego su ih čak i prevazišli. To je bio povod Ibn al-Mu'tezzu koji je i sam bio "modernista", ali i jako ponosan na tradiciju, da napiše djelo *Kitabu l-bedi'* (Knjiga o novom stilu), u kome će pokušati da uspostavi ravnotežu između jednih i drugih. On se smatra osnivačem nauke koja ispituje stilske figure i trope i njihovo prisustvo u Kur'anu, hadisu, predislamskoj i "modernoj" arapskoj poeziji. "Modernisti", prema njemu, nisu kreatori ovog poetskog stila. On je postojao i prije njih u arapskoj književnosti. Otuda se njegovo djelo može uzeti i kao djelo iz oblasti književne kritike.

Potkraj trećeg stoljeća susrećemo se i sa djelom Quddamea b. Dža'fera: *Naqdu š-ši'ri* (Kritika poezije), koje je po svojoj sadržini napisano pod utjecajem Aristotelove logike i grčke filozofije. Sa ovim djelom Quddame b. Da'fer je upotpunio ono na čemu su prije njega insistirali al-Džahiz i Ibn Qutejba tako što je gore navedenim elementima u vrednovanju poezije dodao još dva elementa: metar i rimu.

U četvrtom hidžretskom stoljeću spor između jednih i drugih pravi još jedan iskorak koji se može sumirati kao '*amudu š-ši'ri* (tradicionalna šema kaside). Tada se pojavljuju dvije *muvazene*, dva uporedna propitivanja poezije.

Prvu *muvaзенu* je napisao Abu al-Qasim al-'Amidi, Perzijanac porijeklom, umro 371/981. god. Čitav svoj život je posvetio kritici i vrednovanju poezije. U tu svrhu je napisao i svoje kapitalno djelo *al-Muvazena bejne Abu Tammam vel-Buhturi* (Uporedno propitivanje poezije Abu Tammama i al-Buhturija), u kome je definirao *mezheb* svakog od ova dva pjesnika: odanost tradiciji (al-Buhturi) i napuštanju tradicije (Abu Tammam). *Al-muvazena* predstavlja novu metodu umjetničkog pristupa ovoj materiji. Autor ne donosi sudove o poeziji dvojice pjesnika. On to ostavlja čitaocima da sami donesu sud o tome. On samo analizira i uspoređuje njihovu poeziju, iznosi greške, ukazuje na poetska preuzimanja itd.

Drugu *muvaženu* je napisao Ali b. Abdulaziz al-Đurđani, dugogodišnji kadija u Đurđanu. Autor je mnogih djela, a jedno od najvažnijih jeste iz oblasti književne kritike: *al-Wasata bejne l-Mutenebbi we husumihi* (Prava sredina između Mutenebbija i njegovih protivnika), napisano kao odgovor Sahibu b. 'Abbadu i njegovim kritičkim osvrtima na poeziju i cjelokupno stvaralaštvo al-Mutenebbija. Obje ove *muvažene* slične su jedna drugoj i obje predstavljaju krajnji domet književne kritike poslije koje nastaje zastoј u ovoj oblasti i traje sve do Muhammeda Abduhua i preporoda koji je zahvatio arapski svijet potkraj devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća.¹³

Na kraju recimo da je Ahmed Smajlović u ovome radu dao pregled razvoja književne kritike od predislamskog doba do Alija b. 'Abdulaziza al-Đurđanija. Ostaje da se prikaže njegov magistarski rad: *Muhammed 'Abduhu we eseruhu fi n-nahda al-arabijja* (Muhammed Abduhu i njegov utjecaj na arapsku renesansu) i doktorska disertacija o evropskom orijentalizmu. O tome – drugom prilikom.

¹³ A. Smajlović, *Felsefetu l-istišraqi ...*, str. 302-308, Kairo, 1980.

Mr. Muharem Omerdić

BIBLIOGRAFIJA RADOVA O PROF. DR.
AHMEDU SMAJLOVIĆ
(Literatura i izvori)

UVOD

Bibliografija objavljenih radova i prijevoda prof. dr. Ahmeda Smajlovića urađena je za vrijeme njegovog života. On je imao uvid u ovu (svoju) bibliografiju i pomogao da se dodaju još neki naslovi za koje se on sjećao da su objavljeni. Nakon njegove smrti u časopisu *Islamska misao* (X/1988., br. 116, str. 47-51) napisano je više tekstova o životu, radu i djelu dr. Smajlovića. U tom broju urednik Ismet Bušatlić je objavio *Bibliografiju* Smajlovićevih objavljenih radova i prijevoda, koja je postala važan izvor za sve one koji su se kasnije bavili njegovom zaostavštinom.

Za vrijeme života dr. Smajlovića obrađena su mu akaiidska predavanja koja je na Islamskom teološkom fakultetu držao svojim studentima i u pisanoj formi im ih pripremio u prvih nekoliko godina svoga rada nakon što je ovaj fakulteta u Sarajevu bio otvoren. Uza svako predavanje bio je i jedan ili više njegovih prijevoda iz klasične akaiidske literature. U ovaj naš rad Doktor je imao uvid i davao sugestije šta bi se još trebalo uraditi jer tada na njegovom fakultetu nije bilo spremnosti za to. Postojao je plan da se ovaj

veliki materijal objavi kada budu prilike dopustile jer tada za to njegov matični fakultet nije bio spreman. Pošto se to nije dogodilo za njegova života, nastavio sam čuvati i dorađivati taj obimni pisani materijal imajući za to njegovu dozvolu. U toku agresije na našu domovinu, godine 1993., Fakultet je donio odluku da se Doktorova predavanja objave i za recenzenta imenovao prof. dr. Ismeta Kasumovića. Na molbu prijatelja sa Fakulteta, na kome sam i sam radio kao spoljni saradnik, ovaj materijal sam predao profesoru Kasumoviću koji je počeo sa čitanjem. U neko doba, kako mi je Kasumović kasnije kazao, tog materijala je nestalo iz njegovog kabineta. Tako se trajno gubi trag ovom djelu i trudu njegovog autora. Preselio je na bolji svijet i dr. Kasumović, a istina o nestalom rukopisu dr. Smajlovića trajno se gubi.

Kao što je važno bilo da se registrira zaostavština dr. Smajlovića, važno je bilo pripremiti bibliografiju tekstova u kojima se pisalo o njemu u bilo kom svjetlu. Dobronamjerni istraživači će znati razlučiti tačno od netačnog prilikom svoga iščitavanja, posebno nakon protoka određenog vremena. To sam želio učiniti i jednog dana valorizirati te napise, ako mi bude suđeno. On je ime koje ne smijemo zaboraviti. Predstavlja gorostasa u našoj historiji. Pripada mu važno mjesto među našim najodabranijim alimima. Njegov ugled kao znanstvenika, ali i predstavnika muslimana još za njegova života prešao je granice BiH i Balkana.

Nakon Doktorove smrti objavljeno je njegovih nekoliko radova koji nisu spomenuti u Bibliografiji objavljenoj u reviji *Islamska misao*, pa ćemo ih sada ovdje registrirati kako bi ostalo zabilježeno sve što je, po našem znanju, vezano za njega.

Od posebne važnosti je to što se u *Islamskoj enciklopediji* (na turskome jeziku) i u poznatom Zirkilijevom *El-A'lamu* (na arapskome jeziku) nalaze tekstovi o dr. Smajloviću, kao i to što je već pet diplomskih radova i jedan maturski rad napisan o njegovom djelovanju i naučnom radu.

Njegovo je kapitalno djelo *Falsafetu al-istišrak...* (*Filozofija orijentalizma i njen uticaj na savremenu arapsku književnost*) i izučava se na mnogim univerzitetima, na dodiplomskom i postdiplom-

skom studiju. Prvo izdanje je objavljeno za njegova života, a drugo nakon njegove smrti u Kairu 1998. godine.

Ova bibliografija radova, tekstova i članaka o dr. Smajloviću svjedoči da je i dalje vrlo živ interes za njegov rad i zaostavštinu pa je, samim tim, ovo bilo važno sakupiti i objaviti.

Ova bibliografija je nastala iz bilješki koje sam redovno vodio o rahmetli prof. dr. Ahmedu Smajlović, vodeći računa da registriram sve što je vezano za njegovo ime i djelo. U mojoj kućnoj biblioteci posjedujem tekstove koji se odnose na ovu bibliografiju koje sam ustupao onima koji su pisali o Profesoru, posebno učenicima, studentima i postdiplomcima.

Iako sam u svojoj biblioteci u audio-zapisu imao preko 70 njegovih govora i predavanja, na žalost, danas mi je ostao samo mali dio od toga jer je 20 disketa nestalo tokom agresije na BiH u jednom studiju u kompleksu "Skenderije" u Sarajevu, kome je Udruženje ilmiye BiH bilo povjerilo pripremu izbora njegovih javnih nastupa i njihovo objavljivanje u kompletu od pet disketa. Desetak njegovih govora odavno sam prenio na papir sa audio-zapisa ali ih još nisam stigao pripremiti kako bi bili objavljeni.

Ova bibliografija se sastoji od pet cjelina :

- u prvoj cjelini su navedeni radovi koje je napisao dr. Smajlović ili su preneseni na papir sa audio-zapisa nakon njegove smrti ;
- u drugoj cjelini su izvori iz encilopedija i leksikona ;
- treća cjelina sadrži tekstove objavljene o dr. Smajloviću u periodičnim publikacijama i monografijama ;
- četvrta cjelina obuhvata napisane maturske i diplomske radove o životu i radu dr. Smajlovića ; i
- peta cjelina je popis skupova posvećenih radu i djelu prof. dr. Ahmeda Smajlović.

Bibliografske jedinice unutar svake cjeline poredane su hronološki.

Pojedine jedinice nose objašnjenja u bilješkama označenim zvjezdicom.

*1. Radovi prof. dr. Ahmeda Smajlović koji
nisu registrirani u objavljenoj Bibliografiji
njegovih radova*

– Mevlud. Predavanje održano u Sultan Ahmedovoj džamiji u Bugojnu : 15.6.1975. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Muharem Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Utjecaj islama na izgradnju čovjeka. Predavanje održano u džamiji u Turbetu kod Travnika : 19.7.1975. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Muharem Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Filozofija posta. Predavanje održano u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu : 29.8.1975. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Muharem Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– O čvrstom vjerovanju. Predavanje održano u džamiji na Bjelavama u Sarajevu : 5. ramazan / 11.9.1975. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Ibrahim Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Univerzalna poruka Lejletu-l-kadra. Predavanje održano u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu : 2.10.1975. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Ibrahim Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Filozofija hadždža. Predavanje održano u Carevoj džamiji u Sarajevu : 7.11.1975. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Ibrahim Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Hidžra. Predavanje održano u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu : 2.1.1976. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Ibrahim Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– O Muhammedu Alejhisselam. Predavanje održano u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu : 13.3.1976. Sa magnetofonske

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

vrpce prepisao : Ibrahim Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Svečani govor na otvorenju džamije. Predavanje održano u Bistrici kod Gornjeg Vakufa povodom svečanog otvorenja novosagrađene džamije : 25.4.1976. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Muharem Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Osnovni principi islama. Predavanje održano u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu : 29.8.1976. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Ibrahim Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Filozofija namaza. Predavanje održano u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu : 5.9.1976. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Muharem Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Kur'an o zekatu. Predavanje održano u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu : 19.9.1976. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Muharem Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Filozofija zekata. Predavanje održano u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu : 15. ramazana / 20.9.1976. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Muharem Omerdić. U rukopisu. Biblioteka Muharema Omerdića.

– Govor na svečanom otvorenju džamije u Slimenima kod Travnika u ljeto 1976., str. 1-9. Prilog diplomskom radu Delić Ševala : “Dr Ahmed Smajlović i njegova da'vetska misao”. Islamski pedagoški fakultet – Bihać, decembar 2006.

* Sa magnetofonske vrpce govor prepisao Delić Ševal.

– Vjerovanje u poslanstvo Muhammeda, alejhisselam. Predavanje održano u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu : 04.09.1977. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Muharem Omerdić. Rukopis u biblioteci Muharema Omerdića.

– Kur'an-i kerim. Predavanje održano u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu : 11.09.1977. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Muharem Omerdić. Rukopis u biblioteci Muharema Omerdića.

– Predavanje u povodu 17. noći mjeseca ramazana, Sulejmenija – Šarena džamija u Travniku, Travnik 1979., 8 stranica. Sa magnetofonske vrpce prepisao : Muharem Omerdić. Rukopis u biblioteci Muharema Omerdića.

– Susret islam i katolicizma na našem tlu danas : intervju s prof. dr. Ahmedom Smajlovićem za "Mladi teolog". Razgovor vodio : Željko Odošić. *Mladi teolog* : časopis studenata Vrhbosanske katoličke bogoslovije u Sarajevu, (Sarajevo), V, (1983), 1, 13-28.

– Čovjek u islamu. *Kabes*, Islamski centar, (Mostar), I, (1995.), 2, 25-26.

* Predavanje održano u Begovoj džamiji u Sarajevu 5.10.1983. godine. Tekst je sa magnetofonske vrpce prenio Muharem Omerdić. Ovaj tekst nije još bio za objavljivanje. Međutim, nekim putem uredništvo ovog lista je došlo do kopije Profesorovog predavanja i objavilo ga u svome časopisu.

– Ramazan – mjesec Kur'ana. *Glas islama*, Mešihat Islamske zajednice Sandžaka, (Novi Pazar), I, (1997.), 1, 12.

– Kur'anske osnove zekata. *Kabes*, Islamski centar, (Mostar), III, (1997.), 15, 9-14.

– Akaid - definicija, uzroci nastanka i discipline. *Takvim*, (Sarajevo), (1998.), 277-308.

* Iz neobjavljenog rukopisa prof. dr. Ahmeda Smajlovića. Priprema i obrada teksta : Muharem Omerdić.

– Kur'anske i sunnetske osnove izvršavanja vjerske obaveze kurbana.

4.12.2006.

<http://www.rijaset.ba/main.aspx?cid=100,200&nid=969>

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

– Izvod iz djela *Felsefetu l-istišraqi wa asaruha fi l-adabi al-‘arabiyyi l-mu‘asiri* (Kairo, 1980). *Znakovi vremena*, Naučno istraživački institut “Ibn Sina”, (Sarajevo), proljeće-ljeto 2007., vol. 10, 35-36, 19-32. Iz navedenog djela sa arapskog preveli : Mehmed Kico (Pojmovi: Arabistika i evropeistika, str. 32-38) i : Amrudin Hajrić (Orientalistika i kolonijalizam, str. 119-125).

2. O prof. dr. Ahmedu Smajlović u enciklopedijama i leksikonima

Omerdiç, Muharrem : Ismailoviç Ahmed. (Bosna-Hersek Cumhuriyeti’nin dörduncü Diyanet İşleri Başkanı). *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, (Istanbul), 2001., Cilt 23, 133-134.

* Na turskome jeziku. Uz tekst je objavljena i fotografija.

Muhammad Khayr Ramadan Jusuf : *Al-A‘lam li-z-Zirkili. Te-timma*. Dar Ibn Hazm. (Bejrut), 1418. H./1998., sv. 1, ELIF-GA, 27.

3. Tekstovi objavljeni o prof. dr. Ahmedu Smajlović

Omerdić, Muharem : Sa katedre ovogodišnje ramazanske škole. *Preporod*, (01. avgust 1982.), 15, 5.

* U tekstu se govori o šest predavanja dr. Ahmeda Smajlovića koja je on održao u Gazi Husrev-begovoj džamiji u Sarajevu tokom ramazana 1982. godine.

Bušatlić, Ismet : Prof. dr. Ahmed-efendija Smajlović (1938-1988.). *Islamska misao*, X/1988., 116, 3. Uvodnik urednika. Nepotpisano.

Hafizović, M(esud) : Životni put Ahmed-efendije Smajlovića. *Islamska misao*, X/1988., 116, 4-5.

Omerdić, Muharem : Dr. Ahmed Smajlović kao predsjednik Starješinstva Islamske zajednice. *Islamska misao*, X/1988., 116, 6-8.

Ramić, J(usuf) : Pokretač časopisa "Islamska misao". *Islamska misao*, X/1988., 116, 9

Anonim : Briga za vjerske potrebe iseljenika i radnika na privremenom radu u inostranstvu. *Islamska misao*, X/1988., 116, 10.

Džananović, I(brahim) : Rad na Islamskom teološkom fakultetu. *Islamska misao*, X/1988., 116, 10.

Demirović, Idriz : Moje druženje sa Ahmed-efendijom. *Islamska misao*, X/1988., 116, 11.

* Autor je bio predsjednik Vrhovnog sabora i Predsjednik Starješinstva Islamske zajednice SR Crne Gore.

Selimoski, Jakub : Moje poznanstvo sa dr. Ahmedom Smajlovićem. *Islamska misao*, X/1988., 116, 12.

* Autor je bio predsjednik Starješinstva Islamske zajednice SR Makedonije.

Karalić, M.[Mahmud] : Vazovi i predavanja Ahmed-efendije Smajlovića. *Islamska misao*, X/1988., 116, 13-14.

Hajdarević, Hadžem : Dženaza Ahmed-efendije Smajlovića. *Islamska misao*, X/1988., 116, 15-17.

Telegrami saučešća povodom smrti prof. dr. Ahmeda Smajlovića ožalošćenoj porodici. *Islamska misao*, X/1988., 116, 17.

* Spisak institucija i imena onih koji su uputili telegrame.

Bibliografija radova prof. dr. Ahmeda Smajlovića. *Islamska misao*, X/1988., 116, 47-51. Pripremio : Ismet Bušatlić

Omerdić, Muharem : Merhum prof. dr. Ahmed Smajlović (1938-1988.). *Preporod*, XIX, 17/43 (1. septembar 1988.), 12. Nepotpisano.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

* Autor je za ovaj list napisao tekst od osam stranica ali je Redakciji bilo odobreno da objavi samo dva uvodna pasusa.

Kadribegović, Aziz : Otišao je dr. Ahmed Smajlović. *Glasnik*, Vrhovno islamsko starješinstvo, VI, 4 (1988.), 468-469. Nepotpisano.

R.L. : U Shua një yll (Ugasila se jedna zvijezda). *Dituria Eslame*, Priština, III, 10-11 (1988.). 35-36.

* Na albanskom jeziku nekrolog posvećen dr. Smajloviću povodom njegove smrti.

Aruçi, Muhammed : Merhum Hocamiz Prof. Dr. Ahmed ef. Smajlović. *El-Hilal*, (Skopje), II, 9 (1. septembar 1988.), 1 i 4.

* Na turskom jeziku.

Aliu, Bahri : Shkencëtar i spikatur. *El-Hilal*, (Skopje), II, 9 (1. septembar 1988.), 1 i 3.

* Na albanskom jeziku.

Džilo, Hasan : Merhum prof. dr. Ahmed Smajlović. *El-Hilal*, (Skopje), II, 9 (1. septembar 1988.), 2.

* Na makedonskom jeziku.

Sulejmani, ‘Abdullah : Ahmed Smajlufitš. *Al-Mugtama’a*, Kuwejt, 1410. h., oktobarski broj.

Kozar, Đuro : Istine i zablude o dr. Ahmedu Smajloviću : mini feljton. Od visina do dna ; Devize “pojeo mrak” ; Zloća “Zlaću” zloupotrebljava. *Oslobođenje*, (Sarajevo), 16. – 18. novembar 1989.

Šta ćete preduzeti za zaštitu ličnosti Ahmed-efendije Smajlovića. *Preporod*, 22/462 (15. novembar 1989.), 2.

* Ovo je tekst Redakcije *Preporoda* upućen Nastavno-naučnom vijeću Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu a u povodu “Mini feljtona” od Đure Kozara objavljivan u *Oslobođenju*.

Brka, Osman: Čovjek govori djelom. *Oslobođenje*, (Sarajevo), 24. novembar 1989.

* Reakcija na objavljeni mini feljton Đure Kozara o dr. Smajloviću.

Čolaković, Salih : Hijene nekad pišu istoriju. *Oslobođenje*, (Sarajevo), 16. – 27. novembar 1989.

* Reakcija na objavljeni mini feljton Đure Kozara o dr. Smajloviću.

Plakalo, Hajdar : Smrt brža od prognanstva. *Oslobođenje*, (Sarajevo), 02. decembar 1989. [Reakcija na objavljeni mini feljton Đure Kozara o dr. Smajloviću.]

Smajlović, Munira : Zaobiđene istine. *Oslobođenje*, (Sarajevo), 07. decembar 1989.

* Reakcija supruge dr. Ahmeda Smajlovića na objavljeni mini feljton Kozara o dr. Smajloviću.

Šeta, Ferhat : Pogrešno adresirane optužbe. *Oslobođenje*, (Sarajevo), 09. decembar 1989.

* Odgovor na reakcija o objavljenom mini feljtonu o dr. Smajloviću.

Kozar, Đuro : Autentična argumentacija. *Oslobođenje*, (Sarajevo), 12. decembar 1989.

* Odgovor na reakcije na objavljeni mini feljton o dr. Smajloviću.

Mijović, Vlastimir : Strogo kontrolirana Republika. (Afera s “bezbjednjacima” Srbije izbacila na površinu nejedinstvo u bosanskim političkim vrhovima). *Danas*, (Zagreb), 24.10.1989., 16. [Na 16. stranici pasus koji se odnosi na dr. Smajlovića kao “organizatora islamizacije, izgradnje vjerskih objekata, ekspanzije fundamentalizma prenesenog iz Kaira...”]

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Hafizović, mr. Rešid : Prof. dr. Ahmed Smajlović (1938.-1988.). *Zbornik radova*, (Sarajevo), Islamski teološki fakultet, 1990., 3, 182-185.

Čolaković, mr. Salih : Rehabilitacija istine – rehabilitacija čovjeka. *Muallim*, (Sarajevo), I, 1990., 1, 22-23.

* O rehabilitaciji prof. Huseina ef. Đoze i prof. dr. Ahmeda Smajlovića.

Kadribegović, Aziz : Zasjedanje Vrhovnog Sabora. *Glasnik*, Rijaset Islamske zajednice, (Sarajevo), LIII, 1990., 5, 103-108.

* Ovdje ima spomena o rehabilitaciji dr. Smajlovića vezane za slučaj njegove smjene sa položaja predsjednika Starješinstva IZ u BIH, Hrvatskoj i Sloveniji 1985. godine. U nastavku je i govor reisu-l-uleme u kome se, također, tretira ovo pitanje (108) i Odluka Vrhovnog Sabora o rečenju rehabilitaciji (109).

Džemal, Ahmed Muhammed : Dewretu'l-e'immeti we'l-hutaba'i fi Yuguslafija. *Ahbaru'l-'alemi'l-islamiyyi*, (Mekka el-Mukerrema), 22. juli 1991., 1222, 5.

* O dr. Smajloviću kao vjerskom lideru bosanskih muslimana i naučniku te organizatoru i domaćinu velikog naučnog skupa za imame i islamske radnike u Sarajevu 1394.H./1980. Godine na kome su učešće uzeli ugledni znanstvenici i univerzitetski profesori iz Saudijske Arabije, Tunisa i Egipta.

Mehmedović, Ahmed : Fatiha za rahmetli Smajlovića. *Muallim*, (Sarajevo), II, 1991., 12, 35.

Ramić, dr. Jusuf : Profesor dr. Ahmed Smajlović (1938.-1988.). *Zbornik radova*, Islamski teološki fakultet, (Sarajevo), 1994., 4, 135-137.

Suša, Husnija : Halali nam, profesore. (Merhumu – prof. dr. Ahmed Smajlović). *Muallim*, 1994., sptembar-oktobar, 24-25, 22.

Suša, Husnija : Halali nam, profesore. (Merhumu prof. dr.

Ahmedu Smajlović). *El-Hidaje*, Udruženje uleme, (Visoko), VII, 1994., 15.

Bukvić, Fadil : Druženje sa prof. dr. Ahmedom Smajlovićem. *Muallim*, VII, 1997., 56, 32-33.

Ramić, prof. dr. Jusuf : Bošnjaci na Al-Azharu. *Glasnik*, Rijaset IZ u BiH, (Sarajevo), LIX, 1997., 1-2, 151-156.

Salih, Yusuf : Ahmed Smajlović, 56-58; Akaid – Skripta za I. god. ITF u Sarajevu, 70-72. U : *Eski Yugoslavya'da Islam Düşüncesi Çalışmaları* (1945.-1992.), magistarska teza. (Istanbul), 1997.

* Na turskome jeziku. Nije objavljeno.

Čolaković, mr. Salih : Riječi i djela ne umiru. Uz 10-godišnjicu smrti rahm. Dr. Ahmeda Smajlovića (11.08.1988.), *Kabes*, Islamski centar Mostar, (Mostar), IV, 33-34 (1998.), 25.

Omerdić, Muharem : Ahmed Smajlović (1938.-1988.). *Takvim*, 1998., 271-275.

* U povodu 10-godišnjice smrti.

Dudić, Mevlud : Prof. dr. Ahmed-ef. Smajlović (1938-1988.), *Glas Islama*, (Novi Pazar), II, 1998., 21, 22.

* U povodu 10-godišnjice smrti.

Valjevac, Mensur : Sjećanje na prof. dr. Ahmeda Smajlovića. *Preporod*, (Sarajevo), XXIX, 1999., 17/666, 27.

* Povodom 11-odišnjice njegove smrti.

Fatić, Almir : Zašto nema "Islamske misli". *Preporod*, (Sarajevo), XXX, 2000., 3/676, 2.

* U tekstu se govori o značaju časopisa *Islamska misao* i uloji dr. Smajlovića kao njegovog osnivača, prvog glavnog i odgovornog urednika i autora mnogih tekstova koje je u njemu objavio.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Mehtić, hfz. Halil : Prof. dr. Ahmed Smajlović – simbol iluma i žrtve u Bosni. *Novi horizonti*, (Zenica), septembar, I, 1999., 1, 43-45.

Balić, Smail : Priče teheranskog lista *Kejhana*, saudijskog časopisa *Arabija* i londonskog magazina *Impacta* o islamu i muslimanima u Jugoslaviji. *Preporod*, (Sarajevo), XVI, 3 (1. februar 1985.), 2-3.

* Isti tekst je publikovan je u : *Bilten Islam und der Westen*, (Beč), V, 985, svezak 1, 26-27. Osvrt je na tekst dr. Smajlovića.

Balić, Smail : Gdje je istina, a gdje su priče? *Preporod*, (Sarajevo), XXIX, 1999., 19/668, 3.

* Uz tekst je objavljeno pismo Balića uredniku Azizu Kadribegoviću u kome na pozitivan način govori o svome poznanstvu i susretima sa prof. dr. Ahmedom Smajlović.

Omerdić, Muharem : Mjesto Kur'ana u životu i radu prof. dr. Ahmeda Smajlovića. Izlaganja na *Okruglom stolu* o prof. dr. Ahmedu-ef. Smajloviću. Zagrebačka medresa "Dr. Ahmed Smajlović", Zagreb, 31. maja 2002.

* Nije objavljeno.

Mehtić, hfz. Halil : Velikan koji je Islamsku zajednicu poveo naprijed. *Novi horizonti*, (Zenica), 2003., 49.

Brka, Osman : Odgovorio sam na medijske napade protiv Ahmeda Smajlovića. *SDA – Ljudi i događaji u političkom pokretu Bošnjaka*. Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, (Sarajevo), 2007., str. 36-37. Na 55. straciji ove knjige je fotografija dr. Smajlovića.

Mehmedović, Ahmed : Život posvetio Islamskoj zajednici. *Novi horizonti*, (Zenica), avgust 2008., 108, 64-65.

Vele, Faruk : Latić - Savez komunista i četnici iskorjenjivali su svaki bošnjački autoritet. Godišnjice : Dvadeset godina od smrti

dr. Ahmeda Smajlovića. *Dnevni avaz*, Sedmica, (Sarajevo), 17.12.2008., 18.

Skup o dr. Ahmedu Smajloviću. *Bilten*, MINA. (Sarajevo), 18.12.2008., br. 674.

Dr. Ahmed Smajlović, život i djelo. *Bilten*, MINA. (Sarajevo), 23.12.2008., br. 675.

Hodžić, Šefko : Uspon i pad islamskog mislioca. Omaž dr. Ahmedu Smajloviću. *Oslobođenje*, Nedelja, (Sarajevo), 28.12.2008., 33.

Dizdar, A. : Velikan ispred svoga vremena. Homage prof. dr. Ahmedu Smajlović. *Preporod*, (Sarajevo), XXXVIII, 2009., 1/891, 7.

Ramić, Jusuf : Život i djelo prof. Dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.). *Znakovi vremena*, Naučno istraživački institut "Ibn Sina", (Sarajevo), 2007., vol. 10, 35-36, 10-18.

Salkić, Muhamed : Jugoslovenska politika prema Islamskoj zajednici. *Zbornik radova* naučnog skupa "Islamska tradicija Bošnjaka : Izvori, razvoj i institucije, perspektive" održan 14.-16. novembra 2007., (Sarajevo), proljeće-ljeto 2007., 456-461.

* Ovdje se u naznačenom dijelu teksta govori o dr. Smajloviću kao predsjedniku Starješinstva IZ-e u BiH, Hrvatskoj i Sloveniji, o njemu kao vještom vaizu i govorniku, o njegovom poteškoćama sa tadašnjim državnim vlastima i razlozima koju su doveli do njegove smjene sa položaja prvog čovjeka Islamske zajednice u BiH; autor teksta je bio jedan od bliskih Smajlovićevih saradnika.

*4. Maturski i diplomski radovi o prof. dr.
Ahmedu Smajlović*

Ibranović, hfz. Džemal : Naša orijentalistika u doktorskoj disertaciji profesora Ahmeda Smajlovića. Diplomski rad, Islamski teološki fakultet, 1991. Nije objavljeno.

Šehić, Mirnes : Prof. dr. Ahmed Smajlović o Kur'anu i njegovom tumačenju. Diplomski rad, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo. Nije objavljeno.

Mujkanović, Ela : Život i djelo dr. Ahmeda Smajlovića. Maturalni rad iz hrvatskog jezika na maturi u ljetnom roku školske godine 2003./2004. Zagreb, 21. travnja 2004. Zabrebačka medresa "Dr. Ahmed Smajlović". Mentor : prof. dr. Remzija Hadžiefendić-Parić. Nije objavljeno.

Subašić, Saudin : Doprinos doktora Ahmeda Smajlovića znanosti akaida. Obrada poglavlja : "Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline" iz neobjavljenog rukopisa : *Historijski razvoj akaidске nauke i njeni glavni predstavnici*. Ovo poglavlje je obradio i objavio : Muharem Omerdić u : *Takvim*, (Sarajevo), 1998., 277-308. Diplomski rad, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 40 str. Mentor, prof. dr. Adnan Silajdžić. / Objavljeno na web-portalu Islamske zajednice Hrvatske : http://www.islamska-zajednica.hr/nasi_uzori/smajlovic_uvod.php.

Herceglija, Haris : Akaidска misao u pisanoj riječi doktora Ahmeda Smajlovića. Diplomski rad, Islamski pedagoški fakultet – Zenica, juni 2006., 65 stranica. Mentor : doc. dr. Zuhdija Adilović. Nije objavljeno.

Delić, Ševal : Dr. Ahmed Smajlović i njegova da'vetska misao. Diplomski rad, Islamski pedagoški fakultet – Bihać, decembar 2006., 41 str. i tri priloga. Mentor, prof. dr. Šefik Kurdić. Nije objavljeno.

5. Naučni skupovi posvećeni prof. dr. Ahmedu Smajlović

OKRUGLI sto na temu : Život i djelo prof. dr. Ahmeda Smajlovića. Islamska zajednica u R Hrvatskoj, Zagrebačka medrese “Dr. Ahmed Smajlović”, Zagreb, 1998.

Referati :

1. Omerbašić, Ševko : Život i djelo dr. Ahmeda Smajlovića.

* Neautorizovano i neobjavljeno.

2. Hafizović, mr. Mesud : Izlaganje.

* Neautorizovano i neobjavljeno.

SIMPOZIJ na temu : *Tragom uspješnog rada dr. Ahmeda Smajlovića. Dr. Ahmed Smajlović – život i djelo.*

Organizatori :

- Medresa “Dr. Ahmed Smajlović” u Zagrebu,

- Mešihat Islamske zajednice u Hrvatskoj, i

- Medžlis Islamske zajednice Zagreb, 24-26. aprila 2008.

Referati :

- Murat Hadžismajlović : “Zagrebačka medresa s ponosom nosi ime dr. Ahmeda Smajlovića” ;

- Ela Porić : “Novi detalji za biografiju dr. Ahmeda Smajlovića” ;

- Adnan Omanović : “Uloga dr. Ahmeda Smajlovića u realizaciji ideje izgradnje Islamskog centra u Zagrebu” ;

- Hasanović mr. Aziz : “Islamska zajednica u viziji dr. Ahmeda Smajlovića (briga za vjerske potrebe muslimana na Balkanu)” ;

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

- Vahid Hadžić : “Zaslugom dr. Ahmeda Smajlovića otvorenje mesdžida u Splitu” ;

- Esad Jukan : “Zaslugom dr. Ahmeda Smajlovića otvorenje mesdžida u Puli” ;

- Mevludin Arslani : Još neprevedena doktorska disertacija dr. A. Smajlovića : “Filozofija orijentalistike i njen utjecaj na suvremenu arapsku književnost” (obranjena 1974. na Al-Azheru u Kairu) ;

- Saudin Subašić : “Dr. Ahmed Smajlović, profesor akaida i islamske filozofije”.

Džemal Salihspahić, prof.

PROF. DR. AHMED SMAJLOVIĆ
(Tokoljaci, Zvornik, 1938. – Sarajevo, 11.
august 1988.)

„One koji vjeruju i dobra djela čine zbilja čeka nagrada
neprekidna“. (Kur'an, 41:8)

Drago mi je da se danas na ovakav način, u povodu 20. godišnjice smrti, govori o prof. dr. Ahmedu Smajloviću. Jučer smo govorili o prof. Hamdiji Čemerliću, o Husejin-efendiji Dozi, a sutra, vjerovatno, o nekome od nas!

Takvi ljudi zaslužuju više od naše dove. Susreta poput današnjeg potrebno nam je što više, jer nam pomažu da sagledamo domete i rezultate njihovog uspješnog rada koji nam mogu i trebaju poslužiti kao primjer i izvor inspiracije. Njih je Allah uputio, zato smo dužni slijediti njihov put i čuvati uspomene na njih. Jedna kineska stara poslovice glasi: „*Zaboraviti pretke znači biti potok bez izvora, stablo bez korijena*“. „*Predanja predaka oči su mudrosti*“ – glasi jedna azerbejdžanska mudrost.

Kao Ahmedov stariji kolega iz Gazi Husrev-begove medrese, radeći u Islamskoj zajednici kao direktor Gazijine medrese i rukovodilac Službe za islamska istraživanja statistiku i dokumentaciju, i

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

kao devetogodišnji sekretar Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu, imao sam priliku i čast da neposredno sarađujem sa prof. Smajlovićem i tako ga upoznam bolje od drugih.

Zahvaljujem na datoj prilici da vam kažem nekoliko impresija o čovjeku koji je bio snažnog duha, kojeg život nije uspio poraziti, čije je životno opredjeljenje bilo borba na putu Istine. Prof. Smajlović spada u one članove Islamske zajednice koji se lahko ne mire da vječno koračaju pognute glave, i koji nam je svojim stavom svima pomogao da sačuvamo vjerničko dostojanstvo u onim tegobnim vremenima.

Dr. Smajlović je bio zaista čestit i učen čovjek, i veliki borac za izgradnju islamskog pogleda na svijet. Za razliku od mnogih, Ahmed-efendija je bio i ilumli i kalemlji. Čitav svoj život sticao je iskustvo o životu i islamu. Spada u red onih koji su živjeli kratko (51 godinu), a doživjeli su, uradili i napisali mnogo. Bio je odlučan i cijelim bićem posvećen svemu što je radio. Bio je pragmatičan intelektualac, manje ga je interesirala apstraktna rasprava i prevelika doza historicizma, a više se zanimao za efikasan vjerski sistem, za aktivnu pobožnost. Ahmed-efendija se osjećao odgovornim za svoje djelo, ali bio je i nesebični altruist koji se osjećao odgovornim i za sve članove Islamske zajednice, odnosno Ummeta.

Prirođena bistrina i inteligencija, široko opće i duboko stručno obrazovanje i naslijeđeno gospodstvo i merhamet spojeni sa besprijeckornim moralnim kvalitetima predstavljali su osnov njegovog privatnog i profesionalnog života.

Ljudi poput njega su prava blagodat, dar koji nam sam Allah, dž.š., šalje. Malo ljudi sam sreo koji bi bili ravni prof. Smajloviću kad su u pitanju red i marljivost u poslovima. Bio je to pedantan čovjek od akcije. Rezultate svog rada sa ljudima nije istjerivao, već postizao. Imao je stila u obrazlaganju. Ahmed-efendija je bio nenadmašan govornik, vaiz. Osim riječi, u brojnim nastupima pomagali su mu pokreti, mimika, gest i sl. Od početka svog profesionalnog, nastavnog, naučnog i rukovodećeg rada, dr. Ahmed-efendija je svoju pažnju najviše koncentrirao na pitanje islamske prosvjete koja predstavlja važan, ako ne i najvažniji faktor našeg opstanka u Bosni.

Ko je poznao Ahmed-efendijinu brigu da uputi ljude, da im pomogne, njegovu blagost i umješnost u vođenju ljudi, iskazanu blagim, humanim postupcima, nježnost sa kojom je poboljšavao njihove karaktere i popravljao njihove odnose i uopće sve ono što čini njihovu vjeru, taj čovjek će nužno spoznati da je briga dr. Smajlovića za članove Islamske zajednice veća od brige oca spram svoga djeteta.

Smatram da je tajna uspjeha prof. Smajlovića prilično jednostavna. Imao je jasno postavljene ciljeve, čvrstu vjeru u Allaha,

dž.š., i iskrenu ljubav prema islamu i Islamskoj zajednici koju je neumorno iskazivao predanim radom. Pored toga, krasilo ga je zdravo nezadovoljstvo postignutim rezultatima zbog kojeg je permanently nastojao da Fakultet, Medresu, Starješinstvo i Rijaset pretvori u snažna islamska žarišta.

Sjećam se da je kod svih zaposlenih u Islamskoj zajednici, a posebno rukovodilaca, najodgovornijih ljudi njenih službi i institucija, posebno insistirao na efektivnosti rada i umijeću raspolaganja vremenom, tom jedinstvenom, nezamjenjivom i neophodnom ljudskom resursu. Često je isticao da uspjeh svake institucije zavisi od efikasnosti ljudi koji u njoj rade. Smatram da se u tom smislu i danas itekako trebamo ugledati na njega.

Družeći se i sarađujući sa dr. Smajlovićem, primijetio sam još jednu njegovu osobinu koju je potrebno posebno istaći: Ne samo da je prihvatao zdravu i utemeljenu kritiku, nego je od svojih saradnika i prijatelja tražio sugestije i prijedloge. Kao starijeg kolegu iz Medrese, i mene je, ponekad, pitao za mišljenje, za savjet. Obično sam mu govorio: „Poštovani Ahmed-efendija, idi još više u širinu, u mase; nastoj mlade motivirati, zainteresirati za islamsku misao, za aktivnu pobožnost, za prosvjetu...“. Uvijek se pitao kako bi mogao drugačije, bolje i brže, i baš takav kritički osvrt na vlastiti rad i spremnost da prihvati sugestiju su mu omogućavali dalje uspjehe.

Prof. Ahmed je konkretan. On čini! Ona daje ton sredini u kojoj živi i djeluje. Kao srce na dlanu, svojom usmenom i pisanom riječju nudi sistematična rješenja na osnovu vlastitog iskustva i pomnog proučavanja, uz brilijantnu erudiciju i veoma prijemčiv stil izlaganja.

Da je bilo moguće i da je neko mjerio tvrdoću njegovog imana, snagu njegove volje, tok misli, jačinu unutrašnjih zamaha i spoljnih pokreta, našao bi da su sve Smajlovićeve radnje veoma bliske ritmu kojim je disao, živio i radio neki od bliskih Muhamedovih, s.a.v.s., saradnika, ashaba.

Da, kojim slučajem, ljubav prema Allahu dž.š., hazreti Pejgamberu, s.a.v.s.; i Ummetu uopće ima miris, osjećao bi se iz dr.

Ahmeda miris na jag. Da ima boju, svijetao trag bi ostajao za njegovim petama. Da može gorjeti, plamen bi sukljao iz njegovih usta i očiju.

Takav je bio prof. dr. Ahmed Smajlović. To je bio omiljen čovjek, oduševljeni da'ija i veliki humanist, i nije čudo što je kao prijatelje imao skoro sve članove Islamske zajednice i cio nastavnički kolektiv Fakulteta.

Prošlo je više od 20 godina kako je Ahmed-efendija Smajlović preselio (11. august 1988.) Na vijest o njegovoj iznenadnoj smrti, bio sam tužan kao rijetko kad u životu. Mnogu suzu sam pustio za rahmetlijom i do danas mnogu mu Fatihu proučio.

Ko ga nije izbliza poznao, ne može ni slutiti koliki je to gubitak. Takvi se ljudi rijetko rađaju. Ono što je on sijao, inšallah, mi ćemo žeti, susrećući se s njegovim pisanim tekstovima i s njegovim mlađim nasljednicima.

Neka je vječiti rahmet njegovoj plemenitoj duši.

U Sarajevu, 23. decembra 2008. godine.

Mr. Orhan Bajraktarević

NEKA ISTAKNUTA IMENA I POJMOVI ISLAMSKE FILOZOFIJE U DJELU AHMEDA SMAJLOVIĆA

1. Ahmed Smajlović spada u najistaknutija imena bosansko-muslimanske savremenosti. On i njegova misao obilježavaju drugu polovinu XX stoljeća a na tragu istaknutih prethodnika ili savremenika: Bašagića, Osmana N. Hadžica, Dž. Čauševića, M. Handžića, H. Doze, ali i M. Begovića, S. Krupića, H. Kreševljakovića, F. Bajraktarevića, H. Čemerlića, M. Mujezinovića, M. Hadžijahića i drugih. Istovremeno, Ahmed Smajlović kao vrlo angažirani imam, intelektualac i teolog oko sebe okuplja, na ovaj ili onaj način, niz prvorazrednih imama i intelektualaca svog vremena, prije svega onih iz jugoslovenske ali i bosanskohercegovačke Islamske zajednice kao što su: Hamdija Jusufspahić, Jusuf Ramić, Ibrahim Džananić, Nijaz Šukrić, Ferhat Šeta, Jakub Selimoski, Mustafa Cerić, Mustafa Sahačić, Abdulah Budimlija, Mehmedalija Hadžić, Ibrahim Halilović, Džemal Salihspahić, Selim Jelovac, Muhamed Mrahorović, Muhamed Aruči, Salih Čolaković, Šefko Omerbašić, Merzuk Vejzagić, Adem Hadžić, Bilal Hasanović, Idriz Demirović, Mesud Hafizović, Muharem Omerdić, Ismet Bušatlić i drugi. Svršenik je osmogodišnje Gazi Husrev-begove medrese, diplomant

al-Azhara na kojem je odbranio i doktorsku disertaciju pod nazivom: „Filozofija orijentalizma i njen utjecaj na savremenu arapsku književnost“. Kao i neka druga velika imena savremenog islamskog prosvjetiteljstva, u nas ali i u muslimanskom svijetu /Afgani, Đozo/, koji su u svojim angažmanima težište stavljali na naučno-praktični čin, na bitnost djela, nije iza sebe ostavio veliki spisateljski opus.

Dr. Smajlović je bio predsjednik Starješinstva Islamske zajednice za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju, urednik islamskih novina „Preporod“, osnivač i urednik časopisa „Islamska misao“, osnivač izdavačke kuće Starješinstva „El-Kalem“ /koja je do sada izdala oko pet miliona knjiga/, istaknuti profesor Islamskog teološkog fakulteta, član najviših organa Islamske zajednice i član mnogobrojnih međunarodnih islamskih foruma i organizacija širom islamskog svijeta. Vrstan govornik i veliki poznavalac modernog arapskoga jezika, držao je vatrene govore na brojnim islamskim manifestacijama kako u Bosni i Hercegovini (otvorenja džamija, seminari za imame i studente, brojne posjete iz islamskih zemalja) tako i izvan nje, u S. Arabiji, Egiptu, Libiji, Kuvajtu, Alžiru, Maroku, Turskoj, Francuskoj, Španiji, Albaniji, Azerbejdžanu i sl., na brojnim kongresima o islamu, muslimanima i islamskoj misli uopće. Ojačao je rad muslimanske dijaspore iz naše zemlje ali i iz drugih muslimanskih država u Evropi, Americi i Australiji. Zalagao se za jaku i angažiranu ulogu i poziciju religije i vjernika u bosansko-hercegovačkom društvu, muslimana, pravoslavnih, katolika, a posebno imama i sveštenika, intelektualaca, učenika i studenata religijskih obrazovnih institucija. Ahmed Smajlović je sa jednim beskrajnim oduševljenjem vraćao Bošnjacima-muslimanima već poljuljano povjerenje u njihovu povijest, naciju, vjeru, tradiciju i kulturu, jezik, najavljujući doba svestranog muslimanskog preporoda i iskoraka Bošnjaka na javnu, društvenu i državnu scenu. A događaji koji su uslijedili, uza svu svoju ratnu težinu i dramatičnost, potvrdili su te njegove najave i očekivanja.

2. Smajlović je napisao i objavio desetine članaka, ogleda, prijevoda, prikaza, polemika, osvrti, eseja, slično evropskim djelovanjima islamskih reformista Afganija i Abduhua oko časopisa

„Neraskidiva veza“ u Parizu, u kojima je izražavao i predstavljao kako klasično, tako i savremeno islamsko mišljenje, sva ona idejna, društveno-religijska i politička kretanja muslimanskog svijeta na pragu petnaestog stoljeća po Hidžri.

Ahmed Smajlović je predavao Islamsku filozofiju, prvo u Gazi Husrev-begovoj medresi, a nakon osnivanja Islamskog teološkog fakulteta, on na Fakultetu predaje Akaid i Islamsku filozofiju. Njegov koncept i program ovih nastavnih studija u osnovi zadržan je do danas.

Evo nekih naslova, imena i pojmova u objavljenim radovima Smajlovića a koji se, neposredno ili posredno, vezuju za islamsku filozofiju ili iz nje proizlaze:

- Osnovni dokazi islamskog vjerovanja,
- Mjesto islamske filozofije i neka shvatanja ovog problema,
- Islamska filozofija, predgovor istoimenom djelu Ahmeda Fuada al-Ehvanija,
- Ebu Hasan al-Esari,
- Maturidi – povijesnost i aktualnost njegove misli,
- Fahrudin ar-Razi,
- Imam Ahmed ibn Tejmiije,
- Džemaludin Afgani,
- Šejh Muhamed Abduhu,
- Život i djelo Muhameda Rešida Ridaa,
- Abdurahman Kevakibi – doba, prilike, život, djelo i misao,
- Mahmud Ebu Fajd al-Menufi – filozofija islama,
- Islamijati Abbas Mahmuda el-Akkada,
- Sjećanje na Abdu-l-Halima Mahmuda,
- Muhammed Bisar,
- Muhammed el-Behij: Tendencije savremene islamske filozofije,
- Muhamed el-Behij – vehabije i senusije,
- Muhamed Zakzuk – razvoj islamske filozofije u drugoj polovini XX vijeka,
- Filozofsko razmišljanje u islamu,

- Osman Emin – filozofska kritika savremenog islamskog društva,
- Osman Emin – filozofija arapskog jezika,
- Ibrahim Matkur – arapsko-islamski uticaj na evropsku renesansu na polju filozofije,
- Ibrahim Matkur – islamska filozofija sastavni dio svjetske filozofske misli,
- Mustafa Mahmud – dijalog s prijateljem,
- Islam i Zapad,
- Islam i mistika – Malik Ibn Nebij,
- Rože Garodi – islam, kultura i socijalizam,
- Rože Garodi – od umjetnosti do namaza,
- Konstrukcija teološke misli u islamu,
- Obnova islamske misli u savremenoj Turskoj,
- Abdul Aziz Kjamil – islam i diskriminacija,
- Islamsko vjersko obrazovanje muslimana u Evropi,
- Savremeni islam i savremeni svijet,
- Dijalog islamskih i evropskih naučnika,
- Kako ćeš biti musliman,
- Islam i svijet u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, i sl.

Kroz prethodne naslove i pojmove izražavaju se sve tri klasične discipline ali i neke nove ili u terminologiji Smajlovića - tendencije islamske filozofije;

a) filozofska /Kindi, Farabi, Ibn Sina, Ibn Hazm, Ibn Tufejl, Ibn Rušd, Ibn Haldun/,

b) teološka /spekulativne teologije:mu"tezilije, eš"arije, maturidije i sl./, i

c) sufijska /al-Kušajri, Rabija al-Adevija, Gazali, Ibn Arebi, Rumi/, kojima Smajlović sada, iz vlastitog istraživačkog iskustva i diskursa, izravno pridodaje i novu tendenciju ili orijentaciju,

d) orijentologiju, kako on voli da kaže, / i tu naglašava evropsku orijentalistiku: E. Renan, T. Arnold, G. Anavati, Gib, Wat, Nikolson, F. Hiti/, a posebno balkansku i bosansko-hercegovačku: S. Hadžialić, N. Filipović, B. Korkut, D. Tanasković, A. Popović,

E. Kovačević, S. Grozdanić i sl./ On će, uz kritiku ekstremnog orijentalizma kao oblika rasizma i antisemitizma, istaknuti veliki značaj orijentalistike za savremenu islamsku misao i u islamskom svijetu a i kod nas istovremeno, zatim

e) komparativne religije, i one predstavljaju drugu bitnu tendenciju koju pridodaje i naglašava Smajlović u svojim najširim temetizacijama savremene islamske misli i kulture/usporedbe objavljenih religija ili sljedbenika religija Knjige, tj. islama naspram jevrejstva i kršćanstva i obratno/, a potom

f) novi religijski i politički pokreti (kao sindrom evropskog kolonijalizma ili svojevrsni vid otpora evroameričkom neokolonijalizmu), vjersko-politički pokreti koji izrastaju u savremenim muslimanskim zemljama a na osnovama modernog interesa za religiju i religijsko, nameću se, također, kao jedno bitno usmjerenje njegove misli /vehabijski i senusijski pokret, muslimanska braća, mladomuslimanski pokret, panislamizam, homeinizam, mladoturški pokret, islamski fundamentalizam i sl./.

Tako se islamska filozofija u mišljenju Ahmeda Smajlovića, mišljenju koje se zasniva na najvišim uvidima u savremenu islamsku obrazovanost širom svijeta a i obrazovanost uopće, pojavljuje kao jedno široko polje brojnih naučnih, filozofskih, religijskih i umjetničkih strujanja i sučeljavanja u neprekidnom međusobnom odnosu i dijalogu, dijalogu unutar modernog svijeta, svijeta bez granica, jedinstva svijeta, svijeta susreta kultura i civilizacija. I mada savremenost i moderno doba uvijek preispituju tradiciju i uspostavljaju brojna druga pitanja i dileme u odnosu na tradiciju i tradicionalno, tradicionalna filozofija, u najširem smislu riječi, pa i islamska, u ovim radovima se iznova pojavljuje kao njihovo bitno utemeljenje, kao nezaobilazna i nužna pretpostavka svekolikog Smajlovićevog stvaralačkog opusa.

3. Od pojave značajnog Renanovog djela o Ibn Rušdu i njegovoj filozofiji, od sredine XIX vijeka pa sve do danas, ističe Smajlović, zanimanje istraživača, orijentalista i muslimana, za islamsku filozofiju u stalnom je porastu. Iako afirmira orijentalna istraživanja i na Istoku i na Zapadu, on se snažno suprotstavlja

nekim orijentalističkim stavovima kao na primjer, raširenim tendencioznim shvatanjima da islamska filozofija nije autohtono i autentično mišljenje, da je to grčka filozofija u islamskom ruhu i sl. pa kaže: „ako muslimani i jesu poprimili uticaj grčke filozofske tradicije, to je normalno i prirodno. Grčka filozofija je i sama bila pod snažnim uticajima Istoka i njegove filozofije i nauke. Međutim komparativna izučavanja islamske i grčke filozofije ukazala bi na ona pitanja i probleme koje grčki filozofi nisu obrađivali u svojim djelima, kao što su odnos između Stvoritelja i stvorenog, problem Božije objave, odnos uma i Objave i sl.“

Dakle, islamska filozofija postoji, ona ima "svoj predmet", svoja pitanja i svoje probleme, svoju metodu i jezik. "A shvatanja i teorije", ističe dalje Smajlović, "koje imaju islamski filozofi a koja ostavljaju u nasljeđe drugima, značajna su do te mjere da sačinjavaju sastavni dio svjetske kulturne, filozofske i naučne baštine". On sličan odnos uspostavlja i naspram evropskog srednjovjekovlja i kršćanske filozofije i kulture kao kulture čovjeka Zapada koja jos uvijek, i danas, unutar sebe, zanemaruje ili marginalizira prisustvo islama i islamske misli i kulture. Stoga, razumijevanje islamske filozofije i njene povijesti - koja i sama stoji u osnovi opšte filozofije i njene evropske dimenzije - pretpostavlja, kako krajnje iskustvo grčke filozofije tako i iskustvo njenog odnosa naspram drugih filozofija, i istočnih i zapadnih a posebno peripatetičara /mešajjun/, Sokrata, Platona. Aristotela i Plotina, s jedne strane, a sa druge, široke uvide u prve faze kršćansko-jevrejske filozofije, patristike, mistike i rane skolastike/arijevci, jakobinci, Origen, Avgustin, Majmonides, nominalizam, Siger od Brabanta, Albert Veliki i sl./..“ U ovim djelima Smajlović nastoji i da upozna savremenu evro-američku kulturu kao jednu svjetsku kulturu i civilizaciju sa islamom i islamskom filozofijom i da istovremeno, unutar te kulture, još jedanput, prepozna velike arapsko-islamske utjecaje i prisustva kao same njene temelje. U tom svjetlu, humanizam, renesansa i reformacija kao veliki društveni pokreti u novovjekovnoj Evropi sami svoj nastanak najizravniije dovode u vezu sa islamskom kulturom i civilizacijom. Povijest filozofije i filozofske tradicije u islamu već

14 vijekova svoje prisustvo i aktualnost zahvaljuju ne samo činjenici da su se primarno razvijale unutar islamskog svijeta i kod muslimana, nego dubokoj ukorijenjenosti u Kur'anu kao cjelovitoj, krajnjoj i završnoj Božijoj objavi koja u sebi podrazumijeva prethodne Objave, i sunnetu /hadisu kao živoj sveposlaničkoj tradiciji i predaji. Dakle, apsolutna Objava /vahj/ i sveposlanicka svijest koja je posreduje /sunna nebevija/, kao onto-teo-logija, kao trajna nauka kelama, bili su i ostali vrhovni izvor znanja i krajnji smisao za svaku spoznaju prirode i društva, čovjeka kao "kur'anskog čovjeka" i njegova svijeta, ukupnosti bića u svijetu islama.

4. A kada je u pitanju novovjekovna, savremena i moderna islamska filozofija, islamska misao i kultura, Smalović ističe nekoliko izrazitih pravaca i tendencija:

a) selefijjska: Ibn Tejmijje, Ibn Kajim al-Dževzi, M. Ibn Abdulvehab, Muhamed Ali as-Senusi, i sl.,

b) obnoviteljska: Dž. Afgani, M. Abduhu, A. Kevakibi, R. Rida, Ibn Badis, i sl.,

c) racionalistička: A. Emin, Abas M. Akkad, T. Husejn, Malik b. Nebij, Ebu Ala al-Mevdudi i sl.,

d) filozofska: M. Abdurazik, O. Emin, M. al-Behijj, I. Matkur, A. Bedevi, Z. N. Mahmud, M. A. al-Iraki i sl.,

e) orijentalistička, a zatim

f) panislamistička, sekularistička, neosufijska, revizionistička, fundamentalistička, socijalistička, liberalistička, komunistička, i sl.

Pogledamo li za trenutak, navodi Smajlović na tragu Egipćanina Mahmuda Kasima, savremeni islamski svijet, odmah ćemo zapaziti da se on nalazi u jednom burnom kretanju i previranju. Imperijalizam, kolonijalizam, cionizam, neokolonijalizam i njihove još uvijek jake snage smatraju islam i njegove narode svojim glavnim i najopasnijim neprijateljem. Ali i pored toga, veli Smajlović u duhu modernih muslimanskih reformatora, „mi smo uvjereni da su muslimanski narodi pa i naš narod, počeli da pronalaze sami sebe i određuju svoje pravo mjesto u povijesti“.

Jezik i terminologija Ahmeda Smajlovića su jednostavni, poetizirani ali i znanstveni, i tradicionalni i moderni istovremeno. Oni iskazuju svu dramatičnost savremene pozicije islama i muslimana u Bosni i Hercegovini, ali i u državama muslimanskog svijeta uopće. Povratak islama u društveni život muslimana i na toj osnovi povratak izvornijih tradicija i razumijevanja traži i novog čovjeka, novog vjernika, novi angažman, to oživljavanje iziskuje drugačije mišljenje i novu terminologiju, onu koja će muslimanima današnjice omogućiti i modernizaciju islama i muslimana i islamizaciju njihovog modernog života, jednovremeno.

Na tragu ovih i ovakvih pitanja oko religijskog preporoda i razvoja društvenog i vjerskog života današnjeg čovjeka, oko obnove vjerskih, filozofskih i društveno-političkih institucija, iskustava i znanja, Smajlović u najširim zahvatima obrađuje najviša vjerska, vjersko-filozofska, kulturna i općeobrazovna ostvarenja današnjih muslimana, muslimanskih naroda i država a posebno bošnjačko-muslimanskog čovjeka u Bosni.

U svjetlu relevantnih mislilaca, kritičara i istraživača muslimanske savremenosti, i sa Istoka i sa Zapada, islamista i orijentalista, teologa, filozofa i književnika, kao što su Dž. Afgani, M. Abduhu, Dž. Čaušević, M. Ikbāl, T. Husein, T. al-Hakim, M. Selimović, K. Brokelman, R. Nikolson, H. Gib, Gete, T. Arnold, G. Anavati, Č. Veljačić, M. Filipović, N. Filipović, A. Sarčević, D. Sušić, H. Sušić, N. Zekerija, S. Hasani, J. Jukić, E. Ćimić, A. Tuzlić, R. Muminović, B. Vuco, S. Grozdanić, F. Lačević, H. Đozo i drugi, Smajlović analizira i istražuje glavne tokove muslimanskog mišljenja i vjerovanja kao i bošnjačko-muslimanske društvene prakse i islamskog znanja i obrazovanja kod nas u cjelini. On iskazuje zabrinutost nad teškim položajem u kojem se nalaze muslimanski narodi današnjice pa i bošnjačko-muslimanski i albansko-muslimanski narodi na Balkanu. Stoga će, za savremene prilike i pomalo ishitreno, kazati, a na tragu Abduhua, da je vjersko-religijski preporod pretpostavka svake druge promjene, društvene, kulturne, političke, nacionalne, državne. A to prije svaga iziskuje, ističe Smajlović na liniji Ikbala, "novo i svestranije čitanje Kur ana,

i novo razumijevanje i iskazivanje islama". Tako se islam i islam-ska misao na nov način vraćaju u svom živom i univerzalnom obliku, otvorenom za sve kao što je to bilo na samom početku kur'an-ske objave.

5. Ahmed Smajlović je, sve one s kojima je dolazio u kontakt, fascinirao visokim uvidima u modernu literaturu, u rad brojnih međunarodnih kulturno-religijskih organizacija i univerziteta, modernih univerziteta Kaira, Alžira, Tripolija, Damaska, Meke, Medine, Rabata, Kuvajta, Beča, Hajdelberga, Londona, Pariza i sl., uvidima u relevantnu literaturu iz raznolikih oblasti, religije, teologije, filozofije, orijentalistike, književnosti i književne kritike, publicistike, posebno institucija muslimanskog svijeta. Posebno je insistirao je na institucionalnim i kritičkim prijevodima religijsko-filozofskih djela, djela iz islamskog prava i islamske dijaloške kulture sa arapskog i drugih jezika, njemačkog, francuskog, turskog. On koristi svaku priliku da pruži što više raznolikih informacija i tu njegovu metodu ilistriramo sa tri sledeća primjera:

a) U studiji pod nazivom „Život i djelo Rešida Ridaa“ on navodi i sledeće:

„Od kada sam počeo raspoznavati“, kaže Rešid Rida, „primijetio sam da u našu kuću, kod oca, dolaze vrlo često i kršćani, među njima je bilo i vrlo uglednih ljudi iz Tripolija. Viđao sam tom prilikom ne samo obične kršćane, nego sam u kući susretao i njihove svećenike. Posebno mi se za ovo ukazivala prilika za vrijeme praznika. Bio je to zaista vrlo lijep ugođaj. Posmatrao sam oca kako se lijepo odnosi prema njima i kako je njegovo ponašanje bilo isto kao i sa muslimanima. Osjećao sam se ponosnim. Govorio je o svima njima lijepo, ističući njihove lijepe osobine. To isto činio je i u njihovoj odsutnosti. Ovo mi je mnogo značilo u životu, ističe Rešid Rida, i bilo mi je jedan od najvećih podstreka da i sam budem jedan od onih koji će otvoreno pozivati na razumijevanje, slogu i saradnju svih građana, a posebno kada se tiče odnosa prema domovini. Ja sam tako odgajan, a čovjek kada se tako vaspitava, uživa plodove toga i u sebi i oko sebe, otkrivajući veliku korist takvih odnosa kako u odnosu na samog sebe tako i u odnosu na ostale ljude.“

b) U široj studiji I. Matkura „O islamskoj filozofiji“ koju Ahmed prevodi na bosanski jezik, on navodi kratku bilješku o autoru i evo kako ona izgleda:

Akademik dr. Ibrahim Matkur predstavlja najeminentnijeg nasljednika novovjekovnog islamskog filozofa, bivšeg šejhu-l-Azhara, dr. Mustafu Abdurrazika. Doktorirao je islamsku filozofiju u Parizu položivši državni doktorat 1934. godine sa dvije teze: prvom, „Aristotelova logika i njen uticaj u arapskom svijetu“, i drugom, „Farabijino mjesto u klasičnoj islamskoj filozofiji“. Izabran je za akademika 1946. Dostojan je bio generalni sekretar Akademije arapskog jezika u Kairu, a nedavno izabran i za njenog predsjednika, naslijedivši tako preminulog dr. Tahu Husejna, čuvenog naučnika u svjetskim razmjerama.

c) Predstavljajući arapsko-islamskog filozofa M.A.el-Irakija, autora studije pod nazivom „Dokazi postojanja Boga u islamskoj filozofskoj misli /Edille vudžudillah fi-l-fikri-l-felsefi-l-islami/“, studije koju prevodi i objavljuje u časopisu Islamska misao, i u tom kontekstu navodi čitav niz podataka uz neka djela ovog savremenog egipatskog autora koji, na svoj neobičan način iskazuju i ovog filozofa i njegovu misao:

- Racionalistička tendencija Ibn Rušda /predgovor Ahmed F. el-Ehvani,
- Studija o pravcima filozofa istoka /posvećeno I. Matkuru
- Obnova teoloških i filozofskih pravaca //posvećeno O. Eminu
- Revolucija uma u arapskoj filozofiji, /posvećeno Z. N. Mahmudu,
- Kritička metoda u Ibn Rušdovoj filozofiji, posvećeno Teufiku et-Tavilu, i sl.

Na kraju XX vijeka, islamski svijet je dao veliki broj imama, filozofa, teologa, profesora i istaknutih intelektualaca koji spajaju i objedinjavaju ono najbolje iz zapadnog obrazovanja sa svojim tradicionalnim islamskim nasljeđem pokušavajući na taj način da religiju kulturu muslimanskih naroda približe modernoj Evropi i Americi kako bi, sa tih novih pozicija omogućili, i savremenu, i

autoritativnu, i odgovornu interpretaciju i novu primjenu izvornog religiozitetu za sve, pa i za same muslimane. Tu temeljnu orijentaciju nisu doveli u pitanje čak ni savremeni događaji, sva ona ratna nastojanja oko novih evroameričkih okupacija i agresija na taj svijet tradicionalnog islama /Palestina, Irak, Afganistan/, tih novih formi krstaških ratova /XII vijek/ i kolonijalizacije /XVIII vijek/ koji, u neoformama islamofobije i borbe protiv - izvan međunarodnih pravnih institucija - islamskog ali ne i jevrejskog i kršćanskog fundamentalizma /XXI vijek, Gvantanamo, "oni žele da promijene naš način života"/, proizvode ili toleriraju nove genocide a da ni prethodni nisu, ni obznanjeni ni sankcionisani, kao što je to upravo Ahmedova rodna Srebrenica i genocid nad Bošnjacima. (Centralno-jugoslovensko aktiviranje Sarajevskog procesa "83. preusmjeravalo je bosansko-muslimanska društvena, nacionalna i religijska kretanja iza kojih je stajao i Ahmed Smajlović: tradicionalni mladomuslimanski pokret je, s pravom ili ne, doveo u pitanje postojeće institucije i princip kontinuiteta. Tako su stradanja Bošnjačkog naroda, pa i ovog pokreta, i ovaj put bila ubrzana i, gotovo, neizbježna. A prvi koji je otišao bio je Ahmed).

Je li nužno da islam i muslimani, još jedanput, na ovako za njih težak i odsudan način, obnavljaju ovaj moderni svijet, evroamerički, neokršćanski, neobalkanski, svijet u čijoj kreaciji nisu učestvovali!?

Jeste, nužno je!

Doktor Ahmed Smajlović, istaknuti bosanski imam i profesor, evropski intelektualac par excellence, svojim mišljenjem i primjerom, svojim životom i djelom, na najviši mogući način, iskazivao je te visoke ideje, ta nova strujanja i kreativne tenzije, te svjetske procese i vizije.

Omer Nakićević

ORIJENTALIZAM

Dr. Ahmed Smajlović u svojim zapažanjima razmatrao je i pitanje orijentalizma (el-istišrak). Tu nam je posvetio, slobodno možemo reći, više nego iko drugi našeg područja pa i dalje, pitanje orijentalizma odabrao je za svoju doktorsku tezu koju je branio na čuvenom islamskom univerzitetu Al-Azhar. Rad je u cjelini objavljen 1980. godine na arapskom jeziku popraćen naučnim okriljem na 779 strana. Sve ovo što želimo predložiti slušateljstvu sačinjeno je na osnovu te disertacije koju je naslovio Falsafatu'l-istišrak – Filozofija orijentalizma – i njen uticaj na savremenu arapsku književnost.

Orijentalizam je idejna pojava koji je odigrao važnu ulogu u ideji i savremenoj arapskoj književnosti. U ranoj fazi orijentalizam preuzima znanost, književnost i umjetnost od Arapa i prenosi na Zapad gdje čini veliki iskorak na principima ovih znanosti i dostiže onaj napredak i procvat gdje se danas nalazi. U savremeno doba orijentalizam je preuzeo mišljenje i teorije zapadnih institucija zasnovanih na kulturi Arapa i povratio te ideje i teorije ponovo tamo gdje ih je preuzeo, djelujući u tome na savremeni progres veoma snažno.

Tema „Filozofija orijentalizma i njen uticaj na arapsku savremenu književnost“, prema riječima dr. A. Smajlovića, tretira tri oblasti:

1. pojava orijentalizma, njegov razvoj i faze, odakle je došao, kako se razvijao do stepena kada je postao nauka koja ima i svoj program, i svoju filozofiju i svoj cilj;
2. odnose i stremljenja učenjaka orijentalizma, stremljenja starih učenjaka Arapa i savremenih u oblasti književnosti;
3. miješanje orijentalizma u savremenu arapsku književnost i njegov utjecaj postali su sasvim očiti jer problemi koji su se manifestovali u oblasti ideje i književnosti savremenih arapskih književnika nisu ništa drugo nego odrazi jakog utjecaja orijentalizma na ideje i književnost u arapskom svijetu.

Dr. A. Smajlović ističe da napad na islam dolazi pretežno od strane orijentalizma jer orijentalizam ima pred sobom samo svoj cilj i svrhu. Otuda on osjeća veliku potrebu da prostudira ovu temu, da prepozna opasnost kako bi pripremio sebe i druge kako braniti vjerske idejne i etičke vrijednosti. Ovo čini iz razloga što mnogi istraživači, kad govore o orijentalizmu, pretjeruju u svojim arapsko-islamskim studijama ili ekstremno brane određene ideje bez ikakva valjana dokaza pa, ponekad, i bez urazumijevanja i svojih znalaca i shvatanja traga kulture svojih naroda. S druge strane, i orijentalizam sam pokušava svim silama i svim sredstvima kojima raspolaže, moći i idejama da nametne svoje shvatanje arapsko-islamskom svijetu u cjelini. Otuda je neophodno da se ovo pitanje temeljito prostudira, posebno ako se to odnosi na njihovu vjeru, jezik i moral, odnosno, odnosi na njihovu prošlost, sadašnjost i budućnost. Primjetno je da su brojni muslimanski znalci, mislioci i književnici stekli znatna obrazovanja pred orijentalistima, pali pod njihov uticaj, prenijeli ideje, teorije i mišljenja orijentalista među kojima je bilo i vrijednih ideja.

Otuda on ističe da je važno istaći taj uticaj i u ideji i u kulturi i u književnosti uopće.

Program kojeg je primijenio A. Smajlović u svojoj studiji je nešto sasvim novo, što omogućava ostvarivanje istinite spoznaje, šta ide u prilog orijentalizmu, a šta protiv njega.

Poslije kraćeg uvoda, on se u svom prvom poglavlju pod naslovom: „Orijentalizam i njegovo interesovanje za arapsko islamsko naslijeđe“ zadržava nakratko na pokretu Arapa, širenju islama i uspostavi arapske države, pobjeda arapskog jezika i književnosti nad drugim jezicima i književnostima, što je, prema njegovim riječima, zbunilo brojne učenjake, tako da su se predali istraživanju ove nadnaravnosti koja je uznemirila i stari i savremeni svijet. On nas upoznaje i u ovom poglavlju s pojmovima: orijentalizam, arabizam i zapadnjaštvo. Sve ove pojmove definiše i filološki i naučno.

U drugom poglavlju koje nosi naslov: „Pokret orijentalizma“ ističe glavne njegove podsticaje, a njih je, kako kaže, sedam, a to su:

1. psihološki,
2. istorijski
3. privredni
4. ideološki
5. vjerski
6. kolonizatorski i
7. naučni

Pored brojnih drugorazrednih podsticaja na koje ukazuje, dr. A. Smajlović se sažeto zadržava, namjerno, na stavovima arapskih znalaca, a i znalaca Zapada, poredeći njihove stavove i odmičavajući ih. To posmatra historijski, kulturološki i idejno. Pri tome ukazuje na najvažnije elemente, faze i događaje toga. Ovdje tretira i odnos orijentalizma s kolonijalizmom, misionarstvom i cionizmom, ukazuje šta imaju zajedničkoga sa savremenom arapskom književnosti, i ističe da je arapski svijet postao centar svjetskog gloženja od vremena izlaska Arapa sa islamom van Arapskog poluotoka pa sve do danas i vjerovatno, kako kaže, da će to tako trajati dok Svevišnji bude htio.

U četvrtom poglavlju govori o interesovanju orijentalizma za arapsko-islamsko naslijeđe uključujući tu i interesovanje za naslijeđe Istoka u cjelini sa naglaskom na arapsko-islamsko naslijeđe u raznim oblastima npr.: interesovanje za islam, Kur'an-i kerim, Poslanikov hadis, pitanje samog Poslanika, islamsko pravo (fikh), interesovanje za Arape i njihovu historiju, arapsko-islamsku filozofiju, arapsko-islamsku civilizaciju, prirodne znanosti Arapa, arapsko-islamsku umjetnost, sociološke znanosti, arapski jezik i, na kraju, arapsku književnost.

U petom poglavlju dr. A. Smajlović razmatra filozofiju orijentalizma zadržavajući se na pitanju: suštini filozofije uopće, suštini filozofije orijentalizma. Pri tome ističe bitne karakteristike orijentalizma:

- nadmašenost;
- analitičnost;
- osobenost;
- teologija i
- politika.

On govori i o raznim školama orijentalizma posebno francuskog, engleskog, njemačkog, ruskog, talijanskog, španskog i američkog kao i o drugorazrednim školama orijentalizma npr. u staroj Jugoslaviji, iznoseći glavne karakteristike filozofije tih škola:

- vjerske
- naučne
- historijske
- idejne
- civilizacijske
- humanitarne i
- političke

To bi bio kraj prve cjeline.

U drugoj cjelini koju je naslovio: „Arapska književnost između učenjaka orijentalista i učenjaka Arapa“ govori sažeto da je arapska književnost zajednički element učenjaka arapa i orijentalista koja se manifestovala u uzajamnom međusobnom uticaju.

Govoreći o ranijim i kasnijim međusobnim utjecajima on se dotiče i istaknutih književnika iz arapskog područja i ličnosti učenjaka orijentalista kao Karla Brohlmama i Kračkovskog i brojnih drugih.

Posebno poglavlje posvećuje orijentalizmu i njegovom uticaju na savremenu arapsku književnost. Govori o važnosti arapske književnosti i opasnostima s kojima se suočava ta književnost od nastarijih dana do danas i odnosima orijentalizma prema njoj. Govori i o preporodu arapske savremene književnosti ukazujući sažeto na idejnu naučnu i progresivnu budnost. Ukazuje, također, na preporod u poeziji, savremenoj prozi, njihovim fazama i najistaknutijim ličnostima, a onda traga i za težnjom orijentalizma za arapskom književnošću i uzrocima te težnje. Posebno ističe utjecaj orijentalizma na savremenu arapsku književnost i traga za sredstvima tog utjecaja, npr.: upućivanje arapskih delegacija u Evropu, prisustvovanje Arapa na kongresima orijentalista, traženju pomoći kod orijentalista u predavanjima na arapskim univerzitetima, prevođenje djela orijentalista na arapski jezik, utjecaju orijentalizma kod istraživanja u oblasti rukopisa, studiranja arapske književnosti i vremenskim fazama književnosti, pisanju Enciklopedija islama i brojnih kataloga. Govori o utjecaju arapske književnosti na orijentalizam i njenom padanju pod uticaj orijentalizma. Govori o prirodi tih utjecaja, zadržava se na orijentalizmu i nekim od značajnih pitanja koja su iskrsla oko pitanja: arapskog mentaliteta, arapskog nacionalizma, arapskog jezika, arapsko-islamskog naslijeđa itd. Završava ovu studiju suočavanjem Arapa sa orijentalizmom i ukazuje pri tome na izrazite mislioce savremenog doba (Muhammeda Abduh, Ferida Veždija, Muhammeda Husejna Hejkela, Akada, Muhammeda Šakira, Envera Džundija i dr.).

Na kraju, on se osvrće i na doprinos orijentalizma savremenoj arapskoj književnosti, ukazujući sažeto na definiciju zapadnjaštva arapsko-islamskog naslijeđa, insistira na pravilnom proučavanju ovog naslijeđa, na kritičkom programu istraživanja i vrednovanja arapsko-islamskog naslijeđa među svjetskim naslijeđem.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

U završnoj riječi nastoji da istakne ponovo kompleksnu sliku orijentalizma i njegova utjecaja na savremenu arapsku književnost.

S obzirom da je djelo „Filozofija orijentalizma“ možda najkompletnije djelo koje tretira, ne pojam orijentalizma, nego njegovu ideju i krajnji cilj, ono je prihvaćeno kao obavezna literatura brojnih fakulteta arapsko-islamskog područja, i dalo povoda da se uvede u program i predmet Orientalizam. Ovo je povoljna prilika da se administracija FIN-a pozabavi pitanjem prevođenja i objavljivanja djela „Filozofija orijentalizma“, a možda i uvođenja i posebnog predmeta „Orientalizam“ u svoj program.

Hvala na pažnji.

Sarajevo, 23. 12. 2008. godine

Enes Karić

SMAJLOVIĆEVA PROFESORSKA OZBILJNOST

U Gazi Husrev-begovoj medresi, u školskoj 1976.-1977. godini, kao i školske 1977.-1978., te na Fakultetu islamskih nauka u periodu 1978.-1982. godine prof. dr. Ahmed Smajlović predavao je mojoj generaciji akaid i islamsku filozofiju. (Iako je sve to bilo prije neka tri desetljeća pa i više, teško mi je sada na to vrijeme gledati kao na davne godine, još teže pristati na nepobitnu činjenicu da vrijeme tako brzo prolazi.)

Ozbiljnost profesora Ahmeda Smajlovića je prvo što se moglo zapaziti kao njegova snažna i moćna karakterna osobina.

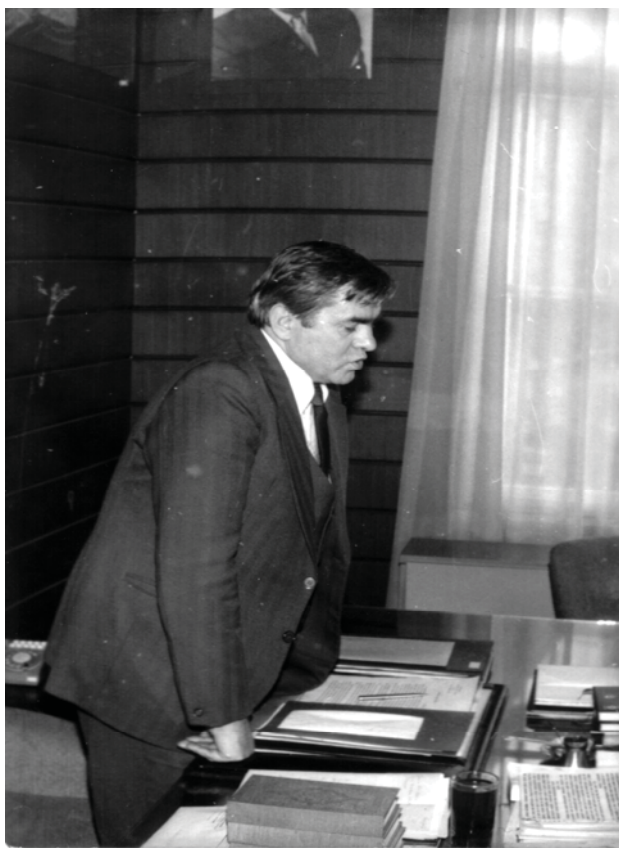
Bio je dojmљjiva izgleda, uočљjive vanјštine, ozbiljna lica. Takav je bio na časovima u Medresi i na Fakultetu, takav je bio dok smo ga susretali na medresanskim ili fakultetskim hodnicima, ili na ulici. Ni u svećanim prilikama, kakve su bile odbrane naših diplomskih radova, profesora Smajlovića nije napuštala otmjena i ozbiljna atmosfera.

Na svojim predavanјjima je nudio obilје informacija u atmosferi uočљjive i pristojne profesorske strogoće. Pritom je pokazivao nevjerovatno veliku erudiciju i intelektualnu snagu, poznavao je napamet mnoštvo imena, naslova, izdanja, komentara, terminološ-

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

kih odrednica, doksografskih određenja. (Često je na predavanjima znao ispisati i ispuniti cijelu školsku tablu naslovima arapskih djela i imena, ili filozofskih i akaidskih izreka i načela.)

Pritom je sve to bilo napisano lijepim arapskim rukopisom (kao da sada gledam kako svojom desnicom povlači bijelu kredu po zelenoj tabli, sva su slova bila jednake veličine, redovi su bili pravilni.) Iza te vještine, iza toga znanja i školskog vladanja njime, sigurno su stajale Smajlovićeve duge i marljivošću ispunjene kairske i azharske godine i bdijenje koje mu je podarilo široku i opsežnu upućenost u ogromnu literaturu klasičnog i savremenog arapskog i islamskog nasljeđa.

Ozbiljnost i dojmljivo držanje su, na poseban način, pristajali profesoru dr. Ahmedu Smajloviću i davali mu posebne zrake ljepote na njegovom muževnom licu.

Kao visoki funkcioner Islamske zajednice, kao univerzitetski profesor, kao afirmirani predstavnik bosanskohercegovačkih muslimana na brojnim skupovima diljem svijeta, prof. dr. Ahmed Smajlović je svojom ozbiljnošću i držanjem s pravom ostavljao duboki dojam snažne ličnosti.

Imao bih mnogo toga lijepog i dobrog pripovjediti o prof. dr. Ahmedu Smajloviću, ali bih uvijek, i na prvome mjestu, spomenuo njegovu ozbiljnost i izdvojio bih njegovo otmjeno profesorsko držanje.

Ibrahim Ahmetagić

FILOZOFIJA ORJENTALIZMA

"Filozofija orijentalizma i njen uticaj na modernu arapsku književnost" je tema doktorske disertacije prof. dr. Ahmeda Smajlovića koju je odbranio na Univerzitetu El-Azhar u Kairu 1973. god. On je jedan od rijetkih, uz dr. Nerkeza Smajlagića, koji su se tih ranih sedamdesetih godina XX vijeka iz islamske kulture bavili postkolonijanom dekompozicijom orijentalnog diskursa i pitanjem utjecaja evropskog modernizma na savremenu arapsku književnost.

Edvard Seid, koji to čini sa pozicija ljevice, tek će 1978. god. objaviti svoje poznato djelo „Orijentalizam“.

Filozofija orijentalizma se temelji na dugo stvaranom osjećaju u jednom narodu da onaj Drugi, bilo da se radi o susjednom ili nekom dalekom narodu, nije isti kao 'Mi', i da on ne prihvata 'Naš' sistem vrijednosti.

Preko kritike orijentalizma autor, ustvari, polemíše sa idejama i utjecajima zapadne misli na orijentalizam (i obratno) i to u jednom dugom istorijskom pregledu počev od stare Grčke preko Rima, srednjovjekovnog i judeo-kršćanskog gledanja na islam pa sve do nekih pravaca i ideologija iz XIX i XX vijeka poput

darwinizma, evropocentrizma, rasizma, esencijalizma, modernizma, cionizma i komunizma.

Na drugoj strani, autor odbacuje i binarnu opoziciju o podjeli svijeta na „svijet rata“ i „svijet mira“ koju su neki islamski autoriteti bili preuzeli iz grčke filozofije. Ipak u islamskom svijetu nema pojave okcidentalizma.

Autor je utvrdio da postoji veza orijentalizma sa institucijama evropskog kolonijlizma. Ali pošto postoji više orjenalistika, njenih škola i pravaca, ne smijemo ih sve trpati u isti koš. Posebno hvali tadašnju jugoslovensku orijentalistiku. Znači, on od orijentalizma ne pravi, kao što to neki rado čine, čiviluk i vješalicu na koju bismo mogli prebaciti svoju odgovornost i okačiti sve naše probleme.

On kritikuje i negativne utjecaje evropskog modernizma na savremenu arapsku misao i književnost, bez kojih, da dodam, vjerovatno ni Nedžib Mahfuz ne bi dobio Nobelovu nagradu.

Prof. dr. Mehmed KICO

AHMED SMAJLOVIĆ I PREVOĐENJE

SAŽETAK

Preko pedeset radova, putem kojih Ahmed Smajlović, zahvaljujući prevođenju, prezentuje čitaocima sadržinu literature pisane na arapskom jeziku, samo po sebi je važna činjenica, dostojna da se na nju ukaže u formi saopćenja posvećenog isključivo tom području njegovoga intelektualnog djelovanja.

Budući da se u sklopu korištenja znanja iz arapskog jezika uspješno ogledao, ne samo u obosmjernome literarnom prevođenju – s arapskog na bosanski i s bosanskog na arapski jezik – već i u različitim vidovima usmenog prevođenja, s pravom se može reći da je Ahmed Smajlović, svojom posvjedočenom ljubavlju prema arapskom jeziku, praktično pokazao koliki značaj je pridavao prevođenju kao jednoj od najvažnijih djelatnosti ljudskoga uma.

Sudeći prema rezultatima testiranja, vršenog na jednom broju uzoraka, može se odgovorno tvrditi da prijevodi Ahmeda Smajlovića ispunjavaju najvažniji zahtjev standarda, a to je semantička pouzdanost ostvarivana bez vidljivih „gubitaka“ ili upadljivih „naknada“ prilikom traženja ekvivalenata jezika izvornika u ciljnom jeziku.

Ključne riječi: prevođenje kao umna djelatnost, funkcija prevođenja, prevođenje i komuniciranje, jezik izvornika, ciljni jezik, praktično prevođenje, normativno bavljenje prevođenjem

UVODNA RIJEČ

Kako se iz naslova može pretpostaviti, namjera ovog rada je da tematizuje prevodilački opus Ahmeda Smajlovića i osvijetli jednu specifičnu odliku njegovoga intelektualnog lika. To je poželjno, utoliko prije što se radi o jednoj sasvim očiglednoj činjenici, preko koje se u osvrtima na djelo i zasluge Ahmeda Smajlovića prešutno prelazi, uprkos njenoj znatnoj prisutnosti. Pošto je značaj prevođenja u sklopu opusa Ahmeda Smajlovića do sada bio nedovoljno uočavan, nastojat ću posmatranjem obuhvatiti sve naslove koji označavaju njegove prevodilačke radove, cjelovite priloge ili dijelove u nastavcima, kao i autorske sastave iz kojih se može izvući zaključak o njegovim pogledima na društveni značaj prevođenja kao umne djelatnosti.

Budući da kod nas neopravdano vlada stav da se prevođenje po svojim specifičnim vrijednostima ne može izjednačiti s autorskim radom, mogućnost da to polje djelovanja neće biti posebno istaknuto, mene je navela da o prevođenju govorim kao o području kojem je Ahmed Smajlović dao svoj obol, svrstavajući se među naše najistaknutije prevodioce. Prevođenje kod njega, gledano sa stanovišta i kvaliteta i kvantiteta, nesumnjivo čini široko polje djelovanja, dostojno izdvojenoga naučnog posmatranja.

Pretraživanjem u prigodnoj literaturi, utvrdio sam da iz ukupnog zbira od 256 radova Ahmeda Smajlovića, objavljenih na nekoliko hiljada stranica, prevođenju pripadaju 52 naslova, kao i to da, u skladu sa zadatim kriterijima, 5 naslova stoje u bliskoj vezi s prevođenjem. Sa željom da sve markirane radove - 52 naslova *prevodilačkih radova* i 5 naslova *radova vezanih uz prevođenje* -

obuhvatim analizom, u kojoj je metodološki nezaobilazno tematsko razvrstavanje i grupisanje, s praktičnim ciljem ću koristiti tehničku olakšicu koja će mi omogućiti da, umjesto cijelih naslova, u osnovnom tekstu koristim njihovu brojčanu oznaku. U te svrhe će mi pomoć pružiti unaprijed sačinjena *Bibliografija radova iz predmeta analize* u kojoj svaki naslov ima svoj broj, a broj stavljen u kose zagrade // praktično će označavati naslov rada o kojem govorim u datoj prilici.

Svome osvrtnu namjenjujem da služi kao praktičan spis koji može pružiti sažet pregled sadržine radova s popisanim naslovima. Priroda ovako zamišljenog rada je zahtijevala da, radi sticanja potpunijeg uvida u sadržinu radova, naslove klasifikujem i objedinjujem u predmetom srodne skupove, iako sam svjestan brojnih teškoća svojstvenih klasifikovanju, koje je uopće teško na najbolji način izvršiti.

Bibliografiju radova sam sastavio po autorskom principu i abecednim nizom, a klasifikacijom grupisane radove, prilikom analize, posmatram u mjeri i redom kako sam ih mogao koristiti radi pružanja uvida u zastupljenost nekoga pitanja u predmetu datoga rada.

POGLED U SADRŽINU PREVODILAČKIH RADOVA

Od ukupno 52 rada iz *Bibliografije*, ostvarena postupkom prevođenja, 50 ih proističe iz preizražavanja teksta s arapskog na bosanski jezik. Ukupno 2 rada odražavaju krupan prevodilački posao ostvaren u obrnutom smjeru. Pošto su radovi ostvareni prevođenjem u smjeru maternji jezik u poziciji jezika izvornika, naspram stranog jezika u poziciji ciljnog jezika, manje brojni, opravdano je njih odmah na početku izdvojiti i prikazati ih, kako bi, nakon toga, bilo lakše govoriti o nesrazmjerno većem broju radova koje karakteriše drugačiji smjer prevođenja.

Krećući se zadatim redom, ističemo da manji zbir od ukupno 2, čine samo radovi /31/ i /49/.¹⁴ Izvršivši prijevod *Hasanaginice* na arapski jezik,¹⁵ Ahmed Smajlović u sklopu rada /31/ pokazuje zavidnu vještinu u prevođenju epskoga stiha. U neuporedivo većem prevodilačkom zahvatu /49/, koji se može smatrati uistinu velikim prevodilačkim radom, Ahmed Smajlović je, udruživši svoj blagodaran trud s istovrsnim trudom Egipćanina, dr. Husejna Abdullatifa, čitaocima arapskoga govornog područja na vidjelo iznio sadržinu romana Meše Selimovića *Derviš i smrt*.

U vezi s prijevodom *Hasanaginice* na arapski jezik, treba istaknuti da je objavljen u sklopu priloga pod istim naslovom, u „Takvimu“ za 1976. godinu.¹⁶ U navedenom prilogu dominira *Riječ čitaocu*, pisana rukom Alije Isakovića, prenesena iz zbornika radova posvećenih *Hasanaginici*, koji je uredio upravo Alija Isaković.¹⁷ Zbornik je priređen povodom 200. godišnjice prvoga objavljivanja *Hasanaginice*, priređenog rukom Alberta Fortisa, italijanskog opata, etnografa i putopisca, na italijanskom i našem jeziku, u Veneciji 1774. godine, u prvom tomu njegove knjige *Viaggio in Dalmazia*. Alija Isaković i uredništvo „Takvima“ zamolili su Ahmeda Smajlovića su da, s navedenim povodom, ovu lijepu epsku pjesmu prevede na arapski jezik.

U prilog isticanju vrijednosti ovoga prevodilačkog zahvata, kojim se čitaocima u arapskom svijetu omogućuje sticanje uvida u umjetničke vrijednosti jedne od najljepših kreacija bošnjačkoga

¹⁴ Budući da se bibliografska jedinica /49/ tiče istog prijevoda koji se pojavljuje u dva različita izdanja (prvo u Kairu 1971. godine, a drugo u Tripoliju 1981. godine), posebno je ističem.

¹⁵ Prijevod je, pod naslovom *Marṭiyatu Zawġat Ḥasan ākā*, objavljen kao prilog prigodnom napisu *Hasanaginica*, objavljenom u „Takvimu“ za 1976. godinu (str. 170-171).

¹⁶ *Hasanaginica*, „Takvim“ za 1976. godinu, Sarajevo, 1976., str. 156-171.

¹⁷ *Bibliografija radova o Hasanaginici* „*Hasanaginica 1774 - 1974.*“, Svjetlost, Sarajevo, 1975.

kolektivnog uma, dovoljno je navesti kratke citate iz nekoliko zapaženih osvrta na umjetničke vrijednosti *Hasanaginice*.¹⁸

U vezi s najvećim prevodilačkim zahvatom Ahmeda Smajlovića /49/, koji markira prijevod romana *Derviš i smrt* Meše Selimovića na arapski jezik, rekao bih da nije ni poželjno njegov značaj smještati u kontekst jedne uopćene ocjene. Ako se ima u vidu da su među zahvatima od istoga kulturnopovijesnog značaja, u predstavljanju djela savremenih pisaca s ovih prostora, prijevodu romana *Derviš i smrt* na arapski jezik prethodili samo prijevodi 2 romana Ive Andrića (*Na Drini ćuprija* i *Travnička Hronika*),¹⁹ čini mi se opravdanim da ukažem na činjenicu kako je ovaj dragocjeni prijevod, uprkos doživljavanju i ponovljenog izdanja, objavljen bez predgovora izdavača, ili prigodne rasprave nekoga književnog kritičara. To dodatno govori o samoprijegoru prevodilaca i njihovoj samozatajnoj želji da svojim prevodilačkim radom pomognu razmjeni savremenih literarnih vrijednosti pisanih na b/h/s, jeziku na jednoj, te na arapskom jeziku, na drugoj strani. Zato mi se, kao sasvim oparavdana u ovoj prilici, javlja pomisao da se dug prema trudu Ahmeda Smajlovića, uložene u ovome prevodilačkom poslu, može najprikladnije poravnati tako da se prijevod nađe u

¹⁸ „Nikad u istoriji ma kakve druge filološke discipline, nije posvećeno nekoj narodnoj pesmi toliko ljubavi i narodnog truda, da se otkriju njezine jezikovne i umetničke tajne i lepote, i to od najboljih umova celoga jednog stoleća: od Fortisa, Vuka, Kopitara, Herdera, Getea, Miklošića, pa do današnjih naučnika“ (Gerhard Gezeman, *Erlandenski rukopis starih srpskohrvatskih narodnih pesama*, Sremski Karlovci, 1925., str. CXIII, *Uvod*); „Dok se je liječio, posjećivala ga je, kako pjesma kaže, mater i sestra, a ljuba od stida ne mogla. Majka i sestra (...) osvadiše je kod muža, s nehajstva, a on na to ljut dade joj otpust“ (Klement Bušić, *Hasan-aga i Hasanaginica*, „Jadranska vila“, III/1930., Br. 8., str.123); „Pored dviju historijskih ličnosti ove pjesme, Hasan-aga Arapovića i imotskog kadije, teško je utvrditi, koliko je ostala sadržina pjesme protkana historijskom istnom, a koliko ju je narodna mašta iskitila“ (Ante Ujević, *Imotska krajina*, Split, 1954., str. 81-82).

¹⁹ Prijevod romana *Na Drini Ćuprija* objavljen je u Kairu (1959.) pod naslovom *Al-Ġisru ʿalā Nahri Drīna*, a prijevod romana *Travnička hronika* u Damasku (1964.) pod naslovom *Waqāʾu madīnati Trāfnik*.

predmetu jednoga posebnoga naučnog istraživanja, u vidu izrade jedne kritičke analize prijevoda, ili magistarske teze.

Prelaskom na analizu brojnije skupine radova, koju čine prijevodi na bosanski s arapskog jezika, odmah treba naglasiti da većinu čine dijelovi i nastavci serijala koji sačinjavaju cjeline, naknadno objavljene u vidu tematski zaokruženih djela. Odajući počast Muhammedu Halefullahu Ahmedu, direktoru Instituta arapskih istraživanja Arapske lige u Kairu, Ahmed Smajlović /1/ na stranicama „Islamske misli“ prevodi odlomke iz knjige *Arapsko-islamski uticaj na evropsku renesansu* ukazujući na knjigu kao značajan izdavački poduhvat i zasluge priređivača u prepoznavanju uticaja islama na preporod evropskih naroda. Predvodeći grupu prevodilaca – sačinjavaju je bliski saradnici, Jusuf Ramić i Mesud Hafizović - Ahmed Smajlović /2/ izlaže sadržinu *Uvoda* navedene knjige koji je napisao priređivač, Muhammed Halefullah Ahmed. Dalje, Ahmed Smajlović u radu /40/ prevodi raspravu naslovljenu *Uticaj u oblasti književnosti*, te u radu /44/ raspravu *Uticaj na polju filozofije*. Izvode iz građe izvornika tretiranog u prijevodu /44/, Ahmed Smajlović je preveo 14 godina ranije i objavio u radu /43/. Tendencije moderne islamske filozofije, prevodilac predstavlja radom /3/, a doprinos njenom razvoju u djelu Ibn Tejmije radovima /4; 5/. Doprinos razvoju moderne islamske filozofije u djelu Alija es-Senusija predstavljen je radom /6/. Pogled na ulogu reformista u razvoju moderne islamske filozofske misli, Ahmed Smajlović pruža u prijevodima radova egipatskoga savremenog filozofa Muhammeda el-Behija, objavljenim u „Glasniku“ VIS /3/ i „Islamskoj misli“ /4; 5; 6/. Na nezadovoljavajuće ukupno stanje i vladajuće kulturne prilike u savremenome islamskom društvu, Ahmed Smajlović, na stranicama „Preporoda“, ukazuje radom /20/, putem kojeg predstavlja filozofske poglede uglednoga profesora Al-Azhara, Osmana Emina. Za razliku od naprijed istaknutih prijevoda, rad /51/ osvjetljava zbivanja značajna za razvoj islamske filozofske misli u „zlatnom“ dobu njenog razvoja.

Dok prethodnu skupinu radova karakteriše izbor zasnovan na interesovanju za zbivanja u sklopu razvoja moderne islamske filozofske misli, od kojeg se očekivalo da otklanja uzroke stagni-

ranja arapsko-islamske zajednice i iznađe pravce koji vode u bolju budućnost, slijedeću, također brojnu skupinu, čine radovi nastali izborom zasnovanim na osjećanju potrebe za zbližavanjem svjetopogleda zajednica obuhvaćenih različitim kuturnim i civilizacijskim entitetima. Prijevod knjige *Dijalog islamskih i evropskih učenjaka* /16/ u sebi objedinjuje prijevode objavljivane u „Glasniku“ VIS pod istim naslovom u radovima /7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15/. Građu knjige sačinjavaju dijalozi vođeni između islamskih i evropskih pravnika, u Rijadu (1972), te Parizu, Vatikanu, Ženevi i Strasburu (1974). Njihovo objavljivanje je, kako prevodilac ističe u *Predgovoru* prijevodu knjige „doprinijelo boljem upoznavanju, većem razumijevanju, češćem dogovaranju i bližem shvatanju određenih prilaza iznesenim pitanjima koja tretira savremeni svijet.“²⁰ Prijevod djela egipatskoga književnika Mustafe Mahmuda *Dijalog s prijateljem* /48/ objedinjuje tri isto naslovljena parcijalna prijevoda iz istog djela /45; 46; 47/. Dovodeći publicistu i književnika, Mustafu Mahmuda, u blisku vezu s filozofom, Muhammedom el-Behijem, prevodilac ga, kao uvodničar prevedenom djelu, opisuje po njegovom stavu da je „čovjek vrijedan onoliko koliko djeluje ..., koliko vjeruje“ i koliko je spreman na tolerantan i argumentovan razgovor s drugima. Prijevod /32, 36; 37/ tretiraju polemisanje sa stvarnim ili zamišljenim sagovornikom o pitanjima vjerovanja.

U pogledu namjene sa stanovišta zbližavanja različitih svjetopogleda, slični su i radovi koji sačinjavaju cjelinu prijevoda knjige *Islam kultura i socijalizma*, Rožea Garodija, jednoga od najpoznatijih marksističkih mislilaca, označene brojem /28/, koji objedinjuje tri rada /22; 23; 24/ s prijevodima predavanja u kojima autor govori o doprinosu islama svjetskoj kulturi, te tri rada /25; 26; 27/ s prijevodima predavanja u kojima autor govori o sličnostima islama i socijalizma. U *Uvodu* ovoj knjizi, prevodilac portretira autora tekstova i strukturu knjige koju čine predavanja održana

²⁰ *Dijalog islamskih i evropskih učenjaka*, Prijevod s arapskog, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Prvo izdanje, Sarajevo, 1979., str. 8.

1969. godine u Kairu, kao i dikusije istaknutih egipatskih mislilaca (Lebib Šukajr, Bedevi Abd el-Latif, Abd el-Aziz al-Kamil, Bint al-Šati', Husejn Kamil i drugi).²¹ Rad /29/, objavljen u „Takvimu“, s obzirom na naslov i sadržinu, ima istu namjenu kao i pojedinačni prilozi obuhvaćeni objavljenom knjigom.

Među prijevode izvornika koji se tiču pogleda na svijet, ulazi i prijevod djela Abdulaziza *Kamila Islam i diskriminacija* /42/, koje „predstavlja značajan doprinos savremene islamske filozofske, naučne i sociološke misli za proučavanje i rješavanje pitanja rasne diskriminacije, tog još uvijek ... aktuelnog i bremenitog pitanja savremenog svijeta“. Isto naslovljen rad /41/, prijevod je dijelova integralnog teksta, objavljenih povodom izdavanja izvornika knjige (Kairo, 1970. godine).

Za razliku od prethodnih radova, u kojima se nude prijevodi građe pisane u funkciji razvijanja neposrednije komunikacije među zajednicama, jedna skupina prijevoda izlaže građu izvornih radova u kojima se govori o pitanjima vjerovanja. Prevodilac u njima ima ulogu vjeroučitelja koji se obraća širim populacijama vjernika. Radovi /21; 50; 52/ izlažu građu izvornika koji govore o načelima vjerovanja. Na stranicama „Islamske misli“ u sklopu rada /21/ iznose se El-Eš'arijevi pogledi na vjerovanje ehklus-sunneta; u sklopu rada /50/ Es-Sujutijevi pogledi na nauku o osnovama vjere; a u sklopu rada /52/ Et-Tahavijeva apologetska naučavanja. Prilozi /33; 34; 35/ su prijevodi dijelova Ibn Tejmijinog djela *Kitabu et-tevhid*, posvećenoga načelima monoteizma. Dva rada /38; 39/ su, dotle, dvije forme objavljivanja istog teksta pod naslovom *Kako ćeš biti musliman*. Prevodilac je objavio tekst u „Preporodu“, a kad mu je sagledana stvarna praktična vrijednost, zbog toga što „muslimanima prezentira izvorno islamsko učenje“, pristupilo se štampanju u vidu knjižice, onako kako ga je u izvorniku objavilo Libijsko Društvo za islamsku da'vu. U korpus pružanja praktičnih uputstava iz vjere, spada i prijevod teksta Rože Garodija /30/.

²¹ Imena navodim onako kako ih je prevodilac navodio.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Malobrojnu a tematski zaokruženu skupinu čine prijevodi građe iz djela uvaženog profesora, Osmana Emına, /17; 18; 19/, koji se tiču pogleda na značaj jezika i nauke o jeziku.

RADOVI VEZANI UZ PREVOĐENJE I NJIHOV NORMATIVNI DOPRINOS KULTURI PREVOĐENJA

Pošto bi, nesumnjivo, mnoga druga obilježja prevodilačkih radova Ahmeda Smajlovića, u vrjednosnome osvrtu zavrijedila više pažnje nego ocjena semantičke pouzdanosti, koja je, s obzirom na sve istaknuto gotovo i suvišna, slobodno se može reći da je Ahmeda Smajlovića na prevođenje podsticala i izvornu građu određivala njihova komunikacijska namjena. To uvjerljivo potvrđuju autorski *Uvodi* i *Predgovri* cjelovitim prevedenim djelima, u sklopu kojih je Ahmed Smajlović iznosio svoje viđenje sadržaja prevedenih tekstova.

Budući da je Ahmed Smajlović djelovao u svom zavičaju, kroz sadržinu prevedenih radova je nastojao obavještavati sunarodnike o kulturnim zbivanjima u duhovnoj matici. Prvenstveno zbog toga je broj prijevoda s arapskog na naš jezik, namijenjen našim čitaocima, bio toliko nadmoćan.

Zamišljajući se u ulozi vjeroučitelja, ne samo za katedrom već i u svojstvu spisatelja, prevodioca i društveno veoma angažovanog radnika, Ahmed Smajlović je predavanja i objašnjenja znatno potkrepljivao primjerima iz Kur'ana. Iz toga izvire njegov osjećaj odgovornosti pred zahtjevom da se postigne što bolji prijevod Kur'ana na našem jeziku /56/. Zato su sasvim očekivane njegove riječi o Kur'anu kao riznici znanja i spoznaja,²² o trajnoj

²² „Obavezujući svoje pripadnike na znanstveno istraživanje i spoznavanje stvarnosti, Kur'an podiže nauku na najviši mogući stepen i u tom smislu na desetina mjesta i u različitim kontekstima upotrebljava izraze znanje i spoznaja ... Ozbiljno proučavanje njegova sadržaja kao i iščitavanje njegova prevoda potvrđuje tu konstataciju“ /56/.

brizi u prenošenju značenja Kur'ana u maternji jezik i potrebi da se prijevodi trajno poboljšavaju,²³ te o posebnostima jezika Kur'ana koje treba štititi prilikom traženja njihovih ekvivalenata u drugim jezicima.²⁴

Normativni stav o prevođenju, Ahmed Smajlović je najuvjerljivije iznio prikazom /57/ prijevoda *Kur'ana* od Besima Korkuta - naslovljen kao *Prevod značenja Kur'ana*, objavljen bez arapskog teksta. Osvrnuvši se na ranije prijevode *Kur'ana* na b/h/s jezik, cjelokupne (Ljubibratić – Biograd, 1895., Ali Riza Karabeg – Mostar, 1937., Muhamed Pandža – Džemaludin Čaušević – Sarajevo, 1937) i parcijalne (Šukrija Alagić, Sarajevo 1926-1927., Sarajevo 1931-1933., Derventa, 1934.; Husejn Đozo – Sarajevo, 1966-1967), Ahmed Smajlović za prijevod iz predmeta prikaza predviđa da će biti “značajan doprinos u daljim proučavanjima, razmatranjima i analizama naših prijevoda Kur'ani-kerima, odnosno naših ljudskih prezentovanja poimanja njegovih značenja“. S obzirom na njegovu namjenu, obuhvatnost i vrijeme kad je nastao, za ovaj prikaz se može reći da ulazi u red najboljih radova koji, u ukupnom zbiru, čine znatnu literaturu iz poetike prevođenja Kur'ana kod nas.²⁵

²³ „Utjecaj Kur'ana na ljudsku misao, kulturu i razvoj je nesaglediv. Međutim, taj utjecaj do naših dana još nije dovoljno proučen ... To najbolje pokazuje savremeno interesovanje za Kur'an i povijesno značenje njegove misli; za islamsku kulturu kao autentičnu baštinu kur'anskog nauka i planetarne mogućnosti kur'anske Objave. Neoboriv dokaz koji potvrđuje ovaj stav je ogroman broj prevoda značenja Kur'ana na gotovo sve jezike savremenog svijeta“ /56/.

²⁴ „Jezik Kur'ana je nadnaravan po svom smislu, strukturi i izražajnim mogućnostima. Zbog toga je Kur'an nemoguće u potpunosti doslovno prevesti na bilo koji drugi jezik. Svi dosadašnji naponi na tom planu predstavljaju, u stvari, samo ljudske pokušaje prezentovanja značenja... Kur'anski stil interpretacije ima svoju logiku i proteže se na sva područja koja zaokupljaju ljudski duh“ /56/.

²⁵ U vidu imam slijedeće radove: Jusuf Ramić, *Kako prevoditi Kur'an*, FF doo, Bihać, 2008.; Mustafa Milvo, *101 nepravilnost u prijevodima Kur'ana*, Bugojno, 2008.; Ali Riza Karabeg, *Predgovor*, u: *Prevod Kur'ana*, Preveo s arapskog: Ali Riza Karabeg, Sarajevo, 1937., str. 1-6.; Omer Mušić, *Predgovor izdavača*, u: *Kur'an časni*, Preveli: Hafiz Muhamed Pandža i Džemaludin Čaušević, Stvarnost,

POGLED IZ UGLA TEORIJA PREVOĐENJA

Posmatrane u cijelosti, ni prevodilačke radove Ahmeda Smajlovića, ne treba uzimati kao dokaze jednako uspješno ostvarenoga individualnog umijeća i interpretacijskog nadahnuća. Neizbježna neujednačenost je prirodna i očekivana pojava u rasponu tako obimnoga i tematski raznovrsnog opusa. Međutim, sasvim pouzdano se može uočiti da u cjelokupnome prevodilačkom radu Ahmeda Smajlovića, nema mjesta koja mogu navesti na pomisao da je on, pritiješnjen oskudicom vremena u organizacijskoj i istraživačkoj zauzetosti, išta banalizovao prekomjernim uprošćavanjem.

Sudeći prema rezultatima do kojih sam došao testiranjem vršenim na jednom broju uzoraka, mogu odgovorno tvrditi da prijevodi Ahmeda Smajlovića ispunjavaju najvažniji zahtjev standarda, a to je semantička pouzdanost ostvarivana bez vidljivih „gubitaka“ ili upadljivih „naknada“²⁶ prilikom traženja ekvivalenta za leksiku jezika izvornika u ciljnom jeziku, koja odražava i treba štititi kulturne i historijske posebnosti baštinka jezika izvornika.

Zagreb, 1969.; S(ulejman) G(rozđanić), *Pogovor*, u: *Kur'an*, Preveo: Besim Korkut, Orijentalni institut, Sarajevo, 1977., str. 707-711.; A(hmed) S. A(ličić), *Pogovor*, u: *Kur'an*, Preveo: Besim Korkut, Orijentalni institut, Sarajevo, 1977., str. 712-715.; Ahemd Smajlović, *Predgovor*, u: *Kur'an s prevodom*, Preveo: Besim Korkut, Medina (Saudijska Arabija), 1412. h.g.; Enes Karić, *Rasprave o prevođenju Kur'ana kod nas – Od prevoda Miće Ljubibratića do prevoda Besima Korkuta*, u: *Koran, reprint izdanja iz 1895. godine prijevoda Miće Ljubibratića Hercegovca, Biograd, 1895.*, Svjetlost, Sarajevo, 1990., str. 6-41.; Karić, Enes: *Kur'anski univerzum – Pogovor prijevodu*, u: *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Preveo: Enes Karić, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995., str. 1229-1264.; Karić, Enes: *Pogovor*, u: *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Preveo: Enes Karić, FF, Bihać, 2006., str. IX.; Mustafa Mlivo, *Predgovor*, u: *Kur'an*, Sa arapskog na bosanski preveo: Mustafa Mlivo, Bugojno, 1995., str. 5.; Esad Duraković, *Zapis prevodioca*, u: *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Preveo s arapskog jezika: Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 2004., str. 644-648.

²⁶ Više o *gubicima* i *naknadama* o prevođenju vidjeti u: Umberto Eco, *Otprilike isto – iskustvo prevođenja*, Agloritam, Zagreb, 2006., str. 91-133.

Međutim, prisutna je bojazan da bi se, na osnovu iznesenih podataka, mogao steći nepovoljan utisak o zastupljenosti prijevoda s obzirom na smijer i stajanje maternjega ili stranog jezika u poziciji ciljnog jezika. Ako se, gledano prema brojčanim veličinama, uvaži podatak koji izražava odnos 50:2, na prvi pogled se može pomisliti da je Ahmed Smajlović neuporedivo više slijedio lakši put, prevodeći sa stranoga na maternji jezik. Na ovu činjenicu, kao na statistički podatak, poželjno je ukazati, upravo zbog toga što može pružiti utisak da se i Ahmed Smajlović u prevodenju opredjeljivao za jednostavniji smjer rada, svojstven većini prevodilaca.

Na poželjan oprez u primjeni općevažećeg utiska o većini prevodilaca, kao djelatnicima sklonijim prevodenju u smjeru od stranoga ka maternjem jeziku, u slučaju istovrsnog rada Ahmeda Smajlovića obavezuje niz činjenica. Pripisati i njemu sklonost svojstvenu većini prevodilaca, bilo bi neopravedno, zbog toga što je na arapskom jeziku ostvarivao svoje akademsko obrazovanje, počevši od dodiplomskog studija pa sve do sticanja zvanja doktora filoloških nauka na prestižnome Al-Azharu. Na arapskom jeziku je, pored ostaloga, napisao diplomski rad, magistarsku tezu i doktorsku disertaciju. U prilog njegovome suverenom vladanju arapskim jezikom dovoljno govori doktorska disertacija /53/, koja je doživjela i ponovljeno izdanje.

O prevodiočevim pogledima na mjesto arapskog jezika u poziciji jezika izvornika u toku prevodenja, rječito govori članak *Lugatu l-Qur'ani nahtammu biha li annaha lugatu l-`ulumi wa l-hadarati* /54/, iz kojeg se vidi autorova uvjerenost da je arapski jezik, kao jezik Kur'ana, ujedno jezik nauke i progresa, u čijoj se pisanoj ostavštini, za buduća pokoljenja čuva neprocjenjivo vrijedno naučno i kulturno blago naslijeđeno iz ranijih vremena i zajednica. Utoliko je manje očekivano to što Ahmed Smajlović u prevodilačkom radu malo prostora ustupa arapskoj lingvistici. Samo tri prijevoda građe koja se tiče filozofije jezika /17; 18; 19/, bez dodira s bilo kojim praktičnim pitanjem iz oblasti primijenjene nauke o jeziku, može biti odraz nedovoljnog zanimanja, ne samo za

arapsku već i za opću lingvistiku u sklopu jezičkih studija u Bosni i Hercegovini iz njegovog vremena.

Vrijeme djelovanja Ahmeda Smajlovića je bilo vrijeme re-affirmisanja orijentalistike i djelotvornog potvrđivanja mišljenja „ex oriente lux“. To je bilo vrijeme u kojem je, nakon represivnog uplitanja komunizma u pitanja vjere, Pokret nesvrstanih zemalja davao svoje podsticajne plodove, a uporedo s tim je raslo i interesovanje za arapski jezik. Jedan od najbližih kolega Ahmeda Smajlovića iz studentskih dana i djelatnih vremena, Jusuf Ramić, pričao mi je da je Josip Broz, prilikom obilaska Dopunske Škole „Branislav Nušić“ u Kairu, namijenjene djeci Jugoslovena koji borave u Egiptu, kojom je tada rukovodio Ahmed Smajlović, obraćajući se polaznicima nastave, savjetovao da svojski uče arapski jezik „jer je to jezik budućnosti“.

Dobijene brojčane podatke je poželjno osmotriti i sa stano-višta savremenih teorija prevođenja. U motrenju prevođenja kao naučne djelatnosti, nesumnjivo presežu funkcionalističke teorije, po kojima se metod rada u literarnom prevođenju uvjetuje vrstom teksta i njegovom funkcijom u procesu komuniciranja. Zavisno od toga šta autor želi postići tekstem - informisati, izraziti svoja osjećanja, ili apelovati - može koristiti tri različita sredstva izražavanja: izlaganje činjenica kroz logički izraz radi informisanja, pronalaženje estetskih formi radi izražavanja osjećanja, ili korištenje sredstava nagovaranja radi podsticanja.

Ako se brojčani podaci izneseni u ovom radu podvedu naučavanjima funkcionalističkih teorija, za ukupan broj prijevoda Ahmeda Smajlovića s arapskog na bosanski jezik, nije nimalo teško utvrditi da su primarno informativni. Dotle je, prilikom izbora građe za prevođenje s bosanskog na arapski jezik, presudan bio osjećaj za preizražavanje snage stilskih jezičkih sredstava. Što se, pak, tiče apelovanja kao treće funkcije teksta, rekao bih da je ona najsnažnije došla do izražaja u radovima vezanim uz prevođenje, u kojima je prevodilac nastojao dati svoj normativni doprinos kulturi prevođenja kod nas.

ZAKLJUČAK

Samo dva naslova iz *Bibliografije* /31; 49/ koji se tiču prevođenja s bosanskog jezika u poziciji jezika izvornika na arapski jezik u poziciji ciljnog jezika, ne trebaju navoditi na pomisao da se Ahmed Smajlović u radu opredijelio za lakši smjer. Znatan broj zapaženih djela i radova napisanih na arapskom jeziku, sastavljenih prema zahtjevima visokih akademskih standarda, uvjerljivo govore da se prevodilac, prilikom opredjeljivanja za smjer prevođenja, rukovodio prvenstveno potrebom čitalaca svojih sunarodnika.

Sve izloženo: 2 iznimno vrijedna prijevoda s bosanskog na arapski, 50 prijevoda s arapskog na bosanski jezik, te 5 radova vezanih uz prevođenje, objavljivani kao samostalna izdanja ili kao prilozi u najreferentnijim glasilima (zatečenima: „Glasnik“ VIS, „Preporod“, „Takvim“ i dr., te onima u čijem pokretanju je on imo presudnu ulogu: „Islamska misao“ i „Zbornik radova“ Islamskoga teološkog fakulteta), potvrđuje Ahmeda Smajlovića kao jednoga od najplodnijih prevodilaca u redovima Bošnjaka, ne samo u području praktičnoga rada, već i u sagledavanju potrebe za podizanjem prevodilačke kulture.

Kad se imaju u vidu sve pretpostavljene vrijednosti prevodilačkog rada Ahmeda Smajlovića, opravdano je žaljenje što on nije uložio i trud nastojanju da se transkripcija arapskih imena i naziva što bolje ujednači, utoliko prije što su njegovi radovi objavljivani u glasilima dobro prihvaćenim kod intelektualaca, jednako kao kod širih populacija muslimanske zajednice. Neodoljivo mi se čini da je njegov doprinos u tome mogao biti jako djelotvoran.

Međutim, znatan broj njegovih studenata, svršenika studija islamskih nauka, može sada doprinostiti ujednačavanju transkripcije i tako poravnavati po mojoj ocjeni jedini dug Ahmeda Smajlovića nauci. Što se, pak, tiče muslimanske zajednice i njenog vraćanja duga liku i djelu Ahmeda Smajlovića, za ovaj naučni skup bih rekao da predstavlja jedan korak u tom pravcu. Iz ugla posmatrača njegovoga prevodilačkog rada, želim reći da odnos Ahmeda Smajlovića prema prevođenju i vrijednosti posla koji je uradio u

tom području, zaslužuju mjesto u predmetu naučnog posmatranja iznad razine izrade diplomskih radova.

Na kraju, minimalno što od ovoga uvaženog skupa treba očekivati, jeste da istakne prepuruku prevođenju doktorske disertacije, magistarske teze i seminarskih radova Ahmeda Smajlovića na bosanski jezik.

BIBLIOGRAFIJA RADOVA IZ PREDMETA ANALIZE

Prevodilački radovi

1. Ahmed, Muhammed Halefullah: *Islamsko-arapski uticaj na evropsku renesansu*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, I, br. 08., jul 1979., str. 17-24.

2. Ahmed, Muhammed Halefullah: *Uvod*, str. 13-25.; u: „Arapsko-islamski uticaj na evropsku renesansu“, Prijevod s arapskog jezika: grupa prevodilaca, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1987.

3. Behijj (El-), Dr. Muhammed: *Tendencija savremene islamske filozofije*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“ VIS, XXV, br. 11-12., Sarajevo, 1972., str. 533-538.

4. Behijj (El-), Dr. Muhammed: *Ahmed ibn Tejmije*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, III, br. 26., januar 1981., str. 17-28.

5. Behijj (El-), Dr. Muhammed: *Ahmed ibn Tejmije*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, III, br. 27., februar 1981., str. 10-14.

6. Behijj (El-), Dr. Muhammed: *Muhammed b. Ali Es-Senusi*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, III, br. 28., mart 1981., str. 12-17.

7. *Dijalog islamskih i evropskih naučnika*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“ VIS, XL, br. 01., Sarajevo, 1977., str. 8-12.

8. *Dijalog islamskih i evropskih naučnika*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“ VIS, XL, br. 02., Sarajevo, 1977., str. 113-126.

9. *Dijalog islamskih i evropskih naučnika*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“ VIS, XL, br. 03., Sarajevo, 1977., str. 229-236.

10. *Dijalog islamskih i evropskih naučnika*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“ VIS, XL, br. 04., Sarajevo, 1977., str. 338-402.

11. *Dijalog islamskih i evropskih naučnika*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“ VIS, XL, br. 06., Sarajevo, 1977., str. 591-599.

12. *Dijalog islamskih i evropskih naučnika*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“ VIS, XLI, br. 01., Sarajevo, 1978., str. 41-51.

13. *Dijalog islamskih i evropskih naučnika*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“ VIS, XLI, br. 02., Sarajevo, 1978., str. 144-153.

14. *Dijalog islamskih i evropskih naučnika*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“ VIS, XLI, br. 03., Sarajevo, 1978., str. 214-226.

15. *Dijalog islamskih i evropskih naučnika*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“ VIS, XLI, br. 05., Sarajevo, 1978., str. 419-434.

16. *Dijalog islamskih i evropskih učenjaka*, Prijevod s arapskog, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Prvo izdanje, Sarajevo, 1979.

17. Emin, (dr.) Osman: *Filozofija arapskog jezika*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, VI, br. 116., 15. 07. – 15. 03. 1975., str. 8.

18. Emin, (dr.) Osman: *Filozofija arapskog jezika*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, VI, br. 118-119., 15. 08. – 01. 09. 1975., str. 8-9.

19. Emin, (dr.) Osman: *Filozofija arapskog jezika*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, VI, br. 121., 01. 10. 03. 1975., str. 9.

20. Emin, (dr.) Osman: *Filozofska kritika savremenog islamskog društva*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, V, br. 83-85., 15. 02. – 15. 03. 1974., str. 9.

21. Eš'ari (el-), Imam Ebul-Hasan: *Vjerovanje ehlu-sunneta, ehlu-hadisa i ehlu-selefa*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, IX, br. 101-102., maj/juni 1987., str. 11-13.

22. Garodi, Rože: *Doprinos islamske civilizacije svjetskoj kulturi*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, IV, br. 62., 01. 04. 1973., str. 8-9.

23. Garodi, Rože: *Doprinos islamske civilizacije svjetskoj kulturi*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, IV, br. 63., 15. 04. 1973., str. 8-9.

24. Garodi, Rože: *Doprinos islamske civilizacije svjetskoj kulturi*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, IV, br. 64., 01. 05. 1973., str. 8.

25. Garodi, Rože: *Islam i socijalizam*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, IV, br. 65., 15. 05. 1973., str. 8.

26. Garodi, Rože: *Islam i socijalizam*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, IV, br. 66., 01. 06. 1973., str. 8-9.

27. Garodi, Rože: *Islam i socijalizam*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, IV, br. 67., 15. 06. 1973., str. 8-9.

28. Garodi, Rože: *Islam kultura i socijalizam*, Prijevod s arapskog, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1981.

29. Garodi, Rože: *Doprinos islamske kulture svjetskoj civilizaciji*, Prijevod s arapskog, „Takvim“, 1975/1396., str. 41-65.

30. Garodi, Rože: *Od umjetnosti do namaza*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, IX, br. 97-98., januar/februar 1987., str. 10-10.

31. *Hasanaginica na arapskom, Marliyatü Zawlat Hasan aka*, Na arapski preveo: dr. Ahmed Smajlović, „Takvim“ 1976/1396., str. 170-171.

32. Imam Ahmed b. Hanbel, *Odgovor džahmijama i zindicima*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, IX, br. 105-106., septembar/oktobar 1987., str. 19-20.

33. Imam Ahmed b. Tejmije, *Kitabu et-tevhid*, Prijevod s

arapskog, „Islamska misao“, IX, br. 107-108., novembar/decembar 1987., str. 17-21.

34. Imam Ahmed b. Tejmije, *Kitabu et-tevhid*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, IX, br. 109-110., januar/februar 1988., str. 6-11.

35. Imam Ahmed b. Tejmije, *Kitabu et-tevhid*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, IX, br. 111-112., mart/april 1988., str. 7-13.

36. Imam Muhammed b. Jusuf al-Senusi, *Ummu el-berahin*, Prijevod s arapskoga i rezime na engleskom, „Zbornik radova“ Islamskoga teološkog fakulteta, II/1987., Sarajevo, 1987., str. 75-82.

37. Iraki (el-), (dr.) Muhammed Atif: *Dokazi postojanja Boga u islamskoj filozofskoj misli*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, IX, br. 100., april 1987., str. 16-21.

38. *Kako ćeš biti musliman*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, VII, br. 14., 15. 07. 1976., str. 16.

39. *Kako ćeš biti musliman*, Prijevod s arapskog, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Prvo izdanje, Sarajevo, 1976.

40. Kalamavi, (dr.) Suhejr – Dr. Mahmud Ali meki: *Uticaj u oblasti književnosti*, str. 27-99., str. 101-143. u: „Arapsko-islamski uticaj na evropsku renesansu“, Prijevod s arapskog jezika grupa prevodilaca, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1987.

41. Kamil, (dr.) Abdul Aziz: *Islam i rasna diskriminacija*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, V, br. 91-99., 15. 06. – 15. 10. 1974., str. 8.

42. Kamil, (dr.) Abdul Aziz: *Islam i rasna diskriminacija*, Prijevod s arapskog, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Prvo izdanje, Sarajevo, 1980.

43. Madkur, (dr.) Ibrahim: *Islamsko-arapski utjecaj na evropsku renesansu na polju filozofije*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, VI, br. 104-107., 01. 01. – 15. 02. 1975., str. 8-9.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

44. Madkur, (dr.) Ibrahim: *Uticaj na polju filozofije*, str. 101-143., u: „Arapsko-islamski uticaj na evropsku renesansu“, Prijevod s arapskog jezika grupa prevodilaca, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1987.

45. Mahmud, (dr.) Mustafa: *Dijalog s prijateljem*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, VI, br. 111-113., 15. 04. – 15. 05. 1975., str. 8-9.

46. Mahmud, (dr.) Mustafa: *Dijalog s prijateljem*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, VI, br. 115-127., 01. 07. – 15. 12. 1975., str. 8.

47. Mahmud, (dr.) Mustafa: *Dijalog s prijateljem*, Prijevod s arapskog, „Preporod“, VII, br. 128-130., 01. 01. – 01. 02. 1976., str. 8-9.

48. Mahmud, (dr.) Mustafa: *Dijalog s prijateljem*, Prijevod s arapskog, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Prvo izdanje, Sarajevo, 1976.; Drugo izdanje, Sarajevo, 1981.

49. Selimović, Meša: *Ad-Darwišu wa l-mawtu (Derviš i smrt)*, Na arapski preveli: Ahmed Smajlović – dr. Husein Abdullatif, Prvo izdanje, Kairo, 1971.; Drugo izdanje, Tripoli, 1981.

50. Sujuti (es-), Dželaluddin: *Nauka o osnovama vjere*, Prijevod s arapskog i bilješke o autoru, „Islamska misao“, IX, br. 103., juli 1987., str. 18-24.

51. Taftazani, Ebu Vefa: *Filozofija „Ihvan el-Safa“ i njihov doprinos islamskoj filozofskoj misli*, Prijevod s arapskog, „Glasnik“, VIS, XXXVI, br. 11-12. Sarajevo, 1973., str. 500-508.

52. Tahavi (et-), Ebu Dža'fer: *Akaid*, Prijevod s arapskog, „Islamska misao“, VIII, br. 85-86., januar/februar 1986., str. 6-8.

Radovi vezani uz prevođenje

53. Smaylufitš, Ahmad: *Falsafatu l-istišraqi wa alaruha fi l-adabi l-`arabiyyi l-mu`asiri*, Daru l-ma`arif, Doktorska disertacija, Kairo, 1980.

54. Smaylufitš, Ahmad: *Lugatu l-Qur'ani nahtammu biha li annaha lugatu l-`ulumu wa l-hadarati*, „Rislatu l-`ihadi“, I, br. 5., Tripoli, februar 1983., str. 60-63.

55. Smajlović, (dr.) Ahmed: *Međunarodni kongres o islam-skomp radu*, Prijevod s arapskog, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1981.

56. Smajlović, Ahmed: *Predgovor*, u: *Kur'an s prevodom*, Preveo: Besim Korkut, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1984., bez paginacije.

57. Smajlović, Ahmed: *Prijevod značenja Kur'ana*, „Preporod“, XV, br. 5., 01. 03. 1984., str. 6.

LITERATURA

Alić, Resul: *Život i djelo dr. Ahmeda Smajlovića*, „Mlađak“ List studenata Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu, X, br. 12., Sarajevo, 2008., str. 48.

Bibliografija radova o Hasanaginici „Hasanaginica 1774 - 1974.“, Svjetlost, Sarajevo, 1975.

Bušić, Klement: *Hasan-aga i Hasanaginica*, „Jadranska vila“, III/3/1930., br. 8., str.121-127.

Eco, Umberto: *Otprilike isto – iskustvo prevođenja*, Aglo-ritam, Zagreb, 2006.

Gezeman, (dr.) Gerhard: *Erlandenski rukopis starih srpskohrvatskih narodnih pesama*, Sremski Karlovci, 1925.

Hasanaginica, Takvim“ 1976/1396., str. 156-171.

Hafizović, Mesud: *Životni put Ahmed efendije Smajlovića*, „Islamska misao“, 1988., Sarajevo, 1988., str. 116.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Hafizović, Mesud: *Životni put Ahmed efendije Smajlovića*, „Preporod“, 01. 09. 1988., Sarajevo, 1988.

Ibranović, Džemail: *Naša orijentalistika u doktorskoj disertaciji profesora Ahmeda Smajlovića*, Diplomski rad, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 1991.

Munday, Jeremy: *Introducing Translation Studies – Theories and Applications*, „Routledge“, London - New York, 2001.

Nord, Christiane: *Textanalyse und Übersetzen – Theoretische Grundlagen – Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, Heidelberg, 1988.

Omerdić, Muharem – Ismet Bušatlić, *Bibliografija radova prof. dr. Ahmeda Smajlovića*, „Islamska misao“, X, Sarajevo, 1988. br. 116., str. 47-51.

Ramić, Jusuf: *Ahmed Smajlović (godine života 1938-1988)*, „Zbornik radova“, FIN- br., 4, Sarajevo, 1994., str. 135-137.

Ramić, Jusuf: *Život i djelo prof. dr. Ahmeda Smajlovića*, „Znakovi vremena“, br. 35/36., Institut Ibn Sina, Sarajevo, 2007., str. 10-18.

Ramić, Jusuf: *Bošnjaci na Univerzitetu Al-Azher*, Sarajevo, 2002.

Reiss, Katharina – Vermeer, Hans J.: *Grundlegungen einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen – Niemeyer, 1984.

Smajlović Ahmed: *Izvod iz djela Falsafatu l-istišraqi wa asaruhu fi l-adabi al-'arabiyyi l-mu'asiri – Orijentalizam i kolonijalizam* (Kairo, 1980), preveo: Amrudin Hajrić, „Znakovi vremena“, br. 35/36, Institut Ibn Sina, Sarajevo, 2007., str. 26-32.

Smajlović Ahmed: *Izvod iz djela Falsafatu l-istišraqi wa asaruhu fi l-adabi al-'arabiyyi l-mu'asiri – Pojmovi arabistika i evropeistika* (Kairo, 1980), preveo: Mehmed Kico, „Znakovi vremena“, br. 35/36, Institut Ibn Sina, Sarajevo, 2007., str. 19-26.

Smajlović, Ahmed: *Muslims in Yugoslavia*, Journal-Institute of Muslim minority affairs, King Abdu-l-'Aziz University, II, No 1., Jeddah, 1980., 132-144.

Smajlović, Ahmed: *Predgovor*, u: *Kur'an s prevodom*, Preveo: Besim Korkut, Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, Sarajevo, 1984., bez paginacije.

Smajlović, Ahmed: *Prijevod značenja Kur'ana*, „Preporod“, XV, br. 5., 01. 03. 1984., str. 6.

Smaylufitš, Ahmad: *Muhammad `Abduhu wa ta'liruhu `ala l-ba`li l-adabiyyi l-`arabiyyi l-hadili*, Magistarski rad, Odbranjen na Univerzitetu Al-Azhar 1970. godine.

Subašić, Saudin: *Doprinos doktora Ahmeda Smajlovića znanosti akaida*, Diplomski rad, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2004.

Šehić, Mirnes: *Rad Ahmeda Smajlovića na tefsiru*, Diplomski rad, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 2004.

Ujević, Ante: *Imotska krajina*, Split, 1954.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Dr. Mato Zovkić

DIJAGLOG UZA SVIJEST O RAZLIKAMA U MISLI I PRAKSI DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA

SAŽETAK

Prigodom obilježavanja dvadesete obljetnice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.) koji je bio teolog, publicist, starješina Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini te svojim zalaganjem bitno pridonio otvaranju Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu 1977., autor istražuje njegovo zalaganje za dijalog muslimana s kršćanima u Jugoslaviji i po svijetu te s pripadnicima drugih uvjerenja. Svoj zaključak da je A.S. bio pobornik dijaloga uza svijest o razlikama temelji na intervju-u koji je dao A. S. časopisu studenata Vrhbosanske katoličke teologije *Mladi teolog* 1983, br. 1, 15-28, zatim na njegovim objavljenim radovima u *Preporodu*, *Islamskoj misli* te na pozdravnim govorima prigodom otvaranja Fakulteta islamskih nauka koji su objavljeni u *Glasniku Vrhovnog islamskog starješinstva* 1977, br. 5.

Kad mi je dr. Adnan Silajdžić predložio da obradim jednu temu povodom obilježavanja dvadesete obljetnice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.), odmah sam se sjetio njegova opšir-

nog intervjua *Mladom teologu* 1983. te predložio njegovo dijaloško postupanje i razmišljanje²⁷. Dostavivši mi fotokopiju objavljene bibliografije Smajlovićevih radova, pomogao mi je da brzo nađem druge njegove radove iz ovog područja²⁸. Iako nam je „zadano“ da svoja priopćenja stegnemo na svega pet minuta²⁹, nije nam ograničen broj pisanih stranica. Nakon što sam pregledao sve dostupne pisane radove prof. Smajlovića iz ovog područja, iznijet ću njegovu dijalošku otvorenost prigodom otvaranja Fakulteta islamskih nauka 1977, zatim njegovo sudjelovanje na dijaloškim skupovima i informiranje o takvim događajima te ogorčenost nas katolika prigodom objavljivanja prijevoda polemičke knjige M. Bucaillea, *Bublija, Kur'an i nauka* u vrijeme dok je on vodio Islamsku zajednicu BiH.

DIJALOŠKA OTVORENOST PRIGODOM OTVARANJA FAKULTETA ISLAMSKIH NAUKA 1977.

Ovdje pretpostavljam kao poznate napore Starješinstva Islamske zajednice u BiH da dobije na uporabu svoju prosvjetnu zgradu nasuprot Gazihusrev-begovoj džamiji na Baščaršiji te prikupe ogromna sredstva za obnovu i adaptaciju kako bi nastavila

²⁷ „Susret islama i katolicizma na našem tlu danas. Intervju s prof. dr. Ahmedom Smajlovićem“, *Mladi teolog* V (1983), 1, 13-28. Kao ondašnji dekan Vrhbosanske teologije pomogao sam studentu Željku Odobašiću sastaviti deset pitanja koja je on dostavio prof. Smajloviću u pisanom obliku i dobio njegove odgovore također u pisanom obliku. Radi se, dakle, o autoriziranom intervju-u u kojem je intervjuirani uglednik vodio računa kako će njegove misli odjeknuti među muslimanima, kršćanima i ateistima ondašnje Jugoslavije.

²⁸ I. BUŠATLIĆ: „Bibliografija radova prof. dr. Ahmeda Smajlovića“, *Islamska misao* 1988, br. 116, str. 47-51. U tom popisu nema intervjua navedenog u bilj. 1.

²⁹ Priređeno kao jedno od izlaganja na omažu *Dr. Ahmed Smajlović, život i djelo – povodom dvadeset godina od preseljenja na ahiret*, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, 23. prosinca 2008.

služiti za Medresu i počela privremeno služiti za Fakultet³⁰. Dr. Ahmed Smajlović bio je tada starješina IZ-e u BiH i vodio je adaptaciju te zgrade. Na svečanost otvaranja 9. studenog 1977. bili su pozvani čelnici muslimanskih institucija, ministri arapskih država koje su pomogle obnovu zgrade i predstavnici kršćanskih teoloških učilišta u ondašnjoj Jugoslaviji. Kao ondašnji rektor Vrhbosanske teologije bio sam član katoličke delegacije koju je vodio pomoćni biskup dr. Tomislav Jablanović a u nju je još spadao dr. fra Ljubo Lucić, rektor Franjevačke teologije. Uz govornike na arapskom, koji su izrazili očekivanje da novootvoreni fakultet obrazuje studente u duhu islamskih izvora i tradicije, mi, kršćanski delegati, s velikom smo pažnjom pratili programsko izlaganje prof. Huseina Đoze: „Perspektive i zadaci Islamskog teološkog fakulteta“³¹. Pozdravio je inicijativu da se „kršćanska crkva sve više otvara prema islamu... bilo na nivou teološkog izučavanja, bilo na nivou katekizma“. Otvaranje Fakulteta nazvao je najadekvatnijim odgovorom na zahtjev trenutka te predložio da profesori i studenti razrađuju suvremenu interpretaciju islama, jer „kršćanstvo sada pokazuje želju za upoznavanjem pravog islama“ (537). Zadatak Fakulteta bio bi da „izgrađuje kadar koji će shvaćati Islam kao život, a ne nešto što je izolirano iz života i okrenuto samo smrti i zagrobnom životu“ (538).

Dr. Amfilohije Radović pozdravio je u ime Pravoslavnog fakulteta iz Beograda³² istaknuvši da se sv. Sava Nemanjić u 13. st. susreo s muslimanima za vrijeme svoga hodočašća u Svetu zemlju te da je prisutnost Židova, kršćana i muslimana realnost na našem tlu kroza stoljeća. Podsjetivši da kršćane i muslimane veže vjera u

³⁰ Usp. članak „Želje su postale stvarnost“, *Preporod* 1980, br. 17, od 1. 9. 1980, str. 2. Fakultet je u toku rata 1992-1995. prenesen u adaptiranu zgradu bivše Visoke šerijatske škole koju je podigla i financirala austrijsko-ugarska vlada za školovanje sudaca muslimana.

³¹ Objavljeno u *Glasniku Vrhovnog islamskog starješinstva* 1977, br. 5, str. 533-542.

³² Pozdrav objavljen u istom broju *Glasnika*, str. 555-558.

Boga Stvoritelja prirode i ljudi, nastavio je: „Naša religiozna razjedinjenost, zasnovana na ljubavi za istinom i za osmišljenošću našeg bivovanja u Bogu svemogućem i živom, mnogo je veći izazov našoj historijskoj odgovornosti jednih za druge i upućenosti jednih na druge“ (557). Dr. fra Ljubo Lucić³³ podsjetio je da se sv. Franjo susreo miroljubivo s muslimanskim vođama 1219. u Egiptu te da je fra Anđeo Zvizdović nakon trijeznog razgovora sa sultanom Mehmedom el-Fatihom prigodom pokoravanja Bosne „dobio povelju slobode za svoju religiju, svoju braću po habitu, krvi i vjeri, dobio je Ahdnamu“ (558). Izrazio je uvjerenje da će djelovanje Fakulteta pokazivati kako „u vjeri nema fanatizma i neprijateljstva, nego samo duboko poštovanje za svoje i tuđe uvjerenje, a na ovom dijelu zemlje koji se Bosna zove, jasan dokaz da ovaj narod, koji se stoljećima molio bilo grčki, bilo latinski, bilo arapski, zna i na svojem jeziku izraziti svoje uvjerenje i zna one iste ruke, koje je dizao i sklapao na iskrenu molitvu, iskreno pružiti bratu i koji se drukčije moli, ali koji se ipak bratski voli“ (559).

Biskup Jablanović, koji je tada na Vrhbosanskoj teologiji predavao predmet „Religija općenito, i posebno islam“ istaknuo je uvjerenje³⁴ da će Fakultet afirmirati vjerničku misao i unapređivati vjeru. Podsjetivši da je Katolička crkva na Drugom vatikanskom saboru otvorila razdoblje dijaloga, izrazio je želju da se novi fakultet uključi u „taj veliki i časni zadatak, povijesni zadatak na ovom našem prostoru“ (559). Zatim je nastavio: „Meni je drago što sam ovdje čuo, naročito iz referata Huseina efendije Đoze, da se ova ustanova neće zatvarati u sebe i neće se kretati u jednom zatvorenom krugu akademizma, nego ona, prije svega i iznad svega, stoji u funkciji vjere, a tu onda imamo mnogo toga reći jedni drugima i kada razgovaramo uvijek smo jači, nekako bolje odolijevamo svim izazovima i svim teškoćama i svim krizama kroz koje vjera u današnjem času prolazi“ (560). Zatim je istaknuo da je težnja za istinom nadahnjivala islamsku i kršćansku teologiju „a obje su

³³ Pozdrav objavljen u istom broju *Glasnika*, str. 558-559.

³⁴ Pozdrav objavljen u istom broju *Glasnika*, str. 559-561.

baštinile istu ljubav, a to je ljubav prema istini koju su osjetili... Daj Bože da danas kada smo lišeni mnogih opterećenja i kada stojimo jedni prema drugima kao vjernici prema vjernicima, daj Bože da se ponove ti sretni dani“ (561).

Pred početak četvrte akademske godine rada Fakulteta, u kojoj su imali diplomirati studenti prve generacije, A. Smajlović je u jednom članku podsjetio³⁵ da Fakultet ima „poseban značaj za naše muslimane i osobitu ulogu u našem islamskom osvješćivanju, opstojanju i bitisanju“. Uz vjersko-obrazovnu ulogu, on je „nosilac islamske misli u njenom povijesnom učenju, smislu, suočavanju i angažiranju“. Izrazio je radost što IZ osigurava relativno dobre uvjete za studij i želju da ih studenti savjesno koriste³⁶.

Kao diskretni i dobronamjerni promatrač sa strane mogu reći da su profesori i studenti FIN-a kroz ovih trideset godina djelovanja zadržali i produbili ovu dimenziju dijaloške otvorenosti.

SUDIONIK DIJALOŠKIH SIMPOZIJA I IZVJESTITELJ O NJIMA

U svom razgovoru s novinarom *Mladog teologa* 1983. profesor A. Smajlović spominje da je bio na simpoziju u Tripoliju 1976. koji je održan pod naslovom „Islamsko-kršćanski dijalog“. Evo kako je prikazao sudionike i zaključke simpozija: „Tom naučnom skupu su prisustvovali poznati naučnici i stručnjaci Vatikana i više islamskih zemalja. Dogovoreno je da se prevaziđu sva nerazumijevanja i da se više ne postavlja pitanje o tome, da li netko prisvaja jednog čovjeka za svoga vjernika, nego je bitno kako da jedni

³⁵ A. SMAJLOVIĆ: „Islamski teološki fakultet“, *Preporod* XI (1980), br. 17 od 1. 9. 1980, str. 1-2.

³⁶ U istom broju najavljeno je da se u Džakarti održava od 1. do 3. rujna prvi kongres islamskih novinara pod pokroviteljstvom Rabite u Mekki te da će muslimane Jugoslavije zastupati profesor Merzuk Vezagić i glavni urednik *Islamske misli* prof. Mesud Hafizović.

drugima prezentiramo vlastita vjerska učenja bez ikakvog omalovažavanja tog učenja druge strane. U tom pogledu je učinjeno uistinu dosta u naše vrijeme, što ne znači da ne treba još više činiti“ (str. 21). On je o tom simpoziju opširnije izvijestio u jednom broju *Preporoda* 1976³⁷. Tu kaže da je simpozij održan 1. do 6. veljače 1976. na poziv Arapske Republike Libije i Države Vatikan te da su teolozi, mislioci, novinari i političari iz preko 60 zemalja svijeta prisustvovali plenarnim raspravama i popratnim svečanostima. Sažeto je prikazao Zaključnu deklaraciju u 21 točki te zaključio: „Obje strane su se složile da je cilj dijaloga da učesnici dviju vjera razmijene saznanja, misli i podatke koji proširuju znanje svake strane o vjeri druge strane, njenoj povijesti, kulturi i drugim pitanjima, objasne jedna drugoj ono što ih spaja ili razdvaja na iskren i objektivan način, vodeći računa o svojim uvjerenjima, obvezama i stavovima, u atmosferi uzajamnog poštovanja i prijateljstva“.

Katolički službeni sudionik Maurice Borrmans popisao je imena po 14 službenih zastupnika katoličke i muslimanske strane te naveo da je uz njih simpoziju prisustvovalo 400 promatrača iz 60 država koji su predstavljali različite muslimanske, katoličke, pravoslavne, protestantske i druge zajednice³⁸. Iz uvodnog referata pročelnika katoličke delegacije, kardinala Sergia Pignedolija, naveo je ovaj citat: „Počinjemo ovaj dijalog ne radi sučeljavanja, niti da jedni drugima sudimo, niti da umanjimo svoju vjeru, nego u potpunom poštovanju i ljubavi jedni prema drugima, što više, u poniznoj i iskrenoj spremnosti da budemo jedni drugima svjedoci Vječnoga, djelujući u vidu volje Božje te u spremnosti da isto tako budemo svjedoci autentičnog univerzalnog bratstva i iskrene spremnosti na služenje“³⁹. Nakon svečane sjednice otvorenja, teme pojedinog radnog dana bile su: religija i ideologija, zajednička

³⁷ A. S.: „Zaključci i preporuke islamsko-kršćanskog dijaloga u Libiji“, *Preporod* 1976, br. 4, 15. 2. 1976, str. 5.

³⁸ M. BORRMANS: „Le séminaire du dialogue islamo-chrétien de Tripoli (Libye) (1-6 février 1976)“, *Islamochristiana* 2 (1976), 135-170.

³⁹ M. BORRMANS, *Art. cit.*, 141.

baština, vjera i socijalna pravda, prema međusobnom poštivanju. Tijekom svih radnih sjednica davana je prigoda predstavnicima delegacija da pozdrave. Predsjednik Libije Moamer Gadafi predvodio je 2. veljače delegaciju muslimana te tražio objašnjenje o naravi Vatikana kao države. Predsjednik Venezuele M. Cordeira sebi je uzeo više od jednog sata za pozdrav.

Iz razgovora u Rimu 16. prosinca 2008. s katoličkim sudionikom toga simpozija Msgr. Giovannijem Martinellijem, koji je 1976. bio biskup Bengazija a sada Tripolija, znam da su pravo nastupa u plenumu imali samo službeno pozvani predstavnici dviju strana i gostiju, da je dio vatikanske delegacije na čelu s kardinalom Pignedolijem napustio prije službenog završetka zbog toga što su muslimanski redaktori Zaključne deklaracije umetnuli dvije formulacije koje su bile neprihvatljive Vatikanu te da su svi govori izdani u obliku knjige na arapskom, francuskom i engleskom⁴⁰.

Poznato je da su teološki fakulteti iz Beograda, Ljubljane i Zagreba u vremenu nakon Drugog vatikanskog sabora počeli organizirati ekumenske simpozije. Prvi takav simpozij održan je u Ljubljani 23. do 26. rujna 1974. o temi: „Pastoralni problemi kršćana u Jugoslaviji u vezi sa sakramentima, posebno euharistijom“. Drugi je održan u Zagrebu 20. do 23. rujna 1976. o temi „Evanjelizacija u našem vremenu i prostoru“. Domaćin trećeg takvog simpozija bio je Pravoslavni teološki fakultet iz Beograda pa je dekan dr. Čedomir Drašković pozvao i dr. A. Smajlovića kao predstavnika FIN-a. Susret je održan u Arandelovcu od 12. do 15. listopada 1978. i tema mu je bila „Crkva u suvremenom svijetu“. U svom prikazu tog simpozija dr. Smajlović posvetio je puno prostora

⁴⁰ Katolička delegacija pravila je svoj zažetak na svršetku svakog radno dana, a na kraju simpozija je načinjen katolički Zaključak za internu uporabu na 4 stranice koji je odobrio kardinal Pignedoli. M. BORRMANS, *Art. cit.*, 159-160 donosi sažetak tog dokumenta. – Usp. „Kršćansko-muslimanski dijalog u Tripoliju: Muslimani ne mogu voditi 'sveti rat' ni protiv Židova ni protiv kršćana“, *Glas koncila* 1976., br. 4 (od 22. 2. 1976), str. 1 i 4. Sporne točke br. 20 i 21 odnosile su se na formulaciju teksta o gradu Jeruzalemu i državi Izrael.

predavanju dr. Vekoslava Grmiča „Kršćansko shvaćanje jedinstva i međusobne ovisnosti čovjeka i svijeta“⁴¹. Samo se čudi što „Grmič opravdava marksističku kritiku religije... kao katalizatora naše vjere“. On je u ime IZ-e u Jugoslaviji i njezina Fakulteta podupro zbližavanje Pravoslavne i Katoličke crkve. Istaknuo je da vjere uvijek traže putove zbližavanja. Citirao je poznatu izreku jednog arapskog književnika: „Volim te, čovječe, kad klečiš u crkvi, volim te, čovječe, kad se klanjaš u hramu, volim te, čovječe, kad si na sedži u džamiji, volim te, čovječe, kad gledaš u prirodu i kozmos, volim te, čovječe, ma što vjerovao, volim te, čovječe, jer si čovjek koga je Bog stvorio i dao!“ Na kraju svoga prikaza on kaže: „Smatramo da bi naš Islamski teološki fakultet trebao u tom pogledu poduzimati konkretne korake i ne samo učestvovati u ovakvim i sličnim kršćanskim simpozijima kao promatrač, već i organizirati svoje simpozije na kojima bi se proučavala određena stručna, naučna, islamska i komparativna pitanja, teologije, a istovremeno i druge teologije. Vjerujemo da za takve poduhvate imamo i stručnih i drugih mogućnosti, jer bi jedan takav vid suradnje na ovom području itekako mogao obogatiti teološku misao u Jugoslaviji. Čini nam se da u tom pogledu naše područje, posebno u Bosni i Hercegovini, može igrati vrlo značajnu ulogu u obogaćivanju svjetske teološke misli i razvijati izuzetnu suradnju, ljubav i pregalaštvo na ovom planu“⁴².

U svom intervjuu *Mladom teologu* spominje kako je sudjelovao na značajnom simpoziju u Maroku koji je organizirala Kraljevska akademija nauka a bili su pozvani i katolički teolozi. Jedan od njih, neki Francuz, iznio je podatak da svega 12% francuskih intelektualaca vjernika ide nedjeljom na misu. Smajlović tim povodom razmišlja odgovarajući na pitanje o vjerskoj štampi kod muslimana u BiH: „Vjerujem da su u takvoj situaciji sve religije u suvremenom svijetu i zbog toga je odgovornost na vjerskoj štampi,

⁴¹ A. SMAJLOVIĆ: „Treći ekumenski naučni simpozij“, *Glasnik vrhovnog islamskog starješinstva* 1979, br. 1, 7-14, osobito 9-10.

⁴² A. SMAJLOVIĆ, *Art. cit.*, 14.

u ovom slučaju posebno kod nas, i na knjizi vrlo velika. Treba daleko više raditi, više izdavati i pokušati na taj način prezentirati izvornost jednog učenja u našem slučaju svakako islamskog, koje je za nas najbitnije i najinteresantnije u odnosu na pripadnike islama, odnosno Islamske zajednice“⁴³.

U članku „Islam i Zapad“⁴⁴ iz 1982. god. obavijestio je o osnutku Međunarodne kulturne organizacije Islam i Zapad 1979. u Parizu ali je kasnije sjedište preneseno u Ženevu. Zatim prikazuje značajni radni sastanak te organizacije sredinom listopada 1981. na kojem su sudjelovali muslimanski i kršćanski teolozi. Cilj susreta bio je „postavljanje kulturološkog dijaloga između dvaju svjetova na osnovama uzajamnog poštovanja i uvažavanja“. Iznio je pregled glavnih predavanja te plan i program rada ove organizacije: trebalo bi ispraviti u školskim priručnicima za srednjoškolce na Zapadu krivo predstavljanje islama, u tisku objektivno informirati jedni o drugima te razmjenjivati informacije.

U Tripoliju je od 14. do 20. kolovoza 1982. održana druga međunarodna konferencija o islamskom radu na kojoj je sudjelovalo 130 delegacija, a dr. Smajlović kao predsjednik Starješinstva IZ-e u Sarajevu izabran da predstavi situaciju muslimana u europskim zemljama. Svoj izvještaj o toj konferenciji naslovio je „Dopriнос razmišljanju, razumijevanju i približavanju različitih naroda i kultura“⁴⁵. Direktor Gazi Husrev-begove medrese Ferhat Šeta izvijestio je o djelovanju IZ-e u Jugoslaviji, ali je bio glasno osporen od strane predstavnika Islamskog centra u Parizu koji je tvrdio da muslimani u Jugoslaviji, Kini i drugim socijalističkim zemljama nemaju punu slobodu vjerskog djelovanja. U obranu IZ-e u Jugoslaviji ustao je dr. Muhamed Zeki Bedevi, savjetnik Islamskog centra u Londonu. Na kraju je predsjednik Starješinstva IZ za BiH, Hrvatsku i Sloveniju izbran u trajno radno tijelo sastavljeno od 37

⁴³ „Susret islama i katolicizma na našem tlu“, *Mladi teolog* 183, 1, str. 18.

⁴⁴ Dr. A. SMAJLOVIĆ: „Islam i Zapad“, *Islamska misao* IV (1982), 48, decembar 1982, 10-14.

⁴⁵ Objavljen u *Preporodu* 1982, br. 17, 1. septembar 1982, str. 5-7.

članova. Dr. Smajlović prikazuje kao posebno zanimljiv svoj osobni susret s francuskim filozofom Rogerom Garaudyjem (r. 1913.). Bio je uvjereni francuski marksist koji je 1965. napisao knjigu „Od anateme do dijaloga“ (*De l'anathème au dialogue*) te se pokušao zbližiti s kršćanstvom⁴⁶. Prešao je na islam 1981. Smajlović kaže: „Prvi moj susret bio je za vrijeme klanjanja podne-namaza i moram priznati da sam se iznenadio kad sam ga vidio da je stao među klanjače. Pitao sam ga je li dijalektička metoda, kojom je dosada vršio naučna istraživanja i kojom se odlikuje kao naučnik i istraživač, ista ta koja ga je dovela do prihvaćanja islama kao vlastitog učenja i pogleda na svijet. On se osmjehnuo i odgovorio pozitivno“. U nastavku razgovora Garaudy je istaknuo kako se zauzima za razvoj međunarodnog dijaloga i razumijevanja među kulturama i filozofijama⁴⁷. U svojim posljednjim godinama Garaudy je oštro kritizirao Izrael i Sjedinjene Države te pisao o zapadnjačkom terorizmu⁴⁸.

Dr. Smajlović napisao je početkom ožujka 1985. članak o proučavanju i poučavanju islama na Zapadu⁴⁹. Tu prikazuje u kojim gradovima Europe i Amerike postoje muslimanska teološka učilišta (Bruxelles, London, New York, Chicago) s vida autentičnog proučavanja i poučavanja islama. Uspoređuje to s nizom sličnih institucija Zapada u Islamskim dijelovima svijeta. Navodi konstataciju jednog islamskog znanstvenika koji je uočio da

⁴⁶ Pregled njegova naučavanja donose E. BOTTO-M. BASTIANELLI: „Roger Garaudy“, *Enciclopedia filosofica, Volume quinto*, Fondazione centro studi filosofici di Gallarte, Bompiani 2006, 4561-4562.

⁴⁷ Usp. njegov prijevod članka „Rože Garodi, Doprinis islamske kulture svjetskoj civilizaciji“, *Takvim 1975-1939*, str. 41-65. Preveo je s arapskog Garaudyjevo djelo *Islam, kultura i socijalizam*, koje je izdalo Starješinstvo IZ BiH, Hrvatske i Slovenije u Sarajevu 1981.

⁴⁸ Nijekao je postojanje pogroma nad Židovima u Drugom svjetskom ratu (*šoah*) pa je 17. prosinca 1998. osuđen zbog „rasne difamacije“. God. 2004. napisao je djelo *Le terrorisme occidental*.

⁴⁹ A. SMAJLOVIĆ: „Islam na Zapadu, Proučavanje i poučavanje“, *Preporod* 1985, br. 5, 1. marta 1985, str. 3.

predavači i poučavatelji islama „koji dolaze sa strane i iz pojedinih islamskih zemalja... nisu uvijek u mogućnosti upoznati te ljude s islamom, njegovim vjerovanjem i njegovom kulturom, baš zbog toga što ne poznaju kretanja u tim sredinama, a isto tako ne poznaju ni preokupacije muslimana i muslimanki, pa ni njihovih naraštaja u tim zemljama i u tim područjima“. On pozdravlja otvaranje islamskih centara i učilišta u zemljama Zapada gdje žive muslimani bilo kao doseljenici bilo kao starosjedioci. Tako će moći stjecati vjersku pouku u sredini gdje žive te upravo u takvim prilikama živjeti od svoje vjere. Takav islam bit će također bliži domaćim muškarcima i ženama „koji se opredjeljuju za islam i prihvaćaju ga kao svoj put, svoje vjerovanje i svoj život“.

Iz ovog niza autorovih vijesti i refleksija vidimo da on sam ima iskustvo življenja među kršćanima i ateistima te da za sigurnu budućnost muslimana u takvim sredinama smatra nužnim upoznavanje drugih i drugačijih radi ustrajnog čuvanja vlastitog vjerničkog identiteta. On je protiv prozelitizma i čačkanja po pogreškama jednih protiv drugih u prošlosti: „Svi mi idemo na ovom svijetu istim putem, samo različito po njemu hodamo... Da li se čovjek moli u crkvi, ili u sinagogi ili se moli u nekakvom drugom hramu je njegovo isključivo pravo. Naše je, kao vjerskih predstavnika, i vas sutra, kao budućih teologa koji ćete doći u različite službe na našim selima i u našim gradovima da u tom smislu razvijate duh kod svojih vjernika i kod svojih kolega. Svakako, predstavnici Islamske zajednice trebaju u tom smislu raditi“⁵⁰.

⁵⁰ Intervju „Susret islama i katolicizma na našem tlu danas“, 22-23.

**BOSANSKO IZDANJE POLEMIČNE KNJIGE
BIBLIJA, KUR'AN I NAUKA 1978. I 2001.**

U vrijeme dok je dr. A. Smajlović bio na čelu Starješinstva IZ-e u BiH to Starješinstvo je 1978. dalo prevesti s francuskog i objaviti polemičnu knjigu Maurice Bucaille, *Biblija, Kur'an i nauka*. Autor o sebi kaže da je liječnik negdje na Zapadu, da se školovao u katoličkim školama, ali da su mu pojedini prizori i podaci u Starom i Novom zavjetu nelogični a da je Kur'an daleko dosljedniji i sukladniji s podacima egzaktnih znanosti. Katolički znanstvenici za područje biblijskih disciplina Albin Škrinjar⁵¹ i Ljudevit Rupčić⁵² odgovorili su prigovorivši autoru pomanjkanje hermeneutike za tumačenje bilo kojeg djela starine i protumačivši pojedina napadnuta mjesta u duhu kršćanskog pristupa Bibliji kao zbirci knjižica koje su nastajale od babilonskog sužanjstva Izraelaca oko god. 550. do Druge Petrove kao vremenski posljednje knjižice Novoga zavjeta oko 110. god. po Kr. Student Željko Odošević prigodom intervjua 1983. postavio je profesoru Smajloviću i ovo pitanje: „U katoličkim krugovima knjiga *Biblija, Kur'an i nauka* probudila je izvjesnu gorčinu i polemičke ocjene. Što ste htjeli postići priređujući prijevod ove knjige pisane na francuskom i kako ste doživjeli reakciju katoličkih teologa na ovu knjigu?“ Evo početnog dijela odgovora: „Fino, sasvim normalno smo doživjeli reakciju katoličkih teologa ne ulazeći u posebne rasprave oko tog pitanja. Što se tiče izdavanja knjige „*Biblija, Kur'an i nauka*“, Islamska zajednica nije ništa osobito htjela postići. Željela je, ako je što htjela postići, prezentirati jedno razmišljanje jednog katolika u suvremenim uslovima, ne ulazeći u to koliko je on vjernik ili koliko nije, koliko pripada ovoj ili onoj vjeri“. U nastavku pozdravlja poziv Sv. Stolice da se na Zapadu pregledaju knjige koje krivo

⁵¹ A. ŠKRINJAR: „MAURICE BUCAILLE, *Biblija, Kur'an i nauka*, Sarajevo 1979. Prijevod s francuskog djela *La Bible, le Coran et la science*, Paris (Seghers) 1976 », *Obnovljeni život* XXV (1980), 324-333.

⁵² LJ. PRUPČIĆ: „*Biblija, Kur'an i nauka* – ili nešto drugo ? », *Nova et vetera* XXII (1979), 2, 154-179.

predstavljaju islam. Žali što je „zapadna misao učinila neoprostiv grijeh prema islamu i vjerovjesniku Muhammedu, za razliku od islamske misli koja je uvijek, od početka do danas, a mora takva i ostati, uvažavala ne samo kršćanska učenja nego uvažavala Isusa, bez obzira na razlike u gledanjima, isto onako kao što uvažava i Muhammeda“ (str. 25). On nadalje ističe da je susreo M. Bucaillea te da je autor te knjige još i danas kršćanin. Žali što nisu pitali za mišljenje dr. Jablanovića, što ne znači da bi se IZ ravnala prema njegovu mišljenju. Zatim zaključuje: „Na kraju hoću naglasiti da IZ iza izdavanja knjige nije imala nikakvih loših namjera, niti bilo kakvih tendencija, što se može uistinu vidjeti u brojnim razmišljanjima ili kod mnogobrojnih susreta“ (str. 27).

Katolički ocjenjivači ove knjige uvjereni su da je „Maurice Bucaille“ pseudonim autora koji je od mladosti musliman ili ime obraćenika s kršćanstva na islam⁵³. Iz ovih odgovora ipak izlazi da je knjiga izdana promišljeno, ali starješina IZ u BiH nije želio time pokvariti odnose s kršćanima u vlastitoj sredini, što dokazuje nastavljanjem kontaktiranja.

Dr. Ahmed Smajlović pisao je u vremenu Jugoslavije i socijalističkog režima, u državi gdje su muslimani nakon pravoslavaca i katolika bili treća po brojnosti vjerska zajednica. Tada mu je razvijanje dobrih odnosa s drugima bilo važno i zbog okolnosti manjine. Dogodio se raspad Jugoslavije i priznanje BiH kao samostalne države u kojoj su muslimani relativna većina stanovništva. U

⁵³ Mene na takav utisak nuka M. M. AL-A'ZAMĪ: *The History of the Qur'anic Text. From Revelation to Compilation. A Comparative Study with the Old and New Testaments*, UK Islamic Academy, Leicester- England 2003. koji ovu knjigu smatra izvrsnom (str. 281). Andrej Arkoš, novinar *Katoličkog tjednika*, izvukao mi je iz jednog elektronskog portala na engleskom natuknicu „Maurice Bucaille“ u kojoj stoji da se on rodio 20. srpnja 1920. kao sin Maurice Bucaillea i Marije r. James u Pont-L'Eveque u Francuskoj, da je liječnik i član Francuskog egiptološkog društva, da je 1973. imenovan liječnikom saudijskog kralja Faisala te da je liječio i obitelj egipatskog predsjednika Anwara Sadata. Ovu knjigu prvi put je objavio 1976. Prevedena je u na nekoliko svjetskih jezika i prodana u milijunima primjeraka. Ništa ne stoji je li prihvatio islam. God. 1991. napisao je na engleskom knjigu *Mummies of the Pharaos: Modern Medical Investigations*.

toku rata 1992.-1995. izdano je nekoliko knjižica polemičkog sadržaja protiv kršćanstva, a neke knjige izdane su i nakon rata. U takvim okolnostima knjigu *Biblija, Kur'an i nauka* izdala je ponovno izdavačka kuća IZ-e El-Kalem u Sarajevu⁵⁴. Teško je ne shvatiti novo izdanje ove polemičke knjige kao još jedno ocrnjivanje kršćanstva među drugim polemičkim djelima koja su izdana u ratu i nakon rata. Za razliku od privatnih izdavača kojima nije stalo do dijaloga, od službene izdavačke kuće IZ mi kršćani to nismo očekivali. Osnovno pravilo dijaloga je ne karikirati partnerova uvjerenja, pisati svojim o „drugima“ tako da se oni mogu prepoznati⁵⁵. Uz to, od vjerničke većine očekuje se da kod svojih pripadnika stvara ozračje poštovanja prema vjerničkoj manjini.

ZALJUČAK

Profesor A. Smajlović djelovao je i pisao u prilog dijalogu muslimana i kršćana u vrijeme Jugoslavije kao socijalističke države u kojoj su sve religije bile službeno tretirane kao privatna stvar građana, a sloboda religije praktično svedena na slobodu kulta. Naglašavao je potrebu ispravnog predstavljanja islama drugima na Zapadu i informiranja muslimana o drugima.

U duhu onoga za što se on zalagao, mi, današnji vjernici države BiH, trebali bismo svojim sugrađanima pokazivati da nas vjera - osobna i vlastita zajednici kojoj svaki od nas s ponosom pripada - osposobljava za mirno življenje u pluralnoj državi i za doprinos izgradnji građanskog društva.

⁵⁴ M. BUCAILLE: *Biblija, Kur'an i nauka*, El-Kalem, Sarajevo, 2001, 511 str. Pretiskan predgovor Starješinstva IZ-e BiH prvom izdanju. „Uvod u ovo izdanje-Islam i kršćanstvo u Evropi: ili polemika i sukob religija ili dijalog i tolerancija“ (str. 9-14) potpisao Mr. Orhan Bajraktarević. U „Prilozima djelu“ (str. 359-504) šest članaka koji bi trebali biti na liniji dijaloga.

⁵⁵ Usp. M. ZOVKIĆ: „Kako svojim govoriti o svetoj knjizi drugih bez karikiranja“, *Vrhbosnensia* IX (2005), 1, 115-128.

SUMMARY

THE DIALOGUE ACCOMPANIED BY AWARENESS OF DIFFERENCES

On the occasion of twentieth anniversary of passing away of Dr. Ahmed Smajlovic (1938-1988), who was a theologian, publicist, leader of Islamic community in Bosnia-Herzegovina and who essentially contributed towards the foundation of the Faculty of Islamic Sciences in Sarajevo 1977, this author explores his theoretical and practical engagement in dialogue between Muslims and Christians of Yugoslavia and all over the world as well as with followers of other faiths and convictions. His conclusion that A. S. was a promoter of dialogue accompanied by an awareness of differences the author has based on an interview of A. S. to *Mladi teolog* 1983, 1, 15-28 (the periodical of students of Vrhbosanska katolicka teologija in Sarajevo), as well as on articles of A. S. published in *Preporod*, *Islamska misao* and on speeches at the inauguration ceremony of the Faculty of Islamic Sciences in Sarajevo 1977 published in *Glasnik vrhovnog islamskog starjesinstva* 1977, no. 5.

Ismet Bušatlić

PROFESOR DR. AHMED-EFENDIJA
SMAJLOVIĆ: POKRETAČ, UREDNIK I
SARADNIK REVIJE *ISLAMSKA MISAO*

Pokretač Na pragu petnaestog stoljeća po Hidžri, prvog muharrema 1399. / 1. decembra 1978. god. izašao je iz štampe prvi broj revije *Islamska misao* čime je realizirana četiri godine stara ideja odgovornih ljudi Starješinstva Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, a profesora doktora Ahmed-efendije Smajlovića ponajprije i ponajviše, koji je tu ideju smjelo dao, uspješno realizirao, uređivački program Revije koncipirao i prve brojeve kao glavni i odgovorni urednik potpisao, unatoč neskrivenim rezervama koje su spram tog projekta otvoreno izražavali određeni krugovi u Islamskoj zajednici i prikrivenom strahu vlasti, koje su se na sve strane raspitivale: ko ili šta iza toga stoji i kuda to vodi.

Urednik. Uređujući reviju od 1. do 17. broja profesor dr. Ahmed-efendija Smajlović je napisao devet programskih i prigodnih uvodnika u kojima je najavljivao i obrazlagao karakter i buduće sadržaje ove periodične publikacije, čije će daljnje vođenje, u aprilu 1980. god., prepustiti Mesudu Hafizoviću, a nešto više od godinu dana kasnije, u junu 1981. god., na čelo redakcije imenovati Ismeta

Bušatlića, koji će uređivati narednih osamdeset i pet brojeva zaključno sa augustovskim brojem objavljenim 1988. god., a posvećenim rahmetli profesoru dr. Ahmed-efendiji Smajloviću, povodom njegova preseljenja na Ahiret u jutarnjim satima 11. augusta te godine.

Kao urednik publikacije otvorene svima koji su o islamu, islamskoj misli, kulturi i praksi imali šta da kažu i to znali u pisanoj formi saopćiti čitateljstvu, kakva je *Islamska misao* i bila, prof. dr. Ahmed-efendija Smajlović nerijetko je morao da brani objavljene tekstove i njihove autore i da na sebe pruzima odgovornost i „krivicu“ pred vlastima, prvo državnim, a ponekad i vjerskim.

Saradnik. Kada je uređivanje *Islamske misli* prepustio mlađima, profr. dr. Ahmed-efendija Smajlović nije prestao da brine o daljnjoj sudbini *Islamske misli*. Uspijevao je da u skromnom budžetu Starješinstva Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji svake godine obezbijedi neophodna sredstva za pokrivanje razlike u troškovima izdavanja i štampanja, jer mali tiraž i pristupačna cijena Revije nisu omogućavali samofinansiranje. Važnije je od toga bilo što je prof. dr. Ahmed-efendija Smajlović ostao redovnim i najproduktivnijim saradnikom *Islamske misli* u kojoj je objavio preko četrdeset originalnih tekstova, u kojima su predstavljani autori, djela, ideje, učenja, teme, propisi, knjige, institucije, prigode, problemi i izazovi:

1. *Autori koje je u Islamskoj misli predstavio dr. Ahmed Smajlović:*

“Abdurrahman El-Kevakibi, Doba, prilike, život, djelo i misao“. (III/1981, 28, 26-29);

„Džemaluddin Agganija (1839-1897). Osamdeset i pet godina od smrti velikog islamskog mislioca, mudžtehida i borca za dostojanstvo čovjeka i slobodu njegova uma“, (IV/1982, 37, 8-12);

„Ahmed Fuad El-Ehvani“, (V/1983, 49, 34-38);

„Abdulhamid b. Badis, 1889-1940“ (V/1983, 51, 11-13);

„Mustafa Abdurezak, 1885-1947“ (V/1983, 54, 43-44);

- „Fahrudin er-Razi“, (VI/1984, 70, 3-4);
„Malik b. Nebi. Život i djelo“, (VI/1984, 72, 4-8);
„Muhammed El-Behij“, (VII/1985, 74, 3-4);
„Život i djelo Muhammeda Rešida Ridaa“, (VII/1985, 80, 6-12);
„Muhammed Atif el-Iraki“, (IX/1987, 101-102, 18-20);
„Imam Ebu Hasan b. Ismail el-Eš-ari“, (IX/1987, 101-102, 13-14);

2. *Djela, ideje i učenja koja je u Islamskoj misli osvijetlio dr. Ahmed Smajlović:*

- „Maturidi-povijesnost i aktuelnost njegove misli“, (VII/1985, 76, 13-18);
„Djela Ebu Dža'fera Et-Tahavija ponovo u žiži naučnih interesovanja“, (VII/1985, 77, 15-17);
„Temelji islamskog vjerovanja od imama Ebu Džafera Et-Tahavija“, (VIII/1986, 86, 3-5);
„Imam Ahmed b. Hanbel – Akaidsko učenje imama Ahmeda b. Hanbela u svjetlu odgovora mutezilama i zindicima“, (IX/1987, 105-106, 14-18);

3. *Teme o kojima je u Islamskoj misli pisao dr. Ahmed Smajlović:*

- „Konstrukcija teološke misli u Kur'anu“, (VI/1984, 61, 3-12);
„Vjerovjesništvo i vjerovjesnici“, (VI/1984, 68, 8-10);
„Uticaj sire na savremenu misao“, (I/1978, 3, 14-15);
„Islamijati Abbasa Mahmuda Al-Akkada“, (I/1978, 7, 10-14);
„Islamijati Muhammeda Huseina Hejkela“, (V/1983, 59-60, 4-14);
„Behijev pokušaj približavanja Kur'anu“, (VII/1985, 81, 3-7);
„Islam i svijet u prošlosti i budućnosti. Sa naučnog skupa o arapsko-islamskoj istoriji i civilizaciji održanog u Damasku“, (III/1981, 30, 7-12);

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

„Islam i Zapad“, (IV/1982, 48, 10-14);

4. *Propisi koje je u Islamskoj misli obrazložio*
dr. Ahmed Smajlović:

„Fetve Muhammeda a.s.“, (VII/1985, 83, 18-20);

„Smisao i značaj obaveze zekjata i zekjatul-fitra u svjetlu Kur'ansko-sunnetskih propisa i savremene islamske prakse“, (V/1983, 53, 4-8);

„Smisao i značaj izvršavanja Kur'ansko-sunnetske obaveze kurbana i ukupljanje kurbana i kurbanskih kožica u korist islamskih proscjetnih zavoda i islamskog vjerskog obrazovanja u svjetlu naše sadašnje islamske prakse i našeg savremenog vjerskog iskustva“, (V/1983, 55, 3-6);

5. *Knjige koje je u Islamskoj misli prikazao*
dr. Ahmed Smajlović:

„Islamska trilogija Sejida Havve. Veliko naučno ostvarenje islamske misli“, (II/1980, 3, 19-26; 4, 25-32; 22, 28-35);

„Hafadžijev komentar Kur'ana“, (III/1981, 32, 10-13);

„Dervezin komentar Kur'ana“, (III/1981, 33, 6-9);

6. *Institucije kojima je svoje tekstove posvetio*
dr. Ahmed Smajlović:

„Uloga Džamije“, (VIII/1986, 96, 18-21);

7. *Prigode koje je svojim osvrtima u Islamskoj misli popratio*
dr. Ahmed Smajlović:

„Hidžra“, (I/1978, 1, 16-17);

„Na pragu petnaestog stoljeća Hidžre. Procjene i vidici“, (II/1980, 1, 14-18);

„Simpozij islamske misli uoči ulaska u XV hidžretsko stoljeće“, (III/1981, 25, 4); „Ramazan i mi“, (I/1978, 9, 17-24);

„Osamdeset godina od smrti Muhammeda Abduhua“, (VII/1985, 78-79, 3-6);

„Prof. dr. Muhamed Bisar novi ministar za pitanja vakufa al-Azhara u Egiptu“, (I/1978, 2, 21. 13);

„Međunarodna konferencija za zaštitu islamskog svijeta“, (I/1978, 6, 20);

„Simpozijum Islamske misli u Alžiru“, (I/1978, 12, 20-24);

„Sjećanje na dr. Abdul-halim Mahmuda šejhul-azhara. Njegovе impresije o muslimanima u Jugoslaviji“, (I/1978, 12, 25-27);

8. *Problemi kojima se u svojim tekstovima u Islamskoj misli bavio dr. Ahmed Smajlović:*

„Stvarnost i raširenost spiritualnih i intelektualnih kriza s kojima se suočava savremeni svijet i mogućnosti islamskog doprinosa njihovom rješavanju“, (IV/1982, 37, 40-41);

„Kako da obnovimo svoje veze sa Kur'anom“, (III/1981, 34, 6-11);

9. *Izazovi sa kojima se u svojim tekstovima u Islamskoj misli suočavao dr. Ahmed Smajlović:*

„Značaj rada i organizovanja vjerske pouke“, (I/1978, 6, 2);

„Islamski rad u našim savremenim uslovima“, (VI/1984, 69, 5-7);

„Mi vjernici i naše vjerske slobode u našem samoupravnom društvu“, (II/1980, 2,3-9);

„Unesco i Rabita na pozicijama mira, slobode i ravnopravne saradnje i solidarnosti svih naroda svijeta“, (III/1981, 25, 41-47).

Pored navedenih originalnih radova, dr. Ahmed Smajlović je u *Islamskoj misli* objavio i četrnaest prijevoda. To su radovi klasičnih islamskih autoriteta: Ebu-l-Hasan El-Eš'arija (Vjerovanje ehlusunneta, ehlul-hadisa i ehlus-selefa), Ahmeda ibn Hanbela (Odgovor džahmijama i zindicima), Dželaluddina Sujutija (Ilmu usuli eddin), Ebu Dža'fera et-Tahavija (el-Akidetu et-Tahawijetu), Ahmeda ibn Tejmije (Kitab et-tewhid); savremenih islamskih mislilaca: Mustafe Abdurazika (O životu i idejama šejha Muhameda Abdu-

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

hua), Muhameda Behija (Ahmed ibn Tejmiye, Muhamed b. Ali es-Senusi, Muhamed b. Abdulvehhab), Muhammeda Atifa Irakija (Dokazi postojanja Boga u islamskoj filozofskoj misli), Muhammeda Halefullaha Ahmeda (Islamsko-arapski uticaj na evropsku renesansu), Osmana Emina (Filozofija arapskog jezika), Ahmeda Seku Turea (Islam u službi čovječanstva); i evropskih muslimana poput Rože Garodija (Od umjetnosti do namaza).

Ne treba zaboraviti da je dr. Ahmed Smajlović u *Islamskoj misli* prikazao i šest knjiga. Osvrnuo se na slijedeća izdanja:

1. Osnove islamskog rada i etika islamskog radnika. Muhammed Sejjid el-Vekil: *Ususu-d-duati datu-t-tibaa ve nešru-l-islamijje*, Kairo, 1979. III/1981, 27, 38-40.
2. Jusuf el-Kardavi, *Sekafetud-da'ijeti (Kultura islamskog radnika)*, III/1981, 28, 40-41.
3. Islamska sociologija. Samija al-Haššab, *Ilmu-l-idžtima-i-l-islami, Daru-l-mearif*, Kairo, 1980. III/1981, 29, 42-46.
4. Mahmud Ebu-l-Fajd el-Menufi: *Filozofija islama*, preveo Seid Smajkić, Starješinstvo islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1983. str. 148, V/1983, 52, 40-42.
5. Filozofsko razumijevanje u islamu. Abdulhalim Mahmud, *et-Tefriku-l-felsefeti fi-l-islam*, Kairo, 1964. V/1983, 58, 3-12.
6. Do novog, kritičkog izdanja, VI/1984, 63, 47-48.

Animiranje saradnika. Duga je lista onih koje je profesor dr. Ahmed-efendija Smajlović nagovorio, podsticao, hrabrio i poma-gao da prevode i pišu, a ostalo je bilo do svakoga ponaosob.

Prof. dr. Remzija Hadžiefendić-Parić

DOSLJEDNOST U JASNOSTI (neke posebnosti idiolekta Ahmeda Smalovića)

-On misli i osjeća, a riječ mu teče

(Fenelon, prema I. Škariću)

-Tajna uvijek leži u samom čovjeku, Allahovi znaci su u kosmosu, Kur'anu i mudžizama

(Ahmed Smajlović, Islamska misao, 1980, god. II, br. 15, str. 21)

SAŽETAK

Profesor dr. Ahmed Smajlović je na arapski prevo Selimovićev „Derviš i smrt“ i usmenu bošnjačku baladu „Hasanaginica“, doktorirao je o temi filozofije orijentalizma i njenom utjecaju na suvremenu arapsku književnost (*Felsefetul istišrak ve eseruha fil edebil 'arebil mu'asiri*), bio vrstan orator⁵⁶. Sve to dalo je jak

⁵⁶ U prvom broju „Islamske misli“, nakon što je dr. A. Smajlovića preselio na ahiret, M. Karalić je zapisao: „Danas, kada ga više nema među nama, čim ga se sjetimo, čujemo njegov karakteristični glas, karakteristični početak govora i tok, karakterističnu govornu frazu i retorički uzlet. Njegovi prijatelji i svi oni koji su

poticaj da se zanteresiram za jezik ovog naučnika, prevodioca i govornika. U radu je riječ o nekim svojstvima Smajlovićevog izraza, posmatranog kao posebnost njegovog individualnog stila. Jasnoća, i s njom u vezi jednostavnost, bitne su odlike tog stila. U ovom radu ilustrirani su primjerima ekscerpiranim iz dostupnog mi korpusa, koji čine tekstovi različitog funkcionalnog stila i žanrova.

Jasnoća je jedna od tri osobine **dobrog načina govora**. Otkriva se s obzirom na slušaoca/recipienta a ostvaruje izrazom usklađenim s njegovom mogućnošću poimanja stvari. Kako je postiže profesor Smajlović? Njemu je stalo do komunikacije na referencijalnoj razini, usmjeren je na Drugog, na to da bude **razumljen**, a ne prije svega **doživljen** (što je odlika obreda). Zato i postupa onako kako postupa nauka da bi bila pristupačna, tj. *razumljena* (ne **mistificirana**⁵⁷, neprilagođena recipientu, čitatelju - kojemu i jeste namijenjena): često pribjegava postupku 'prekodiranja' termina i stručnih izraza u pristupačnije forme, sinonimne riječi i izraze, oslanjanjem na vlastitu predstavu o recipientu. Jasnoćom riječi (termina, izraza) izbjegava neodređneost i višeznačnost, dakle i nejasnost. Zato i riječi **parcijalne i totalne identifikacije** (*neki, nekoliko, pojedini, i drugi; svi, sve*) semantički 'popunjava'. U tekstovima su česte **amplifikativne strukture** prepoznatljive po specifičnim konektorima tipa kvalifikatora (*prvi, drugi, treći...*), kvantifikatora (*jedan, dva, tri...*) i sl. To su posebni načini razvijanja teme u vezanom tekstu: opća tema, determinirana u jednom iskazu, u narednim se iskazima (a često i pasusima) 'raspodjeljuje' i razvija dok se ne 'iscrpi'. Česta su i retorička pitanja. Ona traže pojačan angažman čitaoca: usmjerivačkom funkcijom tekst čine dinamičnijim, a didaktičkom i ubjeđivačkom funkcijom - jasnim i jednostavnijim

ga voljeli i cijenili znali su da su njegove iz srca potekle riječi dodirivale i naša srca" (Islamska misao, god. X, br. 116, 1988, str. 14).

⁵⁷ Mistifikacija je, po definiciji, „ometanje komunikacije na semantičkoj razini“ (v. Škiljan, *Govor realnosti i realnost jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1978, str.138).

Ključne riječi: jasnoća, jednostavnost, govor, sinonimija, termin, amplifikativne strukture, retoričko pitanje, citat, parcijalna i totalna identifikacija, kvantifikator, kvalifikator, mistifikacija.

UVOD

/.../ Iznimno mi je drago da sam danas ovdje s vama. Igrom slučaja, sudbine ili naprosto spletom okolnosti našla sam se kao profesor u Zagrebu, u Medresi, a sad Islamskoj gimnaziji, koje su ponijele ime dr. Ahmeda Smajlovića. Ističem to s neskrivenim zadovoljstvom – prisjećajući se živo kako sam i sama, davno još, kao student, bila čula za *doktora* i njegove sjajne vazove u Begovoj džamiji, na predavanja na koja su s velikim zanimanjem dolazili posebno mladi ljudi, i ne samo vjernici, i ne samo muslimani, pa smo i mi - sa Filozofskog - dolazili.

Dopustite mi da prije izlaganja kažem i koju riječ o Simpoziju održanom u Zagrebu 24, 25. i 26. aprila 2008., kojim su njegova Medresa i Islamska gimnazija obilježile 20 godina od rane i iznenadne smrti dr. A. Smajlovića. Riječ je o trodnevnom Simpoziju održanom pod naslovom *Tragom uspješnog rada dr. Ahmeda Smajlovića* s ciljem da se skrene pažnja na život i značajno djelo koje je iza sebe ostavio A. Smajlović.

Simpozij je imao odlične rezultate: u prvoj sesiji 13 sudionika, uglavnom profesora Medrese i Islamske gimnazije i nekoliko imama i mulallama (većinom bivših učenika/učenica naše Medrese), imalo je izlaganja vezana za život i rad dr. A. Smalovića; u drugoj sesiji 12 referata podnijeli su stručnjaci i naučnici različitih oblasti na temu Islamska zajednica i muslimani danas (evo nekih naslova: *Od tradicije do modernosti – izazovi razvoja islamskog svijeta, Suvremena Evropa između kršćanske obnove, muslimanskog vala i religije sekularizma, Stare i nove islamske zajednice u Evropi, Muslimani između marginalizacije i parcelacije...*). Sva izlaganja sa Simpozija pripremljena su za štampu u posebno

publikaciji. Ponadala sam se da ću taj zbornik radova imati danas ovdje. Međutim, planirano je da iz štampe izađe početkom naredne godine.

Prilika je da se najtoplije zahvalim prisutnoj gosp. Muniri Smajlović na podršci koju je pokazala za održavanje tog naučnog skupa Medrese i Islamske gmnazije u Zagrebu.

VRHUNSKI ZAHTJEV: JASNO I JEDNOSTAVNO PISMO

Ljudi koji govore istim jezikom razlikuju se po *načinu govorenja* - namjeri i moralu, to jest *pismu* (Barhtes). Pismo je ona posebna upotreba jezika nastala prema govornikovim/adresantovim namjerama, situaciji i općenito – kontekstu govora/pisanja. U pismu se pojedinac *uposebljuje* kao individua (Ivas 1988), kao pojedinac u društvu. U svojem izlaganju o jezičkim svojstvima jasnog i snažnog izraza različitih tipova teksta koje je iza sebe ostavio Ahmed Smajlović pokušat ću izdvojiti, više u naznakama, neke specifičnosti njegovog *pisma*, posebnosti individualnog stila, i ilustrirati ih primjerima ekscerpiranim iz dostupnog mi korpusa⁵⁸.

Opus djela dr. A. Smajlovića, kao njegova *duhovna zadužbina*, njegov *duhovni vakuf*, zamašan je i svaki razgovor o njemu, čini mi se, mora početi od činjenice da je riječ o (istinski) značajnoj ličnosti (ne samo na području naše kulture i islamskih nauka) *novog doba*, ranih 70-ih i 80-ih prošlog stoljeća, i djelu iza kojeg je stajala intelektualno snažna i otvorena ličnost Ahmeda Smajlovića. Naglo prekinuto, njegovo djelo ostalo je *torzično*: još nemamo sabranih ili barem izabranih djela A. Smajlovića, a našoj široj javnosti ostala je nedostupna i njegova doktorska teza *Filozofija orijentalizma i njen utjecaj na savremenu arapsku književnost* pisana na arapskom (*Felsefetul istišrak ve eseruha fil edebil 'arebil mu'asiri*) i odbranjena 1974. na prestižnom Al-Ahzeru.

⁵⁸ V. izvore na kraju ovog rada.

Među mnogobrojnim tekstovima dr. A. Smajlovića nastalim u relativno kratkom vremenu (A. Smajlović je umro u 51. godini) posebno plijeni jedan podatak. Naime, poznato je da je u prošlosti mnogih naroda i kultura, kao i našoj, često jedina potvrda i sredstvo odbrane vlastitog identiteta bila upravo književnost na vlastitome jeziku, posebno usmena, prenošena s generacije na generaciju. Upoznavanje drugih sa značajnim djelima svoje književnosti, potvrđivalo je njenu veličinu a nositelje te kulture oslobađalo od (najčešće nametnutog im) kompleksa inferiornosti i osjećanja manje vrijednosti, ali i opasnosti od samodovoljnosti. U tom kontekstu svakoga ko se bavi književno-povijesnim vrijednostima, jezikom i lingvostilističkom istraživanjima danas zadivljuje činjenica da je samo četiri godine nakon objavljivanja, Ahmed Smajlović (s dr. Huseinom Abdullatifom) na arapski preveo Selimovićev roman *Derviš i smrt* (pod nazivom *Ed-Dervisu vel-mevtu*, u Kairu 1970)⁵⁹ i da je nekoliko godina potom (1976) preveo i *Hasanaginicu* (pridružujući se velikim prevoditeljima najčuvenije bošnjačke balade: Fortisu, Goetheu, W. Scottu, Merimeeu, Byronu, Puškinu, Ljermontovu, Lamarineu, Grimmu, Mickiewiczu, Kopitaru...), prevedenu samo na engleski čak 16 puta. Nesumnjivo je istraživaču Smajlovićeva *pisma* značajan podatak i to da je on bio iznimno omiljen vaiz, vrstan predavač, cijenjen orator.⁶⁰ Sve te činjenice dale su poseban podsticaj mojem zanimanju za jezik tekstova dr. A. Smajlovića i jak razlog ovom istraživanju.

⁵⁹ Očigledno da je A. Smajlović imao poseban afinitet prema (arapskoj) književnosti budući da su i njegova magistarska radnja i doktorat vezani za arapsku književnost i jezik.

⁶⁰ Ostalo je zapisano da su njegova predavanja „bila svojevrsna atrakcija i užitek za sve one koji su ga slušali“ (Isl. misao, X/116, 1988, str.13), posebno ona ramazanska, u Begovoj džamiji. Nažalost, koliko mi je poznato, nisu snimljeni – ili, bolje, još nisu objavljeni ti govori i predavanja, na koja su dolazili ljudi različite dobi, a posebno mlađi, različitog obrazovanja i svjetonazora. (Ali i oni koji ga ipak nisu mogli razumjeti, koji uostalom, nikad ništa i nisu mogli razumjeti.)

Tekstovi koje je iza sebe ostavio dr. A. Smajlović brojni su i raznorodni vrsno, žanrovski i stilski. To su naučni, stručni i pregledni radovi, različiti članci, prikazi i osvrti, recenzije, prigodni tekstovi (ekspozi, obraćanja, izvještaji, reportaže...) – svi u vezi s islamskim svjetonazorom: pitanjima vjerovanja, islamskom filozofijom, djelima i ličnošću poznatih allima i šejha, aktivnostima islamskih institucija, Starješinstva, Sabora...

Objavljivani su uglavnom u časopisima, u periodici („Glasnik Vrhovnog starješinstva Islamske zajednice“, „Preporod“, „Takvim“ i „Islamska misao“, te u „Zborniku Radova Fakulteta islamskih nauka“), intenzivno od 1973. do 1987., dakle petnaestak godina.⁶¹ Časopisi su svojevrsne *javne tribine*. U njima se objavljuju novi istraživački rezultati, ako su naučne, vode naučne rasprave, bilježe hronike naučnih događaja. Takav jedan časopis predstavlja „Islamska misao“, čiji je izdavač bilo Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, sa sjedištem Sarajevu. (Časopis je idejno osmislio i pokrenuo dr. Ahmed Smajlović, ujedno njegov prvi glavni i odgovorni urednik.) Ali, nisu svi časopisi i listovi o kojima je riječ naučni, niti su svi tekstovi *javnog govora* dr. A. Smajlovića te vrste: mnogi nisu, naime, namijenjeni užoj stručnoj javnosti, već široj čitalačkoj publici, našem svijetu (prije svega islamskog svjetonazora), pa su i po jeziku drugačiji.

⁶¹ Imam ovdje u vidu bibliografske podatke objavlje u „Islamskoj misli“ 1988., odmah nakon preseljenja na ahiret dr. A. Smajlovića (bibliografiju priredio I. Bušatlić). Koliko mi je poznato, mr. Muharem Omerdić prirema novu i cjelovitiju bibliografiju radova dr. A. Smajlovića.

HASANAGINICA¹¹

مرثية زوجة حسن آغا

وكان لكثير من يلح علي ذلك هو القاضي من الایوت
واخذت الحصة ترجو اخفاء
هني، بحياتك اخري
لا تزوجني من بعد
لا تشجر قلبي المسكن
ناظرة الي بناماي
ولكن اليك لم نعت اليه
بل وعدنا لناضي الاموت
وعندما تأكدت انه لا مرة لقرار اخيرا
رجعت الاميرة رجاء
وهو ان يكسب لها ورقة من الكتاب الایوت
ويرسلها الي قاضي الایوت
ان الفتاة تحبك تحبة طيبة. وفي الكتاب رجعت رجاء
عندما نجو مؤكب العرس. بان تأتي اليها بالطرحه الكشيعة
لكي لا ترى بناماي. عندما نزل بقصر الآغا
وعندما وصل الكتاب الایوت الي القاضي جيع سادة العرس
ولعب للفتاة. فبالخير وصلوا اليها وبالحير عادوا بها
حيثما كانوا يهرون بالقصر وتطلعت البنتان من النوافذ اليها
وانطلق الابنان الي اماميه. فأخذوا يهاكباها
«عودي اليا أمنا الرحيم» تقدم لك غذاء الاصيل
وجينا سمعت ذلك زوجة حسن آغا
اخذت تحدث الي امير العرس
«بالله اخي. يا امير المؤكب
اوقت لي الاخوال يهتج القصر
لأقدم اليها الي بناماي»
فأوقدوها حيث شاءت
وقدمت هداياها الي الاولاد
وقدمت لكل من ابنها عطايا مغنية
ولكل من ابنتها ملاهي الجوع الطويلة
اما لابنها الصغير في المهد
فقد أرسلت الملاهي اليه في ألف العاجي
وكان القاضي حسن آغا ينظر ذلك
فأخذ يتأوى كلاً ابنته
ههنا ههنا يا بتمني
اذ لا تشفق لكم عليكم
قلبي المنكسر

وعندما سمعت ذلك زوجة حسن آغا
سمرت الارض يهيجها للخي
وفارقت روحها من الحزن
ناظرة الي بناماي

ترجمة د. احمد مهابوشين

ما ذا يبش هناك في انشابة الخضراء؟
اخي تلوح أم هي قد عراقي؟
لو كانت تلجها لذابت
ولو كانت وزا عراقيا لطارت
ولكنها ليست بالتلوح ولا بالوز
وانما هي خيمة آغا حسن آغا
انه يتعذب في جروحه المبرية
حيث كانت تزوره الام والاخوة
ولم تكن تستطيع زيارته من الحياء حبيبه
وعندما تحسنت جروحه
اخبر حبيبه الاميرة
ولا تنتظري في القصر الایوت
لا في الدسر ولا بين القري
ولما ادرت الزوجة تلك الكلمات
ظلت المسكينة مشغولة البال به
حتى بدأت معصمت الفصول تتراكم حول القصر
فقررت زوجة حسن آغا
مخاطبة بناماي. من علي نوافذ الحصن
وجرت بناماي الثقاتان وراما
«عودي اليا أمنا الرحيم»
ليس هذا والدنا حسن آغا
وانما حالنا يتغير فبك بك
فعاذت زوجة حسن آغا
وصاغت اخفاء
آه. اخي يا للبار العظيم
أهبطني من اولاد الحصة؟
ظلل اليك صامتا حزنا لم ينطق بكلمة
بل مع يده الي جيوبه الحريف
فأخرج لها كتاب المذوق
زئاع طلائها الكامل
وشد مع الي الام
ولما انتهت قراءة الكتاب
اخذت تذل ابنتها في جيبهها
وامتتها في وجهها الموردين
اما مع ابنتها الصغير في اليد
فلم تستطع ان تتركه
ولما مسكها اخوها يمسوها
وبالغ الصنوية ليندعها عنه
فأركبها بجبهه علي الحصن
ونصب منها الي قصر الایوت
واقامت بين اقاربها مدة وجيزة
زما قصيرا لم يندع اسبوعا
وما لبثا كانت رائحة الجبال ومن ارضي الدلائل
لصرح الرجال الي طلب يدما من كل الاطراف

¹¹ Januf Ramić, Bošnjaci na Univerzitetu El-Azher, Sarajevo 2002., str. 253-256.

(„Hanaginica“ - prijevod Ahmeda Smajlovića)

Smajlovićevi tekstovi pisani su dakle različitim (funkcionalnim) stilovima, teoretski dispartnim: naučnim, novinarsko-publicističkim, esejističkim, religijskim.... – a općenito jezikom referencijalne i konativne funkcije. (Ove je funkcije, prije R. Jakobsona, u lingvistiku uveo 1933. godine K. Buler kao dvije, od triju funkcija jezika - koliko ih je izdvojio.) O jednoj značajnoj osobini tih tekstova, prepoznatoj kao jasnoća, i s njom u vezi - jednostavnost, bit će riječi u ovom radu.

SINONIMIJA

Jasnoća je jedna od triju osobina *dobrog načina govora* (uz *prikladnost* i *uzvišenost*), kako to još antička retorika uči.⁶² Rimski retoričar španskog porijekla Kvintilijan (I. st.), uz Cicerona najznačajniji rimski teoretičar govornišтва i glasoviti rimski profesor retorike, jasnoću stavlja na prvo mjesto u svom u cijelosti očuvanom djelu *Obrazovanje govornika*. I sam A. Smajlović često eksplicite (up. tekst o naučnom definiranju predmeta akaida: „Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, u: *Uvod u nauku akaida*, hrestomatija, urednik Nedžad Grabus, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2005, str. 13-44) ističe *jasnoća* (uz *otvorenost*), koja je obilježje i kur'anskog govora (o vjerovanju i Bogu dž.š.), a *jednostavnost* naglašava kao vlastiti zahtjev u mnogim svojim tekstovima. Tako će pisati: „Predstavljajući djelo 'Allah' kao jedno od dijelova islamske trilogije profesora Se'ida Havve, nastojali smo da to učinimo sažeto i *jednostavno*, vodeći računa/.../“ (isticanje R.H.P.; Islamska misao, god. II, br. 15, str. 26).

⁶² Jasnost je dar vrsnih govornika, učitelja. Kada je govorio o Jakobsonu i njegovoj jedinstvenoj vještini „koja ga čini najblistavijim profesorom i predavačem“, kaga mu je, kako kaže, ikada bilo dato da čuje, Klod Levi-Stros je zapisao da Jakobson „izlaže svoje argumente isto toliko *jasno* (isticanje R.H.P.) koliko i savršeno logično“ (u „Predgovoru“ za Jakobsonovih *Šest predavanja o zvuku i značenju*, Književna zajednica Novi Sad, Novi Sad, 1986, str. 9).

Kako se jasnoća postiže? Budući da se otkriva s obzirom na čitaoca/slušaoa – odnosno s obzirom na *primljivost* teksta (Ivas 1988:32), jasnoća se ostvaruje izrazom usklađenim s recipijentovom mogućnošću poimanja stvari. Tako kaže teorija, još od antike: jasnoća je ostvarena kad su i adresant i čitatelj/slušatelj razumjeli isti sadržaj (izraza).

Kako je postiže A. Smajlović? Ahmed Smajlović nema neplodnog akademizma, fraza sračunatih na povoljan utisak, na puki efekt⁶³; nema želje za ekskluzivnošću koja, neprimjerena, može isključiti čitetaoca. Njemu je stalo do komunikacije na referencijalnoj razini, na protok informacije, i usmjeren je na Drugog⁶⁴, na to da bude *razumljen*, a ne prije svega *doživljen* (što je odlika obreda). Zato postupa onako kako postupa nauka da bi bila pristupačna (*razumljena*), ne *mistificirana*⁶⁵ (neprilagođena čitatelju kojemu i jeste namijenjena).

Naime, termin je osnovno sredstvo verbalizacije naučnog podatka (Simić 2002:116). Da bi bila precizna, a to je naučnom diskursu temeljni zahtjev, nauka se *omeđuje* terminima (up. Škaljić 2000:89), ključnim izrazima i pojmovima, budući da se značenja riječi (prirodnoga jezika, u svakodnevnoj upotrebi) često znaju tek

⁶³ U arapskoj književnosti, kojom se bavio i A. Smajlović, poznato je, nema *larpurlartizma* ni kod starijih ni kod mlađih književnika. Želja jednog od najvećih pjesnika - Džemaludina Rumija, „po veličini ravanog Danteu ili Goetheu“ (v. Eva de Vitrej-Mejerovič), bila je da njegovo djelo „posluži u obrazovne svrhe“: ljepota djela (ostvarena formom) „sastavni je dio poruke. To nije, dakle, didaktička književnost /.../ već književnost kojom se želi nešto postići /.../“, up. Eva de Vitrej-Mejerovič: „*Poetika*“ *islama*, u: *Prelaženje znakova*, Svjetlost, Sarajevo, 1979, str. 195.

⁶⁴ Definirajući predmet akaid Smajlović je isticao *duhovnu, misaonu radoznalost* na koju upravo Kur'an potiče čovjeka postavljajući *svoga čitaoca uvijek u ulogu dijalogoškog gledanja na svijet, Boga i čovjeka*. (Ahmed Smalović, „Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, u: *Uvod u nauku akaida*, hrestomatija, urednik Nedžad Grabus, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2005, str. 17-18)

⁶⁵ Mistifikacija je, po definiciji, „ometanje komunikacije na semantičkoj razini“, v. Škiljan, *Govor realnosti i realnost jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1978, str.138.

približno te da im se, kao polisemičnim, značenja poznaju uglavnom u jednom kontekstu, itd.⁶⁶ Nauka svoje termine definira strožije - preciznije im određujući značenje, što je „najuobičajeniji način u znanstvenim komunikacijama“ (Škaljić 2000:89). Upravo tako radi i A. Smajlović u svojim naučnim tekstovima, u didakti-ziranim, ali i u ostalim: osim što ih često *figurativnim putem privo-di spoznaji* (Simić 2000:130), o čemu u ovom radu neće biti riječi iz želje da i sama *omeđim* ovu temu⁶⁷, on ih po pravilu 'prebacuje' ili 'prevodi' u općerazumljive riječi. Tako rade i svi oni kojima je stalo da budu *razumljeni*.

Naime, da bi bio *razumljen*, Smajlović često pribjegava postupku prebacivanja, 'prevođenja' termina i stručnih izraza u pristupačnije (supstituirane) forme - sinonimne riječi i izraze, u općerazumljive riječi predviđajući moguće nejasnoće oslanjanjem na predstavu o onom Drugom, tj. recipijentu/čitatelju kojemu je tekst i namijenjen. „Ključni pojmovi u logičkom govoru moraju biti strogo određeni i za njih ugovoreni izrazi. Onaj ko drži do logičnosti izlaganja truditi će se da i on i slušači razumijevaju isti sadržaj u nekoj riječi“, ističe Škaljić (2000:89). Tako termine, uglavnom vjerske i na arapskom jeziku (transkribirane i u naučnim i u drugim tipovima teksta), kao sredstva naučne strategije, A. Smajlović po pravilu objašnjava postupkom *reimenovanja*. U pitanju je uvođenje novog imena ili formulacije za isti referent, tj. uvođenje tzv. 'referencijalnih' sinonimima i sinonimnih izraza - s uvjerenjem da je uloga čitaoca (onog Drugog) da razumije tekst i tako sam prosuđuje i donosi vlastiti sud.

⁶⁶ Up. Škaljić, *Temeljci suvremenog govorništva*, Školska knjiga, Zagreb, 2000, str. 89. On ističe da jasnoći doprinose *omeđenost* (pojмова i teme govora) i *preglednost* (kao *predočivost* onoga o čemu se govori i *razdioba* – kao artikuliranost i postupnost izlaganja nečega).

⁶⁷ Onome ko želi biti jasan (te slikovit i izražajan), retorika preporučuje figure i trope, koji, unatoč svojoj nedoslovnosti (npr. metafore), mogu pojašnjavati... (Ivas 1988:196) Ali, to može biti tema posebnog rada (kod Smajlovića nalazimo sinegdohe, metonimije, antonomazija, metafora... i one ne usporavaju čitaćevo kretanje kroz tekst – one pojačavaju njegovu koneksiju).

Takvim postupkom (termini uvijek 'prekodirani' na bosanski, hrvatski, srpski onda kad su novi – što je u mnogim diskursima procijenjeno s pozicije razumljivosti, reklo bi se, nekom zamišljenom prosječnom čitaocu)⁶⁸ zadobiva povjerenje čitaoca/Drugog jer jezičkom i misaonom pristupačnošću pokazuje da mu je stalo do njega. (To radi i kad su u pitanju (obično novi) naslovi djela, časopisa i sl. navedeni po pravilu i na izvornom, arapskom jeziku). Neprevedeni, *oneobičeni* su i uspostavljaju neku vrstu metatekstovne veze s autentičnim islamskim, religijskim izvornikom i izvorištem. Kao svojevrsna tematska i čvorna mjesta, prevedeni i protumačeni sinonimima i sinonimnim izrazima (npr. *mudžiza*, *nadnaravno djelo*...) ili rjeđe objasnidbenim konstrukcijama i rečenicama (npr. *džema'atu*, *zajednici*, *društvu*, *odnosno u grupi sa većim brojem ljudi...*; *u pogledu rububijeta*, *tako isto i u pogledu uluhijeta*, *odnosno u pogledu da je Allah dž.š. samo jedan jedini stvaralac svega bivstvjućeg pa i samog čovjeka...*), adresatima poznatoga, vlastitoga koda, oni pojačavaju funkciju nenametljive kognitivnosti i didaktičnosti teksta.⁶⁹

a)

- ... da li je Kur'an uistinu ***mudžiza***, *nadnaravno djelo*...(Islamska misao, 1979, god. II, br. 16, str. 28)

- ... a većina ih je nastala gledajući na ***mutešabihat*** (*nejasne*) *ajete što je dovelo do sukoba*... („Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str. 23)

⁶⁸ Tako dok definira disciplinu akaid, čitateljima (naučnoj javnosti i studentima) neće objašnjavati termine ili neke naslove za koje može pretpostaviti da ih oni razumiju ili znaju (npr. *ikre*, *muhaddis*, *ummmet*, *hulefai-r-rašidin*, *ehli-sunnet*; el-Faradijevo djelo *Ihsau-l-'ulum*...).

⁶⁹ To nalazimo i u „Islamskoj misli“, u prvim brojevima iz 1981. Bilo bi zanimljivo provjeriti da li to radi i u kasnijim brojevima i tako pratiti koliko je čitateljska publika 'sazrijevala', postajala upućenija i učeivnija s ovog stajališta.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

- *nauka koja se bavi... 'ilmu-t-tewhid – nauka o monoteizmu, 'ilmu-l-kelam – nauka o govoru ili dijalektici..* („Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str.13)

-... *može se sa sigurnošću utvrditi i opravdati da Dervezin komentar Kur'ana predstavlja velik doprinos posebnoj islamskoj naučnoj disciplini koja je poznata pod imenom „tefsiru-l-kur'an“ (komentar Kur'ana)* (Islamska misao, 1981, god. III, br. 33, str. 9)

- *Izvršavanje namaza je preporučeno da se čini u džema'atu, zajednici, društvu, odnosno u grupi sa većim brojem ljudi, džematlija, odnosno mumina i muminki.* (Preporod, god. XV, br. 6-7, 1984, str. 3)

- *Onda kada imam upozorava na ispravnost safova, redova u namazu, upozorava na jedinstvenost...* (Preporod, god. XV, br. 6-7, 1984, str. 3)

b)

- ... *svi su vjerovjesnici Jednog Jedinog Allaha dž. š. imali su vijest i nagovjetaje – bešerat, za sljedeću Allahovu objavu.* (Islamska misao, god. II, br. 15, str. 26)

- *To integralno i odvojeno posmatranje bazira se na kur'anskom principu o jedinstvu i jednosti Stvoritelja (tvehid)* (Predgovor Kur'anu, prijev. Besim Korkut, str. 5)

- *Tako Derveza u prvom dijelu tumači trideset kur'anskih poglavlja (sura) u drugom dvanaest, u trećem osam...* (Islamska misao, 1981, god. III, br. 33, str. 8)

- ...*zatim veliko bogatstvo historijski dokazano kur'anskog principa dogovaranja (šura), kojim se...* („Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str. 28)

c)

- ...da priznaju Boga dž.š. kako u pogledu **rububijeta**, tako isto i u pogledu **uluhijeta**, odnosno u pogledu da je Allah dž.š. samo jedan jedini stvaralac svega bivstvujućeg pa i samog čovjeka... (Preporod, god. XV, br. 6-7, 1984, str. 3)

- Koje su **Gajb**, neiskustvene pojave, odnosno pojave koje ne mogu biti podređene nikakvom eksperimentalnom provjeravanju... (Islamska misao, god. II, 1979, br. 22, str. 29)

d)

- Ovakva tendencija tražila je neprestano traganje za novim rješenjima, **idžtihadom**, ili bolje reći za novim tumačenjima izabranih tekstova... („Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str. 30)

Ponekad to čini prevodeći termin i izraz postponirano (bilo sažetije – nerečeničnom jedinicom, najčešće sintagmom, bilo opširnije – po pravilu objasnidbenom rečenicom), kao u primjerima (a) i (c), ponekad obrnuto - termin postponira obično ga stavljajući u zagradu nakon što ga je reimenovao, 'prebacio' u maternji kod, objasnio ili pojasnio, kao u primjerima (b), a ponekad i jedno i drugo, kao u primjerima pod (d). Tada riječi (termini i pojašnjenja) imaju isto denotativno, a različito signifikativno značenje (Frege-ovom terminologijom: isto *značenje*, različit *smisao*) a reimenovanjem se postiže autorovo usmjeravanje čitaoca na željeno (izlučeno) značenje riječi (jer drugačije imenovanje povlači i drugačije interpretiranje istog denotata).

Efekat⁷⁰ ovih postupaka u osnovi je isti: Smajlović otkriva svoju funkciju adresanta koji stalno vidi i očekuje 'aktivnog čitaoca'

⁷⁰ „Sva stilska sredstva objedinjena su zajedničkom funkcijom riječi – usmjerenošću na *efektivnost* iskaza“, a „stilska su ona svojstva teksta koja za cilj imaju (i dostižu ga) – svrsishodnost, izražajnost, efektivnost iskaza u saglasnosti sa

(koji saznaje - ako nije znao, koji uči - ako ne zna, koji se podučava - ako u predmetu o kojem se govori nije podučen, koga pojašnjava i koga prosvjeđuje), približavajući mu se. On uvijek ima na umu Drugog; takav, Smajlović ne sužava krug svojih čitatelja, naprotiv. A napor da uključi što veći broj adresata pokazuje upravo nemistificiranjem, tj. jasnim jezikom. Jasnoćom uvećava snagu svojeg izraza djelujući na čitaoaca: u osnovi **precizan** (*omedjen*), njegov tekst postaje **jasan** - jer je upravo s pozicije čitatelja **rezumljiv** (u suprotnom je *mimikričan*, namjerno ili nenamjerno 'onerazumljen' čitaocu/Drugom).

IZVORNIK

Isti efekat postiže i prevođenjem (po pravilu su to kraći dijelovi) citata arapskog izvornika, Teksta, a ne zadržavanjem na njegovoj *simboličnoj vrijednosti*. Jasnoću naime postiže upravo prijevodom *filigrana kur'anskog teksta* (Vitrej-Majerović 1979:195) i sunneta Poslanika, riječi koje su u osnovi *argument* (arapski izvornik rijetko je nepreveden) i poziv (sveprisutno podsjećanje) na vrhovni i neprikosnoveni autoritet za (muslimanskog) vjernika. (Istu strategiju primjenjuje i kad su u pitanju naslovi djela, časopisa i sl. a ne samo citati – hadisi i ajeti iz Kur'ana.)

kompleksom ekstralingvističkih motiva, uključujući takođe i značenje“, M. N. Kožina, Prosvešćenie, 3-e izd., Dnevnik, Moskva, 1993, str. 16 (nav. prema: Simić 2002:61)

Zanimljiv je postupak tzv. *svetih jezika*⁷¹: religiozni jezici stoje na pijedestalu savršenstva i nepogrešivosti kao Riječ Božija i Riječ od Boga poslana jezikom ljudima razumljivim - odozgo prema dolje - pa i onda kad ih savremeni čitatelj/slušatelj ne razumije. Dakle i kad su *mistificirani*, na čitatelja/slušatelja djeluju svojom izvornom, simboličkom nadmoćnošću, tj. doživljenjem, obredno.

Evo nekoliko iz mnoštva takvih primjera:

- Uzmimo kao primjer njegov odgovor (odgovor Kur'ana, op. R.H.P.) onima koji vjeruju da je vrijeme glavni činilac u životu ljudi, pojava i stvari, pa kaže: *Postoji samo život naš zemaljski, živimo i umiremo jedino nas vrijeme uništi – govore oni...*(El-Džasije, 24), (u: „Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str. 20)

- Susrećemo se i sa ajetima koji govore o Božijoj odredbi i slobodnoj ljudskoj volji, npr. *I nikako za bilo šta ne reci: - Uradiću to sigurno sutra!* – ne dodadavši: *Ako Allah da!* (El- Kehf, 23.-24.), (u: „Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str. 21)

-... držeći se Kur'anske poruke: „*O vjernici, bojte se...*“, Al'Iman, 120, a koju je ponovio i umrli predsjednik Alžira... (u: „Islamska misao“, 1400/1979, god. II, br.13, str. 18)

- Zato Kur'an i kategorički tvrdi: „*Malo vam je od znanja dato!*“ (u: „Islamska misao“, 1979, god. II, br. 20, str. 30)

Prevodeći ih, Smajlović i ovdje računa da se stalni dijalog s kur'anskim tekstom istinski uspostavlja snagom razumijevanja. Pri tome citat često uvodi tematskim riječima (a one su ujedno i ključne riječi, npr. *koji vjeruju da je vrijeme glavni činilac u životu*

⁷¹ Škiljan govori o *transcedentnoj mistifikaciji* (suprotno: *imanentna*) - što je „uzdizanje jezika na religiozni, filozofski ili lingvistički pijedestal savršenstva i nepogrešivosti“, ali takva mistifikacija za lingvistiku nije zanimljiva zbog neznatnog utjecaja na sistem jezika. „U nekim izuzetnim slučajevima kao što su upotrebe 'svetih' jezika, od egipatskog svećeničkog jezika i sanskrtu do biblijskog jezika, ovakve mistifikacije vršile su i širi utjecaj na samo lingvističko ponašanje govornika...“ (up. D. Škiljan, *Govor realnosti i realnost jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1978, str. 141).

ljudi..., ili: koji govore o Božijoj odredbi i slobodnoj ljudskoj volji...), koje tako s citatom, što će uslijediti, stupaju u *dijalog slaganja*. Od svojega čitatelja kao recipijenta Smajlović očekuje povjerenje jer riječ (diskurs) koju mu upućuje - nameće svojom strategijom A. Smajlović – ima snagu (samo) ako je razumljena (up. Smajlovićev stav: *Svako ko istinski zaroni u kur'anske vode i zna po njima da pliva, priznaće kao što i razum traži, a Kur'an tvrdi „to je samo Objava koja mu se oznanjuje“ – En-Nedžm 4*, u: „Islamska misao“, 1979, god. II, br. 17, str. 29).

Tako Smajlović ne ostavlja nikakvu mogućnost da čitatelju, tj. Drugom, bude nerazumljen: kad se oduzme razumljenost *očuđenjem* (ako su na jeziku koji čitaoci ne razumiju), takvim elementima ostaje samo ona simbolička vrijednost, koja popunjava okvir doživljenog (ne i razumljenog), sračunat na metafizičko - na vjerovanje, a ne na racionalno - na znanje. (Istina, i kad skrivaju značenje, rekli smo, nerazumljeni, pojačano djeluju jer je to njihova religijska priroda: ne djeluju razumljivošću, već zvučanjem, ritmom izgovorenih riječi itd., kao u obredima na bilo kojem jeziku vjere - latinskom, hebrejskom, sanskrtu...)

NEODREĐENE ZAMJENICE I IZRAZI PARCIJLNE IDENTIFIKCIJE

Jasnoćom riječi (termina, izraza) izbjegava se neodređeneost, višeznačnost - inače svojstvena pjesničkom jeziku (pa se u književnoumjetničkom diskursu cijeni, ali ne i u naučnom).

Zato i riječi poput neodređenih zamjenica i izraza *parcijlne identifikcije* (Ivić 1983) **neki, nekoliko, pojedini, i drugi...**, kao i *totalne* (Ivić 1983) - **svi** i sl. - nepreciznog referenta - koje „stvaraju lažni dojam da se ukazuje nešto određeno“ (Ivas 1988:194) Ahmed Smajlović semantički 'popunjava' konkretiziranjem njihovog sadržaja pa iskaz, tj. tekst, postaje preciziran, i kao takav - jasan:

a)

- Pri kraju doba ashaba pojavili su se **neki** koji su počeli sumnjati u islamsko vjerovanje. Oni su sami sebi dali slobodu tumačenja kur'anskih ajeta koji se odnose na Allaha dž.š. i Njegove attribute udaljavajući se tako od shvaćanja i tumačenja ashaba. Ovakvim svojim postupkom izazvali su niz problema i sumnji. Ovo shvatanje lijepo nam objašnjava el-Bagdadi iznoseći razilaženja o pitanjima kaderizma i mogućnosti ljudskog izbora uopće, koja su izazvali Ma'bed el-Džeheni, Gilan ed-Dimiški i Dža'd ibn Durhem. („Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str. 25)

- Pored toga /.../ još nekoliko drugih sumnji od kojih su **neke** znatno utjecale/.../ Takav je slučaj bio sa Džehmom ibn Safwanom... („Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str. 25)

b)

- Pored osnovne, kur'anske mudžize, Resulallah je imao **i drugih** mudžiza kao što su isra i mir'adž, progovaranje otrovne ovce da ne bi od nje jeo otrovno meso, tečenje vode jednom prilikom između njegovih prstiju ruke, zatim polovljenje mjeseca... („Islamska misao“, god. II, br. 15, str. 29)

- Daleko bi nas odvelo ako bismo htjeli /.../ jer su **neka** od njih izvan kruga našeg interesovanja, kao što je na pimjer, dodjela nagrade Ivi Andriću za njegovo djelo „Na Drini ćuprija“, ili kao što su neka druga pitanja, kao što je na primjr podizanje spomenika žrtvama faizma u Kragujevcu... („Preporod“, br. 2, 14. januar 1986, str. 5)

- **Neke** od socijalističkih zemalja, kao što je na primer Albanija... („Preporod“, god. XVI, br. 2, 1985, str. 3)

- /.../ nego i u **nekim** srednjim školama koje pripadaju društvu, kao što je Klasična gimnazija u Sarajevu... („Preporod“, god. XVI, br. 4, 1985, str. 3)

c)

- *Kur'anski stil interpretacije ima vlastitu logiku i proteže se na **sva** područja koja zaokupljaju ljudski um: na područja vidljivog i nevidljivog svijeta.* (Predgovor Kur'anu, prijev. Besim Korkut, 5)

- */.../ a **svi** drugi propisi kao što su namaz, post, zekat, hadž, džihad, ekonomsko...* („Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str. 13)

U primjerima (a) neodređeni ashabi i nositelji neodređenih sumnji (**neki** ashabi koji..., **nekoliko** sumnji) eksplicirani su u narednom tekstu. Primjeri (b) čine svojevrsne dvodjelne strukture u kojima se neodređeno **neki, i drugi** ekspliciraju konstrukcijom koja počinje s poredbenom kopulom: *kao što...* (eksplikacija je u istoj rečenici, u kontaktnom položaj s neodređenim **neki, i drugi**). U primjerima (c) dvodjelne strukture sadrže uopćeni kataforički kvantifikator **sva, svi** koji se eksplicira u drugom dijelu strukture, a ponekad kao i u primjerima (b).

Dale, strukture s elementima *neki, nekoliko, sve...* kod A. Smalovića su po pravilu dvodijelne i temelje se na principu distributivnog „popunjavanja“ neodređenog i uopćenog sadržaja (postupnim ekspliciranjem), čime postaju pregledne i jasne (distributivno jer se: neodređeni i neprecizni prvi dio strukture eksplicira određenijim sadržajima u drugom dijelu).

AMPLIFIKATIVNE STRUKTURE⁷²

U mnogim Selimovićevim tekstovima dominantna su *amplifikativne* strukture prepoznatljive po specifičnim konektorima (veznim sredstvima na nivou teksta) tipa kvalifikatora *prvi, drugi, treći...*, kvantifikatora *jedan, dva, tri...* i slično. To su posebni načini razvijanja teme u vezanom tekstu: opća tema determinirana u jednom iskazu u narednim se (iskazima a često i pasusima) 'raspodjeljuje' i razvija dok se ne 'iscrpi' (up. Silić 1984:143):

a)

- */.../ ima tri glana perioda /.../ Prvi njen period predstavlja /.../ Drugi njen period čini rekonstrukcija /.../ Treći njen period u razvoju predstavlja...* („Islamska misao“, god. II, br. 13, str. 14)

- */.../ prije izvjesnog vremena dao je dva napisa o islamu i muslimanima u Jugoslaviji. U jednom od njih govori /.../, a u drugom...* („Preporod“, XVI, br.3., 1985, str. 2)

- */.../ možemo podijeliti u tri velika perioda: život prije poslanstva, život u mekanskoj fazi poslanstva /.../ i medinski /.../ Sva od njih /.../ Prvi, najduži /.../. Drugi /.../* („Islamska misao“, god. II, 1980, br. 15, str. 3)

- */.../ tri su osnovna problema: prvi problem /.../; drugi /.../, treći...* („Islamska misao“, god. II, br. 15, str. 19)

⁷² Amplifikacija je u teoriji književnosti opisuje kao *figura* (Čubelić 1967) i *mikrostruktura gomilanja* (Škreb 1987).

„Amplifikacija (lat. *amplificatio* 'proširenje', 'uveličanje'), figura koja unosi nekoliko različitih opisnih podataka da motiv ili temu prikaže prošireno i nadopunjeno, sa što više detalja. Tako se misao ili povećava, ili produbljuje, ili obogaćuje, ili oplemenjuje.“ (Čubelić 1967:17)

Antička teorija izdvaja amplifikaciju kao podvrstu *gomilanja* (uz *kumulaciju*), koja se zasniva na navođenju različitih pojedinosti da se nešto što tačnije i preciznije nešto opiše (up. Stamač 1987:257)

b)

- Ovo mišljenje nam potvrđuje s dvije osnovne stvari: **prvo**, ukazuje nam na /.../ i **drugo**, upućuje nas na... („Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str. 5)

- Svaki Allahov poslanik odlikuje se sa četiri osnovna svojstva koja su se potvrdila kroz život, djelovanje i rad svakog od njih. Tako se po islamskom učenju svaki Božji poslanik odlikuje:

Prvo – apsolutnom iskrenošću /.../

Drugo – potpunom privrženosti onome čemu poziva /.../

Treće – savršenim saopćavanjem sadržine objave /.../

Četvrto – genijalnošću uma i oštroumnosti... („Islamska misao“, god. II, 1980, br. 16, str. 27)

c)

- Zato u ovom poglavlju proučava deset velikih rezultata koje je Muhamede a.s. donio i ostavio čovječanstvu. Pokušajmo da ih ukratko analiziramo.

1 – Vjerovanje u Jednog Jedinog Boga dž.š. /.../

2 – Obavještenje o drugom svijetu i traženju spasa na njemu kao osnovi /.../

3 – Jedinstvo ljudskog roda /.../

4 - Individualna odgovornost... („Islamska misao“, god. II, 1979, br. 16, str. 30)

- Ovi prigovori sastoje se iz pet osnovnih tačaka i to:

1 – tvrđena Kur'ana da su Tevrat i Indžil /.../

2 – neki ajeti Kur'ana su derogirani /.../

3 – Bog je trojstvo /.../

4 - Kur'an je govor /.../

5 - *negiranje...* („Islamska misao“, god. II, 1979, br. 16, str. 32)

Kao jako sredstvo koneksije, kod Selimovića su česti amplifikativni konektori i to s razvijanjem opće teme u 'smjeru od nje', tzv. *descendentni* amplifikativni konektori (o tome v. Silić 1984). Tema se, naime, razvija u narednim iskazima i dalje. Efekt tekstova takve strukture jeste jasnoća i jednostavnost (lahka čitljivost) posebno zbog pojačane (vizualne) preglednosti - grafostilističnosti.

VIZUALNA RECEPCIJA TEKSTA

Izbor i efekat grafostilema područje je malo izučavano u stilitici i lingvostilistici premda za pisani tekst i percipiranje pisanog teksta vizualno formiranje ima važnu ulogu.

Naime, dva su načina na koji se jezik realizira - usmeni i pisani. (Realizacija ovdje obuhvaća sosirovski termin **govor** – *la parole*). Pisani se u lingvističkoj literaturi i psiholingvistici, odnosno u filološkim i filozofskim radovima obično i posmatra u odnosu na usmeni (govorni/govoreni) kao paralelnu pojavu i pandan tumačen kao *simbol izgovorenih riječi* (Aristotel), *sjena govorenoga jezika* ili *transkripcija usmenog jezika*.⁷³

Na pisanim znacima temelji se čitanje kao razumijevanje napisanog. Za čitanje/razumijevanje napisanog, tj. teksta, bitna su slova/grafeme (kao i pravopisni/ ortografski) znaci, pa slova/grafeme učimo zajedno sa usvajanjem i reproduciranjem pravopisne

⁷³ „Znamo da naši povjesničari i jezičari rado predstavljaju pismo kao puku transkripciju usmenoga jezika. Antropologija nas, međutim, podsjeća na svojevrstu ontološku razliku između tih dviju komunikacija. Postojala su, ustvari, dva jezika koja su ovisila o dvije različite zone korteksa: jedan je jezik sluha /.../; drugi je jezik vida, 'povezan s područjem koordinacije pokreta, prevedenog u grafički materijalizirane simbole'.“ (Barthes 1975: 42)

(ortografske) norme. Bitni su i razmaci - bjeline između riječi⁷⁴, pasusa, naslova i podnaslova, veličina slova i sva druga grafička (grafijska) sredstva izražavanja kojima se koristimo u organizaciji pisanog teksta (vizualni medij) a koja čitatelj percipira - baš kao što se u organizaciji usmenog govora, u auditivnom mediju, koriste tom mediju primjerena sredstva (raznovrsne govorene vrednote, geste, mimika i sl., kojima se mogu pridružiti Hallovi proksemički znaci, uzdah, odhukvanje i sl.).

Čitateljskim iskustvom pripremljeni, automatski drugačije čitamo tekst percipiran npr. kao stihovno ostvarenje u stupcima od onog pisanog od kraja do kraja retka, tj. proznog.⁷⁵ Isto tako na poseban način percipiramo i razumijemo riječi istaknute masnim slogom ili napisane velikim štampanim slovima - drugačije od uobičajenog načina. Postaju istaknute, dominantne, svojevrsna neverbalna ekspresivna sredstva važna u prijenosu pisane (vizualne) poruke (teksta) kodirane u jeziku, verbalno. One na neki način prate jezičku poruku kao što u govoru, na svoj način, to čine pauza, intonacija, intenzitet, tembr.

Efekat grafičkih signala raščlanjavanja teksta i isticanja (podnaslovi; veličina i oblik slova, tip sloga) što ih u svojim radovima često uvodi Smajlović jeste naglašavanje i izdvajanje (od ostalog dijela) po autoru posebno bitnih segmenata teksta (pasusa, iskaza, izraza ili riječi) i pojačana preglednost teksta i, u kranjem, njegova jasnoća. Posebnu snagu takvom tekstu daje upravo vještina autora da izdvoji i istakne određene činjenice koje (po njemu) imaju veću težinu, da izluči (po njemu) važnije, da recipijent/čitalac dobije

⁷⁴ Ne kod svih pisama, i od njihova nastanka, s obzirom na to da je u nekim pismima postojalo kasnije napušteno načelo *scriptura continua*.

⁷⁵ Pisanje i čitanje su *asimetrični* procesi. Pisanje ne podrazumijeva obavezno čitanje kao *fiziološki* proces (izgovaranje). Piktografska i ideografska pisma se ne čitaju, ona se „razumijevaju“, pa je „izgovor“ jednog znaka takvih pisama po pravilu svaki put drukčiji (što ne znači da se i drukčije razumiju). A postoje i mrtvi jezici koji imaju samo pismo. Više o tome v. Užarević 1992.

uvid u bitno (ili novo) u cjelini predmeta i s time vrjednosnu autorovu poziciju.

RETORIČKO PITANJE

Pitanje se, kao *upitanost*, u retorici smatra pokretačem govora (up. Ivić 1988:47). Ne čudi onda što je retoričko pitanje („pitanje, na koje govornik ne izčekuje odgovora“, Zima 1988:143, jer je – budući posve jasan - nepotreban) kod Smajlovića, koji je važio za vrsnog oratora, često sredstvo razvijanja i usmjeravanja vlastitih misli (teksta), s efektom navođenja čitaoca na razmišljanje i uvjeravanje u odgovor, koji će po pravilu Smajlović i dati.

Retoričko pitanje traži pojačan angažman čitaoca (upravljen je prema njemu, poziva ga i proziva, skreće pažnju na njega kako bi mu pobudio interes da i sam postane aktivnijim sudionikom), dajući odgovor i 'neodgovaranjem', a svojom usmjerivačkom funkcijom tekst čini dinamičnijim, a didaktičkom i ubjeđivačkom funkcijom - jasnim i jednostavnijim. Nisu rijetka retorička pitanja one vrste koju Zima izdvaja pod općim nazivom *dijalogizam*⁷⁶, odnosno dijalogizmu subordinirani *soliloquium* („kad govornik na svoje pitanje sam sebi odgovara“, Zima, 1988:146).

Evo nekih primjera:

a) tipa: pitanje – „odgovor“

- *Kad smo već kod prigovora koje sam Kur'an registruje i iznosi otvoreno, ne možemo biti a da ne ukažemo na ovu pojavu i da ne ukažemo da su prigovori Muhamedu a.s. u to doba bili isto kao i prigovori našeg doba! Šta bi to u stvari moglo da znači? Čini*

⁷⁶ U popisu figura prema Lausbergovoj klasifikaciji, D. Škiljan izdvaja *dijalogizam* kao „razgovor govornika sa samim sobom u kojem on sebi postavlja pitanja i na njih odgovara“, a *retoričko pitanje* kao „pitanje na koje je nepotrebno dati odgovor, jer je on sasvim jasan“. (v. D. Škiljan, *Razgovor s antikom*, Latina et Graeca, 1992, str.76-77)

nam se da su stvari sasvim jasne: prigovor se kreće oko dva-tri pitanja i to je sve! Kur'an je sasvim jasno dao odgovore... („Islamska misao“, 1979, god. II, br. 16, str. 28)

b) tipa: pitanje koje izražava otvorenost i preispitivanje stava, a odgovor prepušten drugom (Objavi, Šejhu Mustafi 'Abdurraziku...) a zapravo je on i autorovo mišljenje:

- Pogledajmo /.../ Treba li nešto reći u tom pogledu? Ne treba ništa više do da uzmemo Kur'an i pogledamo... („Islamska misao“, god. II, 1979, br. 16, str. 30)

- S pravom se možemo pitati: Kako je mogao biti takav stav ashaba kad sam Kur'an poziva na dijalog u prenošenju svoga učenja, vjerovanja i shvatanja? Prepustićemo odgovor Šejhu Mustafi 'Abdurraziku koji kaže... („Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, str. 24)

c) tipa: pitanje – 'nulti' odgovor ili: „pravo retpričko pitanje“, s varijacijama: pitanje 'čuđenje' (npr. *Kakve koristi imaju ljudi od njih?*) i pitanje u kojem je već implicite sadržan stav (npr. *Nije li smiješno da...*):

- Zamislimo se malo nad podatkom koji nam Havva navodi da danas u Indiji ima oko dvjesto miliona krava kojima se ljudi klanjaju i koje obožavaju, koje su svete i koje ma šta uradile niko ne smije darnuti. Kakve koristi imaju ti ljudi od njih? Uzmimo drugi primjer na koji Havva ukazuje kao što su piramide u Egiptu. Nije li smiješno da čitav jedan narod bude potčinjen za potrebe jednog čovjeka? Kako se može opravdati da se na primjer oko trinaest miliona pripadnika ismailitske sekte u svijetu klanja danas jednom čovjeku...? Trinaest miliona eksploatiše jedan čovjek... Zar treba daleko ići od povijesti? Pogledajmo... („Islamska misao“, god. II, 1979, br. 16, str. 30)

- Je li potreban ovom shvatanju ikakav komentar? Možda bi ovom profesorovom stavu trebalo dodati samo još to: ima li u našim savremenim uslovima života, postojanja i rada išta preče od rada na

zadatku na koji ukazuje i sam Se'id Havva? Odgovor je sasvim poznat i jasan! („Islamska misao“, god. II, 1979, br. 22, str. 31)

* * *

Ovaj je rad tek pokušaj da se diskurs profesora A. Smajlovića 'otvori' s pozicije jezika, odnosno linigvistike i lingvostilistike budući da je nesumnjivo riječ o snažnom izrazu u kojem dominantnu ulogu ima jasnoća, u kojoj je A. Smajlović ustrajan. On zna da je bitno znati značenje riječi (termina, stručnih izraza), ali da – poslužiti ću se Kvintilijanovim riječima - „ništa ne treba činiti samo radi riječi, jer su one tu samo radi misli i samo one riječi zaslužuju naše najveće priznanje koje najbolje odražavaju naše misli i u dušama sudaca postižu onaj efekt koji želimo“ (Kvintilijan 1967:224).⁷⁷

IZVORI:

- Ahmed Smalović: „Akaid – definicija, uzroci nastanka i discipline“, u: *Uvod u nauku akaida*, hrestomatija, ur. Nedžad Grabus, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2005, str. 13-44

- Ahmed Smalović, „Dervezin komentar Kur'ana“, *Islamska misao*, Revija za islamsku teologiju i informatiku, Sarajevo, god. III, br. 33, 1981/1401, str. 6-9

Islamska misao, god. II (1979-1980/1400), br. 13-24

⁷⁷ Onome ko želi biti jasan (te slikovit i izražajan) retorika preporučuje figure i trope, koji, unatoč svoje nedoslovnosti (npr. metafore), mogu pojašnjavati... (Ivas 1988:196) Ali, to može biti tema posebnog rada (kod Smajlovića nalazimo sinegdohe, metonimije, antonomazija, metafora... i one ne usporavaju čitaočevo kretanje kroz tekst - one pojačavaju njegovu koneksiju).

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

- Ahmed Smalović, „Naš hadž u 1396/1976“, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, sarajevo, XL, br. 1, 1976, str. 8-28

- Ahmed Smajlović, „Dijalog evropskih i islamskih naučnika“, *Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ*, Sarajevo, XL, br. 4, 1977, str. 388-394)

- *Preporod*, Islamske informativne novine, Sarajevo, godišta: XII (1981/1401), XV (1984/1404) i XVI (1985/1405).

LITERATURA

-**Barthes** (1975) - R. Barthes, *Zadovoljstvo u tekstu*, Gradina, Niš, str. 6

-**Barthes** (1985) - R. Barthes, Lekcija, *Republika*, 41, 1, str. 62

-**Čubelić** (1967) – T. Čubelić, *Književnost*, Panorama, Zagreb

-**Frege** (1975) - G. Frege, O smislu i nominatumu, *Ideje*, br. 1, Beograd, 97-116

-**Ivas** (1988) – I. Ivas, *Ideologija u govoru*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb

-**Ivić** (1983) – M. Ivić, *Lingvistički ogledi*, 1983:110

-**Kvintilijana** (1967) – M. F. Kvintilijan, *Obrazovanje govornika*, Veselin Masleša, Sarajevo

-**Simić** (2001) – *Opšta stilistika*, Jasen, Beograd - Nikšić

-**Simić** (2002) – R. Simić, J. Jovanović, *Osnovi teorije funkcionalnih stilova*, Jasen, Beograd

-**Silić** (1984) – J. Silić, *Od rečenice do teksta*, SNL, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb

-**Škaljić** (2000) – I. Škarić, *Temeljci suvremenog govorništva*, Školska knjiga, Zagreb

-**Škiljan** (1978) – D. Škiljan *Govor realnosti i realnost jezika*, Školska knjiga, Zagreb

-**Škiljan** (1992) – D. Škiljan, *Dijalog s antikom*, Eseji iz antičke lingvistike, Latina et Greaca, Zagreb

-**Škreb, Stamač** (1986) – Z. Škreb, A. Stamač, *Uvod u književnost, Teorija, metodologija*, Globus, Zagreb

-**Užarević** (1992) – J. Užarević: „Pismo i smjer“, *Suvremena lingvistika*, 34, Zagreb, 309-330.

-**Vitraj-Mejerović** (1979) – E. de Vitrej-Mejerović, 'Poetika' islama, u: J. Kristeva, *Prelaženje znakova*, Svjetlost, Sarajevo

-**Zima** (1988) – L. Zima, *Figure u našem narodnom pjesništvu*, Globus, Zagreb 1880 (reprint: 1980)

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Mr Idris Demirović

ŽIVOT U SLUŽBI LA ILAHE ILLALLAH
(Riječ-dvije o rahm. Ahmedu Smajloviću
povodom 20. godišnjice smrti)

Draga braćo,

Poštovana gospodo,

Esselamu alejkum ve rahmetullahi ve berekatuh

Iskreno čestitam Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu i Rija-setu Islamske zajednice u BiH za organizovanje skupa **Dr. Ahmed Smajlović, život i djelo**. Ovaj skup, s obzirom na splet okolnosti i vrijeme u kojem je rahmetlija djelovao, predstavlja više od uobičajenog omaža. On je izraz historijskog duga prema samoj Islamskoj zajednici i realan iskaz suda vremena o brilijantnoj ličnosti i djelu rahmetli Ahmeda.

Podnijeta saopštenja doprinose rasvjetljavanju njegove ličnosti i veoma bogate djelatnosti sa svih aspekata i oblasti djelovanja. I to me mnogo raduje.

Iako sam lično poznavao Ahmed-efendiju, sa njim sarađivao i prijetelejavao, priznajem da me strah o njemu i njegovom grandioznom djelu pisati, da ih ne bih umanjio. O velikim ljudima nije lahko pisati.

Uza sve to, siguran sam ustvrditi da je njegov kratki životni i radni vijek bio u cijelosti posvećen ostvarivanju dva osnovna kur'anska postulata – *Ikre, ve kul-i'melu*, konkretnije, njegovoj devizi – služenju *La ilahe illellah*.

U Islamskoj zajednici, dr Ahmed je unio novu viziju razvoja, smjelost u planiranju i neiscrpu energiju u konkretnu akciju. Zahvaljujući tome, Zajednica je dostigla viši nivo razvoja na svim poljima. On je zaustavljen, ali standard razvoja koji je uspostavljen ostao je da služi kao čvrsta osnova za daljnju nadgradnju.

Islamska zajednica u Crnoj Gori je bila jedna od nezaobilaznih segmenata Ahmedovog plodonosnog djelovanja. Njen razvoj mnogo duguje rahmetliji. I danas tješi me činjenica da smo na sam čin glasanja o njegovom razrješenju sa dužnosti predsjednika Starješinstva, rahmetli Ahmed Skejović, tadašnji predsjednik Sabora IZ-e Crne Gore, i ja, glasali protiv, iako svjesni da naš glas ne može ništa promijeniti.

Uvjeren sam da će život i djelo rahmetli Ahmeda poslužiti kao obrazac kako treba sve svoje sposobnosti ugraditi u razvoj uzvišenog islama.

Organizatorima ovog skupa najtoplije zahvaljujem na pozivu i želim puno uspjeha u daljnjem radu!

Podgorica, 22. novembra 2008.

Seid-ef. Smajkić, muftija mostarski

DR. AHMED SMAJLOVIĆ – POKRETAČ I REALIZATOR POZITIVNIH PROMJENA U ISLAMSKOJ ZAJEDNICI

Moje poznanstvo sa dr. Ahmedom Smajlovićem traje od 1957. god., i to od godine moga upisa u Gazi Husrev-begovu medresu. Tada je Ahmed Smajlović bio maturant osmogodisnje Medrese, a direktor Sulejman-ef. Kemura ustoličen je za reis-ul-ulemu. Iste godine mi je bio i pazitelj u maloj spavaonici, iznad zbornice u Dobrovoljačkoj ulici. Dobro se sjećam i odlaska peterice tadašnjih ezherlija: Ahmeda Smajlovića, Merzuka Vejzagića, Jusufa Ramića, Hamdije Jusufspahića i Salke Čanića, kada smo svi iz Medrese išli džematile da ih, 1962. god., ispratimo na Željezničku stanicu, prema Beogradu, na putu za Egipat, u koji su „otišli po nauku“, sa željom da prošire svoje obrazovne vidike.

Nakon diplomiranja, magisterija, i doktorata, dr. Ahmed Smajlović se 1975. g. vraća u Sarajevo, prvo kao šef kabineta Reis-ul-uleme, a potom kao predsjednik Starješinstva IZ-e BiH, Hrvatske i Slovenije, kada sam i ja završio studije u Bagdadu i nekoliko godina zauzimao odgovorne dužnosti u Islamskoj zajednici Mostara i Hercegovine.

Povratak četverice naših ezherlija, osim Salke Čanića, koji se odmah posvetio prevodilačkoj djelatnosti i diplomaciji, i njihov razmještaj unutar IZ-e na različite istaknute pozicije, uz već pristigle mlade teologe iz Bagdada: Ibrahima Džananovića, Muhameda Mrahorovića, Saliha Čolakovića, Mustafe Sušića, Selima Jelovca, Senahida Bistrića, Ferhata Šete i autora ovog teksta, najavljivalo je novu zoru islama u BiH i podmlađivanje kadra u Islamskoj zajednici. Naravno, tu su i kadrovi školovani u zemlji, koji su tu i tamo pristizali u naručje Islamske zajednice, bogateći i osmišljavajući njen rad.

To je vrijeme kada izlazi „Preporod“ već nekoliko godina, i vrijeme afirmacije muslimanske nacije, ali i traganja za izgubljenim islamskim identitetom uz buđenje zapretane bošnjačke svijesti i njenog postepenog oslobođanja od kompleksa imena, nametnutih običaja i, za naše bošnjačko biće, neprihvatljivih shvatanja.

U svim tim prestrojavanjima IZ-e, odnosno njenog hvatanja koraka sa savremenim društvenim tokovima i zbivanjima u njima, odnosno modernizacije IZ-e, dr. Ahmed Smajlović je imao velikog udjela. Svoj bogati, raznovstan, intelektualno i misijski, podsticajno raskošan talent, dr. Ahmed Smajlović je ispoljio u svim segmentima djelovanja i rada Islamske zajednice, bilo vazovima, tribinama, teorijskim osmišljavanjem, praktičnim zaživljavanjem i unapređivanjem akcija zekjata i sadekatul-fitra, za potrebe obrazovnih zavoda, aktivnostima oko obnove džamija i drugih institucija, izdavačke djelatnosti, itd.

Iz bogatog opusa raznovrsnih i uspješnih angažmana dr. Ahmeda Smajlovića, u ovom podsjećanju na njegov plemeniti lik, izdvojit ću dvije epizode iz BiH i dvije iz dijaspor, dok će drugi učesnici ovog omaža, vjerujem, osvijetliti neke druge momente iz Smajlovićevog bogatog radnog i stvaralačkog životnog opusa.

1. REAKTIVIRANJE INSTITUCIJE MUFTIJSTVA

Njegova uloga u reaktiviranju institucije Muftijstva, koje je ukinuto daleke 1936. god., a koja je poluoficijelno u nekim sredi-nama, preko živućih muftija u penziji, glavnih imama regija (Ba-njaluka, Mostar, Tuzla) još uvijek, ustvari, voljom džematlija, odo-lijevala svome zatiranju i kako-tako egzistirala, neprocjenjiva je. Duboko je vjerovao da će ova institucija, omiljena među musliman-skim masama, doprinijeti boljitku islama, intenziviranju vjerskog života džemata, pospješiti rad mekteba i izgradnje infrastrukture, devastirane i neobnovljene od Drugog svjetskog rata, kadrovskom jačanju Islamske zajednice, kulturnom i nacionalnom otrježnjenju i poletu.

Samo njegovom zaslugom vršene su opsežne pripreme u Re-publičkom i Vrhovnom starješinstvu, kao i u Republičkom i Vrhov-nom saboru Islamske zajednice da reaktiviranje ove značajne institu-cije kod nadležnih, zakonodavnih i izvršnih organa Islamske zajedni-ce dobije pozitivnu ocjenu. Dobro se sjećam delegacije Islamske zajednice iz Mostara, koju su činile osobe tada penzionisanih kadija: hfz. Smail-ef. Serdarević, Mehmed Udovičić i Bešir Pintul, koja je energično zahtijevala od reisa Naim-ef. Hadžiabdića i dr. Ahmeda Smajlovića da se nakon smrti glavnog imama za Hercegovinu Zufer-ef. Bešlića, pitanje glavnog imama, odnosno muftije za mostarsku regiju, riješi odgovorno i konačno.

Mostarci, naime, ma koliko bili na glasu po odrođavanju od islama i prihvatanju nametnute ateizacije, nisu se mirili s činjeni-com da nemaju svog legitimnog reprezentativnog vjerskog pred-stavnika koji će ih, u različitim situacijama, na nivou grada i regije, dostojanstveno predstavljati i biti u rang u reprezentanata drugih vjerskih zajednica, aktivnih u to vrijeme (biskup i vladika). Nji-hova upornost i istrajnost je imponovala, naročito dr. Ahmedu Smajloviću, animirajući ga da se snažno angažuje, da se v.d. mufti-ja – glavni imami banjalučke, mostarske i tuzlanske regije počet-kom 1980. g. prevedu i službeno u muftije. Ovaj primjer su slijedila

i druga starješinstva u Srbiji, Kosovu, Makedoniji, Crnoj Gori, tako da je ova značajna institucija islamskog života i rada, zaslugom dr. Ahmeda Smajlovića, ponovo zaživjela.

2. ZABRANA ODRŽAVANJA MEVUDA U GACKU 1981.G.

Događaji iz decembra 2008.g., na dan Kurban – bajrama, kada je ponovo ispoljena sva bestijalnost zloćudnih umova iz RS-a i piromana koji su 1992.g. potaknuli i izvršili agresiju na RBiH, počinivši stravične zločine protiv čovječnosti, koji i nakon 16 godina nisu odustali od zločinačkih zavjera i projekata, demonstrirali su svoje zločinačke namjere i ovog 8. decembra, atakujući tako na dva najveća muslimanska simbola: simbol najvećeg muslimanskog praznika – Bajram, i simbol nepovrjedivosti - džamiju, želeći nam pomutiti pojedinačnu i zajedničku radost, osjećaj porodičnog i kolektivnog mira i destimulisati i obesnažiti vjeru i nadu, u bolje sutra, nas i naših potomaka.

Taj događaj je vratio moje sjećanje 27 godina unazad, na ljeto 1981.g., tačno deset godina prije agresije na našu državu RBiH, kada su nam oficijelne vlasti Općine Gacko, zvaničnim aktom, zabranile održavanje mevluda u gradskoj džamiji u Gacku, s izgovorom da općinske vlasti ne mogu dozvoliti da gradom prodefiluje 50 – 60 hodža u ahmedijama, jer bi to moglo izazvati reakciju građana i protumačiti se kao provokacija.

A taj neko, ispostavilo se deset godina kasnije, bili su niko drugi do okorjeli četnici koji su pod maskom Saveza komunista, skriveni iza Partije, kovali zavjeru za progon i pokolj svojih komšija, gatačkih muslimana, posebno najjače i najveće mjesne zajednice Fazlagića Kule, jer je ona bila čisto muslimanska.

Naime, tih godina Muftijstvo mostarsko, sa Udruženjem ilmije za Hercegovinu, u cilju podizanja islamskog duha, reafirmacije bošnjačkog identiteta, te oživljavanja kolektivnog osjećaja musli-

mana uvelo je u praksu održavanje mevluda po općinama, i to u središtu svih općina, uz javne nastupe i prisustvo svih imama s našeg područja, što je od zamrle i obezglavljene muslimanske čeljadi bilo dočekano sa velikim simpatijama i oduševljenjem. Ti skupovi su uspjeli zainteresirati i privući i one koji do tada nisu posjećivali džamije, a održani su u svim općinama Muftijstva, od Glamoča, Livna, Duvna, Bileće i Trebinja, te od Konjica i Prozora na sjeveru do Stoca, Čapljine i Ljubuškog na jugu, s izuzetkom **Gacka**.

Tada su se dr. Smajlović, a poslije i reis Naim Hadžiabdić angažovali lično i putem državnih institucija uticali da ova destruktivna i diskriminacijska rješenja općine Gacko budu povučena i stavljena van snage. Zakazana od Islamske zajednice, pa zabranjena od općinske administracije, ova manifestacija je nakon oštre intervencije održana u novom terminu, a imami su sa svojim vjerskim starješinama (dr. Smajlović i Naim Hadžiabdić), uz to održali i godišnji seminar u poznatom gatačkom motelu „Košuta“.

Mislim da je ovo korisno ispriopovijedati našoj braći, ulemi, intelektualcima, koji se danas bore za prava Bošnjaka, da vide kako je tada, prije 27 godina, a i danas Islamska zajednica imala i ima svoje angažirane i savjesne pojedince, koji se ne mogu zastrašiti i koji su u svojoj misiji nailazili i nailaze na prepreke i poteškoće, koje se, uz iskren nijjet, požrtvovanost i predanost u radu i oslanjanje na Allaha, dž.š., mogu i moraju prevazići.

BRIGA DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA ZA MUSLIMANE U DIJASPORI

Ovdje ću u najkraćim crtama elaborirati samo dva angažmana dr. Ahmeda Smajlovića u čijoj sam realizaciji i sam učestvovao, a odnose se na njegov angažman u institucionalnom jačanju Islamske zajednice u dijaspori, jedan van granica tadašnje države – Kanada, a drugi van granica RBiH – Split (Hrvatska). Naravno, ovo je mali doprinos širokom spektru pitanja koja se odnose na ovu tematiku, a koja će neko od referenata detaljnije rasvijetliti. Dakle, pored ostalog, dr. Ahmed Smajlović je ispoljio veliku brigu i odgovornost u zaštiti bošnjačkog identiteta u pasivnim područjima RBiH i dijasporalnim područjima Jugoslavije, te zajednicama Bošnjaka u zapadnoj Evropi i prekookeanskim zemljama (Amerika, Australija), dokazujući tako ingeniozni angažman i strategiju u spašavanju izgubljenih bošnjačkih zajednica, kod nas i u svijetu, od sigurne asimilacije i nestajanja.

1. Toronto, 1979.g.

Poznato je da su svi narodi u bivšoj Jugoslaviji imali svoja nacionalna, kulturna, vjerska, umjetnička i ina udruženja po svijetu, koja su vodila brigu i osmišljavala rad svojih brojnih podružnica i članova, i koja su pravila čvrstu sponu sa istovjetnim ili sličnim društvima u matičnim republikama iz kojih potječu. Bošnjaci, tada muslimani sa veliko „M“, odvojeni od svoje grude, bez svijesti o vlastitom identitetu, posebno mlađi iseljenici, bez svojih nacionalnih, kulturnih i vjerskih institucija, bili su izgubljeni i razasuti po svim nebošnjačkim udruženjima od Vardara do Triglava, kako se tada znalo reći. Starija emigrantska bošnjačka populacija, s tradicionalnim islamskim naslijeđem, naslanjala se na udruženja hrvatske, veoma konzervativne, i u nekim segmentima, proustaške provincijencije, s predrasudama i nepovjerenjem prema novopridošlim jugoslovenski orijentisanim bošnjačkim imigrantima.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Od tako dva dijametralno suprotna bloka, trebalo je napraviti funkcionalan džemat, što je, mora se priznati, bio nadasve odgovoran i delikatan zadatak. Dr. Ahmed Smajlović mi je povjerio tu misiju i svojim autoritetom i diplomatskim kanalima, preko konzula Bećira Meholfića i Marijana Bršića, pružao maksimalnu podršku da ta misija uspije.

Mora se priznati da je iza afirmacije, tzv. muslimanske nacije i političe emancipacije muslimana, stajao tadašnji BH politički establišment i BH politika, pa je sve poteškoće i insinucije u ostvarivanju zacrtanih ciljeva bilo lakše savladati i podnositi.

Valja reći da su za dva ramazana, prije mene, u tom džematu boravili rahmetli Ibrahim Džananović i Tajib-ef. Pašanbegović. Uprkos svim ovim izazovima, nakon godinu dana izuzetno napornog rada, stvorene u pretpostavke i uvjeti za organizirani institucionalni rad Islamske zajednice u Kanadi, sa sjedištem u Torontu. Mene je poslije u tom džematu, uspješno naslijedio Tajib-ef. Pašanbegović, koji se na toj dužnosti nalazi sve do danas.

*Događaji za ibret i tajna broja 19
(devetnaest)*

Dr. Ahmed Smajlović je saznao da je u Americi izdata knjiga dr. Rešada Halife o fenomenologiji i savršenom skladu brojeva spomenutih u Kur'anu i njenoj skraćenoj verziji u izdanju Ahmeda Deedata, pa je tražio da je neko od naših znalaca u Americi prevede i njemu dostavi za objavljivanje. Knjigu Ahmeda Deedata, misionara iz Durbana, Južnoafrička Republika „Tajna broja 19“ pronašao je, preveo i pripremio plemeniti i dragi čovjek, rahmetli Hajrudin Dubrovac, Bošnjak iz Doboja, koja je u svijetu i kod nas doživjela više izdanja i privukla pažnju visoke naučne intelektualne publike, koja je kroz preciznost i harmoničnost brojeva objavljenih u Kur'anu osjetila i doživjela magičnost, nadnaravnost i autentičnost Božanske objave Kur'ana. Međutim, problemi su bili kako unijeti bez rizika tu knjigu, jer se pošta otvarala i cenzurisala, pa nije bilo preporučljivo poslati je poštom, ali isto tako, poslati je po nekome,

predstavljalo je izvjesnu opasnost po tu osobu ako bi kod njega bila pronađena, jer se mogla svrstati u propagandni materijal i imati negativne konsekvence po donosioca. Dr. Smajlović je našao spasonosnu ideju da se knjiga pošalje po konzulu Marijanu, koji je tada službeno boravio u Zagrebu, pa je knjigu predao njemu lično, jer je konzula upoznao kao čestitu ličnost za vrijeme diplomatske misije u Kairu, dok se i on nalazio na studijama u Egiptu.

2. Organizacija džemata u Splitu

U Splitu su 1979.g. održane Mediteranske sportske igre, na kojima su učestvovali sportisti brojnih muslimanskih mediteranskih zemalja. Pojedine zemlje učesnice tražile su da se za njihove sportiste obezbijede molitveni prostori, što su predusretljive vlasti, u vidu odgovarajućih sala i specijalnih šatora, i obezbijedile. To je probudilo interes domaćih muslimana Splita i Dalmacije da iskoriste takvu povoljnu priliku i pokrenu inicijativu za trajno i uspješno pronalženje adekvatnog prostora za upražnjavanje vjerskih potreba.

Nakon povratka iz Kanade, krajem 1979.g. i imenovanjem za muftiju mostarskog, pripala mi je pionirska uloga da u ime Starješinstva islamske zajednice BiH, Hrvatske i Slovenije, iskoristim stvorenu šansu i priprelim teren za organizirano, institucionalno djelovanje Islamske zajednice muslimana u Splitu i Dalmaciji. Ovaj rad je, nakon pune tri godine, urodio plodom, za što zasluge, u prvom redu, pripadaju dr. Ahmedu Smajloviću. Starješinstvo islamske zajednice, na čelu sa njim, kupilo je zgradu za potrebe muslimana Splita, za smještaj ureda, stan za imama i prostor za klanjanje, te preuzelo troškove izdržavanja imama i dr.

Ovo je bilo samo privremeno, nužno rješenje. Zato su muslimani Splita tražili izgradnju džamije i odgovarajućih prostorija koji će zadovoljiti sve njihove potrebe. To je dr. Ahmed Smajlović dobro razumio i nastojao ličnim autoritetom i svojim poznanstvima, preko Zagreba i šire, osigurati lokacijsku dozvolu za izgradnju džamije. U razgovorima sa političkim predstavnicima i vjerskim katoličkim liderima grada Splita bila je stvorena takva mogućnost

pa je Islamska zajednica bila nadomak dobivanja lokacije za izgradnju džamije. Spomenut ću jedan interesantan detalj vezan za odabir lokacije za izgradnju džamije. Naime, kada je Urbanistički zavod grada Splita Islamskoj zajednici ponudio nekoliko alternativa za tu namjenu, i od naših predstavnika odabrana najpovoljnija, upriličen je sastanak sa gradonačelnikom Splita i načelnikom za urbanizam, kojem sam sa dr. Ahmedom Smajlovićem bio prisutan. Postignuta je načelna saglasnost oko lokacije, veličine parcele, cijene, uslova otkupa i drugih pojedinosti, nakon čega smo primljeni kod monsijora Frane Franića, splitskog biskupa. U razgovoru smo se dotakli i pitanja izgradnje džamije, odnosno njene lokacije. Upoznavši ga sa susretljivošću administracije, interesovala ga je pobližnja lokacija parcele, raspitujući se da li je ta predviđena lokacija prije ili poslije kamena, što mi nismo precizno znali odgovoriti, a i samo pitanje nam nije bilo posve jasno.

Nakon kontaktiranja izvjesne osobe telefonom, biskup Franić je brzo razriješio misteriju.

Naime, biskup nam je ispričao da je taj kamen međaš, biljeg, do kojeg su, u nekadašnjem nadiranju i zaposjedanju Splita, dospjeli Turci i da tu liniju nisu prošli. Znači, dobro je što je gradska administracija o tome vodila računa, što je na neki način imalo i njegov blagoslov.

Da nije došlo do nasilnog uklanjanja dr. Ahmeda Smajlovića s pozicije čelnog čovjeka Islamske zajednice u Sarajevu, gradnja džamije bi, vjerovatno, već dugo bila realnost.

No, do danas je još uvijek to samo pusta želja.

Ovakvih i sličnih primjera djelotvornog angažmana dr. Ahmeda Smajlovića, za dobro Islamske zajednice, bilo je napretek, o čemu će historija zasigurno svjedočiti.

Neka je vječni rahmet njegovoj plemenitoj duši, i neka ga za sve što je učinio od dobra Milostivi nagradi.

Salih Čolaković

ULOGA DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA U PROCESU OBNOVE ISLAMSKE MISLI

Govoriti o liku i djelu rahmetli dr. Ahmeda Smajlovića, u kontekstu događaja od polovine 20. vijeka pa naovamo, za svakog ozbiljnog istraživača i analitičara, velika je odgovornost i izazov. Taj period, kako u svijetu tako i kod nas, obilježen je događajima kroz koje je, naročito nakon Drugog svjetskog rata, svako pokušavao sebi naći i izboriti poziciju i određeni utjecaj. Naročito je bila teška situacija u islamskom svijetu, koji je prolazio fazu oslobađanja od kolonijalističko-imperijalističkog jarma, a s druge strane, u novonastaloj situaciji, pripremane su mu zamke novih imperijalizama, novih agresija i ucjena. Te nove opasnosti, za islamski svijet, nisu bile ništa manje pogubne od onih iz prošlosti. Na to su ukazivali i upozoravali Ummet njegovi najodabraniji sinovi, poznati kao reformatori, mudžtehid i obnovitelji vjere. Oni su, kako stoji u jednom hadisu Resula, savs., Allahovi darovi koje će On, u svakom stoljeću, pokloniti ovome Ummetu. Kur'an i Hadis tumačili su kroz vrijeme i dinamiku i problematiku života, ukazivali na nužnost jedinstva islamskog svijeta, upozoravali na opasnosti neznanja, frakcionaštva i razjedinjenosti. Ovi dragulji znanja, nosioci vjerskog, kulturnog, ekonomskog i političkog progresa muslimana,

rađali su se i djelovali u raznim islamskim sredinama, pa i kod nas u Bosni i Hercegovini. Jedan od tih svakako je i rahmetli dr. Ahmed Smajlović. Ali, da bismo potpuno shvatili njegovu ulogu u kontekstu svjetskog pokreta za obnovu islamske misli, neophodno je ukazati na historiju toga pokreta, na njegove ključne akttere, način na koji je dr. Ahmed Smajlović došao u kontakt sa nosiocima ideja islamskog pokreta i te ideje svojim perom, ali prije svega svojim životom i praksom prenio i u emanet ostavio nama ovdje u Bosni i Hercegovini.

Sama ideja idžtihada i obnove islama datira jos od vremena Muhammeda, savs., i Prve generacije, ali, kada se o ovom fenomenu govori u savremenom dobu, onda se obično počinje od prve polovine devetnaestog vijeka i osnivača islamskih reformi i obnove, Džemaluddina el-Afganija (1838.-1897.). Ova odgovorna i časna pozicija, na planu reformi i obnove islamske misli, Afganiju je dodijeljena prije svega iz razloga što islamu prilazi kao univerzalnom programu i procesu. Njegova vizija svijeta, i islama kao faktora u tom svijetu rezultat je ne samo njegove prirodne nadarenosti i genijalnosti, nego i životnog iskustva i neprekidne borbe. Za razliku od svojih prethodnika, Muhammed ibn Abdul Vehhaba (1700.-1792.) i Muhammed ibn Ali es-Senusija (1787.-1859.), koji su čitav svoj život proveli u svojim sredinama (S. Arabija, Alžir), Džemaluddin el-Afgani je, pored Afganistana i Indije, djelovao u Egiptu, S. Arabiji, Iranu, Iraku, Turskoj, zatim Engleskoj (London), Francuskoj (Pariz, Njemačkoj (Minhen), Rusiji (Petersburg) i dr. Kao reformator, na Istoku se nije ustručavao da vladarima ukaze na greške, naročito kada se radilo o pravima čovjeka i njegovim slobodama. Tako se obraćao šahu u Iranu, vladarima iz porodice el-Hidjevi u Egiptu, sultanu u Istanbulu. U Parizu je, zajedno sa svojim učenikom, Muhammedom Abduhom, pokrenuo časopis "El-'Urvetul-vuska" (Najčvršća veza). Prvi broj toga časopisa pojavio se 13. marta 1884. godine. Svojim sadržajima časopis je muslimane širom svijeta pozivao da se vrate Kur'anu i praksi Resula, savs., da se ujedine, da se oslobode stranih kolonijalnih sistema i domaćih elemenata koji su ovaj poredak pomagali. Reakcije na ovaj časopis

u Evropi, posebno u Engleskoj, bile su žestoke. Časopis je najprije zabranjen u Indiji i Egiptu, te je, nakon sedam mjeseci izlaženja, konačno ukinut. Posljednji broj ovoga časopisa izisao je iz štampe 26. oktobra 1884. godine.

Za vrijeme svoga boravka u Francuskoj vodio je oštre polemike sa poznatim francuskim filozofom i orjentalistom Ernestom Renanom (1823.-1892.) koji je, prilikom jednog svog predavanja na Sorboni, u martu mjesecu 1883. godine, govoreći o temi „Islam i znanost”, naglasio da islam koči naučni napredak. Isto tako, u Engleskoj je vodio akademske rasprave sa Herbertom Spenserom (1820.-1903.) o pravdi, kritikujući politiku Zapada prema Istoku, koja se uglavnom bazira na demonstraciji i upotrebi sile. Umro je 7. marta 1897. godine u Istanbulu a ukopan u svom rodnom mjestu (Asad ‘Abadu) u Afganistanu.

Reforme koje je započeo Džemaluddin el-Afgani našle su svoje pristalice širom islamskog svijeta, posebno onog dijela koji je bio pod kolonijalnom vlašću. Njegov pokret u Egiptu je nastavio učenik mu, šejh Muhammed Abduhu (umro 1905.), u Alžiru šejh Abdul Hamid ibn Badis (umro 1940.), u Indiji Muhammed Sibl en-Nu'mani, itd.

Džemaluddin el-Afgani, poput mudžtehida i reformatora prije njega, nije bio pošteđen napada svojih neprijatelja, posebno iz vlastitog korpusa! Optuživali su ga da je bio saučesnik u zavjerama na značajne ličnosti, koje su završavale umorstvom, da je tajno sarađivao sa Englezima, pa čak da je bio član masonske organizacije! U svim ovim i sličnim optužbama, mi ne prepoznavamo autora “Er-reddu aled-dehrijjin “ (Odgovor bezbožnicima), niti pak čovjeka koji se preko trideset godina bespoštedno borio protiv imperijalističke aveti koja se nadvila nad skoro cijeli islamski svijet, i to sve za interese i dostojanstvo Ummeta. Skloniji smo da povjerujemo da su ove zavjere i napadi na pionira islamskih reformi savremenog doba došle izvana, a izvršioci i egzekutori bili su sami muslimani!

Nakon Džemaluddina el-Afganija, proces obnove islamske misli, preko Egipta i el-Azhara, zahvatit će ne samo islamski svijet,

nego sva mjesta gdje muslimani predstavljaju značajan faktor. Nosioc toga progressa i pozitivnih promjena, prije svih, bili su: šejh Muhammed Abduhu (1849.-1905.), šejh Muhammed Rešid Rida (1865.-1935.), šejh Muhammed Mustafa el-Meragi (1881.-1945.), šejh Muhammed Ferid Vedždi (1875.-1954.), šejh Mahmud Šeltut (umro 1963.). Ovdje svakako treba spomenuti još jednoga čovjeka, koji je djelovao daleko od ove egipatske škole, ali sa istim programom i velikim žarom, prenoseći ideje islamske obnove milionskim islamskim masama Pakistana i Indije – pjesnika i filozofa Muhammeda Ikbala (1873.-1938.).

Dr. Ahmed Smajlović pripada ovoj plejadi islamskih mislilaca i mudžtehida. Sa njihovim idejama upoznao se i prije nego što je, 1962. godine, postao student El-Azhara. Sretna okolnost po dr. Ahmeda Smajlovića bila je u tome da je kao učenik Gazi Husrevbegove medrese došao u dodir sa djelima Afganija, Abduhua, Ikbala, i to od svojih uzora i učitelja, Džemaluddina Čausevića i profesora Husein-ef. Đoze, koji su ideje obnovitelja islamske misli prenijeli u Bosnu i Hercegovinu. Husein-ef. Đozo bio je učenik Rešida Ridaa, Mustafe el-Meragija i Mahmuda Šeltuta, a svi oni su učenici Afganija i Abduhua.

Znači, svojim dolaskom na El-Azhar u Egiptu, dr. Ahmed Smajlović je samo upotpunio svoje znanje o islamskoj obnovi i njenim nosiocima. Kruna njegovog trinaestogodišnjeg studija u Egiptu je doktorska disertacija “Filozofija orijentalizma i njen utjecaj na savremenu arapsku književnost“. Ovaj rad, koji sadrži skoro 800 stranica, po mišljenju eksperata iz ove oblasti, jedno je od najboljih djela napisanih na arapskome jeziku o temi orijentalizma.

Dolaskom u Bosnu i Hercegovinu, 1975. godine, dr. Ahmed Smajlović, poput Afganija, Abduhua, Ridaa, Šeltuta, hrabro i neumorno radi na planu islamske da've i obnove, koristeći se metodom velikih islamskih mudžtehida. Pisana riječ je najjače oružje, pokreće časopis “Islamska misao“. Prvi broj izlazi decembra mjeseca 1978. godine. Početak rada ITF-a u Sarajevu, 29. Septembra 1977. godine, bio je rezultat težnji i potreba muslimana na ovim prostorima, ali, mora se priznati, da su ključni nosioci ostvarenja

toga projekta bili profesor Husein-ef. Đozo i dr. Ahmed Smajlović. Ta sinteza iskustva i mladosti, sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog vijeka, kroz aktivnosti profesora Husein-ef. Đoze i dr. Ahmeda Smajlovića, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, ali i široj regiji u nekadašnjoj zajedničkoj državi, dala je plodonosne rezultate.

Pored aktivnosti na planu pisane riječi i podizanja naučno-prosvjetnih ustanova, dr. Ahmed Smajlović se angažovao na polju uspostave sistema i organizacije rada Islamske zajednice. Posebno se zalagao za formiranje džemata i izgradnju džamija u mjestima gdje je živio zavidan broj muslimana, a nisu imali svojih vjersko-kulturnih objekata niti pak organizacije i sistema djelovanja. Na taj način oživio je brojne džemate i islamske centre u Hrvatskoj i Sloveniji. Zagrebačka džamija, otvorena 1987. godine, krana je njegovog rada na tom planu.

Dr. Ahmed Smajlović, kao da'ija i mudžtehid, bio je svjestan opasnosti svake vrste sektaštva unutar Islamske zajednice. Išao je linijom izmirenja različitih stavova, naročito o pitanju razumijeva-

nja i tumačenja određenih islamskih propisa. U tom smislu je i rad i djelovanje tarikatskih centara uključio u sistem rada Islamske zajednice.

Dr. Ahmed Smajlović je uspostavio jake odnose tadašnje Islamske zajednice sa islamskim svijetom, posebno sa Egiptom i zemljama Zaljeva. Ovim je završio jedan značajan projekat koji je prije njega započeo profesor Husein-ef. Đozo. Bili su svjesni da je ta naša veza sa islamskim svijetom od sudbonosnog značaja. Slijed događaja će to vrlo brzo potvrditi. Istovremeno je radio na povezivanju Islamske zajednice sa evropskim okruženjem. Zastupao je Islamsku zajednicu na brojnim vjerskim, ali i kulturno-društvenim skupovima širom Evrope.

Ovakva islamsko-reformatorska aktivnost dr. Ahmeda Smajlovića, naročito njegovi uspjesi, postali su velika opasnost za planere novih odnosa i novog svjetskoga poretka, koji islamu i muslimanima nisu predvidjeli poziciju kojoj su se približavali pod vođstvom ovoga čovjeka. Trebalo ga je ukloniti, ali kako? Naravno, na način kako je to rađeno sa Afganijem, Abduhuom, Šeltutom... Raznim imputacijama i pamfletima, oduzimanjem pozicije i položaja, degradirati ih kao ličnosti i umanjiti njihov ugled i rejting u masama. Takva nečasna odluka o rušenju dr. Ahmeda Smajlovića, od dijela ondašnjeg državnog sistema, i dijela odgovornih ljudi iz Islamske zajednice (!), u drugoj polovini osamdesetih godina, donesena je u poznatom odmaralištu "Zlaća" kod Tuzle. Bez znanja i volje vjernika i islamskih kadrova udaljen je sa položaja predsjednika Mešihata za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju. Neki njegovi najbliži saradnici počeli su pisati pamflete protiv njega i rasturati ih po raznim mjestima BiH i tadašnje države. Na svečano otvorenje zagrebačke džamije, čijoj je izgradnji najviše doprinio, nije mu upućen zvaničan poziv, i njegovo učešće nije uvršteno u program svečanosti! Od najvišeg organa tadašnje Islamske zajednice dobio je pismenu zabranu javnih nastupa u masama. Sve su to bili udari, da bi ih čovjek, čak i poput njega, mogao izdržati. Umro je, iznenada, 11. augusta 1988. godine.

Kao i svaki istinski reformator, svojom smrću samo je ojačao i potvrdio svoje djelo. I njegova dunjalučka rehabilitacija uslijedila je veoma brzo, najprije kroz Pokret imama (1988.-1989.), zatim brojnim priznanjima širom islamskog svijeta. U Zagrebu, u kojem su ga najviše pokušali poniziti, Medresa je dobila njegovo ime. I ovaj današnji događaj, na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, čin je njegove rehabilitacije i satisfakcije.

Na kraju, zbog emaneta, moram istaći ovaj detalj iz njegovog života. Nekoliko dana prije njegove iznenadne smrti, u Sarajevu smo razgovarali o situaciji u Islamskoj zajednici, o udarima i napadima na njega, o toj nepravdi i zulumu, o ljudima koji to rade, posebno o onima iz Islamske zajednice. Kada smo spomenuli neka od tih imena, na trenutak je zastao u razgovoru, gledajući negdje u daljinu. Očekivao sam šta će reći, a on samo reče: „Neka ih Uzvišeni Allah uputi na Pravi Put!”

Sarajevo, 23. 12. 2008.

Prof. dr. Šaćir Filandra

AHMED SMAJLOVIĆ I POKRET IMAMA

Takozvani pokret imama je u jesen 1988. godine počeo kao izraz opravdanog nezadovoljstva imama svojim materijalnim primanjima. Zašto se organizirano i javno ispoljavano nezadovoljstvo imama svojim statusom unutar IZ pojavilo baš te godine, a ne recimo ranije, odgovor treba tražiti u političkoj klimi tih godina koja je takve istupe jednostavno omogućavala ili sprječavala. Izražavanje nezadovoljstva imama država ni na koji javni način nije uvjetovala. Imami su se kao posebna interesna grupa pojavili unutar IZ-e i bosanskohercegovačkog društva u startu pokazujući visok nivo staleške samosvijesti i organiziranosti. Tim aspektom pokreta svi su bili iznenađeni. Da se pokret pojavio samo koju godinu ranije, bio bi označen fundamentalističkim i panislamističkim, te bi sigurno na samom početku bio brutalno sankcioniran. Ovako se nesmetano odvijao unutar vladajućeg političkog sistema postavši indikatorom njegove nemoći, a ne demokratičnosti. Imami su na više protestnih okupljanja u Sarajevu nastojali da pokažu svoje nezadovoljstvo prema nepravilnostima u radu pojedinih visokih funkcionera IZ-e, da ukažu na svoj nezavidan položaj, da zatraže promjenu temeljnih pravnih akata koji su duže vrijeme kočnica u radu IZ-e, da istaknu svoj glas u pogledu humanizacije i demokratizacije ukupnih odnosa u toj instituciji. Pored opravdanog nezadovoljstva svojim statusnim pitanjima, od

samog početka je bilo jasno da je pokret imama i oblik borbe za preraspodjelu vlasti unutar IZ-e.

Organiziranje imama bilo je i prvo javno previranje unutar bosanskih muslimana s kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća. Istina, pokret imama nije bio nikakav ideološki pokret, ali mu kao strukovnom i socijalnom pokretu demokratizacijski karakter nije bio sporan. Imami su se čvrsto držali granica svoje institucije i normi postojećeg društvenog sistema. Međutim, njihovo je javno istupanje bilo novo, hrabro i za socijalistički sistem neuobičajeno. Njihovo organiziranje bilo je i neka vrsta pobune protiv ustroja komunističkog sistema kao takvog, mada imamski pokret antikomunizam nije imao kao svoju programsku tačku. Važnije od toga je istaći da su imami tada počeli svoj društveni uzlet. Izlaženjem na javnu scenu tokom tih zbivanja postali su sve do danas njen sudionik i važan činilac. Iz društvene margine nabijene strahom i obzirnošću odjednom je izronio imamski poziv koji je postao društveno relevantan, poput, recimo, svećeničkog poziva. I pored toga, dosadašnja istraživanja ukazuju da imamski pokret nije prelazio horizont postojećeg, da nije bio politički pokret, da nije imao viziju novih društvenih odnosa. Šta je onda, zapravo, oko cijelog pokreta bitno? Prvi put za vrijeme socijalizma imamskim pitanjem su se bosanski muslimani pojavili kao drugi u svojoj posebnosti. U javnosti se do tada nije pojavilo ništa muslimansko slično tom pokretu a da nije bilo u startu anatemizirano i diskvalificirano. Imami su svojim istupima za cjelinu bosanskih musliman tih godina prvi osvojili javni prostor.

Pokret imama je, istovremeno, snažno poljuljao komunistički uvjetovanu arhitektoniku IZ-e. Oспорavanom vodstvu nije bilo pomoći od strane države jer su se komunisti već počeli baviti sobom, i to je osnovni razlog zašto su se, takoreći, preko noći odlučili ne miješati u unutrašnje stvari IZ-e. Oni jednostavno više nisu imali snage za kontrolu nad vjerskim zajednicima i crkvama, te su gubitak moći proglašavali pozitivnom transformacijom svoje politike. Protagonisti pokreta imama su zagovarali preispitivanje rada funkcionera i utvrđivanje njihove odgovornosti za stanje u Islamskoj zajednici. Nešto takvo je do tada bilo nezamislivo. Nikada

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

ranije za cijelo razdoblje socijalizma funkcioneri IZ-e nisu suštinski odgovarali onima ispod sebe – imamima, vjernicima, svojim međilisima/općinskim odborima – već Sistemu, Politici. To je revolucionarni značaj pokreta imama, pa to odražava njegov izvorni demokratski karakter.

Istina o smjeni dr. Ahmeda Smajlovića s pozicije predsjednika Starješinstva Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije 1985. godine bio je jedan od imamskih zahtjeva. Kada je Smajlović umro 11. augusta 1988., *Preporod* je na izrazito skroman i krajnje minoran način tretirao taj događaj kao da se radilo o viđenijem seoskom hodži a ne jednom od vodećih islamskih intelektualaca toga vremena. Smajlović je bio obrazovan, mlad, omiljen, ugledan i

perspektivan. Stekao je doktorat na čuvenom sveučilištu, bio je priznat i poznat u islamskom svijetu, a kod kuće je povratio ugled i dostojanstvo ulemskog poziva. Bio je uzor imamima i smatrali su ga svojim predvodnikom. Među imamima je vladalo mišljenje da je Ahmed Smajlović bio slomljen uz pomoć komunističkih kadrova u Zajednici. Po tom uvjerenju cilj njegovog obaranja bilo je sprečavanje da postane reis, a kako bi na čelu Zajednice i dalje ostali ljudi malog obrazovanja i poslušnici. Insistiranje na istini o slučaju Ahmeda Smajlovića proizvelo je reagiranje Partije. Kroz štampu to je učinjeno u formi feljtona aktualizirajući slučaj Smajlović, a što je za cilj imalo njegovo dodatno diskreditiranje ali i dezavuiranje sumnjičenja imama.

Preuzimanje vodstva u Udruženju ilmije nije bila krajnja ambicija protagonista pokreta imama. Išlo se na daljnje institucionalno jačanje tog udruženja s namjerom zadobijanja njegovog većeg utjecaja na donošenje odluka unutar IZ-e. Tražila se promjena normativnih akata kako bi se stvorio pravni osnov za uključivanje Ilmije u proces izbora novih organa rukovođenja i izmjenu ustava IZ-e. Na sve inicijative Mešihat je kratko i u skoro komunističkom stilu odgovarao da zahtjevi Udruženja Ilmije „u konačnom sumiranju rezultata javne rasprave nisu dobili podršku”. Još arogantnije se prema zahtjevima imama ponio Vrhovni sabor IZ-e Jugoslavije. Njihov amandman je skoro ismijan, ocijenjen je kao ultimatum i „atak na Islamsku zajednicu”, te kao “atak na zdravu pamet”, budući da, po njima, već postojeći ustav sadrži ono što imami traže. Sabor je od svega jedino prihvatio da se kritički suoči sa svojim zabudama i greškama učinjenim u prošlosti. Odlučio je da se donese odluka o „odbacivanju nepravednih i nametnutih društvenih osuda” na Đozu i dr. Smajlovića, jer je u prvom slučaju IZ-a iskazala nemoć da zaštititi svoga člana, a u drugom slučaju je poslužila kao transmisija represivnom sistemu da sprovede svoje odluke. Vrhovna IZ-e Jugoslavije se posipanjem pepelom nastojala održati na vlasti. Upravo najaktivniji u napadima na Đozu osamdestih godina poslije je izabran za reisa. Priznavanje greški u slučaju Smajlović nije značilo i pojedinačnu odgovornost učesnika.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Dr. hfz. Fadil Fazlić

BISMILLAHİ 'R-RAHMANİ 'R-RAHİM

Poštovane kolege i cijenjeni gosti!

Srdačno vas selamim, sa željom da sačuvamo sjećanje na poznate i zaslužne Bošnjake, a među njima je, bez sumnje, i rahmetli dr. Ahmed Smajlović. Ja ću ukazati na tri aktivnosti dr. Ahmeda koje su u tom vremenu bile veoma značajne:

1. njegova predavanja na otvorenjima džamija.
2. učešće na tribinama u Carevoj džamiji u Sarajevu.
3. ramazanska predavanja u Begovoj džamiji u Sarajevu.

U svojim javnim nastupima, dr. Smajlović je bio prepoznatljiv po retoričkim sposobnostima, dikciji, intonaciji i ostalim svojstvima dobroga govornika, kada se moglo tačno uočiti koje su poruke njegovih predavanja. Svaki slušalac u njegovoj blizini imao je dojam da se baš njemu obraća i da određenu poruku baš njemu upućuje.

Osnovne karakteristike javnih nastupa i predavanja dr. Ahmeda su sljedeće: aktualnost teme i njena prilagođenost određenoj situaciji, konciznost i preciznost u govoru, interpretacija na lahak i svima razumljiv način, bez upotrebe stranih riječi i stručnih

termina, sigurnost u govoru, uspravno i autoritativno držanje, naglašavanje određenih poruka, povremeno malo duže pauze tokom govora, citiranje kur'anskih ajeta i hadisa Muhammeda, s.a.v.s., navođenje primjera iz života poznatih reformatora kao što su: Afganija, Abduhu, Hasan el-Benna i dr., korištenje termina i sintagmi, kao što su: 'kur'anski čovjek', mu'min i mu'minka, emanet, Šehadet, lailahe illellah i sl. On npr. kaže:

Mu'min i mu'minka su spremni za lailahe illellah dati i svoje živote.

Ovakve i slične rečenice budile su emocije kod slušalaca, i to je nekada prelazilo u pravu euforiju. Najčešće teme prilikom otvorenja džamija bile su: privrženost Kur'anu i sunnetu, uloga porodice u odgajanju djece, uloga džamije i džemata, značaj bratstva među muslimanima i ljudima uopće.

Na otvorenju Bijele Šerefudin džamije u Visokom, 7. Septembra 1980, prisutvovalo je oko 50.000 posjetilaca, koji su mu nakon predavanja dugo aplaudirali. Između ostalog, tom prilikom je rekao i sljedeće:

Džamije su mjesta svih vjerskih aktivnosti muslimana, one su škole i islamski univerziteti, ali one su, prije svega, mjesta gdje vjernik, ispoljavajući svoj iman, pada na sedždu pred Svevišnjim Gospodarom Allahom, dželle šanuhu.

Skoro u svakom predavanju dr. Ahmed je naglašavao da musliman treba biti ponosan što pripada islamu, da smo dužni čuvati islam u ovim krajevima i prenijeti ga na buduća pokoljenja.

Druga aktivnost dr. Smajlovića vezana je za islamsku tribinu u Carevoj džamiji, gdje su predavanja počela 3. aprila 1981. godine, a održavana su petkom između akšama i jacije namaza. Cilj ove tribine je bio da se ponude odgovori na mnoga pitanja vezana za razumijevanje islama u savremenom dobu, na osnovama Kur'ana i sunneta, kao temeljnih izvora i principa islamskog učenja. Prvo predavanje, a ujedno je dao i smjernice rada tribine, održao je dr.

Smajlović o temi: *Islam i naše vrijeme*. Na ovom predavanju, a i u drugim prilikama postavljao bi sljedeća tri pitanja:

Prvo pitanje: Kako je čovjek predislamskog doba, misleći ovdje na prve muslimane, koji nije završio nikakve škole, niti se suočio ni sa kakvim kulturama i civilizacijama, mogao neposredno poslije prihvatanja Šehadeta postati učitelj čitavom tadašnjem čovječanstvu i čuvenim Grcima, indijskim misliocima, Babilonu, Rimu, Egiptu i, na kraju, čitavom svijetu?

Odgovor: Mogao je putem iskrene vjere, ljubavi i vlastitom predanošću Šehadetu, islamu, Kur'anu i Muhammedu a.s. Naučnici ističu, da nije bilo ovog čovjeka – misli na prve muslimane – koji je tako bio privržen Kur'anu, čovječanstvu bi trebalo još stotine godina da dođe do Platona, Aristotela i do kultura mnogih naroda!

Drugo pitanje: Kako da se mi suočimo sa izazovima današnjeg vremena u odnosu na islamsko učenje i ponašanje?

Odgovor: Resulullah nam je najbolji uzor, jer čovjek, prihvatajući Šehadet, mijenja sebe, a uz to i svijet oko sebe!

Treće pitanje: Koliko na muslimana mogu utjecati različita mišljenja, kulture i ideologije?

Odgovor: Musliman i muslimanka ma gdje bili i živjeli, ako se potpuno pridržavaju islama, ne treba da se plaše od bilo kakve sadašnjosti ili budućnosti, i to pod uvjetom da upoznaju islam, da ga se potpuno pridržavaju i da kur'anski put svim svojim bićem slijede!

Treća značajna aktivnost dr. Ahmeda je serija predavanja tokom ramazana, pod nazivom 'Ramazanska škola', a održavao ih je poslije podne namaza u Begovoj džamiji. Osim džamije, i harem je bio ispunjen slušaocima, ne samo iz Sarajeva, nego i iz drugih gradova. Po prvi put nakon više decenija, u harem Begove džamije počeli su dolaziti i univerzitetski profesori da bi čuli predavanje dr. Smajlovića, a oni intelektualci koji još uvijek nisu imali hrabrosti ući u harem, svoju želju i radoznalost prikrivali su kroz šetnju ulicom Sarači, baš u vrijeme predavanja. U svojim javnim nastupima, vazovima i predavanjima, dr Ahmed je razbijao kompleks koji je decenijama bio nametan, kako vjernicima općenito i njihovim

vođama, tako i bošnjačkim intelektualcima. Tokom ramazanskih predavanja u Begovoj džamiji, najčešće teme bile su: šta treba da znamo o islamu i Kur'anu, naše poznavanje sunneta Allahovog Poslanika, šerijat islama, filozofija islama itd. Dr. Smajlović je uvijek govorio o aktualnim temama, sa osvrtom i na neka konkretna pitanja, kao što je npr. u Begovoj džamiji, govoreći o islamskoj filozofiji, u ramazanu 1981. godine kritizirao knjigu „Drama ateizacije“, autora Esada Ćimića

Zaključujući svoje izlaganje, po mome mišljenju, predavanja dr. Ahmeda, višestruko su bila korisna iz tri razloga:

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

1. intelektualci koji su ga slušali pokazali su veći interes za vjeru i njenu ulogu u društvu;

2. imami i hatibi bili su ohrabreni da prošire tematiku svojih hutbi, vazova i predavanja;

3. mladi imami i svršenici medresa bili su podstaknuti da se i dalje bave naukom, upisuju i završavaju fakultete, budući da tada, 1975. godine, u Sarajevu kao islamskom centru tadašnje Jugoslavije, ni jedan imam, hatib i muallim nisu bili fakultetski obrazovani.

Nažalost, mnogobrojna predavanja dr. Ahmeda nisu sačuvana, jer ih on nije pisao, ali se njegovi vazovi i danas pamte i prepričavaju. Neka je rahmet duši dr. Ahmeda Smajlovića. Hvala Vam za pažnju i strpljenje.

Hasan Džilo

ISLAM - PRIMARNI IDENTITET MUSLIMANA U DJELU AHMEDA SMAJLOVIĆA

Sagledavajući tekstove, istraživanja i diskusije Ahmeda Smajlovića objavljene u prvim brojevima „Islamske misli“, ne mogu se zaobići tri njegove karakteristike: prva, njegova zabrinutost za islamske vrijednosti u individualnom i društvenom životu muslimana; drugo, njegov respektabilan odnos prema islamskom naslijeđu i svim njegovim sadržajima, te njegova otvorenost prema svemu onome što je islamsko, u čemu je on prepoznavao identitet muslimana uopće; treće, njegova aktivistička ideja ili sposobnost u iznalaženju načina djelovanja u veoma složenim okolnostima.

Prvi tekstovi Ahmeda Smajlovića u „Islamskoj misli“ nastali su na osnovu saopćenja ili referata koja je podnio na seminarima i međunarodnim konferencijama.

Spomenute tri karakteristike, dakle, obuhvataju tri pitanja s kojima se sučeljavaju danas muslimani u svijetu.

Prvo pitanje je razilaženje ili nejedinstvo muslimana koje proizlazi iz različitih interpretacija vjerskih i kulturnih činjenica islama. No, tu se ne radi o razilaženju koje ostaje u domenu različite interpretacije, već o suprotstavljajućem u odnosu na drugačiju

interpretaciju, u neuvažavanju afiniteta drugih. On je naslućivao potrebu muslimana da se ne fanatiziraju jednim smislom ili aspektom svoga naslijeđa. Time se njegov pristup, dakle, uvelike razlikovao od pristupa velikog broja intelektualaca koji, ulazeći u dubine određenih aspekata islamske kulture, smatraju ih značajnijima u odnosu na druge, i kao da oni polažu pravo na istinu ili istinito značenje temeljnih propozicija islamske vjere. O kojem god aspektu islamske kulture da je govorio, bilo sufijskom, filozofskom, kelamskom ili šerijatskom, on je pri tome imao u vidu fenomenološki pristup problemima, sagledavajući ih onakvima kakvi oni jesu, u njihovom značenju za one koji su se opredijelili baviti se njima. Uvažavao je naklonjenost, afinitet i mentalitet svakog onog koji je doprinio, kao što je on znao kazati, „obogaćivanju islamske misli“.

Naime, dio života Ahmeda Smajlovića je bio ispunjen neumornim radom i naporom za razumijevanje među muslimanima bez obzira na nacionalne i kulturne razlike među njima, a potom i za razumijevanje s drugima.

U svemu tome njegova namjera je upravo bila da ne izgubi osjećaj za sveukupnost islamske ideje ili misli. Zbog toga je on posmatrao islam kao jednu cjelinu, jednu ideju, pa čak i ideologiju, kao jednu povijest ili istinu glede cjeline. Ponukan idejom „obogaćivanja islamske misli“, koja predstavlja platformu njegovom uređivanju časopisa „Islamska misao“, on je otvorio ovaj časopis za sve discipline islama, bilo da su to filozofske, šerijatske, mističke i dr., a nisu izostajale i orijentalističke teme.

Dakle, poznavajući islam (ili tačnije razumijevajući ga kao cjelinu), u svim njegovim domenima, on je bio među rijetkim intelektualcima koji nije naginjao prevrednovanju određenih islamskih vrijednosti, a na štetu drugih vrijednosti. Na njegovim predavanjima o islamskoj filozofiji, čiji smo svjedoci bili, Ibn Tejmije i Halladž nisu bili suprotstavljeni jedan drugom i pored njihove različite prosudbe o istini islama. Za njega je uvijek bilo važno ispravno shvatiti Ibn Tejmiju i Halladža, a ne odbaciti ih. Ili ne odbaciti ništa što je islamski dato ili pretpostavljeno.

Prema tome, Ahmed Smajlović je smisao islamskog rada posmatrao i kroz doprinos islamskoj misli i njenom obogaćivanju, a pri tome ne ograničavajući taj smisao na jedan aspekt islamske kulture, već na istinu islama, a istina je uvijek cjelovita, no ne u smislu njenog zahvaćanja, već u smislu i na način njenog razumijevanja kao takve ili u potrazi za cjelinom istine. U tome je on i shvaćao islam kao ideju ili ideologiju, tj. razumijevan iznutra, u čijim sadržajima ima mjesta za sve afinitete čovjekovog duha. Njegovo razumijevanje islama kao cjeline, što je osnovna pretpostavka dijaloga među muslimanima, kao i respektabilan odnos prema islamskom naslijeđu uopće, sadržani su u tekstovima na međunarodnim konferencijama. Međutim, njegov pogled na islam kao istinu datu u njenoj cjelokupnosti ili da je istina cjelina nije jednak stavovima određenih pokreta koji prenaglašavaju fundamentalna načela islama, vraćanju na ta načela i ostajanja na njima. Njegov poziv za obraćanje na ta načela za njega nije predstavljao puko zadržavanje, već je uključivao unutarnju potrebu za iznalaženjem jake osnove na kojoj će razvijati svoje mišljenje i argumentiranu procjenu, obogaćenu, ne rijetko, metodološkim sadržajima sa filozofskom vrijednošću. Jednostavno zadržavanje na tim načelima ne doprinosi „obogaćivanju islamske misli“. „Obogaćivanje islamske misli“, što predstavljala njegovu često ponavljanu misao, označava da misao ne bude ugrušena, a znanje zakorovljeno.

Drugo pitanje je izgraditi stav prema naslijeđu. Taj stav treba da bude iznutarnji. To je dovelo do toga da Ahmed Smajlović gleda na svijet kroz islamsku perspektivu. On je bio duboko svjestan najaktualnijih problema muslimana. Zato se on obraća, u svojim tekstovima, na islamsko naslijeđe. Svaki se problem može rasvijetliti ukoliko se obrati na samo naslijeđe. Taj njegov postupak je bio jednak samosvijesti, svijesti o sebi, a ponaosob, pri sučeljenju muslimana sa zapadnim političkim i kulturnim diskursom usredsređenim na poopćavanja njegovih propozicija sa do sada neviđenim razmjerima i posljedicama. S obzirom da je na to gledao kroz islamsku perspektivu to nužno uključuje premisu da svijest o sebi ili samosvijest (uključujući islamsko naslijeđe kao sumu

vrijednosti) podrazumijeva da ta samosvijest dolazi iz islamske perspektive, a ne da nas drugi natjera da budemo svjesni sebe samih ili da poduzmemo akt samospoznaje. No, taj odnos prema svom naslijeđu ne smije biti površan. Odnos ili upad u biće islama je moguć samo produbljenim mišljenjem i sviješću. To je poglavito naglašeno u sučeljenju muslimana s drugim kulturama, jer je zadatak islamske misli, kao što Ahmed Smajlović napominje, da iznađe ili „odredi stav koji će, prije svega, pomoći muslimanu da se snađe, orijentiše i prilagodi u mnoštvu savremenih ukrštavanja i da pri tom, što je najvažnije, sačuva svoje vjerovanje onako kako mu je to dato Kuranom i Sunnetom...” (Ahmed Smajlović, „Uvodna riječ“, *Islamska misao*, br. 3, god. 1979, str. 5). Ili, drugačije kazano, da u tom mnoštvu ukrštavanja ideologija, filozofskih pravaca, naslijeđa i dr. treba prepoznati identitet islamske misli, a ne jednostavno provesti neku površnu restauraciju naslijeđa. On je činjenicu vjerovanja poistovjetio sa identitetom ili samospoznajom. Taj stav treba da poduzme sam musliman zato što on nije unaprijed dat, on nije određeni format ili sistem koji unaprijed zna ili pretpostavlja, odgovore na izazove, tekuća i nadolazeća pitanja, već te odgovore treba pronaći – a to je nemoguće bez istraživanja – budući da su oni duboko ucijepljeni u biće islamske tradicije ili naslijeđa. Da bismo došli do te situacije, nužno je, po Ahmedu Smajloviću, poduzeti samoprijegor u izvršavanju svog zadatka. To je „imperativ vremena, a da ne govorimo o tome da je i imperativ islama“, kazat će on. Imperativ vremena, s druge strane, zahtijeva sučeljenje sa fakcitetom stvari, sa situacijom onakvom kakva ona jeste. Nemati svoj stav predstavlja, ustvari, vlastito marginaliziranje na historijskoj sceni. Ili ne zauzeti svoj stav ili ne kazati jasno podrazumijeva uopće ne kazati ništa, kao što je znao kazati jedan njegov kolega, Ismail R. Faruki, s kim je imao uspostavljene veze.

Naime, u svakoj njegovoj akciji bila je prisutna zabrinutost o islamskom identitetu vjerujućih koji je ovisan o svom stavu prema svemu nadolazećem. Taj stav, kao što pokazuje u svojim tekstovima, mora biti produbljen i promišljen, a ne lišen savremenih tokova mišljenja ili, kao što je govorio, „zahtjevu vremena“. Jer,

ništa se ne može poduzeti bez onoga što nalaže vrijeme ili bez imperativa vremena u kojemu živimo. Taj stav ne isključuje pozornost ili zabrinutost, bezrezervno prihvatanje nadolazećih stvari. Da se radi o produbljenom stavu govori i njegovo nastojanje da čovjek ništa ne prihvati bez valorizacije. Valorizacija mora da bude zapregnuta kritičkim akcentom. Ona treba da obuhvati sve „materijalne i duhovne proizvode čovjekovog duha“ (*ibid*).

Svi problemi s kojima se sučeljavaju muslimani, po njemu, rezultat su duhovne i ideološke krize u koju je zapao savremeni svijet (Ahmed Smajlović, „Duhovne i ideološke krize“, „Islamska misao“, god. IV br. 37, str. 40-41). Te krize su, konsekvntno tome, uvukle i muslimanske zemlje, zato što su se ove ugledale na primjer zapadnih zemalja, udaljavajući se od svojega naslijeđa, tako da su dovele do rastrgnutosti muslimana između razvoja i stagnacije, idealizma i materijalizma... (*ibid*). Ahmed Smajlović je bio svjestan opasnosti koja prijeti religijskom identitetu muslimana. On je bio čvrsto ubijeđen da muslimanski čovjek, kao što je on govorio, sa svojim izučavanjem prošlosti islama i njegovih različitih smislova, može izgraditi svoj stav prema mnogim problemima s kojima se sučeljava. „Ni Zapad ni Istok“, po njemu, „ne nude nikakav izlaz za rješavanje njegovih vlastitih problema...“ (*ibid*). Vlastiti problem nužno uključuje i vlastito rješenje. Problem je u njemu i njegovom stavu i odnosu sa svojom tradicijom. Taj odnos se, prema Ahmedu Smajloviću, ne može graditi bez kritike, ugrušenom mišlju i zaboravljenim znanjem, već „obogaćivanjem islamske misli“, mukotrпношću i samoprijegom (*ibid*).

Imperativ vremena i imperativ islama sa svojim sadržajima, navedeni jedan pored drugog, koji privlače pozornost u tekstovima Ahmeda Smajlovića, nužno dovode do trećeg pitanja koje također privlači pozornost u prvim tekstovima Smajlovića, a to je ideja aktivizma. Odnosno, biti aktivan, napraviti nešto, ne impresionirati se postignutim, značajna je karakteristika u djelu Ahmeda Smajlovića. Ustvari, svaki tekst Ahmeda Smajlovića je prožet aktivističkom idejom. To je ono što bi se moglo nazvati filozofijom života ili aktivizmom u njegovom djelu. I u velikom spletu otežavajućih

okolnosti u kojima je radio, Ahmed Smajlović je znao pronaći način ili put kako djelovati, ispitujući svaku mogućnost koja se otvara ili koja izgleda da se otvara. On je sudbinu bosanskohercegovačkih muslimana povezivao sa sudbinom muslimana i u drugim dijelovima Balkana. Njihovu sudbinu on je razumijevao u iznalaženju različitih načina djelovanja i rada bez obzira na rastuće izazove. „Iznalaziti puteve ka daljem islamskom razvoju“, „angažovani rad na islamskom planu“, „rad na islamskom polju“, „kreator islamskog rada“, „osavremenjivanje rada islamske zajednice“ i dr. bile su glavne premise njegove životne ili aktivističke filozofije kojima je nastojao gurati stvari naprijed i, pri tome, ne obazirući se na to da li će se neko složiti s tim ili ne. Obazirati se na to za njega je samo gubljenje vremena.

Ustvari, njegova zabrinutost je ideja-vodilja u svakom njegovom tekstu. Tu svoju zabrinutost Ahmed Smajlović je ugradio u svom metodološkom pristupu savremenim dilemama i izazovima s kojima se sučeljavaju islam i muslimani u svijetu. Zbog toga su njegovi tekstovi prožeti idejama sa islamskim naglaskom.

Mr. sc. Aziz ef. Hasanović

ISLAMSKA ZAJEDNICA U VIZIJI DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA

U V O D

Govoriti o dr. Ahmedu Smajloviću a pri tome isključiti emocije koje čovjeka vezuju za duhovnu, intelektualnu ali i zavičajnu povezanost, gotovo da je nemoguće. Tim više što je riječ o čovjeku koji je prošao sve golgote vremena i sistema u kome je djelovao. Najviše pogađa činjenica da je žrtva vlastite (Islamske) zajednice u kojoj pojedinci, željni moći i vlasti u Zajednici, a u nedostatku stručnih sposobnosti, uzimaju za partnera komunističku vlast i time staju na put dobro osmišljenom i razrađenom planu rada dr. Ahmeda Smajlovića – predsjednika Starješinstva Islamske zajednice BiH, Hrvatske i Slovenije. Taj događaj, zasigurno, crna je mrlja na Islamskoj zajednici i čelništvu Zajednice u to doba. Ovozemna sramota a ahiretska kazna sigurna je svima koji su na bilo koji način sudjelovali u uništenju dr. Ahmeda. Njegov lik, djelo i harizma koju je postigao među bošnjačkom – muslimanskom populacijom i šire neizbrisivi su u hodogramu Islamske zajednice BiH, bez obzira kome to i ne odgovaralo.

VIZIJA ISLAMSKJE ZAJEDNICE

Mlad, perspektivan, prvi doktor islamskih znanosti u tadaš-njoj Jugoslaviji, nadahnut idejama Muhammeda Abduhua na čijem djelu je magistrirao 1970. godine u Kairu, a doktorirao 1974. godine isto tako u Kairu, dr. Ahmed Smajlović vraća se u svoju domovinu kako bi stečeno znanje prenio na druge a istovremeno probao podići razinu organiziranosti Islamske zajednice u BiH. Sa pozicije šefa kabineta reis-ul-uleme Sulejmana ef. Kemure (1975.) uviđa potrebe ali i složenost rada i funkcioniranja Zajednice. Svojim idejama biva prepoznatljiv unutar Zajednice i iste godine biva izabran za predsjednika Starješinstva Islamske zajednice u BiH, Hrvatskoj i Sloveniji. Dolaskom na čelo Islamske zajednice postavlja jasnu viziju koju možemo sažeti u 5-I. (pet I). To je: ISLAM, INSTITUCIJE, INFRASTRUKTURA, INVESTICIJE I INOVACIJE.

ISLAM

Islam je bio, jeste i ostat će univerzalna i trajna vrijednost muslimana. Za čelnike zajednice poput dr. Ahmeda Smajlovića islam predstavlja pozvanje kome sve treba podrediti. Za realizaciju istinskog pozvanja islama nužno je imati pravu strategiju i viziju koja može doći samo od osobe koja je vizionar. Što je to vizionar? *Riječ **vizionar** je latinskog porijekla a označava osobu koja ima slike budućih događanja, osobu koja ima vrijedne zamisli, dalekosežne planove ili plemenite ciljeve, katkada teško ostvarive.*⁷⁸

Dr. Ahmed Smajlović, bez sumnje, spada u red vizionara bošnjačkih muslimana. Za njega i rahmetli Husejna Đozu možemo sigurno kazati da su bili VIZIONARI NAŠEG DOBA.

⁷⁸ Veliki školski leksikon, Školska knjiga – Naklada Leksikon, Zagreb, 2003., str. 1046.

INSTITUCIJE

Sve institucije Islamske zajednice bile su pod budnim okom Komunističke partije Jugoslavije. Rad na polju islama i zajednice bio je mukotrpan, tim više što nikada niste znali ko je u sistemu zajednice plaćenik obavještajnih službi. Prokazivanja i zatvaranja onih koji su imali svoj stav i vlastito mišljenje u Islamskoj zajednici karakteristika su vremena u kojem je odrastao, školovao se i radio dr. Ahmed Smajlović. To stanje najbolje oslikava inženjer Teufik Velagić u radu „Glavni nacionalni i vjerski problemi bosanskih Muslimana“ objavljenom u Oslobođenju koje je izlazilo u Londonu 1968. On proziva vrh Islamske zajednice zbog saradnje s Partijom pa kaže: *„Kemura je bez ikakvih nužnih kvalifikacija došao na položaj rejsa. Zapravo je stekao zasluge, one negativne. Odani je suradnik komunista i mnogi smatraju da je bio član Partije. Kao Rejs nije ništa drugo nego reklama režimu u prikazivanju „vjerskih sloboda“ koje vladaju u domovini. Na drugoj strani djeluje štetočinski, kočeci i onemogućavajući vjerske težnje i djelovanje koje niče u narodu. Kako se ipak mora nešto dozvoliti onda on svemu kumuje hvaleći „narodnu vlast“.*⁷⁹

Kvalifikacija koju izriče g. Velagić odraz je mladomuslimanskoga gnjeva, bola i patnje. Za sve što su pretrpjeli dijelom pripisuju vrhu Islamske zajednice. Od tada pa do skorijih dana odnosi između Mladih muslimana i Islamske zajednice su napeti, vlada nepovjerenje, u najmanju ruku odnosi su bili hladni.

Ogorčenje na vjerske vlasti iz tog perioda i prozivke slične sadržine i taksativnog nabranja propusta koji se tada čine susrećemo u Otvorenom pismu koje je 22.10.1966. godine uputio Alija Nametak reisu Kemuri i na još nekoliko adresa u strukturama vlasti. Pozivajući rejsa da raspiše izbore za Sabor i novog rejsa, profesor Nametak završava ovako: *„Ovo što Vam ja kažem u ovom otvorenom pismu, ovo sve govore i još više mnogi muslimani inte-*

⁷⁹ Velagić, Teufik, Glavni nacionalni i vjerski problemi bosanskih Muslimana, Oslobođenje, broj 195, London, 1968.

*lekturalci, svjetovna i vjerska ulema, a to dobro znaju i svi sugrađani naše zemlje“.*⁸⁰

Ne bih želio da na osnovu navedenih citata temeljite svoj sud i mišljenje o reisu Sulejman-ef. Kemuri. O njegovom mandatu može se govoriti i sa jedne druge distance koja bi bila afirmativna i pozitivna. Najviše normativnih akata i propisa nastalo je u mandatu Sulejman-ef. Kemure. Model hutbe koju i danas prakticiramo nastao je na njegovu inicijativu 1959. godine.

Sve navedeno a više toga nenavedenog ima za cilj da nam ukaže na poljuljani ugled Islamske zajednice i čelnih ljudi u Zajednici kojoj se dr. Ahmed Smajlović stavlja na raspolaganje i biva izabran za jednog od čelnih ljudi Zajednice. Kako popraviti ugled Zajednice, zaštititi je od unutarnjeg razaranja, profilirati njezinu ulogu i značaj u društvu, kadrovski osnažiti institucije, sebe sačuvati od zatvora, pitanja su s kojima se susreo rahmetli dr. Ahmed Smajlović. Prvi koraci u jačanju institucija bili su programska reforma GHB medrese te otvaranje ITF-a (Islamskog teološkog fakulteta, kasnije Fakultet islamskih nauka FIN) i Ženske medrese u Sarajevu. Otvaranjem ITF-a ostvaruju se decenijske želje svih muslimana sa ovih prostora jer je u periodu austro-ugarske vladavine na ovim prostorima egzistiralo više visokoobrazovnih zavoda: Mektebi nuwab (14.05.1887.), Daru-l-muallimin (16.05.1891.), Viša islamska teološka škola (1935./1936.).

Datum 29. rujna 1977. godine jedan je od svijetlih datuma hodograma Islamske zajednice jer je ona institucionalno ojačala sa ITF-om, a svi koji su tome doprinijeli na čelu sa dr. A. Smajlovićem – predsjednikom Starješinstva Islamske zajednice BiH, Hrvatske i Slovenije obilježili su ovo razdoblje. Vjernici su prepoznali značaj visokoobrazovne institucije i svojim velikim priložima sebe utkali i uvakufili u ITF. U znak zahvalnosti svim vakifima iznad 50 000 (pedeset hiljada dinara) dodijeljena je vakufnama, a imena uklesana na ploči Fakulteta. Oko 600 uzvanika i velikog broja delegacija iz cijelog arapsko-islamskog svijeta taj dan

⁸⁰ Isto

je proslavilo otvorenje Kuće znanja i mudrosti u Sarajevu. Referati koji su se taj dan mogli čuti počev od reisu-l-uleme H. Naima ef. Hadžiabdića preko dr. Hamdije Čemerlića, Abdurahmana Hukića, Husejn-ef. Doze do šejh Muhammeda Ali Harekana, izaslanika kralja Saudijske Arabije, ispunjeni su oduševljenjem i posebnim čestitkama na uspjehu dr. A. Smajloviću koji je sve govore sa bosanskog jezika direktno prevodio na arapski, a govore s arapskog prevodio na bosanski jezik. Fakultet postaje njegova preokupacija. Osobno se uključuje kao predavač, ali i okuplja ekipu vrhunskih predavača a istovremeno vodi računa o mladim kadrovima. Mladi studenti vrlo brzo postaju asistenti i oni danas čine okosnicu intelektualnog miljea Islamske zajednice. Napominjem samo neke od njih: akademik Enes Karić, prof.dr. Rešid Hafizović, Adnan Silajdžić, Ismet Bušatlić i dr.

Drugi vrlo značajan projekt u mandatu dr. Smajlovića jeste i otvaranje ženskog odjeljenja Medrese. To je plod velikog nastojanja uključivanja žene u rad i aktivnosti Islamske zajednice. U izvodu iz zapisnika sa sjednice Sabora Islamske zajednice iz 1980. godine vidljiva je intencija dr. Smajlovića za rješavanje ovog pitanja. Donosimo dijelove toga zapisnika: *„Na dva posljednja zasjedanja Vrhovnog sabora posebno je akcentirana želja i namjera da se žena muslimanka što više i što potpunije uključi u rad Islamske zajednice. Očito je, a to je na mnogim zvaničnim skupovima posebno istaknuto, da je žena veoma malo ili nikako uključena u proces razvoja Islamske zajednice, odnosno da je njeno prisustvo ponajviše izvanjsko, kao posjetioca određenih predavanja, svečanosti i sl., što je samo po sebi apsurdno kada se zna kakvu i koliku ulogu žena mora da odigra, jer je ona danas, sasvim sigurno, temeljni faktor vaspitanja pa i obrazovanja djeteta, te njena iskustva mogu da budu dragocjena i u drugim oblastima.*

Međutim, bar po sadašnjem stanju stvari, želje su ostale samo želje jer vrlo malo podataka govori da se na tom planu nešto značajnije uradilo. Tu i tamo uvedena su predavanja za žene i to najviše uz ramazan gdje žena ostaje i dalje pasivni posmatrač, i sve se na tome završava. Naravno, a to se mora imati na umu, nije

*glavni uzrok u organima Islamske zajednice, odnosno službenicima na terenu koji bi trebali da se ovim pitanjem malo dublje pozabave. Velike teškoće predstavlja i sama žena zbog tradicionalne njene ukorijenjenosti u dom i u porodicu, pogotovu kada se radi o nešto zaostaliyim i patrijarhalno konzervativnijim sredinama. Uz to žene koje bi se na neki način mogle angažovati, većinom su zaposlene, a uz posao moraju raditi i mnoge porodične obaveze, pa bi svaki dodatni rad bio isuviše veliko opterećenje. Međutim, glavni je uzrok, po svemu sudeći što se na ženu još uvijek, sa časnim izuzecima, gleda na biće koje ne može nešto posebno doprinijeti i u onim djelatnostima koje su tradicionalno muške. No, nadati se je da će se stanje umnogome izmijeniti kada prva generacija svršenica Gazi Husrev-begove medrese napusti školske klupe i ode u različite krajeve kao vjerski službenici. Uz žene koje će se profesionalno baviti vjerskom djelatnošću svakako će biti lakše da i druge žene prihvate određene poslove i što je najvažnije shvate smisao i svrhu učestvovanja u njima.*⁸¹

Iz mnogobrojnih zapisnika iz vremena dr. Smajlovića kao i velikog broja održanih govora jasno su potencirane jake institucije, posebno one odgojno-obrazovne. Uspješan i djelotvoran rad Islamske zajednice bez cjelovitog vjerskog obrazovanja ne da se ni zamisliti, sa svim njegovim komponentama koje uvjetuju primjenu islamske misli. Islamskoobrazovni piramidalni oblik, od baze do vrha, mora biti kompletan, kontinuiran i programski tako postavljen da i organizaciono i odgojno – pedagoški mora odgovarati određenim željama i ciljevima. Svjesna ovih zakonitosti, Islamska zajednica je od prvih dana njezinog izdavanja iz Osmanskog carstva nastojala, sukladno svojim ekonomskim i drugim mogućnostima, da organizira institucionalni odgoj i obrazovanje koji će zadovoljiti potrebe našeg podneblja uvijek vodeći računa o sintezi naprednog i islamskog. Iz takvog ozračja gradi se i Alaudin medresa u Prištini, a uz velike poteškoće sa vlastima u Skoplju gradi se i medresa u Skoplju. Na tragovima ove vizije danas Islamska zajednica ima: Karadžoz-

⁸¹ Glasnik Vrhovnog Islamskog starješinstva u SFRJ, str. 177. – 178.

begovu medresu u Mostaru – muško i žensko odjeljenje, Islamsku pedagošku akademiju u Mostaru, Elči Ibrahim- pašinu medresu – muško, a od prošle godine i žensko odjeljenje, Medresu „Džemaludin Čaušević“ u Cazinu – muško i žensko odjeljenje, Medresu „Osman-ef. Ređović“ u Visokom – muško i žensko odjeljenje, Gazi Husrev-begovu medresa u Sarajevu – muško i žensko odjeljenje, Gazi Isa – begovu medresu u Novom Pazaru – muško i žensko odjeljenje, Behram – begovu medresu u Tuzli – muško i žensko odjeljenje, Medresa „Dr. Ahmed Smajlović“ u Zagrebu – kombinirano muško-žensko odjeljenje, Fakultet islamskih nauka u Bihaću, Zenici, Sarajevu i Novom Pazaru.

Statistički gledano, trenutno u navedenim medresama nastavu pohađa **2012** učenika razvrstanih u **73** odjeljenja. Od toga je **1018** muških i **994** djevojke. Na izvedbi nastavnog programa angažirano je 223 profesora, od toga 117 profesionalno, a 106 honorarno. Kako su medrese internatskog tipa, angažirano je na poslovima odgajatelja 61 osoba. Ovome svemu dodajemo i uslužno prateće osoblje 158 osoba. Iz svega navedenog vidljivo je da su **442** osobe angažirane na odgojno-obrazovnom procesu naših medresa.

Pregled po fakultetima je sljedeći: FIN –a u Sarajevu ima 342 studenta, što redovno, što izvanredno, od toga je 73 djevojke, što je 21,3 %; Fakultet u Zenici ima 450 što redovnih što izvanrednih studenata, od toga su 269 žene što je 59,7 %; Fakultet u Bihaću ima 154 studenta, od toga 46 žena, što je 29, 8 %; Fakultet za islamske studije u Novom Pazaru ima 150 studenata od tog su 62 žene, što je 41,3 %. Ukupan broj studenata u okrilju Islamske zajednice danas je **1096**, od toga je žena **450**, što je **41,05 %**.⁸²

⁸² Izvještaj o radu Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, godina 1427. – 1428.h. /2007. Sarajevo, rebi'u-l-ewel 1429.h. /mart 2008.

INFRASTRUKTURA I INVESTICIJE

Preuzimanjem dužnosti predsjednika Starješinstva Islamske zajednice za BiH, Hrvatsku i Sloveniju, dr. Smajlović uviđa veliki nedostatak infrastrukturnih resursa. Za uspješno djelovanje Islamske zajednice neophodni su uz džamije prateći objekti, mektebske učionice, uredski prostori, imamski stanovi, gasulhane, omladinski prostori. Potrebe takve vrste primjetne su u Bosni i Hercegovini, a posebno u zajednicama izvan Bosne i Hercegovine, Hrvatskoj, Sloveniji i cijeloj dijaspori. Djelatnici i namještenici Islamske zajednice bili su najčešće podstanari jer je imovina Islamske zajednice bila nacionalizirana od strane tadašnjih vlasti. Svjestan takve situacije, a i sama spoznaja da samo statusno zadovoljan službenik polučuje rezultate, daje maksimalan doprinos, dr. Ahmed Smajlović kreće u kupovinu stanova u Sarajevu koje dodjeljuje profesorima u Medresi, na Fakultetu, namještenicima Starješinstva. Takve i slične upute daje odborima i džematima na terenu kako bi najlakše i najbrže riješili stambeno pitanje imama po džematima i odborima. Isti program se provodi i na opremanju mektebskih prostorija i osavremenjivanju rada na vjerskoj pouci. U odlukama Vrhovnog sabora Islamske zajednice se kontinuirano u njegovom mandatu proteže odluka: *„Nastojati da se vjerski život i rad u džamiji osavremenjuje i ista koristi daleko više za sve oblike islamske aktivnosti. U tu svrhu pri gradnji novih i adaptacijama postojećih džamija i mesdžida prostore i opremu prilagođavati potrebama džemata.“*⁸³

Statusno pitanje imama kao nosioca glavnih procesa unutar Islamske zajednice bilo je vrlo složeno. Imami s malim ili nikakvim plaćama, plaćama u naturi bez socijalnog i zdravstvenog osiguranja su zatečena realnost s kojom se dr. Ahmed uhvatio u koštac. Sama ideja i želja da se to pitanje riješi kod imama je izazvala oduševljenje, a dr. Smajlović dobio naklonost svih imama. Na jednoj od sjednica Vrhovnog sabora, a po njegovu prijedlogu usvojena je odluka kako slijedi: *„Odbori kao i starješinstva dužni su usklađi-*

⁸³ Glasnik Vrhovnog Islamskog Starješinstva u SFRJ, god. 1980. str. 195.

vati lične dohotke vjerskih i ostalih službenika sa rastom troškova života. Posebno treba nagrađivati one koje daju izvanredan doprinos u svome radu a one koji ne izvršavaju svoje radne obaveze disciplinski goniti i kažnjavati: “⁸⁴

Dr. Smajlović po svojoj funkciji ali i po vlastitom uvjerenju izašao je iz okvira Bosne i Hercegovine. Njega će sigurno po mnogo čemu pamtiti i dijaspora. Analizirajući izvode iz zapisnika koji su vođeni pod njegovim presjedanjem, vidljiva je stalna i kontinuirana strateška briga o dijaspori. Tu je imao podršku viših organa Islamske zajednice, reis-ul-uleme i Vrhovnog sabora. Prvi službeni kontakt Islamske zajednice sa Evropom ostvaruju dr. Hamdija Čemerlić i Husejn-ef. Đozo a na poziv Vatikanskog Sekretarijata za nekršćane koji se održao od 19. do 21. 11. 1976. godine u Beču o temi „O muslimanima u Evropi“. Tada je javno izložena problematika muslimana u Evropi i uz potpunu podršku i solidarnost svih prisutnih prihvaćeni su zaključci:

1. da se muslimanima pruže mogućnosti čuvanja i slobodnog obavljanja svoje vjere,

2. da imaju škole prilagođene njihovoj djeci sa proučavanjem Kur'ana časnog,

3. da budu priznati kao religiozna zajednica s javnim pravom koje bi se konkretno ispoljilo kroz mogućnost djelovanja preko mass-medija (radio i televizija), te da se omogući odgajanje muslimanske djece tamo gdje zakon priznaje religiozni odgoj kao i da im se priznaju sva ljudska prava kao i kod drugih građana.

Sljedeći korak kojeg je poduzela Islamska zajednica bilo je formiranje komisije koja će obići zapadnu Evropu i snimiti stanje o broju i potrebama muslimana. Delegaciju su sačinjavali Abdurahman Hukić, Jetiš Bajram i Tahsin Teufik. Oni su u periodu od 7. do 19. 2. 1977. godine posjetili gradove Austrije i Njemačke u kojima je koncentracija muslimana bila najveća. Izvještaji s tih putovanja protkani su emocijama muslimana i posebnim zahvalama Islamskoj

⁸⁴ Glasnik VIS u SFRJ, god. 1985. str. 309.

zajednici da se neko o njima brine. Zanimljiv je prijedlog Vrhovnom starješinstvu kojeg podnosi imenovana komisija i prioritet formiranja džemata u dijaspori. On izgleda ovako: Salzburg, Linc, Beč, Frankfurt, Krefeld, Minhen, Štuttgart, Hamburg, Berlin.

U periodu od 21. do 26. 04. 1977. godine, reis-ul-ulema, h. Naim Hadžiabdić, sa dr. Hamdijom Čemerlićem i dr. Ahmedom Smajlovićem boravili su službeno u gradovima Zagrebu, Rijeci, Puli i Ljubljani. Iz pisanih tragova ove posjete vidljivi su sljedeći podaci:

- na prostorima R Hrvatske i Slovenije tada je živjelo oko 200000 muslimana s intencijom porasta, posebno u industrijski razvijenim mjestima,
- postoje već odbori u Rijeci, Puli, Sisku, Karlovcu i Ljubljani i ispunjeni su uvjeti za formiranje odbora u Jesenicama, Kopru i Splitu,
- konstatirana je činjenica da je dato zeleno svjetlo izgradnje Islamskog centra u Zagrebu, ali niže razine još osporavaju, a utvrđeno je zemljište za izgradnju Islamskog centra u Ljubljani,
- delegacija je imala susret sa predsjednikom Komisije za odnose sa vjerskim zajednicama u Hrvatskoj, g. Ivanom Lalićem, kao i susret sa svim predsjednicima općina navedenih gradova.

Od tada pa sve do kraja 1985. godine kroz odluke najviših organa Islamske zajednice proteže se neka od vrlo važnih i značajnih odluka za dijasporu. Ono što posebno ističem jeste apel i poziv svim organima Islamske zajednice da se uključe u izgradnju Islamskog centra u Zagrebu. U cilju pregleda ove povijesne akcije donosimo odluke i preporuke vrhovnih vjerskih organa Islamske zajednice BiH, Hrvatske i Slovenije:

1) „Daleko veću brigu posvetiti unapređivanju vjerskog života u dijaspori, provoditi u djelo zaključke savjetovanja od 17.03.1979. godine u Sarajevu, preduzimajući efikasne mjere da se sakupe veća sredstva za potrebe islamskih objekata u dijaspori. Budući da su pri kraju pripreme za početak gradnje džamije u

Zagrebu, kao objekta šireg značaja za cijelu dijasporu, pozivaju se svi odbori Islamske zajednice da se odazovu ovom zadatku i materijalno pomognu vjernicima iz svih naših krajeva koji žive u SR Hrvatskoj i SR Sloveniji, gdje su im mesdžidi najpotrebniji. ⁸⁵

2) *„Pozivaju se svi odbori Islamske zajednice i vjerski službenici da kontinuirano nastave sa materijalnim pomaganjem dovršenja džamije u Zagrebu, naročito oni koji nisu dali svoj doprinos“.* ⁸⁶

3) *„Vrhovni sabor izražava zadovoljstvo sa izgradnjom medresa u Skoplju i Prištini kao i kompleksom džamije u Zagrebu, te odaje puno priznanje svim pregaocima na tim poslovima. Ujedno Vrhovni sabor apeluje na sve koji još nisu poslali svoju pomoć da to učine što prije.“* ⁸⁷

4) *„Vrhovni sabor apeluje na sve organe Islamske zajednice da Odboru Islamske zajednice u Zagrebu ukažu hitnu financijsku pomoć u svrhu što bržeg dovršenja džamije i njenog otvaranja“.* ⁸⁸

Pisani tragovi iz ovog perioda govore da je Starješinstvo Islamske zajednice BiH, Hrvatske i Slovenije u ovom periodu imalo kontinuirano neke tačke prisutne na svim sjednicama koje su aplicirane i na Vrhovni sabor koji je objedinjavao Islamsku zajednicu u SFRJ. (Starješinstvo Islamske zajednice Srbije, Starješinstvo IZ-e Makedonije, Starješinstvo IZ-e Crne Gore i Starješinstvo IZ-e BiH, Hrvatske i Slovenije) To su: Izvještaji o aktivnostima između dvije sjednice i analiza učinka, Izgradnja zavoda i planiranje novih vjerskih objekata, Izvještaji Vjersko-prosvjetne komisije sa analizama i komentarima te prijedlozima za poboljšanje, Aktivnosti žene u vjerskom životu Zajednice, Usklađivanje normativnih akata, Aktivnosti u dijaspori, Vakufi i modeli uvakuflijanja, Permanentno usavršavanje imama i vjerskih službenika i organa Islamske zajednice te statusno pitanje i standard imama, Saradnja i jačanje

⁸⁵ Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ, god. 1980. str. 195.

⁸⁶ Isto, god. 1983. str. 603.

⁸⁷ Isto, god. 1984. str. 257.

⁸⁸ Isto, god. 1985. str. 196.

jedinstva Islamske zajednice, Izdavačka djelatnost, Izvještaj o radu ITF-a i GHB medrese. Svaka od nabrojanih tema može se zasebno obraditi i iz njih se može sagledati istinsko stanje i problem s kojima su se suočavali članovi Starješinstva na čelu sa dr. A. Smajlovićem.

Završavajući ovo poglavlje, želim istaći da je u naznačenom periodu vidljivo strateško planiranje i jasno definiranje potreba muslimana na ovim prostorima. Svakako da realizacija u svim slučajevima nije završena, ali je jasno definirana. Investiranje u naznačene projekte bilo je prioritet.

Godine 1983., zahvaljujući intervenciji dr. Smajlovića, pronalazi se prikladna kuća u samom središtu grada Pule. Sami objekt bio je veličine 800 m² te je imao 1500 m² dvorišta. Obavještavaju predsjednika Starješinstva Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, dr. Ahmeda Smajlovića, o pronalasku odgovarajućeg objekta za muslimane Pule i Istre. Tokom tog razgovora dr. Ahmed Smajlović ih je upitao za dvije stvari; koliko je od objekta udaljena srednja škola te koliko je od objekta udaljena bolnica. Kada su ga izvijestili da je u neposrednoj blizini i škola i bolnica, dr. Ahmed Smajlović im je odgovorio da je to dobar objekt za muslimane Pule ma koliko bio skup. Dr. Ahmed Smajlović zajedno sa pravnikom Muhammedom ef. Salkićem i blagajnikom Alijom Ramićem dolazi u Pulu, 1984. godine, kada se potpisuje ugovor o kupovini kuće za potrebe muslimana Pule i Istre u ulici Leonardo da Vinci 11. Putem Starješinstva IZ-e je naloženo tadašnjim odborima IZ-e da uplate svoje priloge kao pomoć u otplati i mnogi su se odazvali i pomogli te svoju pomoć uplatili putem žiro računa. Isto je učinjeno i u Splitu tako da danas u samom središtu Splita imamo reprezentativne prostorije u vlasništvu Islamske zajednice.

INOVACIJE

Sama riječ inovacija u tom periodu pa čak i danas njezin izričaj unutar vjere i vjerske organizacije predstavlja nekakve 'bid'ate' – novotarije, na što su muslimani posebno osjetljivi. Često se poseže i za hadiskim argumentima u kojima se 'bid'at' osuđuje i prezire. No, ovdje treba istaći da se ne radi o tome, već je riječ o novim da'vet-skim oblicima djelovanja do tada nepoznatim u radu Islamske zajednice ili vrlo malo zastupljenim. Pokušava se primijeniti ono što se objektivno može s obzirom na političko okruženje. Navodim samo neke od redovnih modela u kojima se osobno uključio i sam dr. Ahmed Smajlović, a isto je zahtijevao i od svih svojih suradnika. To su:

1. Redovna javna tribina

Svima koji su u tom periodu navraćali u Sarajevo, nedjeljom uz ramazan poslije podne namaza u Begovoj džamiji predavanje je imao dr. A. Smajlović. Kako je ozvučenje prenosilo i izvan džamije, moglo se primijetiti da je harem i ulica bila zakrčeni od posjetilaca. Bilo je ljudi koji su iz raznih krajeva BiH dolazili redovno da ga slušaju, a često su se organizirali i autobusi džematlija koji su željni lijepe i aktualne riječi iz raznih krajeva BiH.

2. Vjerske svečanosti

Sve svečanosti u Zajednici od akike preko mevluda, tevhida, dženaza, raznih dova, mektebskih svečanosti, otvorenja džamija i sl. imale su zadaću da promoviraju univerzalne poruke islama i da bude jačanje islamske svijesti kod muslimana. Jasnim nalogom koji je upućen od strane Starješinstva svim imamima date su smjernice kako sve to staviti u službu islama. Dr. Smajlović se osobno angažirao na tom polju kao i svi njegovi saradnici, profesori FIN-a i Medrese. U izvještaju za 1981. godinu stoji da je dr. A. Smajlović prisustvovao za proteklu godinu (1980.) na 55 različitih svečanosti.

3. Promocija islama putem vlastitih medija

Preporod, Glasnik i Takvim su obogaćeni mnogim zanimljivim sadržajima, neobrađenim temama, raznim kompetentnim autorima, ali dr. Smajlović osniva list Islamska misao kojoj biva i prvi

urednik. To je revija za islamistiku, teologiju i informatiku. Osniva i Zbornik radova ITF-a. Islamska misao i Zbornik daju mogućnost našim najeminentnijim alimima da pišu na različite teme kojima će se islam približiti čovjeku, ovom čovjeku kojem fali racionalno i intelektualno tumačenje islama. Ako analiziramo danas teme, autore i strukturu ovih izdanja vidjet ćemo da je zaista riječ o pravom pristupu približavanja islama razumljivim jezikom običnom čovjeku, ali ništa manje i intelektualcima.

4. Izdavačka djelatnost

Izdavačka djelatnost bukvalno je doživjela svoj procvat dolaskom dr. Smajlovića na čelo Starješinstva. Kako je potreba velika za pravim štivom, Starješinstvo se odlučilo da izdaje mnoga izdanja koja su nastajala od naših autora, ali isto tako i prevedena sa raznih jezika a najčešće sa arapskog. Da je riječ o pravim izdanjima, govori i činjenica da se većina djela danas reprintira po ne znam koji put na našim prostorima.

5. Prevodilačka djelatnost

Dr. Smajlović je veliku pozornost posvetio prevodenju. Svi koji su mogli prevoditi bili su angažirani na tom polju u cilju da se što više, što raznolikije, iz svih krajeva svijeta iznese mišljenja i stajališta na ovim prostorima. Osobno je mnogo prevodio sa arapskog i tako je nastalo preko 5000 stranica u 256 radova, ali je i arapskoj javnosti približio djela Derviš i smrt i Hasanaginicu, koje je preveo.

6. Stručno ekipiranje radnih timova iz različitih oblasti odlika je dr. A. Smajlovića

Često je uključivao i znanstvenike nemuslimane da pišu o svojim postignućima koja su komplementarna sa islamom i koja osvjetljavaju određenu dimenziju islama kroz prizmu znanosti i nauke. Najčešće su to bili doktori, liječnici koji su medicinski argumentirali propise islama.

7. Otvorenost u dijalogu sa drugim konfesijama

Dr. Smajlović imao je izoštrenu dijalošku nit sa predstavnicima drugih konfesija. Njegove govorničke sposobnosti i vještine

plijenile su sve slušaoce bez obzira kojoj vjeri pripadali. Zagovarao je dijalog na ravnopravnoj osnovi i uvijek je polazio od prihvatljive platforme socijalističkog poretka, jedinstva i ravnopravnosti među ljudima. Vjera je ono što srce čuti. Poznavanje drugog i drugačijeg doživljavao je bogatstvom. Želja da intelektualno parira svima u društvu bila je njegova opsesija. To ga je ponukalo da pošalje dr. Adnana Silajdžića i dr. Rešida Hafizovića da studiraju na KBF-u (Katoličkom bogoslovnom fakultetu) u Zagrebu. Dimenzije njegova djelovanja prelaze u internacionalno, interkulturalno, interreligijsko, inter-disciplinarno. Tu činjenicu temeljim na Islamskoj enciklopediji objavljenoj 2001. godine u Turskoj u kojoj se o dr. A. Smajloviću govori na pune 2 stranice sa svim referencama koje prate jednu enciklopediju.

ZAKLJUČAK

Danas nakon dvadeset godina od preseljenja na Ahiret dr. Smajlovića možemo slobodno kazati da se još nisu realizirale mnoge vizije i ideje Islamske zajednice na ovim prostorima koje je on postavio još tada. Zasigurno da vizija Islamske zajednice koju je imao dr. Smajlović može i danas poslužiti kao platforma u osmišljavanju pozitivnih koraka i djelovanja Islamske zajednice u budućnosti. Otvaranje Islamskog centra u Zagrebu je dočekaao, ali još nema Islamskog centra u Ljubljani, nema ni po drugim većim mjestima Evrope. Ako izuzmemo Islamsku zajednicu u Hrvatskoj i Sloveniji, ostale sve zajednice rade po istom modelu još iz njegovog vremena. Današnji pokušaju muslimana – Bošnjaka u Njemačkoj, Australiji, SAD da se organiziraju kao Mešihat su na tragu vizije dr. Smajlovića. To je model održivog integriranog opstanka muslimana u tim zemljama i putokaz drugima da krenu istim putem. Pozivajući se na svoju autohtonost, dobrom organizacijom najljepše se može prezentirati islam i jačati zajednica. Pokušaji da se institucionalno prizna islam u Evropi ne mogu se realizirati sve dok

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

se zajednica ne uredi iznutra. Sve dok se to ne dogodi muslimansko pitanje u Evropi neće biti riješeno, a svoje vjerske potrebe zadovoljavat će po neuvjetnim podrumima, organizirani kao razni klubovi i udruženja a ne kao medžlisi, džemati i mešihati.

Odnos Islamske zajednice u BiH prema dr. Smajloviću, usudujem se reći – je maćehinski. Jedina institucija koja nosi njegovo ime je Zagrebačka medresa i Islamska gimnazija Dr. Ahmed Smajlović u Zagrebu. O njemu se malo piše, malo govori, i ne valorizira se njegov rad. Mislim da ima toliko njegovih studenata danas, vrhunskih alima, koji bi o njemu mogli puno više i kompetentnije reći od mene, ali sam sretan da sam živio u vremenu dr. Smajlovića i da danas mogu nešto reći o njemu i njegovom bogatom životu.

Hvale je vrijedan simpozij održan 24. – 27.04.2008. g. u organizaciji Mešihata Islamske zajednice, Zagrebačke medrese „Dr. A. Smajlović“ i IOM-a Zagreb, u Islamskom centru Zagreb. On svjedoči da Islamska zajednica u Hrvatskoj na čelu sa uvaženim muftijom Ševkom ef. Omerbašićem zna vrednovati svačiji doprinos i zna se odužiti i ovjekovječiti imena onih najzaslužnijih. Nedvojbeno je da je dr. Ahmed Smajlović jedan od najzaslužnijih i da mu Islamska zajednica u Hrvatskoj zna uzvratiti.

Hvala na pažnji!

Dr. Bilal Hasanović

ODNOS DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA PREMA BOSANSKOHERCEGOVAČKIM MUSLIMANIMA U DIJASPORI

Danas, nakon skoro dvije i po decenije od odlaska dr. Ahmeda Smajlovića sa dužnosti čelnika Starješinstva Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, teško bi bilo u jednom kraćem izlaganju cjelovito zahvatiti sve segmente njegovog djelovanja u području muslimanske dijaspor, kako one unutar bivše Jugoslavije, tako i one van nje.

Ipak, kao jedan od njegovih bliskih saradnika, odnosno rukovodilac Vjersko-prosvjetne službe ovog starješinstva, pokušat ću, makar i sa ove distance, da iznesem bar neke naznake ovog vida njegove uspješne vjersko-prosvjetne djelatnosti.

Dolaskom na dužnost predsjednika Starješinstva Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, 1975. godine, dr. Ahmed Smajlović je iskazao neviđenu energiju i entuzijazam u oblastima vjerskog i kulturnog života muslimana ovih prostora.

Iako je u samom startu vidio i osjetio mnogobrojne scile i haribde, kroz koje je morao proći, kako u Islamskoj zajednici, tako i van nje, on je energično krenuo na ono što se objektivno dalo uraditi, ne samo u Islamskoj zajednici Bosne i Hercegovine, Hrvatske i

Slovenije, za koju je bio neposredno odgovoran, nego i mnogo šire, gdje žive muslimani sa ovih prostora, koji čine dijasporu, odnosno muslimansku manjinu. Ono što je trebalo u tom pravcu prioritetno učiniti jeste sagledati stanje muslimana u dijaspori kako unutar, tako i van Jugoslavije. Posjećujući mnoga mjesta, ne samo na području ovog starješinstva, nego i na područja drugih starješunstava IZ-e, kao i u inozemstvu, i kontaktirajući sa mnogobrojnim pojedincima i džematima, dr. Smajlović je dobro uočio problematiku koja je tištila muslimane dijaspornih područja.

Da bi se vjersko stanje u tim područjima počelo ozbiljnije popravljati, trebalo je, prije svega, riješiti jedno od krucijalnih pitanja, odnosno osigurati kvalitetan imamski kadar, koji je u to vrijeme skoro svugdje nedostajao. Treba spomenuti činjenicu da je u to vrijeme na području Bosne i Hercegovine bilo samo 4-5 imama sa visokom stručnom spremom. Također je bio mali broj imama i sa srednjom stručnom spremom, dok je preovlađujući broj bio onih sa nepotpunom srednjom spremom i imamskim ispitom. To je vrijeme kad je na području Starješinstva djelovala samo jedna srednja vjerska škola – Gazi Husrev-begova medresa, i to sa ograničenim kapacitetom, dok će osnivanje Islamskog teološkog fakulteta uslijediti tek 1977. godine.

No, to, ipak, nije bila smetnja da se krene i prema dijaspori. Učinjeni su krupni napor da se pojedini profesori Gazi Husrevbegove medrese, službenici Starješinstva i novoprispjeli svršenci nekih islamskih univerziteta iz inozemstva upute u pojedina područja, u početku, zbog finansijskih razloga, samo preko ramazana, a kasnije i za stalno. Tako su ubrzo postavljeni stalni imami u nekoliko gradova zapadne Njemačke, Torontu, u Kanadi, Čikagu, u Americi, Melburnu i Sidneju u Australiji i nekim drugim mjestima. Iako je, administrativno, ovaj vid djelatnosti bio u nadležnosti Vrhovnog islamskog starješinstvu, koje je formalno pokrivalo područje cijele Jugoslavije, dr. Ahmed Smajlović je bio stvarni i suštinski pročelnik i organizator ove djelatnosti. Zahvaljujući toj činjenici, mnogi pripadnici Islamske zajednice sa ovih prostora koji su se, sticajem raznih okolnosti, naselili u zemljama zapadne Evrope,

Amerike, Kanade i Australije, posredstvom novoformiranih džemata, postali su mnogo svjesniji svojih korijena, kulturne, vjerske i nacionalne pripadnosti. To su, zapravo, bili prvi i glavni nukleusi, od kojih će se kasnije u mnogim zemljama, a naročito tokom i poslije posljednje agresije na Bosnu i Hercegovinu, i zalaganjem današnjeg Rijaseta Islamske zajednice, a posebno aktuelnog reisul-uleme, dr. Mustafe ef. Cerića, formirati vrlo uspješni džemati, pa i mešihati IZ (Njemačka, Australija, Hrvatska, Slovenija).

Upravo su dolaskom dr. Ahmeda Smajlovića na čelo najutjecajnijeg starješinstva Islamske zajednice Jugoslavije oživjele mnogobrojne inicijative za izgradnjom i kupovinom vjerskih objekata na području Hrvatske i Slovenije. Tako su kupljeni ili napravljeni džamijski objekti sa pratećim sadržajima u Ljubljani, Puli, Zagrebu, Sisku, Osijeku, Gunji itd., te postavljeni aktivni vjerski službenicima. Posebno je vođena velika aktivnost oko izgradnje Islamskog centra i džamije u Zagrebu, gdje je dr. Ahmed Smajlović, pored ostalih, imao neprocjenjivu ulogu, jer je društvena zajednica u bankarskim transakcijama zahtijevala isključivo njegov potpis. Otuda je bilo vrlo tužno na svečanosti otvaranja ovog centra i džamije u Zagrebu 1987. godine vidjeti izoliranog dr. Smajlovića, zbog poznatih događaja oko njegove smjene, iako je u ovaj projekat uložio dobar dio svoga autoriteta, pa i života.

Kroz višegodišnu saradnju sa dr. Ahmedom Smajlovićem u Starješinstvu Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije, uvjerio sam se da je dr. Ahmed-ef. bio veliki entuzijast, da je s puno ljubavi, emocija i žara u srcu pristupao rješavanju mnogih pitanja, čak i onih koja su u uvjetima komunističke diktature, bila skoro nedodirljiva. Osobno sam imao priliku uvjeriti se kako je teško doživljavao vrlo mučne susrete sa predstavnicima Državne bezbjednosti, koji su mu stalno, kao Damaklov mač, visili iznad glave. Svaki put kad sam ga vidio zakrvavljenih očiju, znao sam, iako o tome nismo međusobno razgovarali, da je imao mučan razgovor sa ovim državnim dušebrižnicima. Tebalo je, uz ogromne intelektualne i radne napore, kojima je dr. Smajlović bio svakodnevno izložen, izdržati ovaj usiljeni tempo života. Uvjeran sam da

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

je u toj borbi uvijek branio interes Islamske zajednice, njenih ustanova i naših istaknutih aktivista, koji su zbog svoje ljudske dosljednosti i vjerske gorljivosti nerijetko bili predmet esdebeovskog progona i odstrjela.

Iako je dr. Smajlović prividno uživao relativno visok ugled kod državnih institucija, oni mu, stvarno, nikada nisu vjerovali, niti ga smatrali „svojim“ čovjekom, optužujući ga kasnije kako šakom patriotskih fraza baca prašinu u oči državi, dok se iza njegova angažmana, zapravo, krije svestrana borba za vjerski, kulturni i nacionalni prosperitet Muslimana.

Neki su, nažalost, ovu Ahmed-efendijinu borbu pogrešno razumijevali, ne shvatajući da je u jednom totalitarno-boljševičkom režimu, u kome je vjera, a islam posebno, tretirana neprijateljem broj jedan, bilo nemoguće drugačije djelovati, a ipak uspjeti.

No, vrijeme koje je iza nas je najbolji svjedok, a uvjeren sam da će to i naredna istraživanja potvrditi, da je dr. Ahmed-ef. svoj relativno kratki ovosvjetski život nesebično poklonio borbi na Allahovom Putu. Zato molimo Uzvišenog Stvoritelja da mu grijehe magfired učini i da ga Dženneti-firdevsom nagradi.

Sarajevo, 23. decembra 2008

Dr. hfz. Halil Mehtić

EDUKATIVNI RAD DR. AHMEDA
SMAJLOVIĆA I NEKE ZAKULISNE
RADNJE OKO NJEGOVOG
SMJENJIVANJA

*“Gospodaru naš, oprosti nama i braći našoj koja su nas u
vjeri pretekla i ne dopusti da u srcima našim bude imalo
zlobe prema vjernicima: Gospodaru naš, ti si zaista dobar
i milostiv.” (El-Hašr:10)*

Jedanaestog augusta 2008. godine navršilo se dvadeset godina od smrti našeg poštovanog profesora dr. Ahmed-ef. Smajlovića. Tek danas, sa ove vremenske distance, možemo objektivno donositi sud o tom velikom bošnjačkom alimu, koji je, slobodno možemo kazati, načinio prekretnicu u svim segmentima rada Islamske zajednice. Ima li se u vidu činjenica da je dr. Ahmed Smajlović radio u vrijeme najizraženijeg totalitarnog komunističkog režima, ne možemo a da mu za ono što je uradio ne iskažemo svoje poštovanje, utoliko prije što se državni agresivni ateizam nastojao etablirati u sve pore života, a visokomisleći ljudi našeg naroda osujetiti u afirmiranju naših vjerskih i nacionalnih vrijednosti.

RAD NA EDUKATIVNOM PLANU

Radeći kao predsjednik Starješinstva za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju, dr. Smajlović, rahmetullahi alejhi, bio je pravo osvježenje, ličnost koja je svojim autoritetom i znanjem pokrenula tromi mehanizam Islamske zajednice. Ubrzo počinje i rad Islamskog teološkog fakulteta, na kojem je predavao akaid i islamsku filozofiju. Nas, njegove studente, oduševljavala je upućenost našeg profesora u literaturu iz tih naučnih oblasti, koju nam je izdašno nabrajao i preporučivao.

Jedan je od osnivača *Islamske misli*, tog prvorazrednog štiva u našem izdavaštvu. Originalnim radovima i prijevodima dr. Smajlović je i sam davao značajan doprinos afirmaciji tog časopisa.

Uz to, reorganizirao je rad Starješinstva, što je dobrahno doprinijelo efektivnijem djelovanju svih službi za dobrobit Islamske zajednice. Izuzetan doprinos, u to vrijeme, dala je Služba za izdavačku djelatnost. Štampano je na desetine knjiga sa islamskim sadržajem, a neke od njih i danas doživljavaju obnovljena izdanja. Za potrebe tehničke pripreme izdanja *El-Kalema* kupljena je tada naj-savremenija oprema u Sarajevu. Zahvaljujući njegovoj inventivnosti i ugledu u arapskom svijetu, donirana je i moderna stamparija za potrebe IZ-e, a uz to su osigurana i sredstva za nabavku savremene radio-stanice.

Posebnu pažnju poklanjao je radu sa islamskim aktivistima na terenu, prije svega imamima. Ostat će upamćeni redovni seminari koji su održavani u Sarajevu i drugim mjestima u Bosni i Hercegovini. Tretirane su teme iz teologije, pedagogije, metodike, da've, imameta i drugih znanosti.

Na planu edukativnog rada dr. Smajlovića valja posebno izdvojiti stručni seminar, održan u septembru 1980. godine, za potrebe tadašnjih vjersko-prosvjetnih referenata, profesora Medrese i obrazovanijih imama. Seminar je organiziran u suradnji sa Islamskom organizacijom Rabita iz Saudijske Arabije. Predavači su bili i eminentni alimi iz nekoliko arapskih zemalja. Posebno vrijedi istaknuti Ebu Bekra el-Džezairija, jednog od imama i vaiza u Poslanikovoj,

s.a.v.s., džamiji u Medini, zatim šejha Omera Fulatu, profesora na Univerzitetu *Ummul-kura* u Mekki, kao i prof. dr. Er-Ruvejia, predavača na Univerzitetu *Melik bin Abdul-Aziz* u Džeddi. Nosilac projekta u ime Rabite i, ujedno, predavač na seminaru bio je Ali Muhtar iz Džedde.

Seminar je trajao cijelu sedmicu. Učesnici tog skupa mogli su slušati predavanja i razgovarati o najsloženijim stručnim mes'elama iz oblasti fikha, tefsira, hadisa, akaida, da've i drugih znanosti. Posebno su bile interesantne rasprave na popodnevnim sesijama. Prisustvo eminentnih alima dobilo je dodatnu vrijednost time što su neki od njih bili raspoređivani i u obližnja mjesta, da drže predavanja ili klanjanju džuma-namaz. Tom prilikom, između ostalih, upriličene su posjete Kiseljaku, Maglaju, Rogatici, Tesliću... Na kraju seminara učesnici su na poklon dobili i neka vrlo vrijedna djela, kao što su: *Kitabul-fikhi alel-mezahibil-erbea*, *Tefsir ibn Kesir*, *Fikhus-sunne*, *Tarihul-hulefa'*, *Akidetut-tahavijje* itd.

U očima običnog svijeta dr. Ahmed-ef. Smajlović uživao je posebne simpatije. Bio je nezamjenjiv gost velikih vjerskih skupova, posebno otvorenja džamija, gdje je kao vaiz, kazujući o ljepoti i savršenstvu Allahovog dina, ostavljao dubok trag na duše vjernika. Sarajlije se i danas živo sjećaju njegovih hutbi u Carevoj i ramazanskih dersova u Begovoj džamiji, na koje su dolazili i mnogi vjernici iz drugih bosanskohercegovačkih mjesta.

U želji da afirmira Islamski teološki fakultet, i nas, prvu generaciju studenata, pokrenuo je u Carevoj džamiji *Kjurs tribinu*, gdje smo izlagali svoje seminarske radove iz akaida. To je u vjerničkim krugovima pobudilo veliko interesovanje i postiglo zapažene rezultate.

ZAKULISNE RADNJE I NJEGOVA SMJENA

Tako široka lepeza vjerskih djelatnosti našeg profesora nije mogla proći nezapaženo od čuvara komunizma, koji su, po svaku cijenu, vjeru htjeli reducirati i učiniti je nečim privatnim i pojavom koja remeti shemu tadašnjeg društvenog uređenja. Njegove aktivnosti zasmetale su i pojedincima u Islamskoj zajednici, prije svega karijeristima, anarhistima. U prvo vrijeme ljubomora, a zatim zavist koja se pretvorila u mržnju, rezultirala je neprekrivenim opstrukcijama i kampanjom protiv dr. Smajlovića. To su prepoznali i vodeći ljudi Partije koji su, uz pomoć nekih sitnih duša iz naših redova, što ih Kur'an časni naziva licemjerima, isplanirali „Zlaću“. U tom motelu 1985. definitivno su uokvirene intrige „naših“ i planovi komunističkih vođa za diskreditaciju ovog uzornog alima. Njegovu smjenu trebalo je u očima naroda i javnosti nečim opravdati. U prilog tome izmislili su dvadesetak tačaka „nezakonitog“ djelovanja, među kojima se našla, vidi čuda, i tačka kojom je terećen za štampanje svoje doktorske disertacije, na arapskome jeziku, sredstvima Islamske zajednice. Optuživali su ga za nešto što je trebalo da bude ponos svih Bošnjaka. Predgovor je napisao istaknuti egipatski publicist dr. Mustafa Mahmud. On je s odušvljenjem govorio o Smajlovićevom djelu, istaknuvši, uz ostalo, da je pri izradi toga djela, koristio više od 600 izvora. O kvalitetu njegove disertacije *Felsefetul-istišraki ve eseruha fil-edebil-arebijil-muasir* (Orientalistička filozofija i njen utjecaj na savremenu arapsku književnost) najbolje govori podatak da je to djelo i u današnje vrijeme, u arapskim znanstvenim krugovima, nezaobilazan izvor, kada je u pitanju oblast orijentalistike i moderne arapske književnosti. Zahvaljujući štampanju te disertacije on je postao poznat u intelektualnim krugovima arapske javnosti i zbog toga uvršten je u biografsko djelo *E'alamut-turas fil-asril-hadis*, prof. Mahmuda el-Arnauta, među tridesetak učenjaka islamskog svijeta dvadesetog stoljeća.⁸⁹

⁸⁹ Vidjeti: Mahmud el-Arnaut, *El-E'alamut-turasi fil-asril-hadisi*, Mektebetu daryl-urubeti / Daru bin 'Imad, Kuvejt / Bejrut, 2001. str. 164-166.

KUKAVIČLUK NJEGOVIH POŠTOVAOCA

Koliko je otužno i jedno izgledalo rušenje našeg, nesporno najvišeg vjerskog autoriteta, još jasnije je izgledalo ponašanje njegovih brojnih poštovalaca iz svih struktura Islamske zajednice. Uz neke časne izuzetke, nijemo i iz prikrajka, bojeći se da se njima šta ne desi, pustili su Profesorove protivnike da kaljaju njegovo dostojanstvo i razjedaju njegovo biće.

Pitamo se: Hoće li nam naš profesor halaliti to kukavičko držanje? Kako uspijevaju beskrupulozni karijeristi govore riječi mudrog hazreti Alije, r.a.:

”Ne pobjeđuju zagovarači neistine zbog snage svoje laži; oni pobjeđuju zbog popuštanja i malaksalosti istinoljubaca u borbi za istinu.”

Godinama prije smjenjivanja nastojali su ga kompromitirati, pripisujući mu djela koja su, zapravo, njima bila svojstvena. Međutim, on se nije puno branio, radio je misleći da su to pojave prolaznog karaktera, mada, kao obični smrtnik, nije bio imun na sve to. U vrijeme žestokih insinuacija i pritisaka, požalio se jednom prijatelju, kroz suze mu rekavši: ”Ja više ne znam šta da radim. Kada sam kod kuće, komunisti me optužuju za panislamizam i fundamentalizam, a kada sam izvan granica BiH ”naši” iz Islamske zajednice me optužuju da sam komunistički špijun. Toliko puta sam, odmah nakon slijetanja, na aerodromima nekih arapskih zemalja, bio od strane obavještajnih službi privođen i saslušavan.“

Oснаženi pozicijama koje su brže-bolje zauzeli u Islamskoj zajednici nakon njegovog smjenjivanja, okuražili su se do te mjere da su ga čak razriješili i dužnosti profesora na ITF-u. Tadašnji reis imao je delikatnu dužnost uručjenja rješenja o smjeni. Po riječima očevidaca, pripremljeno rješenje mjesecima je držao u stolu, ne imavši dovoljno hrabrosti da ga uruči. Nekoliko dana nakon što je i do njega doprla vijest o rješenju, dr. Smajlović je doživio srčani udar, koji je, Allah najbolje zna, bio uzrokom njegove brze smrti.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Trinaestog augusta, odnosno prvog muharrema 1409. Hidžretske godine, iza podne namaza, u prisustvu velikog broja vjernika, u vječnu kuću ispraćen je naš cijenjeni profesor. Veliki broj ljudi gledao ga je na sofi Begove džamije, ali ovaj put na tabutu.

Ako poslije svega išta može djelovati utješno, onda je to činjenica da su imami, prilikom poznatih okupljanja 1989. god., iznudili od zvaničnika bitne detalje koji su se ticali zakulisnih radnji u vezi s njegovom smjenom. U amfiteatru Gazi Husrev-begove medrese tadašnji reisu-l-ulema spomenuo je ljude iz Islamske zajednice i državnih struktura koji su režirali i realizirali njegovu smjenu. Taj sramni čin ovjekovječen je i u sklopu profesorove biografije, objavljene u poznatom svjetskom biobibliografskom djelu *El-Ealam*.⁹⁰

Padom komunizma i dolaskom višepartijskog sistema, a s njim i vjerskih sloboda, često se prisjećamo nekih naših profesora, a posebno dr. Ahmeda Smajlovića, koji bi, zasigurno, blagodat slobode govora iskoristio višestruko bolje nego što je mi koristimo. U svakom slučaju, tek sada možemo potpunije osjetiti nedostatak velikog entuzijaste i alima, za kojeg od Milostivog molimo oprost i Džennet-i firdevs.

⁹⁰ Vidi: Muhammed Hajr Ramadan Jusuf, *Tetimetul-ealam liz-Zirikli*, 1/27, Bejrut 1998. godine.

Sead Halilagić

RAD DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA NA POVRATU TEKIJU U OKVIR ISLAMSKJE ZAJEDNICE

Tesavvuf je u okviru islamskog učenja odnjegovao zaseben pogled na svijet kroz ljubav prema Stvoritelju svega u kosmosu, Allahu, dž.š., ističući kao primaran cilj jačanje spoznaje Uzvišenoga Gospodara te kroz tarikatu razvio praktičnu metodologiju približavanja Njemu Veličanstvenom odgovarajući tako na svrhu stvaranja čovjeka. Tesavvuf i tarikatu su sastavni dijelovi islama pa ih tako treba i prihvatiti i njegovati. Svako ko ima imalo istinske duhovnosti unutar svoga bića će im iskazati pažnju. Merhum prof. dr. Ahmed-ef. Smajlović je znao njihovu vrijednost i značaj koji zauzimaju te je radio na njihovom uređenju u okviru Islamske zajednice. Kod nas u BiH je učenje tarikata uvijek bilo u skladu sa šeriatskim propisima, naglašenom pobožnošću i lijepim vladanjem uz aktivan doprinos svakog pripadnika očuvanju i širenju islama.

Uprkos tome što je Ulema medžlis u Sarajevu donio nepravednu i neosmišljenu odluku o ukidanju rada tekija u NR BiH, a na osnovu zaključka Vakufskog sabora za BiH od 12. marta 1952. god.(1) to nije značilo nestanak tarikata već, nažalost, njegovu stagnaciju, nekontrolisano širenje, otuđivanje i privatizaciju. Mislim da

posljedice osjećamo i danas. Ovo je uzrokovalo stvaranje tihe podjele među muslimanima i nepovjerenje u zvanične organe Islamske zajednice. Grupa pripadnika tarikata na čelu sa šejhom Fejzullah-ef. Hadžibajrićem nastojala je ukazivati na tu neprirodnu i štetnu po muslimane situaciju. Šejh Džemal Šehu 21.10.1971.god. pokreće inicijativu za osnivanje udruženja šejhova u SFRJ u okviru IZ-e tražeći odobrenje od Vrhovnog islamskog starješinstva u SFRJ za tu aktivnost.(2) Okupljajući šejhove i vekile šejha sa područja bivše države, 12. decembra 1971. god. formiran je Savez islamskih derviških redova Alije u SFRJ-SIDRA.(3) Vrhovno islamsko starješinstvo IVZ u SFRJ je 11.8.1973.god. i zvanično odbilo prihvatiti podneseni „Nacrt Statuta SIDRE“ i obavijestilo da „ovo Starješinstvo kao izvršni organ Vrhovnog sabora ne može niti želi odobriti rad tekija, osnivanje Saveza niti poslatog nam Statuta“.(4) U BiH je 3. juna 1974. godine formirano Povjereništvo SIDRA-e za BiH a ne Pododbor, kako je rukovodstvo SIDRA-e predlagalo, a činili su ga š. Fejzullah Hadžibajrić, š. Behauidin Hadžimejlić i š. Fadil Sokolović kao pojedinci.(5) Rad ovog povjereništva kao i ostalih nosilaca tarikatskog života u BiH ne da nije bio priznat već je bio negiran i onemogućavan od strane nadležnih institucija IZ-e kao štetan po muslimane. Mada je većina uleme prešutno odobravalala, pojedinci iz IZ-e na odgovornim funkcijama su zabranjivali sve javne tarikatske aktivnosti.

U ovako teškoj i nesređenoj situaciji po tarikat i tekije, početkom 1975. god. je izabrano novo rukovodstvo IVZ –e u SFRJ. Na mjesto reisu-l-uleme je izabran h. Naim ef. Hadžiabdić, na mjesto predsjednika Vrhovnog sabora IZ-e akademik prof. Hamdija Čemerlić, a za predsjednika Starješinstva IZ-e za BiH, Hrvatsku i Sloveniju prof. dr. Ahmed ef. Smajlović. Ovo je ključni moment za prekretnicu u stavovima zvaničnih organa IZ-e prema mjestu i ulozi tarikata i tekija kod nas i iznalaženja oblika uključenja tekija i pripadnika tarikata u aktivnosti IZ-e u BiH.

Akademik H. Čemerlić i dr. A. Smajlović su bili raspoloženi za saradnju sa tarikatom cijeneći složenost ukupne situacije, slabosti muslimana i potrebu za ujedinjenjem svih a u cilju očuvanja i jačanja

islama na ovim područjima. Posebno je bio značajan dolazak šejhu-l-Ezhera, prof. dr. Abdul-Halim Mahmuda, na čelu arapsko-islamskih delegacija 18.5.1975. god. na svečano uručenje menšure reisu-l-ulemi h. Naim ef. Hadžiabdiću u Sarajevo. Kao prva ličnost tog događaja, Šejhu-l- Ezhera je 20.5., na vlastiti zahtjev, posjetio Hadži Sinanovu tekiju i održao predavanje o hz. šejhu Abdul- Kadir Gejlaniji i njegovom značaju u islamu i prisustvovao zikru po kade-rijskom usulu. Hadži Fejzullah-ef. Hadžibajrić se susreo sa Šejhu-l-Ezherom u hotelu Evropi, o čemu je u pismenoj formi informisao i dr. Ahmed ef. Smajlovića kao predsjednika Starješinstva IZ-e za SR BiH. U pismu od 31.5.1975. g. Fejzullah-ef. između ostalog kaže: „Čini mi čast da mi je prof. dr. Abdul-Halim Mahmud izdao svoje usmeno i pismeno ovlaštenje o službi tesavvufu i tarikatu. Vi ste njegov učenik pa se nadam, da ćete kao predsjednik Starješinstva uzeti u rješavanje preinaku zaključaka Starješinstva od 9.12.1972. god. i odobriti predavanje Mesneviye u tekiji i sa zikrom.“(6) Dr. Ahmed je kao istinski alim znao vrijednost tesavvufa i tarikata, a imao je i posebno uvažavanje prema svome profesoru dr. Abdul-Halim Mahmudu, šejhu šazilijskog tarikata, keramet sahibiji, u šta se i sam nekoliko puta uvjerio družeći se sa njim za vrijeme studiranja u Kairu, a o čemu je i nekim ljudima pričao. Ovo je sve utjecalo da se istinski zainteresovao za stanje tarikata u BiH i počeo aktivan rad na rješavanju ovog delikatnog pitanja. Da bi se donijela objektivna ocjena stanja, hfz. Ibrahim-ef. Ridžanović je dobio zadatak od Starješinstva za BiH da obradi i napiše referat o tekijama i mogućim oblicima rješenja ovog pitanja.(7) Prijedlog hfz. Ridžanovića je išao u prilog odobrenja rada tekija u okviru IZ-e. Istovremeno je predsjednik Vrhovnog starješinstva IZ-e akademik Hamdija Čemerlić, uočio ovaj problem a želeći dobro islamu, muslimanima i IZ-i se također zainteresovao za njegovo rješavanje.

Tako je 7. februara 1977. akademik Čemerlić u prisustvu reisu-l- uleme h. Naim ef. Hadžiabdića obavio razgovor sa šejh Fejzullah ef. Hadžibajrićem o pitanju tarikata i tekija u BiH. Malo potom zatražio je i u pismenoj formi od njega pisani materijal o stanju tarikata i tekija u BiH toga vremena. Fejzullah ef. mu je uz

kratak historijski prikaz odgovor dostavio 23. marta 1977. god.(8) Akademik Čemerlić se zahvalio u pismenoj formi i predložio sazivanje sastanka predstavnika tarikata i IZ-e, na kojem bi se razgovaralo o pitanjima saradnje derviških redova i IZ-e. Inicijativu za sazivanje sastanka je prepustio š. Fejzullah-ef. Hadžibajriću. Ovaj prijedlog je potakao š. Fejzullah ef. Hadžibajrića da u saradnji sa š. Fadilom Sokolovićem i v. h. Abdullahom Fočakom, kao starješinama jedine tadašnje dvije sarajevske tekije, formuliše“ Opšte odredbe o tekijama i tarikatima“ i da ih 10. maja dostavi akademiku Čemerliću na uvid i ocjenu.(9) Sokolović i Fočak su posjetili i dr. Ahmed ef. Smajlovića i lično mu predali jedan primjerak ovog materijala tražeći primjedbe i dopune, da bi se nakon njihovog usaglašavanja sazvao i spomenuti sastanak. Da napomenem da je Fejzullah-ef. zatražio i dobio u pismenoj formi mišljenje i dopune ovih Odredbi i od našeg najvećeg živog alima tog vremena Kasim-ef. Dobrače. U svojstvu predsjednika Starješinstva IZ-e za SR BiH, Hrvatsku i Sloveniju prof. dr. Ahmed-ef. Smajlović saziva sastanak na koji poziva predsjednika Vrhovnog Starješinstva IZ-e za SFRJ akademika Hamdiju Čemerlića i funkcionere tarikata sa područja BiH.(10) Sastanak je održan u prostorijama Starješinstva IZ-e u ul. JNA 81/II, u Sabornoj sali u Sarajevu, sa početkom u 20,00 sati uz prisustvo 25 nosilaca tarikatskog života u BiH, koji su bili šejhovi, vekili šejha ili ugledni muridi nekog od ehli sunnetskih tarikata.(11) Između ostalih bili su prisutni š. Fejzullah Hadžibajrić, š. Behaudin Hadžimejlić, š. Fadil Sokolović, š. hafiz Mustafa Mujić, v. Fočak Abdulah, v. Kadić Mufid, v. Karkin Mustafa, kadija v. Redžep Muminhodžić, v. Mustafa Mehić, d. Mehmed Hafizović, v. Mesud Hadžimejlić i drugi. Uvodnu riječ je dao dr. Ahmed ef. Smajlović rekavši: „Značaj i zahvala za sve ovo pripadaju prof. Hamdiji Čemerliću, koji je svojim dolaskom u IZ-u otvorio vrata svim snagama Islama koje žele rad i napredak islama. Značaj sufizma vam je poznat pa da o tome ne govorim, zato je ovaj sastanak sa Starješinstvom i uslijedio. Na njemu treba da vidimo šta radimo, šta treba i želimo uraditi i gdje možemo upregnuti zajedničke snage za doprinos islama na području tesavvufa. Da vidimo koliko ko može

prerasti u misionare za širenje islama i za naše La ilahe illellah“. U diskusiji i otvorenoj razmjeni mišljenja svih prisutnih sastanak je trajao dva sahata. Između ostalih h. š. Fejzullah-ef. Hadžibajrić je zahvalio dr. Ahmedu Smajloviću i akademiku Hamdiji Čemerliću na interesu za rješavanje tarikatskih pitanja na širem planu i zatražio legalizaciju rada tarikata. Akademik Čemerlić je između ostalog rekao i: „Dr Ahmed radi neposredno u Starješinstvu i na njemu je da ovo rješava.“

Dr. Ahmed smajlović je rekao na kraju: „Drago mi je da je došlo do ovoga sastanka, jer je IZ zainteresovana za vas. Sufijski imami su bili vrlo uzorni imami. IZ-a nema loše namjere prema tesavvufu i poznat nam je odnos tesavuf-šeriat. Želimo saradnju i usmjeravanje snaga na zajedničke probleme. Mi znamo koliko je tesavvuf doprinjeo islamu. Znajući sve ovo i ostalo, IZ-a je razmišljala i mi želimo ostvariti slijedeći korak za rješavanje ovog pitanja“.

Sastanak je zaključen uz prijedlog da š. Fejzullah ef. Hadžibajrić bude taj koji će održavati kontakte sa rukovodstvom IZ-e, koordinirati rad sa tarikatskim predstavnicima u BiH . Tako su stvoreni uvjeti za formiranje i Tarikatskog centra, oblika organizovanog okupljanja derviša u BiH, uz saglasnost najviših funkcionera IZ-e. Za ovaj sastanak i njegove rezultate h. Fejzullah-ef. Hadžibajrić kaže: “U Starješinstvu je tada bio dr. Smajlović i mi smo uveli koordinaciju, jer se vidjelo da su tarikati još živi. Bilo je potrebno uskaditi njihov rad sa radom Starješinstva. Oformili smo svoj Centar i ja sam bio njegov koordinator. Na taj način mi smo ponovno oživjeli, nečujno i bez ikakve pompe“.

Tarikatski centar je već na sastanku održanom 7. jula 1977. god., nakon prihvaćenih prijedloga od nadležnih iz IZ-e, usvojio „Opće odredbe o tekijama i tarikatima“. (12) Po ovim pravilima Tarikatski centar je postupao sve do 1992. god. u svome radu. Nastupilo je tiho i od javnosti sklonjeno koordiniranje aktivnosti tekija i tarikata u okviru IZ-e u BiH .

Posebno je važno napomenuti da se rad tekija javno priznao i afirmisao unutar IZ-e krajem 1978. god. Predsjednik odbora IZ-e

Sarajevo Muhamed ef. Hadžijamaković je u dogovoru sa dr. Smajlovićem 8.2.1979. god. izvršio potvrđivanje tekijskog odbora HST i tekije Nadmlinima u Sarajevu na osnovu prijedloga koji mu je podnesen 16.11.1978. god. (13) Bilo je ovo prešutno legalizovanje i izjednačavanje rada tekijskih sa džamijskim odborima.

U tekijama je uvedena islamska pouka za odrasle, održavaju se predavanja iz različitih islamskih disciplina i počinje se osjećati lagahno islamsko buđenje širih narodnih slojeva. Rad tekija je dobio na zamahu i one postaju mjesta za širenje nauke i kulture islama, što su mnogi uočili i priznali. Značajno je napomenuti i sve veće uključenje uleme u programske aktivnosti tekija. Prof. dr. Smajlović je slao svoje izaslanike da prisustvuju islamskim svečanostima u tekijama, tj. zajedničkim zikrovima povodom mevluda, Jevmu ašure i ostalih mubarek dana i noći. Da spomenem da su između ostalih upućivani prof. Muharem ef. Omerhođić, prof. Mahmud ef. Karalić, muftija Seid ef. Smajkić i drugi ugledni alimi, obraćajući se prisutnim prigodnim vazom.(14)

Dr. Smajlović je uočavao vrijednost rada tekija na jačanju svijesti muslimana i uvođenju pouke iz islama za odrasle muslimane, a koja je prvo i započela u tekijama kod nas i podržavao je. Također je podržavao rad na obnovi oronulih tekijskih objekata. Tako se 10. marta 1981. god. prihvatio da bude predsjednik Odbora za sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju HST u Sarajevu koja je bila spomenik kulture od značaja za državu.

U Odbor su ušli još i Gačanović Mehmed, Muhamed Čaršimamović, Mahmut Karalić, Fejzullah Hadžibajrić, Mustafa Orman i Hazim Mahmutović uz grupu stručnjaka za izradu investiciono-tehničke dokumentacije. Rezultati rada ovog građevinskog odbora, kojeg je potvrdio i imenovao Odbor IZ-e Sarajevo 22. jula 1981. god., svima su dobro poznati, jer je tekija spašena od propadanja i većim dijelom uspješno revitalizirana a kasnije i restaurirana.(15) Dr. Ahmed je u više navrata lično izlazio na objekat, pratio radove i pomagao na prikupljanju sredstava uz podsticanje nadležnih institucija za uključenje u ove aktivnosti.(16) U ovome je pokazao veliku odgovornost i odlučnost uz trud da se radovi uspješno privedu

kraju. Interesantno je navesti dopis od 23.9.81.god. upućen od strane dr. Smajlovića Odboru IZ-e Sarajevo, a nakon obilaska tekije i uvida u radove na sanaciji i konzervaciji ovog kulturnoistorijskog objekta, u kojem kaže:

„Zbog toga vam skrećemo pažnju na vaše obaveze vezane za ovu tekiju koja je ujedno i jedinstveni kulturno-istorijski spomenik kod nas i da poduzmete sve što je potrebno da započeti radovi ne bi stali, već da bi se što je moguće prije i što uspješnije priveli kraju.

Starješinstvo smatra da se vaš Odbor IZ-e ne smije oglušiti o ovu akciju i da čim prije treba izučiti ovo pitanje i poduzeti konkretne zahvate o čemu ćete ga blagovremeno obavijestiti“.(17)

Cijenim da je veoma važno uočiti i promjenu u pisanju o tari-katu i tesavvufu u glasilima Islamske zajednice kao što su Glasnik i Preporod, od trenutka dolaska dr. Smajlovića na čelo Starješinstva IZ-e, a posebno od 1977. god. To je najuočljivije kod Glasnika VIS-a IZ-e , koji ponovno nakon dugogodišnje pauze, sve od 1952. god., uvrštava i radove iz tesavvufa i to skoro redovno u svakom broju. U Islamskoj misli, najkvalitetnijem časopisu za pitanja islama kod nas po mišljenju mnogih, a čiji urednik je bio dr. Smajlović, također je zastupljen i tesavvuf. Kao vrstan alim i odgovoran čovjek dr. Smajlović je pored velikog broja redovnih obaveza u vršenju dužnosti predsjednika Starješinstva veoma često vazio po džamijama, pri tome ne štedeći od kritike ni neke od pripadnika tarikata sa područja bivše države, ako bi uočio određene anomalije i pogrešne postupke, što mu od pripadnika tarikata nije zamjerano već je bivao i podržan, jer nam je svima pravilan postupak bio najvažniji.

Nažalost, rad dr. Smajlovića na rješenju pitanja mjesta i uloge tarikata i tekija u okviru IZ-e mu je pravio i dosta problema, jer su mu neki iz struktura IZ-e prigovarali, kritikovali ga pa i pravili spletke, a što je poznato mnogim.

Uprkos ovim poteškoćama, dr. Smajlović je nastavio na podržavanju rada tekija i koordinaciju njihovih aktivnosti sa drugim institucijama unutar IZ-e pripremajući uvjete da se odluka o zabrani rada tekija iz 1952. god. prerazmotri i ukine. To se i desilo 30.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

marta 1989.god., prvenstveno zahvaljujući tadašnjem reisu-l-ulemi Jakub-ef. Selimoskom, na zasjedanju Sabora IZ-e u Beogradu. Ovo je i konačna potvrda ispravnosti rada grupe vrijednih, istrajnih i odvažnih ljudi među kojima je svakako i dr. Ahmed Smajlović na rješanju pitanja mjesta i uloge tarikata i tesavvufa kod nas a na dobrobit svih muslimana.

Svake godine nakon preseljenja dr Ahmeda Smajlovića na Ahiret u HST se u znak pažnje prouči kelime-i tevhid i učini dova za njegovu dušu. Molim Uzvišenog Gospodara, Allaha, dž.š., da ga nagradi za sve dobro što je uradio a da mu oprostí greške i nedostatke. Amin, ja Erhamerrahimin!

Sarajevo, 23.12.2008.god.

(1)Vidi : Odluka o prestanku rada tekija u NR BiH.- Glasnik VIS u FN RJ, God. III, 1952., str199.

(2) Vidi: Dopis Inicijativnog odbora za osnivanje udruženja šejhova u SFRJ upućen svim šejhovima i vekilima tekija u SFRJ od 21. 10. 1971. god. iz Prizrena, Kosovo.- Zbirka: Tarikatska pisma i dopisi, str. 45.

(3) Vidi: Zapisnik sa sastanka šejhova , vekila i voditelja zikra po tarikatskom usulu u SFRJ održanog u Prizrenu 12. 12.1971.god.- Zbirka Tarikatska pisma i dopisi, str. 46.

(4) Vidi: Dopis Vrhovnog islamskog starješinstva IVZ u SFRJ BR. 1476/ 73 od 11.08.1973.god., Sarajevo, i Dopis Starješinstva IZ u SRS BR. 606/73 od 14.08.1973.god., Priština upućen Džemali Šehu-u., Zbirka: Tarikatska pisma i dopisi, strana 70.

(5) Vidi: a) Dopis Pododbora SIDRA-e za BiH, Sarajevo od 3.06.1974.god. o promjeni naziva Pododbor u Povjereništvo upućen SIDRA-i SFRJ u Prizren,- Zbirka: Tarikatska pisma i dopisi, str. 85.

b) Odluku br. 66/75 o formiranju Povjereništva SIDRA u SR BiH od 07. 06. 1975.g., Zbirka: Tarikatska pisma i dopisi, str.118.

(6) Vidi: Pismo Fejzullah ef. Hadžibajrića upućeno 31.05. 1975. god. dr. Ahmedu Smajloviću, Predsjedniku Starješinstva IZ SR BiH, Sarajevo, - Zbirka : Tarikatska pisma i dopisi, str.117.

(7) Vidi: Pismo od 11.03.1977.god. upućeno h.š. Džemalu Šehu-u od strane š. Fejzullah ef. Hadžibajrića, Zbirka: Tarikatska pisma i dopisi, str.128.

(8) Vidi: Dopis „ Informacije o stanju tarikata u Jugoslaviji“ upućene akademiku prof. dr. Hamdiji Ćemerliću od strane prof. F. Hadžibajrića, Sarajevo , 23.03.1977.god., Arhiva Hadži Sinanove tekije, Sarajevo, Knjiga 1 , broj 3/77.

(9) Vidi: Dopis od 10. 05. 1977.god upućen akademiku prof. Hamdiji Ćemerliću, predsjedniku vrhovnog sabora IZ SFRJ od strane Fejzullah ef. Hadžibajrića,- Zbirka: Tarikatska pisma i dopisi, str. 141.

(10) Vidi: Poziv za sastanak rukovodioca IZ-e sa funkcionerima Tarikata od 24. maja 1977.god. upućen od strane Predsjednika Starješinstva IZ SRBiH prof. dr. Ahmeda Smajlovića; Arhiva Hadži Sinanove tekije , Sarajevo, Knjiga 1, broj 2/77.

(11) Vidi: Zapisnik sa zajedničkog sastanka predstavnika IVZ u SFRJ i funkcionera tarikata iz BiH, Zbirka: Tarikatska pisma i dopisi, str.144-150.

(12) Vidi: Dopis Tarikatskog centra broj 2/77 od 7.7. 1977.god. upućen Predsjedniku Vrhovnog sabora IVZ u SFRJ i Starješinstvu IVZ u BiH., Zbirka: Tarikatska pisma i dopisi, str.154-155.

(13) Vidi: Rješenje broj 111/79 od 08. 02. 1979. god. o imenovanju članova Tekijskog odbora Hadži Sinanove tekije u Sarajevu, Arhiva HST, Knjiga 1, broj 3/79.

(14) Vidi: Tekijski dnevnik Hadži Sinanove tekije od 09.11.1978. do 12.08. 1988. god., Zabilješka broj 137. i broj 185., Arhiv HST, Sarajevo.

(15) Vidi: Rješenje br. 206/81 od 22. 07. 1981. god. o imenovanju Građevinskog odbora za adaptaciju i revitalizacij Hadži Sinanove tekije u Sarajevu, Arhiva HST, Sarajevo, Knjiga 1, broj 10/81.

(16) Vidi: Tekijski dnevnik Hadži Sinanove tekije od 09.11. 1978. do 12.08. 1988.god., zabilješka broj 128. i br. 174., Arhiv HST, Sarajevo

(17) Vidi: Dopis broj 3833/81 od 23.09.1981. god. upućen Odboru IZ Sarajevo od strane Predsjednika Starješinstva IZ za BiH., Arhiv HST, Sarajevo, Knjiga 1, broj 11/81.

(18) Vidi: Tekijski dnevnik Hadži Sinanove tekije , Arhiv HST, Sarajevo.

Mahmut Karalić

DVA VAŽNA DETALJA IZ ŽIVOTA I RADA PROF. DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA

Sretan sam što sam pozvan da prisustvujem ovom značajnom skupu kako bih dao svoj skromni doprinos u rasvjetljavanju lika i djela prof. dr. Ahmeda Smajlovića. Posebno me raduje činjenica da će o njegovu liku i djelu govoriti njegovi savremenici, koji su sa njim skupa živjeli i radili. Nadam se da će svaki sudionik ovoga skupa o njemu govoriti krajnje objektivno jer samo ono što je objektivno ima svoju težinu i svoju vrijednost.

Iako je prof. dr. Ahmed Smajlović živio veoma kratko, on je toliko napisao i uradio da nije moguće sve interpretirati na jednom ovakom skupu, ali će to, nadam se, koliko-toliko pružiti objektivnu sliku o ovom istaknutom pregaocu i velikanu islamske misli.

Govoriti o liku, djelu i karakternim osobinama prof. dr. Ahmeda Smajlovića zahtijeva dosta vremena i prostora. Međutim, imajući u vidu da je organizator predvidio veliki broj učesnika od kojih će svaki na sebi svojstven način kazati o njemu ono što ga je najviše dojmilo iz njegovog plodonosnog života i rada, nadam se da će biti dovoljno da se bar donekle rasvijetli njegov lik i djelo i predstavi njegove karakterne osobine.

Ja ću se u ovom ovom svom petominutnom obraćanju osvrnuti samo na dva mala detalja iz njegove bogate biografije kojima

sam lično prisustvovao i čiji sam još jedini živi svjedok. Osvrnut ću se na njegovo učešće na Prvom kongresu o islamskoj da'vi i edukaciji daija, održanom u Medini 1976. godine i jednom njegovom gestu prema porodicama naših intelektualaca koje je komunistička vlast u montiranom sudskom procesu osudila 1983. godine. Mislim da ova dva detalja snažno oslikavaju kako njegovu znanstvenu dimenziju, tako i njegov istinski karakter.

NJEGOVO UČEŠĆE NA PRVOM KONGRESU O ISLAMSKOJ DA'VI I EDUKACIJI DAIJA

Bio sam redovni student Islamskog univerziteta u El-Medini El-Muneveri u Saudijskoj Arabiji kada je na njemu, čini mi se 1976. godine, organiziran Prvi kongres o islamskoj da'vi i edukaciji daija. Pokrovitelj tog kongresa bio je Islamski univerzitet u Medini.

Bio je to impozantan naučni skup. Na njemu su uzeli učešća svi u to vrijeme najveći islamski alimi i mislioci svijeta, poput šejha Abdul-Aziza b. Baza, šejha Nasirudina el-Albanija, Muhammeda Kutba, Muhammeda el-Gazalija, Ebul-A'laa el-Mevdudija šejha Hasana en-Nedevija i dr. Kongresom je rukovodio šejh Abdul-Aziz b. Baz rektor Islamskog univerziteta u Medini, koji će kasnije postati vrhovni muftija Saudijske Arabije.

Šejh Abdul-Aziz b. Baz je bio izuzetna ličnost i jedan od najvećih islamskih moralnih autoriteta svijeta toga vremena. On je bio takva ličnost da nije nikada nikome prešutila na nečemu što je netačno i pogrešno izgovoreno, pa makar se radilo samo o gramatičkoj grešci. O kakvoj se ličnosti radi govori i podatak da je on javno pred svijetom reagirao na gramatičku grešku koju je saudijski kralj Fejsal činio tokom svoga obraćanja. Pred njim su mogli govoriti samo istinski autoriteti i alimi koji su bili sigurni u sebe.

Pored aktivnog učešća prof. dr. Ahmeda Smajlovića u radu kongresnih komisija, jednog dana najaviše da će on i na plenumu uzeti učešća u diskusiji. Kad je došao taj dan, prof. dr. Ahmed

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Smajlović je, u prepunom amfiteatru Islamskog univerziteta u Medini, u kome su pored učesnika kongresa i uleme bili prisutni i studenti, bez ikakva koncepta, govorio punih 20 minuta. Sve vrijeme dok je on govorio čistim književnim arapskim jezikom šejh Abdul-Aziz b. Baz, koji je sjedio pored njega tiho je uzvikivao: Barekellahu fike ja dr. Ahmed Smajlović, barekellahu fike ja dr. Ahmed Smajlović (Allah te blagoslovio, dr. Ahmede Smajloviću). Svi prisutni su bili oduševljeni. Posebno su njegovim nastupom bili oduševljeni studenti Univerziteta koji su u pismenoj formi tražili od rektora Univerziteta da im prof. dr. Ahmed Smajlović održi nekoliko predavanja. Ono što je mene posebno oduševilo je činjenica da je on svojim govorom zasjenio sve prisutne alime i mislioce; poput Ebu A'la el-Mevdudija, Hasana en-Nedevija, Muhammeda Kutba, Muhammeda Gazalija i dr. Studenti su, između njih svih, od rektora Univerziteta tražili isključivo njega da im održi nekoliko predavanja.

Ovo ističem zbog toga ne bi li se Uzvišeni Allah smilovao da shvate i oni koji neće da shvate o kakvom se kapacitetu, alimu i misliocu radilo.

**O NJEGOVU ODNOSU PREMA
MUSLIMANSKIM INTELEKTUALCIMA
OSUĐENIM U MONTIRANOM SUDSKOM
PROCESU 1983. GODINE**

Kada su uhapšeni a potom i u montiranom sudskom procesu osuđeni muslimanski intelektualci 1983. godine, ja sam bio na dužnosti vjersko-prosvjetnog referenta u Odboru Islamske zajednice Sarajevo. Prof. Ibrahim Džananović je bio njegov presjednik. Jednog dana nas dvojicu pozva prof. dr. Ahmed Smajlović u svoj kabinet i reče nam: „Mustafa Spahić je vaš radnik, a Džemaludin Latić je radnik ovog Starješinstva. Dok su njih dvojica u zatvoru, vi dajite punu platu Mustafinoj supruzi, a ja ću Džemaludinovoj. Ukoliko vam neko to prigovori, vi se pozovite na mene, ja stojim iza toga.“

I sve vrijeme dok su njih dvojica bili u zatvoru, njihove supruge su redovno primale plate kao kad su njih dvojica radili; Mustafina od Odbora Islamske zajednice Sarajevo, a Džemaludino-va od Starješinstva Islamske zajednice za BiH, Hrvatsku i Sloveniju.

Pored toga, prof. dr. Ahmed Smajlović je redovno, ilegalno, preko ljudi, slao pomoć i porodicama ostalih osuđenika, uključujući i porodice Omera Behmena, Edhema Bičakčića i Alije Izetbegovića.

Ako se ovome doda i činjenica da on ni po kakvu cijenu, čak ni po cijenu gubljenja položaja nije želio da osudi muslimanske intelektualce, a što je od njega izričito zahtijevao sekretar Republičkog SUP-a Duško Zgonjanin, onda nam postaje jasno o kakvom se karakteru radilo.

Molim Uzvišenoga Allaha da prof. Ahmedu Smajloviću podari milost, oprost i Džennet, a da inicijatore ovoga skupa obilato nagradi, amin.

Zenica: 22. 12. 2008.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Zehra Alispahić

KAKO SU MEDIJI PRATILI ODLAZAK DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA

MNOGO HTIO, ALI MNOGO I URADIO

Kada je na bolji svijet, u okrilje Allahove milosti, 11. augusta 1988. godine preselio dr. Ahmed Smajlović, svršenic Al -Azhara, profesor Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu, desetogodišnji predsjednik Starješinstva Islamske zajednice SR BiH, a kasnije i SR Hrvatske i Slovenije, dugogodišnji urednik *Preporoda*, utemeljitelj i urednik *Islamske misli*, elektronska i printana medijska scena BiH i bivše Jugoslavije ostala je gluha i nijema u momentu njegovoga odlaska, ali nije i koju godinu kasnije. Ono što smo pronašli izlistavanjem tadašnjih printanih medija, kako onih koji rade u okvirima IZ-e, tako i drugih, tema je ovoga rada.

PREPOROD – Islamske informativne novine

U broju *Preporoda* 17/433 od 22. muharrema 1409. g., odgovara 1. septembru 1988. godine, prvom broju koji je štampan nakon dženaze dr. Ahmeda Smajlovića, na pretposljednjoj stranici, u rubrici *Oglasi i Naši merhum*i objavljeno je skromno sjećanje na dr. Ahmeda Smajlovića, nalik svakom drugom sjećanju koje uz

naše merhume možemo čitati na stranicama *Preporoda*. Uz oficijelnu biografiju koja sadrži osnovne biografske podatke i podatke vezane za naučni i profesionalni angažman dr. Smajlovića, nepotpisani autor, ovog više nego skromnog sjećanja, u jednoj rečenici je zabilježio i ovo: „U zemlju su njegovi zemni ostaci položeni u subotu, 13. augusta 1988 godine.“ (Ovakvu rečenicu vjerovatno ne bi moglo iznjedriti niti jedno od tadašnjih komunističkih glasila – op.a.). Za one mlađe treba, ipak, kazati da je dženazu dr. Ahmedu Smajloviću tog subotnjeg dana klanjalo nekoliko hiljada duša te da je harem Begove džamije i haremi okolnih džamija i obližnje ulice te prostor do Bakija bio ispunjen onima koji su došli ispratiti svoga Doktora. Na putu od Bakija do Begove džamije učeni su tekbiri i svako je barem za kratko želio ponijeti tabut uvaženog rahmetlije. Bila je to jedna od onih dženaza koju će i Sarajevo i BiH dugo pamtit. O tome svjedoče i brojne fotografije. Takva vijest i prizor za pamćenje nisu našli mjesta na naslovnici *Preporoda*. Pročitati smo nešto drugo na naslovnici: *Godinu dana poslije - U povodu prve obljetnice svečanog otvaranja džamije u Zagrebu*, ali i *Generalni sekretar Rabite dr. Abdulah Omer Nasif u Jugoslaviji*. I jedna i druga vijest imale su izravne veze sa životom i radom dr. Smajlovića. Njegovim angažmanom i požrtvovanošću ove vijesti su došle na naslovnici *Preporoda* a dr. Ahmed Smajlović je ostao u rubrici *Naših merhuma* i *Oglaš* na pretposljednjoj stranici *Preporoda*, koga je i sâm jedno vrijeme uređivao.

GLASNIK VRHOVNOG ISLAMSKOG STARJEŠINSTVA

U *Glasniku* broj 4. za juli-august 1988. godine, koji je također štampan neposredno nakon smrti dr. Smajlovića, u rubrici *Merhumi*, pronašli smo još jedan nepotpisan tekst pod naslovom *Otišao je dr. Ahmed Smajlović*. Nepoznati autor nakon oficijelnih biografskih podataka zapisao je i ovo: „Za dr. Smajlovića se, kao što reče pjesnik, može kazati da je „mnogo hteo, mnogo započeo“ i

ta pozicija kao da mu nije dala da da ono što je objektivno mogao dati, da ti njegovi početni impulsi i smjeli prodori sazriju u prave plodove i rezultate, nego je, nažalost, izgorio u vatri svojih pregnuća i svojih neskrivenih ambicija.“ Govoreći o širokoj lepezi aktivnosti dr. Smajlovića, nepotpisani autor nam kazuje da to „sve jedna ličnost, bez obzira na snagu i erudiciju, nije mogla uspješno obuhvatiti i apsolvirati, ne samo u duhovnom nego i u fizičkom smislu. Tako su se uporedo sa nespornim rezultatima pojavile i ozbiljne pogreške i nesporazumi, što je rezultiralo njegovim premještanjem na Islamski teološki fakultet i omogućavanje dr. Smajloviću da se posveti isključivo naučnoj djelatnosti i radu sa studentima, što je i bila njegova želja koju je, dok je bio predsjednik Starješinstva IZ-e, tako često isticao.“ Izražavajući svoju žal za iznenadnim odlaskom rahmetlije, ovaj autor sa puno sarkazma bilježi i ovo: „...došla je smrt i odnijela sva ta očekivanja i nadanja. A u njenom svjetlu i tako nenadanom dolasku kao da se još dramatičnije ocrtavala sva njegova sudbina, sva ta njegova žurba, elan, energija, želja da „zahvati“ od života što više, kao da je slutio da za sve neće imati vremena.“ Pitamo se zašto je toliki elan i energija, po ovom nepotpisanom autoru, bio greška ako nam je svima jasno da je to sjeme koje je dr. Smajlović bacao želeći istinski da zahvati od života što više polučilo tako sjajne plodove na koje mi svi danas možemo biti ponosni. A da nam nedostaju oni koji žure, koji imaju u sebi mnogo elana i pokretačke energije, kazuje i činjenica da danas, osim što više nema *Islamske misli*, mnoge druge stvari u IZ-u, dvadeset godina poslije, nisu doživjele neke značajne promjene niti polučile revolucionarne rezultate. Dr. Ahmed Smajlović jeste „mnogo hteo“, kako je pripomenuo nepoznati autor, ali je mnogo i uradio. Pokazao je to i skup upriličen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu u povodu dvadesetogodišnjice njegovog preseljenja na Ahiret. Trideset i dva referata koji su bili ograničeni na petominutna izlaganja samo su djelomično osvijetlili neke aspekte ličnosti ovog duhovnog autoriteta.

ISLAMSKA MISAO

Islamska misao je u svom boju 116. od augusta 1988. godine, koji je štampan neposredno nakon dženaze, potpuno otvoreno i transparentno pisala o životu i radu dr. Ahmeda Smajlovića. Uređivački odbor na čelu s glavnim i odgovornim urednikom *Islamske misli* **Ismetom Bušatlićem** i tehničkim urednikom i fotografom **Ahmedom Mehmedovićem**, uredio je i štampao broj koji se i danas ljubomorno čuva u kućnim bibliotekama. Počevši od naslovnice koja je zabilježila iznošenje tabuta rahmetlije iz harema Begove džamije uokvirenog lišćem lipe i ljudskim laktovima uzdignutim u nastojanju da barem korak-dva ponesu tabut uvaženog alima, slijede tekstovi **Ismeta Bušatlića**, r. **Mesuda Hafizovića**, **Muharema Omerdića**, **Jusufa Ramića**, r. **Ibrahima Džananovića**, **Idriza Demirovića**, **Jakuba Selimovskog**, **Mahmuda Karalića**, **Hadžema Hajdarevića**, te cjelovita *Bibliografija radova prof.dr. Ahmeda Smajlovića*, nastajala punih trideset godina od 1957. do 1988. godine od Sarajeva do Kaira, Tripolija, Rijada...

Osvrćući se u svom uvodniku na dženazu dr. Ahmeda Smajlovića, Ismet Bušatlić je zabilježio: „Da nije bilo njegove dženaze mnogi od nas ne bi ni znao u kolikoj su ga mjeri voljeli i poštovali naši vjernici, posebno imami, i koliko je naša Islamska zajednica uistinu izgubila njegovom smrću. Jer, dženaze rahmetlijama, i to baš one dženaze koje nisu ni „uniforme“ ni „zvanične“, najbolje pokazuju kakva je ličnost rahmetlija bio i kakav je autoritet rahmetlija uživao kod svojih prijatelja i poštovalaca. Ahmed ef. je svoj autoritet najviše sticao uzoritošću i dostojanstvenošću vlastite životne i radne prakse.“

U svom tekstu pod naslovom *Životni put Ahmed efendije Smajlovića* r. Mesud Hafizović je između ostalog zapisao: „On je Fakultetu posvetio svoje najbolje snage i to kao predavač i naučni radnik. On nije samo vodio i održavao svoju Katedru na potrebnoj visini nego je mnogostrukim zalaganjem učestvovao u podizanju, konsolidaciji i preoblikovanju cjelokupne naučne fizionomije i reputacije našeg fakulteta. Koliko dobrote, darežljivosti i očinske

topline je pokazivao, najbolje znaju njegovi studenti i najbliži saradnici. Kao predavač, dr. Ahmed Smajlović je sve vrijeme svoga predavanja na Fakultetu odgojio pretežnu većinu naših teologa. Za vrijeme predavanja bilo mu je stalo najviše do toga da u svojim slušaocima probudi želju za pronicanjem u neizmjerne dubine vjere i teološkog nasljeđa u nas.“

U svom radu pod naslovom *Dr Ahmed Smajlović kao predsjednik Starješinstva Islamske zajednice*, Muharem Omerdić je zapisao: „Na samom startu je, u želji da osavremeni rad Starješinstva IZ i njegovih službi, formirao više stručnih komisija kojima je bio zadatak da pomognu Starješinstvo u razrješavanju krupnih problema na cijelom njegovom području i da daju smjernice za efikasniji i savremeniji rad na dobrobit cijele IZ-e (...). Kao predsjednik Starješinstva IZ-e, a potom i kao redovni profesor ITF-a, vidio je već mnogobrojne rezultate svoga rada, od bogate izdavačke djelatnosti, preko brojnih renoviranih i nanovo izgrađenih vjerskih objekata, posebno otvaranje Gazi Husrev-begove ženske medrese, Zagrebačke džamije, mesdžida u Ljubljani, džematskih zgrada u Puli i Splitu, pa do savremeno opremljenih i uređenih učionica za vjersku pouku i izvođenje vjeronauke na savremenoj metodologiji vjeroučitelja. Rezultati su se pokazali i u poboljšanoj strukturi vjerskih službenika za koje su se organizovali brojna savjetovanja, seminari za doškolovanje, stručni seminari itd. (...). Saradnju Starješinstva je ostvario sa brojnim institucijama i organima drugih vjerskih zajednica na taj način prenoseći glas ljubavi, razumijevanja, sloge, koegzistencije, trpeljivosti sa svim ljudima.“

Pišući o dr. Ahmedu Smajloviću kao pokretaču *Islamke misli*, Jusuf Ramić se prisjetio sa kakvim je ushićenjem dočekan prvi broj *Islamske misli* 1. decembra 1978. g., ili početkom Nove muslimanske hidžretske 1399. g., u tiražu od 10.000 primjeraka, na čelu sa dr. Smajlovićem. Jusuf Ramić podsjeća kako je tadašnja redakcija *Preporoda* sa velikim ushićenjem dočekala *Islamsku misao* „sa željom da ta revija ispuni prazninu koju nekoliko postojećih listova i časopisa nisu, razumljivo, mogli ispuniti, te da pomogne da se svi još više zbližimo, shvatimo razumijemo (...). *Islamska misao* je

svojim naslovima i podnaslovima precizirala oblasti koje će se u njoj tretirati: islamistika, teologija i vjerska informatika (...). *Islamska misao* je u vremenu svoga kontinuiranog desetogodišnjeg izlaza uspela da bude na visini svoga zadatka (...) i na području informacija i informisanja dala svoj puni doprinos blagovremenom i pravilnom informisanju našeg vjernika sa onim što se događa kako u Islamskoj zajednici kod nas, tako i uopće u svijetu islama.“

Pišući o radu dr. Smajlovića na Teološkom fakultetu, r. Ibrahim Džananović je istakao: „Mora se reći da je sa fondom časova profesor Smajlović bio daleko najopterećeniji nastavnik na ITF-u. Uvidom u dokumentaciju sekretarijata Fakulteta vidi se da je zaključno sa 1. julom 1988. godine na ITF-u diplomiralo 55 studenata, a sam dr. Smajlović je učestvovao u odbrani diplomskih radova kod više od polovice naših diplomiranih teologa.“

Idriz Demirović, predsjednik Vrhovnog sabora i predsjednik Starješinstva IZ-e SR Crne Gore, je zabilježio: „Malo je imao od života: njegov radni dan i vijek bio je ispunjen radnim obavezama u svom kabinetu i još za toliko druženjem sa knjigom u svojoj radnoj sobi. Žurio je da što više da od sebe u ovom životu, kao da je osjećao da mu je on kratak, ali, iako mu nije bilo znano kad će ga Allah dž.š. uzeti, znao je da je ovaj život, ipak, prekratak da bi se pustio zabavi i komociji.“

Sjećajući se svojih studentskih dana u Kairu, kad mu je dr. Smajlović pružio nesebičnu pomoć i podršku u prevazilaženju svih administrativnih barijera koje novi student doživi u tako velikom gradu, Jakub Selimoski, predsjednik Starješinstva IZ-e Makedonija, je zabilježio: „Imao sam sreće da sa njim stanujem tri godine kada sam u pravom svjetlu mogao sagledati njegove ljudske i karakterne osobine, njegovu pobožnost, neumornost u radu i brigu za ljude.“

Pišući o vazovima i predavanjima dr. Ahmeda Smajlovića, koja su bila svojevrsna škola islama širom prostora bivše Jugoslavije ali i u inozemstvu, Mahmud Karalić je istakao da je dr. Smajlović učestvovao na brojnim međunarodnim kongresima i simpozijumima te da je svuda bio rado viđen i slušan i uvijek

nakon govora bio opkoljen novinarima koji su se interesovali za stanje islama i muslimana u tadašnjoj Jugoslaviji. „Predavanja je držao na arapskom i engleskom jeziku. Bio je nenametljiv i govorio bi uglavnom na zahtjev šireg auditorijuma ili pak na zahtjev muslimanskih masa. Na arapskom je govorio toliko tečno i toliko dobro da je bio rado viđen gost na mnogim univerzitetima u islamskom svijetu (...). Očevici pričaju da su poslije njegovih predavanja u Alžiru ili u Medini mase spontano i poneseno u horu uzvikivale *Allahu ekber*. Kad je jednom prilikom na Medinskom univerzitetu održao predavanje, u prisustvu najvećih alima islamskoga svijeta, studenti su odmah poslije uputili službeni zahtjev Rektoratu Univerziteta da im se obezbijedi termin i da im prof. Smajlović dođe iz Jugoslavije i održi ciklus predavanja o pojedinim islamskim temama. Takav zahtjev od strane studenata nije do tada upućen ni za jednog drugog alima.“

Veoma nadahnut tekst-reportažu sa dženaze dr. Ahmedu Smajloviću potpisao je Hadžem Hajdarević. Prateći tabut rahmetlije od Bakija preko Sarača do harema Begove džamije a odatle do mezarja na Barama, Hadžem Hajdarević veže toplu ljudsku priču o dr. Smajloviću koristeći u njoj sve važne dionice iz Doktorova života kiteći ih lirskim i poetskim elementima. „Tada sam prvi put vidio imama, u džubbetu i ahmediji, kako plače. Nisu mogli zaustaviti suze ni mnogi drugi: imami, hadžije, obični vjernici (...). Ne bih do ovoga časa ni znao koliko su imami voljeli, cijenili, poštovali svojega doktora. Ovih je časova Ahmed ef. bio i brat i otac i sin (...). A tog je dana, 13. augusta i 1. muharrema, u vrijeme kada je suša i prije i poslije svima nama pritužila, u predvečernjim satima u Sarajevu pala manja kiša. U našem je narodu vjerovanje da ona padne kad umre neki dobar čovjek.“

TAKVIM

U *Takvimu* za 1989. g. smrt dr. Ahmeda Smajlovića nije uopće tretirana.

DANAS

Ni sama smrt dr. Smajlovića nije bila dovoljan razlog da se njegovo ime ne dovodi u neistinite kontekste. Tako u magazinu *Danas* od 24. 10. 1989. g. u pasusu o nacionalizmu i čistkama autor **Vlastimir Mijović** (dvanaest mjeseci nakon smrti dr. Smajlovića) konstatuje da fundamentalizam polahko i sigurno realizuje svoju strategiju i piše: „Izraženija islamizacija ovoga prostora ogleda se i kroz izgradnju objekata, otvaranje mejtefa, novih džamija i sl. Ekspanzija fundamentalizma ovde je u ortodoksnom obliku preneti iz Kaira, posredstvom Ahmeta Smajlovića, pripadnika islamskog verskog starešinstva i člana svih većih džamijskih saveta u Evropi i svetu (studirao u Kairu, bio starešina medrese u Sarajevu; nesumnjivo jedna od vrlo cenjenih i uglednih ličnosti u ovome kraju).“

OSLOBOĐENJE

U *Oslobođenju* od 16., 17., i 18., novembra 1989. godine objavljen je *Mini-feljton* pod naslovom *Istine i zablude o dr. Ahmedu Smajloviću*. Autoru feljtona **Đuri Kozaru** i tadašnjem prorežimskom uređivačkom kolegiju - o tome se jasno i piše - smetalo je što se na pojedinim skupovima i protestnim zborovima spominje ime dr. Ahmeda Smajlovića i uči mu se dova. Uredništvu *Oslobođenja* i Đuri Kozaru je smetalo i to što se dr. Smajloviću pripisuju neke zasluge koje on, po njihovom ubjeđenju, nije zasluživao, a društvu se upućuju oštre zamjerke da je baš ono krivo za njegovu zlehudu sudbinu. Tako će u prvom dijelu ovog *Mini-feljtona* pod naslovom *Od visine do dna* dobro „obaviješteni“ Kozar pisati: „Nakon deset godina, koliko je proveo na funkciji predsjednika Starješinstva IVZ-e za BiH, Hrvatsku i Sloveniju, dr. Ahmed Smajlović je, na sjednici VIS za SFRJ održanoj 25. marta 1985. g. razriješen dužnosti, jer je – kako je ustanovila posebna komisija tog Starješinstva – zloupotrijebio položaj i devizna i dinarska sredstva. Od ukupno 27 zloupotreba, koliko mu je u „optužnici“ naveo sekretar Starješinstva za tri republike **Hasan Eminović** – a na osnovu čega

je i provedena provjera svih navoda i činjenica – komisija Vrhovnog starješinstva je 21 u cijelosti argumentovala kao tačne, a ostalih šest djelimično.“ Nakon što je dr. Smajlović razriješen dužnosti, na prijedlog reisu-l-uleme **Naima Hadžiabdića**, kako piše Kozar, to je trebala biti interna stvar, ali je dobro obaviješteni novinar „nakon što se dio imama odvažio da glorifikuje ličnost dr. Ahmeda Smajlovića i iznese u javnost istinu da dr. Smajlović nikad i nije prihvatio donesene odluke“, odlučio ispričati dio svojih zabluda.

U drugom dijelu *Mini-feljtona* pod naslovom *Devize „pojeo“ mrak!* autor feljtona pokušava nas uvjeriti da je samovolja i bahato ponašanje dr. Smajlovića, česta putovanja, izdavačka djelatnost i zapošljavanje mimo zakona načinilo velike gubitke u kasi Starješinstva. „Velika dinarska i devizna sredstva „pojeo“ je mrak. A dr. Smajlović je bio jedini potpisnik, on je sa novcem samovoljno raspolagao. I nije se domaćinski ponašao. Na primjer, za štampanje i prevođenje na arapski jezik svoje doktorske disertacije u Kairu, potrošio je 22.000 dolara. (dr. Smajlović je svoju tezu pisao i branio na arapskom jeziku i nije bilo potrebno njezino prevođenje na arapski. Tek sada se pokušavaju iznaći sredstva za njezino prevođenje na bosanski jezik. op.a.) Bavio se i neovlaštenom prodajom dolara. Doznačena sredstva za penzijsko i invalidsko osiguranje islamskih i vjerskih službenika, koje je društvo slalo, trošio je u druge svrhe. Mimo odluke organa Starješinstva za desetak ljudi je obezbijedio povoljne kredite za individualnu stambenu izgradnju. Preko pedeset ljudi je zaposlio u Starješinstvu bez odgovarajućih odluka organa. Često je putovao u inostranstvo, uzimao devizne dnevnicе a nikome nije polagao izvještaje i račune....“ Sve ovo je, prema pisanju Kozara, bio dovoljan razlog da tadašnji sekretar međurepubličkog starješinstva IVZ-e Hasan Eminović napiše predstavku protiv dr. Smajlovića za koju je tvrdio da je bila „interna stvar Starješinstva te da društvena zajednica s tim nije imala nikakve veze. Kao, uostalom, ni sa razrješenjem Ahmeda ef. do kojeg je kasnije došlo.“ Pisanje predstavke rezultiralo je saziv sjednice Starješinstva IVZ-e za BiH, Hrvatsku i Sloveniju, na kojoj je formirana šestočlana komisija sa dr. Ćemerlićem na čelu, koja je

imala zadatak provjeriti sve navode u predstavlci. Prema pisanju Kozara, Komisija je u 99 % onoga što je navedeno u predstavlci Eminovića utvrdila da se radi o velikim zloupotrebama, kršenju ovlaštenja i potkradanju novca. Kozar je dalje zabilježio kako su svi članovi komisije za utvrđivanje činjenica o odgovornosti dr. Smajlovića na čelu sa dr. Hilmijom Mehmedbašićem jedinstveni u stavu da je komisija radila samostalno i da na njezin rad nije uticao niko ni iz IVZ-e a kamoli iz društva.

U trećem nastavku *Mini-feljtona* pod naslovom *Zloća „Zlaću“ zloupotrebljava*, Đuro Kozar u pokušaju da odgovori da dr. Smajlović nije nevin smijenjen te da iza tog čina ne stoji društvena zajednica, piše da je „dr. Smajlović praktično sam kriv za ono što mu se desilo. Ali tu istinu, dugo prikrivanu, sada neki imami, jednostavno, ne žele primiti. Za takve je odlazak dr. Smajlovića sa čelne funkcije u Starješinstvu – nož u leđa IVZ-e od kojeg se ona nije oporavila. To je, kako je, na jednom od imamskih skupova rekao mostarski muftija **Seid ef. Smajkić** „izazvao nezadovoljstvo i nevjericu kod dijela islamskih vjerskih službenika.“ Želeći osloboditi društvenu zajednicu od svakog oblika odgovornosti, kad je u pitanju smjena dr. Smajlovića, Kozar dalje piše: „Neko iz tzv. Pokreta imama, sklon brzopletim zaključcima i konstrukcijama povezao je Smajlovićevo razrješenje iz 1985. godine sa jednim razgovorom u odmaralištu Zlaća kod Banovića iz 1982. godine (...). Kako vele njegovi sudionici, razgovaralo se o raznim temama, ali to niti je bila, niti je mogla biti organizovana zavjera protiv dr. Ahmeda Smajlovića, kako pojedini imami taj neformalni susret jedino prikazuju.“

Pokušaj rehabilitacije dr. Smajlovića od strane imama Kozar naziva manipulacijom onih „koji su njegovim razrješenjem sa mjesta predsjednika Starješinstva izgubili značajne privilegije, pa i položaje na koje ih je on doveo (...) služe se svim i svačim ne bi li u njegovu nedužnost ubijedili što veći broj imama ali i muslimanskih vjernika.“

Posljednja dva pasusa razotkrivaju prave namjere autora: razbiti sastajanja imama i njihov pokušaj rehabilitacije dr. Smajlovića uz čije se ime, prema pisanju Kozara, vezuje „tradicionalis-

tička varijanta islama, koji u suštini insistira na statičkim, metafizičkim normama Kur'ana u službi tekućih političkih i ideoloških potreba. I ta okupljanja imama (...) nisu bila samo pragmatična, nego i mnogo suptilnija, a što nije daleko i od pokušaja formiranja i nekog platformskog političkog islama na ovom prostoru.“

Reagiranja na *Mini-feljton Istine i zablude o dr. Ahmedu Smajloviću* koja su su od 24. 11. 1989.do 12.12.1989. godine objavljivana na stranicama *Oslobođenja* pisali su **Osman Brka**, Tešanj - *Čovjek govori djelom*, **Salih Čolaković**, Mostar – *I hijene nekad pišu historiju*, **Hrvoje Ištuk**, Sarajevo – *Podmetnuta izjava*, **Hajdar Plakalo**, Sarajevo – *Smrt brža od progonstva*, **Adem Omerika**, Nevesinje – *Nova režija starog scenarija*, **Munira Smajlović**, Sarajevo – *Zaobiđene istine*, **Ferhat Šeta**, Sarajevo – *Pogrešno adresirane optužbe* i reagiranje Đure Kozara pod naslovom *Autentična argumentacija* u kojem tvrdi da je u pisanju feljtona isključivo koristio izvore IVZ-e, da je postupak prema dr. Smajloviću bio ispravan jer on za života nikad nije u organima IVZ-e postavljao pitanje svoga razrješenja niti je zahtijevao rehabilitaciju te da je za pisanje spomenutog feljtona bio javno pozvan i tjeran od strane nekih poštovalaca dr. Smajlovića.

Za ovu priliku ne možemo a ne izdvojiti reagiranje g. Osmana Brke djelimično objavljeno 24.11.1989. g. u *Oslobođenju* u kome je posve otvoreno i hrabro iskazao svoje mišljenje ali, vjerovatno, i mišljenje hiljada onih koji su šutili.

„Osjećam se dužnim kao čovjek da iznesem svoj sud o feljtonu druga Đure Kozara. Po mom dubokom uvjerenju, taj feljton i sve negativnosti koje se sada lijepe doktoru Smajloviću, imaju svoju duboku pozadinu.

Doktor Smajlović je svojim djelom i stavom prema životu, ljudima, sredini, široj društvenoj zajednici, pa ako hoćete cijelom čovječanstvu, sve rekao svojim životom, djelom, naučnim radom i svim onim što ga je krasilo, to djelo samo ga brani. Njemu branioci nisu potrebni! To je jedna od najplemenitijih ljudskih duša što ga je iznjedrio ovaj balkanski prostor. Sramno je o njemu umrlom sada

to pisati i govoriti kada čovjeka nema da i on može reći svoju istinu. Vi koji ga sada napadate i vrijeđate, gdje ste bili za njegova života? Moguće je da je doktor Smajlović i imao nekih grešaka jer je i on bio samo čovjek, ali da li su te greške bile takve prirode da se to o njemu sada i tako govori? Gdje su njegove zasluge, druže Kozar? Čini mi se da je i za života dobivao priznanja širom svijeta ali i u našoj zemlji. Što god vi o njemu pisali, njegovo djelo govori o njemu, a vaša pisanja o vama. On je mnogo uradio za islam, za muslimane sa velikim ili malim M, ali i za sve dobronamjerne ljude čitavog svijeta. Druga je stvar što danas u našoj sredini ima tendencija da je jedan narod, jedna kultura, jedna vjera pa čak i jedno pismo, dovoljno samo sebi. To su jadne slike tih sredina koje žele sve drugo omalovažavati, oblatiti i poniziti. To žele i sa dr. Smajlovićem, i sa sredinom u koju je ugradio svoj život. Ako si ti, druže Kozar, i ranije znao za minuse doktora Smajlovića koji su, kako ti iznosiš i krivično djelo, a nisi htio da ih otkrivaš jer ti to nije namignula politika, i ti si činio krivično djelo.“ Ovdje je kraj reagiranja u Oslobođenju, ali je Osman Brka napisao i slijedeće rečenice koje nisu objavljene: „pa pozivam javnog tužioca da obavi svoj posao. Druže Kozar, tebi koji si tendenciozan i koji imaš jasan cilj, oduzimam pravo da o doktoru Smajloviću napišeš više i jednu riječ“.

U *Preporodu* broj 22/462 od 15.11.1989. godine Redakcija poziva Nastavno-naučno vijeće Islamskog teološkog fakulteta da preduzmu adekvatne mjere u cilju zaštite ličnosti dr. Ahmeda Smajlovića uz čije se ime i nakon njegove smrti lijepio islamski fundamentalizam, mržnja prema srpskom narodu i nacionalističko značenje na okolinu. „Ako već ne umijemo sačuvati ljude dok su živi, štitimo ih od bezočnih napada barem kada su mrtvi“, stajalo je u pismu koje je uputila redakcija Preporoda NNV ITF-a, ali i Vrhovnom starješinstvu IZ-e i republičkom starješinstvu i svim rahmetlijinim kolegama, poznanicima i saradnicima.

ZASJEDANJE VRHOVNOG SABORA

Na zasjedanju Vrhovnog sabora Islamske zajednice u Sarajevu 6.10.1990. g. druga dominantna tačka bio je prijedlog, odnosno inicijativa v.d. reisu-l-uleme **Jakuba Selimoskog** da Islamska zajednica počne otvoreno i kritički govoriti o svojim greškama i zabludama iz prošlosti, te da se na osnovu toga donese odluka o odbacivanju nepravdanih i nametnutih boljševičkih osuda društva na istaknute članove IZ-e **r.h. Husein-ef. Đozu** i **dr. Ahmeda Smajlovića**. Tako *Glasnik* br. 5/1990. godine bilježi da je IZ poslužila kao transmisija represivnom sistemu da provede svoju odluku, a da u javnosti ostane čist i neutralan. Iako je, kako je to istaknuto, nesumnjivo bila njezina velika slabost, nalazi se da je njena snaga da o tome otvoreno i (samo)kritički progovori.

U završnom dijelu besjede Reisu-l-ulema je kazao: „Kako smo dospjeli do vremena kada se smije slobodno govoriti i iznositi svoje mišljenje, smatram da bi najviši organi Islamske zajednice trebali da odbace ovu nepravdu i ničim motivisanu društvenu osudu, jer takva osuda nije samo ljaga na jednog čovjeka, nego i na cijelu Islamsku zajednicu koja tada nije, nažalost, mogla niti smjela da svoga istaknutog člana uzme u zaštitu. Također i slučaj dr. Ahmeda Smajlovića je produkt takve jednogumne politike. Njegov doprinos u svom relativno kratkom životnom angažmanu je svakako veoma značajan za Islamsku zajednicu. Iako je imao određenih pogrešaka, jer svako ko radi i griješi, te greške nisu bile takve prirode da bi morao snositi takve posljedice. Međutim, Islamskoj zajednici je bio nametnut problem dr. Smajlovića i ona je, nažalost, bila egzekutor određenih društvenih stavova prema ovom čovjeku, jer je bila uvjerena da bi izravne društvene sankcije bile mnogo gore i drastičnije po dr. Smajlovića. Tako je, nažalost, morala igrati jednu igru koju su drugi pripremili i biti maska za one koji su tada imali vlast a sa njom i sve ono što su htjeli. Zato smatram da bi najviši organi islamske zajednice također trebali da odbace i ovu osudu i da, barem koliko toliko, speru ljagu sa Islamske zajednice. Iako je to njena velika slabost, bez obzira što se to događalo u

vremenu represije, smatramo da je njena snaga kada o tome otvoreno i kritički progovori. Neka Allah dž.š. da da Islamska zajednica više nikad ne dođe u takvu situaciju da služi interesima koji su protiv njenog bića, protiv interesa vjere i vjernika.“ Ova inicijativa je doživjela jednodušnu podršku i aplauz. S tim u vezi Vrhovni sabor Islamske zajednice u Jugoslaviji je donio Odluku kojom se potpuno odbacuju sve sankcije koje je VIS, rukovođeno pritiscima jednogumne politike, provelo protiv dr. Ahmeda Smajlovića 1985. godine.“

U Odluci Vrhovnog Sabora ostalo je zabilježeno:

„Odbacujući sve sankcije koje je, nažalost, sprovodila IZ igrajući društvenu transmisiju, danas ističemo da je dr. Ahmed Smajlović bio istaknuti član Islamske zajednice koji je u relativno kratkom životnom vijeku učinio mnogo za njen napredak, a istovremeno za napredak društva u kojem je živio. Nastojao je da Islamsku zajednicu učini modernom zajednicom, povezanom sa islamskim svijetom i modernim saznanjima, uživajući nepodijeljene simpatije kako njenog članstva, tako i drugih koji su cijenili takav rad i takav doprinos dr. Smajlovića. Iako je na početku dobio društveno priznanje u vidu ordena, kasnije je od tog istog društva, također bez bjelodanih razloga, skinut sa položaja predsjednika Starješinstva IZ-e za BiH, Hrvatsku i Sloveniju. Nažalost, u toj nečasnoj raboti VIS je poslužilo kao egzekutor jer je uvjeravano da bi izravne društvene sankcije bile mnogo gore po dr. Smajlovića. Islamska zajednica će, ako Bog da, nastojati da se oduži svome zaslužnom članu objavljujući njegova djela i na drugi način.“

Osim što je u *Takvimu* za 1998. godinu Muharem Omerdić, u povodu desetogodišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića objavio osvrt na njegov život i rad a medresa u Zagrebu ponijela njegovo ime, tu preuzetu obavezu Islamske zajednice do sada nije u potpunosti realizovala.

U *Znakovima vremena* od augusta 2008. godine, u povodu dvadesetogodišnjice smrti, objavljeni su fragmenti iz doktorske teze dr. Ahmeda Smajlovića i osvrt na njegov životni put. Tada je i

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

u Islamskom kulturnom centru u Zagrebu organiziran okrugli sto o životu i radu dr. Ahmeda Smajlovića.

U decembru 2008. g. Fakultet islamskih nauka u Sarajevu i Islamska zajednica u BiH su organizirali omaž pod nazivom *Dr Ahmed Smajlović, život i djelo – povodom dvadeset godina od preseljenja na ahiret*. Glavni koordinator skupa bio je prof. **dr Adnan Silajdžić**. Na omažu su podnesena petominutna saopćenja a integralni radovi sakupljeni su u ovom posebnom broju Zbornika radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu.

Na skupu su bile zastupljene slijedeće oblasti:

A) Ličnost dr. Ahmeda Smajlovića

B) Izdavačka djelatnost Islamske zajednice u vrijeme dr. Ahmeda Smajlovića

C) Rad dr. Ahmeda Smajlovića na afirmiranju Islamske zajednice izvan SFRJ

D) Misao dr. Ahmeda Smajlovića

E) Rad dr. Ahmeda Smajlovića na otvaranju Islamske zajednice prema islamskom svijetu

F) Odnos dr. Ahmeda Smajlovića prema bosanskohercegovačkim muslimanima u dijaspori

G) Nastupi dr. Ahmeda Smajlovića na javnim skupovima

H) Dr. Ahmed Smajlović kao pokretač časopisa Islamska misao

I) Doprinos dr. Ahmeda Smajlovića ponovnom priznanju derviških redova

J) Dr. Ahmed Smajlović i međureligijski dijalog

K) Islamsko-filozofska misao dr. Ahmeda Smajlovića

L) Akaiidska misao dr. Ahmeda Smajlovića

M) Odnos dr Ahmeda Smajlovića prema fenomenu orijentalizma

Medijski je ovaj skup popraćen na slijedeći način:

-*Dnevni Avaz* (subotnji prilog „Sedmica“), Faruk Vele, „Dvadeset godina od smrti dr. Ahmeda Smajlovića“ (subota, 27. decembar/prosinac 2008., str. 18.)

-*Dnevni Avaz*, (bez potpisa), „Sjećanje na Ahmeda Smajlovića“ (srijeda, 24. decembar/prosinac 2008., str. 10.)

-*Oslobođenje*, Š. Hodžić, „Omaž za Ahmeda Smajlovića“ (srijeda, 24. decembar 2008., str. 8.)

-*Preporod*, A. Dizdar, „Homage prof. dr. Ahmedu Smajloviću – Velikan ispred svoga vremena“ (01. januar 2009., br. 1/891, str. 7.)

Pored printanih medija vijesti o skupu i širi izvještaji objavljeni su u centralnim informativnim emisijama FTV, TVSA, TV HAYAT, FEDERALNOG RADIJA I RADIJA BIR.

ZAKLJUČAK

Dr. Ahmed Smajlović je išao stazama velikih bošnjačkih učenjaka i reformatora kakvi su u decenijama prije njega bili Mehmed Handžić, Džemaludin Čaušević, Husein-ef. Đozo, Ibrahim-ef. Trebinjac. Stoga su i u pravu oni koji tvrde da je to bila ličnost koja je u XX stoljeću za islam i Bošnjake na prostorima bivše Jugoslavije uradila najviše. Predavanja i sjećanja koja su se čula na skupu upriličenom na FIN-a jasno su potvrdila da je dr. Ahmed Smajlović bio društveno najangažiraniji bosansko-muslimanski intelektualac i najplodonosniji islamski aktivist u drugoj polovini XX stoljeća. Čovjek izvanrednih govorničkih sposobnosti koje su sedamdesetih i osamdesetih godina plijenile ne samo široke narodne mase okupljene u džamijama i skupovima širom bivše Jugoslavije nego i hiljade intelektualaca i studenata širom arapskog svijeta, plijenio je svojim znanjem, širinom, otvorenošću, idejama, požrtvovanošću ali i skromnošću.

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Dr. Smajlović na najvišem intelektualnom i naučnom nivou afirmirao je vrijednosti islama onako kako to neprijateljima i Bošnjaka i islama u Bosni i Hercegovini nije odgovaralo. Oспоравane su njegove sposobnosti, intelekt i brojni kvaliteti koji mu nisu dozvoljavali da se o islamu govori na primitivan način. Smetala im je savremenost i otvorenost dr. Smajlovića koje su na svakom mjestu ostavljale neizbrisive tragove u korist afirmacije islama i njegovih vrijednosti. Nastojalo se uništiti takve tragove koji su na prostorima Bosne i Hercegovine kroz ličnost dr. Smajlovića i generacija koje je odgajao postajali realnost. Napadi na dr. Smajlovića bili su napadi na sve Bošnjake i na ideju Bosne. Tako će i g. Brka, pišući o ljudima i događajima u političkom pokretu Bošnjaka, konstatovati da je „napade i uvrede protiv Smajlovića, doživljavao kao napade na cijeli naš narod i na sve islamske vrijednosti za koje se dr. Smajlović borio.“ Iz ove perspektive gledano, Sarajevski proces 1983. g. i napad na dr. Smajlovića 1985. g. bili su uvertira u pokušaj još jednog smaknuća Bošnjaka sa ovih prostora.

Korišteni izvori:

Islamske informativne novine Preporod, godina XIX, broj 17/433, 1. septembar 1988.g. i broj 22/462 od 15.11.1989.

Glasnik, godina LI/88, broj 4, juli august

Glasnik, 53/1990, broj 5

Islamska misao, godina X, broj 116, august 1988.

Danas, 24.10.1989.

Oslobođenje, 16., 17., 18., 24., 27., 28., novembar 1989, 2., 4., 7., 9., 12. decembar

Osman Brka, SDA – *Ljudi i događaji u političkom pokretu Bošnjaka*, Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2007.

SADRŽAJ

POZDRAVNA RIJEČ	7
------------------------------	----------

Prof. dr. Adnan SILAJDŽIĆ

UVODNA RIJEČ U POVODU DVADESETE

GODIŠNJICE SMRTI DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA	8
---	----------

ZAVRŠNA RIJEČ REISU-L-ULEME DR. MUSTAFE CERİĆA

POVODOM 20. GODIŠNJICE SMRTI DR. AHMEDA

SMAJLOVIĆA (1938.-1988.)	13
---------------------------------------	-----------

Mehmedalija HADŽIĆ

LIČNOST DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA (1938.- 1988.)

I RAZMIŠLJANJA U POVODU NJEGOVE SUDBINE	17
--	-----------

Prof. Dr. Jusuf ŽIGA

KAKO SE, KAO ČOVJEK, „OVREMENITI“?	25
---	-----------

Prof. dr. Džemaludin LATIĆ

MORALNA USPRAVNOST PROFESORA SMAJLOVIĆA	28
--	-----------

Ishak ALEŠEVIĆ

ČOVJEK NEKLONULOG DUHA	33
-------------------------------------	-----------

Mr. Sead SELJUBAC DOKTOR SMAJLOVIĆ KAO PROFESOR	37
Prof. dr. Jusuf RAMIĆ, prof. emeritus SLOVO O POSTDIPLOMSKOM STUDIJU AHMEDA SMAJLOVIĆA.....	40
Mr. Muharem OMERDIĆ BIBLIOGRAFIJA RADOVA O PROF. DR. AHMEDU SMAJLOVIĆ	55
Džemal SALIHSPAHIĆ, prof. PROF. DR. AHMED SMAJLOVIĆ	72
Mr. Orhan BAJRAKTAREVIĆ NEKA ISTAKNUTA IMENA I POJMOVI ISLAMSKJE FILOZOFIJE U DJELU AHMEDA SMAJLOVIĆA.....	77
Prof. dr. Omer NAKIČEVIĆ ORIJENTALIZAM.....	88
Prof. dr. Enes KARIĆ SMAJLOVIĆEVA PROFESORSKA OZBILJNOST	94
Ibrahim AHMETAGIĆ FILOZOFIJA ORIJENTALIZMA.....	97
Prof. dr. Mehmed KICO AHMED SMAJLOVIĆ I PREVOĐENJE	99
Dr. Mato ZOVKIĆ DIJAGLOG UZA SVIJEST O RAZLIKAMA U MISLI I PRAKSI DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA.....	121
Prof. dr. Ismet BUŠATLIĆ PROFESOR DR. AHMED-EFENDIJA SMAJLOVIĆ: POKRETAČ, UREDNIK I SARADNIK REVIJE ISLAMSKA MISAO.....	136

Prof. dr. Remzija HADŽIEFENDIĆ-PARIĆ DOSLJEDNOST U JASNOSTI	142
---	------------

Mr. Idris DEMIROVIĆ ŽIVOT U SLUŽBI LA ILAHE ILLALLAH	168
--	------------

Seid-ef. SMAJKIĆ, muftija mostarski DR. AHMED SMAJLOVIĆ – POKRETAČ I REALIZATOR POZITIVNIH PROMJENA U ISLAMSKOJ ZAJEDNICI.....	170
--	------------

Salih ČOLAKOVIĆ ULOGA DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA U PROCESU OBNOVE ISLAMSKE MISLI.....	179
--	------------

Prof. dr. Šaćir FILANDRA AHMED SMAJLOVIĆ I POKRET IMAMA	186
---	------------

Dr. hfz. Fadil FAZLIĆ BISMILLAHİ 'R-RAHMANİ 'R-RAHİM	190
--	------------

Hasan DŽILO ISLAM - PRIMARNI IDENTITET MUSLIMANA U DJELU AHMEDA SMAJLOVIĆA	195
--	------------

Mr. sc. Aziz ef. HASANOVIĆ ISLAMSKA ZAJEDNICA U VIZIJI DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA	201
--	------------

Dr. Bilal HASANOVIĆ ODNOS DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA PREMA BOSANSKOHERCEGOVAČKIM MUSLIMANIMA U DIJASPORI	217
---	------------

Dr. hfz. Halil MEHTIĆ EDUKATIVNI RAD DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA I NEKE ZAKULISNE RADNJE OKO NJEGOVOG SMJENJIVANJA	221
---	------------

U povodu dvadesete godišnjice smrti dr. Ahmeda Smajlovića (1938.-1988.)

Sead HALILAGIĆ

RAD DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA NA POVRATU

TEKIJA U OKVIR ISLAMSKJE ZAJEDNICE 227

Mahmut KARALIĆ

DVA VAŽNA DETALJA IZ ŽIVOTA

I RADA PROF. DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA 236

Zehra ALISPAHIĆ

KAKO SU MEDIJI PRATILI

ODLAZAK DR. AHMEDA SMAJLOVIĆA 240